

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

A. F. L. B. A. H.

Noriburga
Anno Christi.
1642. 1.

VI-44

Библиотека имени И. Мечникова

НБ ОНУ імені І. Мечникова

НБ ОНУ имени Г.И. Мечникова

Angelus Pandulphiniensis
d. 2. I. 1781

001.6



ILLVSTRI ET
EXCELLENTI DOMINO
GEORGIO

Duci Buckinghamiæ, Summo
Angliæ Admirallio.

Honoratissime Domine,

Salomen inquit, Nomen bonum
est instar Vnguenti fragrantis &
pretiosi; Neque dubito, quin
tale futurum sit Nomen tuum apud
Posteror. Etenim & Fortuna, &
Merita tua, præcelluerunt. Et vi-
deris ea plantasse, quæ sint dura-
tura. In lucem jam edere mihi vi-
sum est *Delibationes meas*, quæ ex
omnibus meis Operibus fuerunt
acceptissimæ: Quia forsitan viden-
tur, præ cæteris, *Hominum Nego-*
tia stringere, & in sinus fluere. Eas
autem auxi, & Numero, & Pon-
dere; In tantum, ut plane Opus
Novum sint. Consentaneum igitur

A 2

tur

1940



K.

Epistola Dedicatoria.
tur duxi, Affectui, & Obligationi
meæ, erga *Illustrissimam* Dominatio-
nem tuam, ut Nomen tuum illis præ-
figam, tam in *Editione Anglica*, quâ
Latina. Etenim, in bona spe sum,
Volumen earum in *Latinam*, (*Ling-
uam* scilicet universalẽ,) versum,
posse durare, quamdiu *Libri & Li-
teræ* durent. *Instaurationem* meam
Regi dicavi: *Historiam* Regni *Henrici*
Septimi, (quam etiam in *Latinum*
verti,) & Portiones meas *Natura-
lis* *Historia*, *Principi*: Has autem *De-
libationes* *Illustrissimæ* *Dominationi*
tuæ dico; Cum sint, ex *Fructibus*
optimis, quos *Gratiâ* divinâ *Ca-
lami* mei laboribus indulgente, ex-
hibere potui. *Deus* *Illustrissimam*
Dominationem tuam manu ducat.

Illustrissima *Dominationis* tuæ

Servus Devotissimus
& Fidelis

FR. S. ALBAN.



SERMONES FIDELES.

I.

DE VERITATE.

QUID est *Veritas*, inquit
Pilatus Derisor? Nec
præstolari voluit Re-
sponsum. Certè sunt,
qui cogitationum ver-
tiginè delectantur; Ac
pro servitute habet, *Fide* fixâ aut *Axi-
omatis* constantibus, constringi; *Liberi*
Arbitrii usum in *Cogitando*, non mi-
nùs quam in *Agendo*, affectantes. Cu-
jusmodi quidem *secta Philosophorum* li-
cet defecerint; supersunt tamen *Inge-
nia* quædam ventosa & discursantia,
quibus eadem omnino venæ, licet
non pari, cum *Antiquis*, copiâ sangui-
nis,

nis, repletæ. Verùm, nec difficultas sola, laborque quem Homines subeunt, in *Veritate* inveniendâ; nec quæ ex eâ inventâ Cogitationibus imponitur Captivitas, *Mendacii* favore conciliat; Sed ipsius *Mendacii* Naturalis, (utcunque corruptus,) Amor. E recentiore *Græcorum Scholâ* quidam, rem ad Examen vocans, hæret attonitus; dum excogitare nequit, quorsum Mortales amarent *Mendacium*, ipsius *Mendacii* causâ; Cum nec voluptati sit, ut *Mendacia Poetarum*; nec utilitati, ut illa *Mercatorum*. Sed nescio quomodò, *Veritas* ista, (utpote nuda & manifesta Lux diurna,) personatas hujus *Mundi Fabulas*, Ineptiâsque, non tam magnificè & elegantèr ostendit, quam *Tædæ*, *Lucernæ* que nocturnæ. Ad *Vnionis*, forsan, valorem, pervenire poterit *Veritas*, quæ per diem speciosissima apparet: Sed ad pretium *Adamantis*, aut *Carbunculi*, qui lumine vario pulcherrimè splendent, nunquam ascendet. Mixture *Mendacii* voluptatem semper auget. Equis dubitat, si è mentibus Hominum tollerentur Opiniones vanæ, Spes blanda, *Æstimationes* Rerum falsæ, *Imaginationes* ad libitum, & id genus alia,

alia, quin multorum animi relinquerentur dejecti, & marcidi, atræ bilis & languoris pleni, ac sibi metipsis ingrati ac displicentes? *Patrum* unus, magnâ cum severitate, *Poesin* appellat, *Vinum Daemonum*; Eò quod Phantasiâ vanis impleat; licet *Poesis Mendacii* tantum umbra sit. Veruntamen, non est *Mendacium*, mentem pertransiens, quod officit; Sed *Mendacium* quod à mente imbibitur, nempe ejus generis, de quo antè diximus. Verum utcunque in depravatis Hominum judiciis, & affectibus, hæc ita se habeant; *Veritas* tamen, (quæ sola se judicat,) docet; *Veritatis inquisitionem*, quæ eam, proci instar, demeretur; *Veritatis Cognitionem*, quæ præsentem eam sistit; Et *Veritatis Receptionem* cum *Assensu* quæ est ipsius Fructio & Amplexus; Summum esse Humanæ Naturæ Bonum.

Prima, in Operibus sex dierum, Creatura Dei, fuit *Lux Sensûs*; Postrema, *Lux Rationis*; Quin & Opus ejus, *Sabbatho*, quod deinceps perpetuò exercet, est Spiritus sui Illuminatio. Primo inspiravit Lumen in *Faciem Materia*, vel *Molus indigesta*; postèa in *Faciem Hominis*; Quin & usque semper Lucem in-

Spirat in *Faciem Electorum*. *Poeta*, qui *Sectam*, alioqui, cæteris inferiorem, ornavit, elegantissimè dixit; *Suave est in litore stanti videre naves fluctibus exagitatas*; *Suave ad Arcis fenestram stanti, prælium commissum, ejusque varios eventus, inferiùs spectare; Sed nulla voluptas aequiparari potest huic ipsi, Nempe ut quis stet super Clivum excelsum Veritatis*; (Collem certè inaccessibilem, ubi aer sempèr liq̃tidus est, & serenus,) atque inde *Errores, Homines palantes, Caliginis & Tempestates, in Convalle subjacente, despiciat*: Modò prospectus ille, cum misericordiã conjunctus sit, non cum Tumore, aut Superbiã. Et hoc ipsum est *Cælo in Terris frui*, quando *Mens Humana in Charitate movetur*, in *Providentiã* quiescit, & supra polos *Veritatis* circumfertur.

Jam verò, ut à *Theologicã & Philosophica Veritate*, ad *Veritatem*, aut potiùs *Veracitatem* in Civilibus negotiis, transeamus; Agnoscent vel ipsi qui eam non exercent, apertam, & minimè fucatam, in Negotiis gerendis, Rationem, præcipuum esse *Humana Naturã Decus*: *Mixturam autem Falsi*, similè esse *plumbæ materiæ*, quæ efficit sanè, ut faciliùs

liùs cudi possit *Metallum*, sed ita ut interim vilius fiat. Nam *flexuosi isti*, & *obliqui motus*, *Serpentum* sunt; *Qui super ventrem suum gradiuntur*, non pedibus incedunt. Non est vitium, quod tanto *Hominem* pudore obruit, quam si *Falsus* vel *Perfidus* inveniatur. Itaque acutissimè *Montaneus*, rationem scrutatus, cur *Mendacii* vocabulum, pro tanto haberetur *Opprobrio*, & *Contumeliã*; *Si Res rectè perpendatur*; (inquit,) *qui dicit Hominem mentiri, eãdem operã dicit, eum adversus Deum audacem esse, adversus Homines timidum*. *Mendax enim*, *Deo* insultat, *Homini* se incurvat. Certè, quam flagitiosa res sit, *Falsitas*, & *Perfidia*, nullo modo exprimi potest meliùs, quam quod istis, (quasi ultimis *Clamoribus*), devocabuntur *Judicia Dei* in *Genus Humanum*. Prædictum enim est, *Christum*, in *Adventu suo secundo*, *non-reperturum Fidem super terram*.

II.

DE MORTE.

MEtuumt *Homines Mortem*, ut *Pueri* *Tenebras*. *Quemadmodùm autem*, *metus iste naturalis*, in *pueris* augetur,

getur, fabulosis quibusdam Terricula-
 mentis; ita & ille alter. Sanè, *Mortis*
 Meditatio, prout *Mors stipendium est*
peccati, & ad aliam vitam transitus, pia
 est & salubris; Metus verò ejus, ut est
Natura Debitum, res est infirma, & ina-
 nis. Inest tamen nonnunquam piis Me-
 ditationibus, Fermentum aliquod Van-
 nitatis, nec-non *Superstitionis*. Præcipi-
 tur in *Libris* nonnullis *Religiosorum*, qui
 tractant de *Mortificatione*, ut recogitet
 secum Homo, quantus sit dolor, cum
 vel minimus digiti articulus torquea-
 tur; Atque inde æstimet, quantus sit
 in *Morte* cruciatus, ubi totum corpus
 corrumpitur, & dissolvitur: Cum tamen
Mors sæpenumerò transeat, minore cum
 dolore, quam sentitur in torturâ mem-
 bri. Partes enim maximè vitales, non
 sunt maximè sensitivæ. Nec abs re di-
 ctum fuit, ab illo, qui locutus est ut
Philosophus tantummodò, & *Homo Ani-*
malis; *Pompâ Mortis magis terret, quam*
Mors ipsa: Gemitus & Singultus, mem-
 brorum Convulsiones, oris Pallor, A-
 mici flentes, & atrata Funera, cum si-
 milibus, hæc sunt quæ *Mortem* ostentant
 terribilem. Observatione planè dignum
 est, nullam esse *Animi Passionem* tam
 debi-

debilem, quin superet, & in ordinem re-
 digat *Timorem Mortis*. Ideoque *Mors*,
 non est hostis adedò formidabilis, cum
 multos habeat homo circa se Athletas,
 qui in certamine illam vincant. *Vltio* de
Morte triumphat; *Amor* eam parvi fa-
 cit; *Honor* ambit; *Metus Ignominia*
 eligit; *Mæror* ad eam confugit; *Metus*
 anticipat. Imò legimus, quòd postquam
Orho Imperator seipsum interfecisset, ip-
 sa *Misericordia*, (quæ Affectus est om-
 nium tenerrimus,) multos provocârit
 ad *commoriendum*, ex merâ *Animi Com-*
passione erga *Dominum* suum, ut fidissi-
 mos Affectas. Quin & addit *Seneca Fas-*
tidium, & *Satietatem*: Cogita quàm diù
 eadem feceris; *Mori* velle non tantum *For-*
tis, aut *Miser*, sed etiam *Fastidiosus* po-
 test. Nec minùs observatu dignum est,
 quantillam mutationem in Animo ge-
 nerofo & forti, appropinquans *Mors*
 efficere valeat; Eisdem enim gerunt
 homines illi Spiritus, usque ad extre-
 mum momentum. mortuus est *Augu-*
stus Cesar, voce certè urbanâ; *Livia*,
conjugii nostri memor, vive, & vale. *Ti-*
berius inter dissimulandum; Ita enim de
 illo *Tacitus*, iam *Tiberium vires*, & cor-
 pus, non dissimulatio deserebant. *Vespa-*
sianus

fianus cum *Scommate*; *Exonerans* enim se super *fellâ*; *Vt puto Deus fo. Galba* cum *Gnomâ*; *Feri, si ex re sit Populi Romani*: protendens simul collum. *Septimius Severus*, inter expedienda negotia; *Adeste, si quid mihi restat agendum*. Pariter & alii. Certè *Stoici*, nimium insumpserunt operæ in *Solatia Mortis*: Etenim grandi suo, contra eam, apparatu, effecerunt, ut terribilior videretur. Rectius ille; *Qui Finem vitæ extremum inter munera ponit Natura*. Æque enim est naturale hominibus *Mori*, ac *Nasci*; atque *Infans* forsan, non minorem sentit dolorem, ex hoc, quam ex illo. *Qui moritur* inter prosequendum magnum aliquod desiderium, ita se habet, ut vulneratus, sanguine adhuc fervente, qui plagam vix sentit. Itaque *Mens*, in aliquod *Bonum* fixa & intenta, à doloribus *Mortis* se subducit. Verùm enimverò, super omnia, suavissimum *Canticorum* est illud, *Nunc dimittis*; Cùm quis *Fines* suos, & *Expectationes* honestas, assecutus fuerit. Hoc item in se habet *Mors*, ut *bona Fama* januam aperiat, & *Livorem* extinguat; *Extinctus amabitur idem*.

III. DE

III.

DE UNITATE ECCLESIAE.

CUM *Religio* sit præcipuum humanæ Societatis vinculum, par est, ut & ipsa, debitis veræ *Unitatis* & *Charitatis* vinculis, astringatur. *Dissidia* circa *Religionem*, Mala erant, *Ethnicis* incognita. Nec mirum, cùm *Religio Ethnicorum* posita esset potius in *Ritibus*, & *Cultu Deorum* externo, quam in constanti aliquâ *Confessione*, & *Fide*. Facile enim est conjicere, cujusmodi fuerit illorum *Fides*, cùm præcipui *Ecclesie* ipsorum *Doctores* & *Patres*, fuerint *Poeta*. Inter *Attributa* autem veri *Dei* ponitur, quod sit *Deus Zelotypus*: Itaque *Cultus* ejus non fert mixturam, nec consortium. Quamobrem pauca quadam de *Unitate* in *Ecclesiâ* dicemus: Scilicet, qui sint ejus *Fructus*, qui *Limites*, quibus denique *Modis* concilietur. *Unitatis Fructus* præcipui, (præterquàm quod *Deo* summe placeat, id quod ante omnia poni debet,) sunt duo. Alter respicit eos, qui *extra Ecclesiam* sunt; Alter eos, qui *intra*. Quod ad priorem attinet, certum est, longè maxima in *Ecclesiâ* *Scandala*, esse

Hære-

Hæreses, & Schismata; Ut quæ etiam Corruptelas Morum superent. Quemadmodum enim in Corpore Naturali, Vulnere, & Solutio Continuitatis, genere pejora sunt, quam Humores putridi; Similis est Corporis Spiritualis ratio. Aded ut nihil reperiatur, quod æque Homines, ab ingressu in Ecclesiam absterreat, aut jam receptos expellat, ac *Vnitatis Violatio*. Itaque temporibus quibus illud increbrescit, ut alii dicant, *Ecce in Deserto*; Alii, *Ecce in Penetralibus*; Hoc est, dum quidam *Christum* quærunt in *Hæreticorum Conciliabulis*, quidam in *Facie Ecclesia externâ*, opus est prorsus, ut illa Vox aures Hominum quasi perpetuè feriat; *Nolite exire. Doctor ille Gentium*, cujus Vocatio & Missio, propria & demandata, ei imposuit, ut eorum, qui *extra Ecclesiam* fuerant, curam gereret, inquit, *Si ingrediatur cœtus vestros Infidelis quispiam, aut Idiota, & vos variis loquentes linguis audiat, annon vos insanire predicabit*; Neque sanè, multò melius se habet, cum *Athei*, & Homines profani, tantas, in *Religione*, lites, & Opinionum dimicationes, intueantur. Siquidem hæc res ab *Ecclesia* illos avertit, & in *Cathedrâ Derisorum* sedere

facit.

facit. Levius quiddam videatur, quam ut in Tractatu tam serio citetur, deformitatem tamen rei egregiè depingit: Insignis quidam Jocandi Artifex, in *Catalogo Librorum, Bibliotheca*, cujusdam *Fabulosa*, inter cæteros, cum hac Inscriptio *Librum*, ponit; *Salutationes Florales, & Gesticulationes Hæreticorum*. Nemo enim est ex iis, qui non peculiarem quendam motum Corporis ridiculum, & Gestus deformitatem, exhibeat: unde fieri non potest, quin Homines Carnales, & Politici degeneres, subsannent, qui faciliè in contemptum Rerum Sacrarum feruntur. Quantum ad *Fructus Vnitatis*, qui ad eos, qui *intra* sunt, redundat, is, uno verbo, *Pax* est, quæ innumeras Benedictiones complectitur. Etenim Fidem stabilis, Charitatem accendit; Quin & externa *Ecclesia* pax in Pacem internam Conscientiæ sensim distillat; Laboresque scribentium, & lægentium Controversias, vertit in Tractatus Pietatis, & Mortificationis.

Quantum ad *Terminos & Limites unitatis*, vera proculdubio & justa eorum Collocatio, magni prorsus est, ad omnia in Religione, momenti. Duo autem in iis statuendis videntur fieri Excessus.

Homi-

Hominibus enim zelo fervidis, omnis *Pacificationis* mentio est odiosa; *Numnam pax Iehu? Quid tibi cum pace? vade post me?* Quasi Pax nihil esset ad rem, sed *Seçta & Partes*. Contra, quidam tanquam *Laodicenses*, in causis *Religionis* tepidi, putant *Capita Religionis*, nexu se commodo, colligare posse, per *Vias medias*, & *Opiniones* utrinque participantis, & *Reconciliationes* ingeniosas, ac si pro Arbitris se gerere vellent, inter *Deum & Homines*. Uterque Excessus vitandus; Quod fiet, si *Fœdus* inter *Christianos*, ab ipso *Servatore* nostro, descriptum, in clausulis illis, quæ primo intuitu, inter se opponi videntur, perspicuam & planam Interpretationem sortiatur. *Qui non nobiscum est, contra nos est*; & rursus, *Qui contra nos non est, nobiscum est*. Hoc est, si *Capita Religionis*, plane *Essentialia & Fundamentalia*, rite discernantur & distinguantur, à *Capitibus*, quæ non sunt *ex Fide*, sed *ex Opnione* probabili, & *Intentione* sancta, propter ordinem, & *Ecclesia* politiam, sancita. Hoc verò plurimis videri possit, triviale quiddam, in quo quis actum agat: Verum si hoc ipsum, minore partium studio, fieret, majore etiam consensu

sensu reciperetur. In hac re Consilii nonnihil impertiri visum est, pro captus nostri tenuitate. Videndum est, ne *Homines Ecclesiam Dei* lacrent, per duo *Controversiarum* genera. Primum est, cum *Controversia* materia levior est, nec tantâ contentione, quanta circa eam excitatur, digna; Contradictione sola inflammata. Quemadmodum enim acutè, & eleganter notatum est, ab uno ex *Patribus*; *Tunica Christi inconsutilis fuit, ut vestis Ecclesia versicolor*. Unde præcipit; *In vesta varietas sit, Scissura non sit*. Differunt enim haud parùm inter se *Unitas*, & *Uniformitas*. Secundum est, cum *Materia* quidem *Controversia* pondus habet, sed ad nimiam subtilitatem ac obscuritatem redacta est: Adeo ut ingeniosa quædam res esse videatur, potius quam solida. Videmus quandoque fieri, ut quis *Doctus*, & *Intelligens*, *Homines imperitos*, de aliqua *Quæstione*, inter se litigantes, audiat; Atque perspicue advertat, eos idem re ipsa sentire, & in unum convenire, quibus tamen ipsis nunquam fuisset aliquis dissidendi *Finis*. Quod si hoc nonnunquam eveniat, in exigua illa *Judicii* disparitate, quæ inter *Homines* esse potest,

potest; Annon credere par est, *Deum* in Cœlis, qui *Corda scrutatur* & novit, satis perspicere, nos Homines fragiles, in aliquibus, de quibus *Controversiam* movemus, idem revera sentire, & in ambobus benignè complacere. Hujusmodi *Controversiarum* Natura, & Character, optimè à *D. Paulo* exprimitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet; *Devita prophanas vocum Novitates, & oppositiones falsi nominis Scientiæ.* Creant sibi Homines Oppositiones, quæ revera nullæ sunt, easque in nova Vocabula effingunt, & cudunt; Quæ tã fixa sunt & invariabilia, ut ubi Sensus Vocabulum regere debeat, Vocabulum imperet Sensui. Sunt etiam, ut *Controversiarum*, ita *Vnitatis*, species duæ; quæ Adulterinæ censi possunt. Altera, cum *Pax Ignorantiæ* tantum implicitè innititur. Coloribus enim omnibus in Tenebris benè convenit. Altera, quæ confuta est & sarcita, expositionibus ex diametro inter se contrariis: in Capitibus nimirum Fundamentalibus. *Veritas* enim & *Falsitas*, similes sunt *Ferro* & *Luto* in digitis pedum, Imaginis, quam in somnis vidit *Nebuchadnezzar*; Adhærere sanè possunt, incorporari non possunt.

Jam

Jam quatenus ad *Modos*, per quos conciliatur *Vnitas*, cavendum est Homi- nibus, ne dum *Vnitatem Religionis* procurent & muniant, *Leges Charitatis*, & *Societatis* solvant, & demoliantur. Inter *Christianos* duo tantum recipiuntur *Gladii*, *Spiritualis* nempe, & *Temporalis*. Uterque autem suum habet locum, & suo perfungitur munere, in *Religione Christianâ* propugnanda, & protegenda. Sed neutiquam arripiendus est *Gladius* tertius, qui est *Mahumetis*, aut illi similis; Hoc est, ut *Religionem Bello* propagemus, aut cruentis persecutionibus, vim Conscientiis inferamus; Exceptis Casibus Scandali aperti, & insolentis; Blasphemix, aut Machinationis adversus Statum Civilem: Ne dum ut foveantur Seditiones, animentur Conjuraciones, & Rebelliones, *Gladius* in manus Populi transferatur, & similia; Quæ omnia manifestò tendunt, ad *Majestatem Imperii* minuendam, & Auctoritatem Magistratum labefactandam; Cum tamen omnis *Legitima potestas sit à Deo ordinata*. Hoc enim nihil aliud est, quàm alteram ex *Tabulis Legis*, in alteram al- lidere; Et in tantum Homines ut *Christianos* iatucri, ut interim obliti videamur,

mur, quòd sint *Homines*. *Lucretius Poeta*, cum sibi ànte oculos poneret, *Agamemnonem*, Filiam propriam immolantem, exclamat; *Tantum Religio potuit suadere malorum*. Quid tandem dixisset, si ei *Laniena Parisiensis*, aut *Conjuratio Pulveraria in Anglià*, innotuisset? Certè septies factus esset magis *Epicureus*, & *Atheus*, quàm fuit. Nam quemadmodù *Gladius Temporalis*, non temerè, sed magno cum iudicio, in Casu *Religionis*, stringendus est; Ita monstri simile est, eum in manus Populi tradi. Sibi habeant hoc *Anabaptista*, & huiusmodi Furia. Certè, insignis fuit illa *Blasphemia*, cum diceret *Diabolus*, *Ascendam, & ero similis Altissimo*; Sed adhuc maior *Blasphemia* fuerit, si quis *Deum* introducat dicentem; *Descendam, & ero similis principi Tenebrarum*. Quid autem hoc ab illo differt, si *Causa Religionis* descendat, & præcipitetur, ad *Crudelia* & *Execrabilia Scelera*, *Principes* trucidandi, in *Populorum* vitas grassandi, & *Imperia* funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde esse, ac si quis descendentem faciat *Spiritum Sanctum*, in specie, non *Columba*, sed *Vulturis*, aut *Corvi*; Aut ex *Navi Ecclesia* erigeret

Vexil-

Vexillum Piratarum, & *Assassinorum*: Quocirca, justum est, & id ipsum necessitas Temporum flagitat, ut *Ecclesia* doctrinâ suâ, & *Decretis* suis; *Principes* Gladio; omnesque *Litera* seu *Religionis* sint, seu *Morales*, *Caduceo* suo; in *Barathrum Inferni* damnent, & detrudant in secula, huiusmodi *Facta*, & doctrinas iis *Auctoritatem* aliquam tribuentes; Ut magna ex parte jam pridem factum est. Certè optandum esset, ut in omnibus circa *Religionem* Consiliis, ante oculos *Hominum* præfigeretur *Monitum* illud *Apostoli*, *Ira Hominis non implet Iusticiam Dei*. Atque ut verum dicamus, optimè, & prudentissimè observatum est, ab uno ex *Patribus*, profundæ sapientiæ viro; Nec minus ingenue, & sincere, ab eodem prolatum, & evulgatum, *Eos, qui Conscientias premi, usque vim inferri suadent, sub illo Dogmate, Cupiditates suas subtexere, illamque rem sua interesse, putare*.

IV.

DE VINDICTA.

V *Indicta* agrestis quædam *Justicia* est, quæ quò magis in *Humana* Natura

tura serpit, eò fortius Legibus severis est evellenda. Etenim *Injuria illata*, Legem tantummodò violat; At reposita, Legem Auctoritate sua plane spoliat. Certè, in *vindicandâ Injuriâ*, æqualem se quis Inimico suo sistit; In remittenda vero, superiorem: *Regium* enim est *Ignoscere*. Equidem memini dixisse *Salomonem*, *Honori est Homini offensas præterire*. Quod jam præterit, in integrum restitui non potest; At Prudentes sat habent præsentia & futura curare. Nugantur igitur, & se frustra conturbant, qui præteritarum rerum satagunt. *Injuriam* nemo, *Injuria* ipsius causâ, infert; verum, ut ex ea, Lucri aliquid, aut Voluptatis, aut Honoris, sibi conciliet: Cur igitur cuiquam succenseam, quod se potius quàm me diligit? Quod si quis ex malignitate mera sit injuriosus; quid tum? Etiam Spina & Rubus pungunt & lacerant, quia natura sua utuntur. *Vindictæ* præcipuè Excusationem merentur, in iis *Injuriis*, de quibus Lege cautum non est. At simul prospiciat quis, ut Genus *vindictæ*, ejusmodi sit, quod non sit Legi obnoxium. Aliàs ipse sibi Pœnam conduplicat, Inimicus vero Lucrum facit. Sunt, qui inter sumendam

Vindi-

Vindictam, cupiunt, ut læsi intelligant, unde Malum illud sibi ingruerit. Nempe generosior est iste *Affectus*: Siquidem videtur illi, non tam ipsa ultione delectari, quam ut læsum Facti sui pœniteat. At vili ingenio præditi, & maligni, instar sagittarum sunt, quæ, per tenebras volant. Magnus *Dux Florentiæ Cosmus*, acutissimum telum vibravit, in Amicos perfidos, aut incuriosos. *Legimus* (inquit) *Et mandatum habemus, ut Inimicis nostris ignoscamus, at nusquam legitur, astringi nos, ad ignoscendum Amicis*: Verum Spiritus *Iob* loquitur meliora; *Numnam* (inquit) *de manu Dei bona accipiemus, neq; mala itidem quandoque sustinebimus?* Quod etiam, aliquo modo, de Amicis dici par est. Hoc certissimum est, Hominem qui *Vindictæ* studet, sua vulnera refricare, quæ aliàs, sibi relicta, sanari & consolidari potuissent. *Ultiones publica*, maxima ex parte, prosperè cedunt: Quales erant, propter eadem *Cæsaris*, eadem *Pertinacis*, eadem *Henrici Quarti Magni* illius *Gallicæ Regis*, & aliorum complurium. At in *vindictis privatis* hoc minimè tenet. Quin potius, *Homines Vindicativi* vitam ferè agunt *Veneficarum*, quæ ut ali-

liis

liis sunt exitiabiles, ita ipsæ plerunque exitum infaustum fortiuntur.

V.

DE REBUS ADVERSIS.

GRande profûs sonabat *Seneca*, more *Stoicorum*, cùm diceret; *Bonarum rerum Secundarum optabilia, Adversarum mirabilia.* Certè, si Miraculum rectè ponatur illud, quod Naturam superat, cernuntur Miracula, maximè in *Calamitatibus.* At priorem illam Sententiam, magniloquentiâ superat, alterum ex ejus Dictis; Et excelsius quiddam est, quàm *Ethnico* conveniat. *Verè magnum habere Fragilitatem Hominis, Securitatem Dei.* Sanè hoc Dictum in *Poesi* fuisset tolerabilius, ubi transcendentia ista magis probantur. Ac ut verum dicamus, *Poeta* hoc intactum non reliquerunt. Eadem enim ferè res est, quæ adumbratur, in portentoso illo *Poetarum antiquorû* Commento, quod *Mysterio* videtur non carere; Imò & *Statum Christianum* non obscurè referre; Nimirum de *Hercule*; Qui cùm ad solvenda *Promethei* vincula proficisceretur,

retur, (In *Prometheo* autem figura Naturæ humanæ representatur;) *Oceani* longitudinem in poculo *figulino* emensus est; Ubi ad vivum *Christiana Constantia* depingitur, quæ in fragili carnis testa, per *Mundi* fluctus, undique circumfusos, navigat. Verùm ut à Granditate verborum, ad *Mediocritatem* descendamus. *Rerum secundarum* præcipua virtus est *Temperantia, adversarum, Fortitudo*; Quæ in *Moralibus* reputatur pro virtute maximè *Heroicâ.* Quin & *res prospera*, ad *Veteris Testamenti* *Benedictiones*, *adversa*, ad *Novi* *Beatitudines*, pertinent: Quæ, & reipsâ majores sunt, & clariorem *Divini favoris* revelationem exhibent. Attamen etiam in *Veteri Testamento*, si *lyra Davidis* aures præbeas, plures invenias *Threnos*, quàm *Exultationes: Spiritus* autem *Sancti* calamus, diffusius tractavit, *Iobi* afflictiones, quàm *felicitatem Salomonis.* *Res prospera*, non sine plurimis timoribus & molestiis transeunt; *Adversa* itidem suis solatiis, & spe non vacant. Videmus certè in acupictis, melius placere, cùm imagines coloris lucidioris sunt, stamen autem telæ, coloris magis opaci, quàm cùm stamen ipsum splendidi-

26 DE DISSIMUL. & SIMULATIONE.
dus est, imagines autem tenebrosiores.
Judicium igitur capi potest, quid cordi
magis volupe sit, ex eo, quod oculos
magis delectat. Habet certè virtus si-
militudinem quiddam odoramentis quibusdam
pretiosis; quæ fragrantissima sunt, aut
insensa, aut tula. Nam fortuna pro-
spèra potissimum vitia hominum indi-
cat, adversa virtutes.

VI.
DE DISSIMULATIONE
& SIMULATIONE.

Dissimulatio est artium Civilium com-
pendium quoddam, & pars infir-
mior: Etenim, & ingenium acere, &
robur animi constans ad hoc requiri-
tur, ut quis sciat, quando verum profe-
rendum sit, atque id facere audeat. Ita-
que inter inferiores Politicos reponun-
tur, qui magni sunt *Simulatores*.

Quod discrimen, benè apud *Taci-
tum, Casarem Augustum* inter, & *Tibe-
rium*, adnotatum est. Etenim de *Liviâ*
sic ait; *Quod esset, cum artibus mariti,
& simulatione filii, bene composita. Artes*
Imperii Augusto, Simulationem Tiberio
attribuens. Idem alibi hisce verbis, *Mu-
cianum*

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 27
cianum inducit, *Vespasianum* ad arma
contra *Vitellium* sumenda hortantem:
*Non adversus Augusti acerrimam men-
tem, nec adversus Tiberii cautissimam se-
nectutem, insurgimus.* Quare hæ facul-
tates, *Artium Civilium*, & *Simulatio-
num*, sunt prorsus distinguendæ. Esto
igitur, ut sit felicitas ita quisquam acu-
minis, tantæque perspicaciæ, ut distin-
guere queat, quæ palam faciendæ, quæ
occultandæ, quæ tanquam in crepuscu-
lo producendæ, temporum etiam & per-
sonarum ratione pensitata (Quæ reve-
râ artes sunt *Politica*, & *Civiles*, ut *Ta-
citus* eas rectè appellat;) huic *Dissimula-
tio* impedimento erit. Quod si quis, ad
hunc iudicii & discretionis gradum, ad-
scendere non valeat, ei relinquitur tan-
quam tutissimum, ut sit *Tectus*, & *Dissi-
mulator*. Ubi enim in singulis non da-
tur eligere, ibi in omnibus cautè infi-
stere tutissimum est; Cæcutientibus e-
nim lentè movendum. Sane ubique
reperias homines rerum tractandarum
peritissimos, omnes ferè Candorem, In-
genuitatem, & Veracitatem, in nego-
tiis præ se tulisse: Verùm simul erant,
tanquam equi, benè docti & domiti,
qui subito se sistere, & se vertere, no-
rant.

28 DE DISSIMUL. & SIMULATIONE.
rant. Quod si necessitas quædam in-
gruat, *Dissimulationem* profundam po-
stulans, tunc quidem opinio & fama de
bonâ fide & veracitate eorum, præcon-
cepta, eos reddit prorsùs invisibiles.

Consilia & mentem tegendi; aut *ve-
landi*, gradus sunt tres. Primus est, *Taci-
turnitas*, cùm quis sensus animi sui
premit, adedque relinquit in æquili-
brio, ut in quam partem propendat,
nemo facilè conjecerit. Secundus *Dis-
simulatio* in Negativâ, cùm quis ex com-
posito signa quædam & indicia jacit, se
non esse, qui reverà est. Tertius
Simulatio in Affirmativâ, cùm quis a-
pertè fingit & prætexit, se eum esse, qui
reverà non est.

Quantum ad primùm horum, *Taci-
turnitatem* scilicet; Ea est certè *virtus
Confessoris*. Atque profectò, *vir taci-
turnus* multas audit *Confessiones*; Quis
enim garrulo, & loquaci, pectus suum
recludat? Quod si quis famam habeat
virii taciturni, facilè aliorum animos re-
ferabit; sicut aer clausus apertum fu-
git: Atque veluti *delicta confiteri*, non
ad aliquem finem collimat, qui ad res
Civiles tendit, sed ad conscientiam sub-
levandam; Ita certè *homines taciturni*,
ad

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 29
ad multarum rerum Notitiam, simili de
causâ, perveniunt; Dum homines, non
tam impertire, quàm exonerare ani-
mum suum cupiant. Ut paucis dica-
mus, *mysteria silentibus* debentur. Præ-
terea, si verum loquamur, etiam in ani-
mo, æque ac in corpore, deformis &
invenusta est nuditas: Neque parvam
addit reverentiam, consiliis & factis
hominum, si minus pateant. At *loqua-
ces & futiles*, etiam plerunq; leves sunt,
& creduli. Qui enim eloquitur quæ scit,
effuciet etiam quæ nescit. Ponatur igitur
pro certo, *habitum Taciturnitatis
virtutem esse Politicam, & Moralem*. Sed
& illud addendum est, bonum esse ho-
mini, ut *vultus* suus *lingua* officium nō
præcipiat. Nam, *revelatio animi ex vultu*,
aut *gestu*, magnus est defectus, &
quædam quasi *proditio*: Eo magis, quod
sæpenumerò, plus notatur, & fidem fa-
cit, quam verba.

Quantum ad Secundum, *Dissimula-
tionem* scilicet: Ex necessitate quadam
illa *Taciturnitatem* sequitur. Aded ut
qui *tectus* esse vult, *Dissimulator* aliqua-
tenus vel nolens evadat. Etenim astu-
tiores sunt homines, quam ut patian-
tur aliquem in æquilibrio se continere

30 DE DISSIMUL. & SIMULATIONE.
absque aliqua in alteram partem inclinationis suæ declaratione. Ita Quæstionibus subtilibus eum obsidebunt, & allicient, & excutient, ut, nisi obfirmato & absurdo *silentio* se quis muniat, necesse ei fuerit, se *nonnihil proderet*. Quinetiam si hoc non fecerit, ex *silentio* ipso, aliquid conjecturæ capient, non minùs, quam ex *verbis*. Quod verò ad *Æquivocationes*, & *Oracula verborum* attinet, non poterunt illa diù valere. Ita ut nemo *tectus* esse queat, nisi aliquem *Dissimulationis* gradum sibi indulgeat: Quæ nihil aliud est, quam *silentii* quædam appendix, aut limbus.

Quantum vero ad tertium gradum; nimirum *Simulationem*, & *Professionem falsam*; Illam magis vitiosam, & minùs Politicam, duco; nisi fortè dignus vindice nodus inciderit. Itaque perpetua Consuetudo *simulandi*, vitium est, aut ex ingenii lubricitate quadam, vel timiditate, ortum; Aut etiam, ex animi constitutione, quæ vitio aliquo magno imbuta est: Quod, quia *occultare* oportet, *Simulationem* etiam in aliis adhibere & exercere efficit, ne fortè habitus ipse intercidat.

Commeda Simulationis, & Dissimulationis,

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 31
tionis, tria. Primum est, quod oppositionem amoliat, & homines imparatos aggregari, ubi enim consilia cuspium evulgata fuerint, Adversarii, veluti tubæ excitantur. Secundum est, quod in hominis potestate relinquit, ut pedem referat, & se absque existimationis suæ jacturâ de negotio subducat. Si quis enim, se manifesta declaratione obstringit, is cuneis quasi impactis includitur; aut pergendum est ei, aut turpiter desistendum. Tertium est, quod ad aliena consilia detegenda, viam aperiat. Etenim ei, qui sua consilia profert, non facîle quis se adversarium profiteatur, verùm assentabitur potius; & libertatem loquendi, in libertatem cogitandi, vertet. Itaque habetur apud *Hispanos* satis malignum Adagium; *Dic mendacium, & veritatem erues*. Perinde ac si *Simulatio* clavis esset ad secreta referenda. Tria etiam sunt *Simulationis*, & *Dissimulationis*, *incommoda*, ut ex æquo res compensetur. Primum, quod illa timiditatem arguant: Id quod omnibus negotiis, plumas vellit, ne perniciousiter ad metam advolent. Secundum, quod in ancipites cogitationes animos complurium conjiciant, qui fortassè a-

liàs cooperaturi fuissent, & studio suo rem promoturi; unde sine focia & amica opera ad fines suos solus quis ambulet. Tertium est, (idque maximum,) quod præcipuo ad actiones organo, hominem privet; nimirum *Fide*. Optimum fuerit temperamentum, si quis *Veracitatis* famam obtineat, *Taciturnitatis* habitum, *Dissimulationis* usum temperativum, & facultatem *Simulationis*, ubi opus fuerit.

V II.

DE PARENTIBUS & LIBERIS.

Gaudia *Parentum* occulta sunt; nec minus dolores eorum, & metus. Illa certe verbis assequi nequeunt, hos autem proferre nolunt. Certè *Liberi* labores humanos suaviores, verùm infortunia amariora, reddunt. Curas vitæ multiplicant, sed memoriam mortis mitigant. *Æternitas sobolis* etiam brutis communis est; Sed illa *Memoria, Meritorum, & Operum*, propria est hominibus. Atque videre sanè est, Opera nobilissima, & foundationes, ab *Orbis* profecta; Quibus effigies animorum exhibere curæ erat, cum *corporis imaginibus*

bus destituerentur. Adèd ut *Posteritati* maximè studeant, qui *Posteritate* carent. Qui honores in *familiam* suam primi introducunt, erga *Liberos* indulgentissimi sunt: Intuentur siquidem eos, non tantùm ut *continuationem speciei* suæ, sed ut *rerum à se gestarum heredes*: ideoque ut *Liberos, & Creaturas*. Gradus affectuum in *Parentibus* erga *Liberos* diversos, sæpè dispares sunt, aliquando iniqui: ac potissimum in *matre*. Unde *Salomon* dicit; *Filius sapiens latifecat patrem: Filius verò stultus mæstitia est matri suæ*. In domo foecundâ, & *Liberorum* plena, cernere quandoque est, unum aut alterum ex *senioribus* pluris æstimari; atque ex *junioribus* in deliciis esse: Sed in medio fortasse aliquos quasi oblivione transiri: Qui nihilominus, haud rarò, optimæ indolis evadunt. Il-liberalitas *Parentum* erga *Liberos* suos, error est planè noxius: Nam eos reddit animo degeneres; fallaciis deditos; ignobilium consortio se delectantes: magisque ad luxum propensos, quando rerum copiam adepti sint. Itaque optimè succedit, quando *Parentes* suam, apud *Liberos*, auctoritatem tuentur, crumenam laxant. Invaluit, tam apud *Parentes*

34 DE PARENTIBUS & LIBERIS.
rentes quàm *Padagogos*, & *Famulos*, mos
quidem ineptus; æmulationes inter
fratres serendi, & alendi, durante eor-
um pueritia: Quæ sæpè numero in dis-
cordias evadunt, post ætatem virilem,
& *familias* turbant. *Itali* non magnum
ponunt discrimen, inter *Liberos*, & *Ne-
potes*, aut *Cognatos*; Sed, modò sint è
massâ sanguinis, non multùm pensi ha-
bent, utrùm sint *corpore proprio* editi,
neque? Atque si verum dicendum sit, in
natura non multùm interest; adeo ut sæpè
videamus, *Nepotem Avunculo* magis si-
milem, aut *Cognato*, quàm *Parenti* pro-
prio, prout sanguis casu quodam deri-
vatur. Curent *Parentes*, in tenerâ ætate
Filiorum suorum, cui vitæ generi illos
destinât: Tum enim maximè sunt flexi-
biles, & cerei. Neque in hâc electione
respiciant, nimis inclinationem *Filio-
rum* ipsorum; Quasi illud meliùs arre-
pturi sint, ad quod maximè videntur
propensi. Verum est, si affectus, aut ap-
titudò *puerorum*, sit erga aliquod stu-
dium insignis, non expedire, ut quis na-
turæ, aut indoli repugnet: Sed, ut plu-
rimùm præceptum illud sanum est; *Op-
timum elige*, *suave & facile illud faciet
consuetudo*. *Fratres juniores* plerunquæ
sunt

DE NUPTIIS & CÆLIBATU. 35
sunt *fortuna filii*: Sed rarò, aut nunquàm,
prosperum sortiuntur exitum, quando
exhæredantur *seniores*.

VIII.

DE NUPTIIS & COELIBATU.

QUI *Vxorè* duxit, & *Liberos* suscepit,
obsides *Fortunæ* dedit; Sunt enim
magnorum conatuum impedimenta;
sive ad virtutem tendat quis, sive ad im-
probitatem: Certè præstantissima (ut
alibi diximus) in usum *Reipublicæ* *Ope-
ra*, & *Merita*, à *viris* profecta sunt, *prole
carentibus*; qui tam affectu, quàm for-
tunis, *Rempublicam* connubio sibi jun-
xerunt, & dotarunt. Attamen rationi
videatur magis consentaneum, ut qui
Liberos relinquunt, majorem futurorum
temporum curam gererent; Ad quæ
fatis nõrunt, *clarissima illa sua Pignora*
oportere transmitti. Sunt tamen, qui
licèt *Liberis* careant, tamen memoriæ
suæ incuriosi sunt, & cogitationes vitæ
tantùm curriculo terminant, & tempo-
ra futura ut ad se nihil pertinentia, du-
cunt. Imò & alii nonnulli, *Vxorem* &
Liberos, tantùm in *Rationibus* *Expen-
sarum* habent. Quinetiam reperiuntur
aliqui

aliqui fatui avari, qui gloriantur ferè se *Liberis* carere, ut habeantur tantò ditiores. Audiverunt scilicet aliquos dicentes, *Talis quispiam est ditissimus*; Alios autem subinferentes; *At Liberis compluribus oneratur*: Quasi divitiarum hoc esset decrementum. Verùm *Cælibatùs* causã maximè frequens, est Libertas; Præsertim, in quibusdam animis sibi complacentibus & phantasticis; qui omnis restrictionis sensum nacti sunt tam acutum, ut cingula & perisce-lidas ferè habeant pro vinculis & compedibus. *Viri cælibes* optimi sunt amici, optimi erga servos domini, servi etiam erga dominos optimi; At non semper subditi optimi; Sunt enim ad fugam expediti; Atque reverà *Transfugæ* ferè omnes sunt ejus conditionis. *Vita cælebs Ecclesiasticis* benè convenit: Non enim facilè quis eriget *Solum*, si prius stagni alicujus receptaculum interveniat. *Judicibus & Magistratibus* res est ferè indifferens: Si enim faciles sint, & corruptelis dediti, servum aliquem videas *uxore*, multis modis, ad hujusmodi *Lucra* captanda, deteriorem. Quod ad *Milites* attinet, reperio certè *duces*, apud *exercitus* suos concionantes, illis in me-

mo-

moriam redigere solere, *Charitates Vxorum & Liberorum*. Reperio etiam *Nuptiarum* contemptum apud *Turcas*, *militēs* vulgares reddere viliores. Sunt certè porrò, *Vxor & Liberi*, disciplina quædam humanitatis; atque *Cælibes*, et si sæpenumerò magis sint munifici & charitativi, quia fortunæ eorum minùs exhauriantur; sunt tamen, ex alterâ parte, magis crudeles, & sine visceribus, (idonei qui sint severi inquisitores) quia indulgentia & teneritudo affectuum suorum non tam sæpe evocatur, & excitatur. Naturæ graves, & consuetudine ductæ, ideoque constantes, sunt plerunque uxoriæ: ut de *Vlysse* perhibetur; *Vetulã suam prætulit immortalitati*. *Mulieres castæ*, sunt plerunque superbæ, & protervæ, merito *puclitia* suæ elatæ. Inter vincula præstantissima castitatis, & obsequii, *uxoris erga maritum*, illud censei debet, si virum suum *uxor* prudentem putet; Quod nunquam faciet, si eum inveniat *zelotypum*. *Vxores*, juvenum dominae sunt; *Mediæ ætatis*, sociæ; *Senum*, nutrices. Adèò ut adsit ansa ad *uxorem* ducendam ætatibus singulis. Inter *Sapientes* tamen numeratus est ille, qui interrogatus; *Quod esset*

tem-

tempus opportunum Nuptiarum? respondit; *Iuuenibus non adhuc, senibus non omnino.* Sæpè fit, ut *mariti* deteriores, bonas habeant *uxores*: Sive hoc fiat, quod hoc modo pretium addatur *mariti* benevolentiae, per vices; sive quod *uxores* in patientia sua glorientur. Hoc autem nunquam fallit, si huiusmodi *mariti*, ab *uxoribus* ipsis expetiti & electi fuerint, contra consensum amicorum: Tunc enim, animus iis semper adest, ut stultitiae suae poenitere non videantur.

IX.

DE INVIDIA.

EX *Affectibus*, nulli sunt, qui existimantur *fascinare*, præter *Amorem*, & *Invidiam*. Uterque acria progignit desideria; Uterque se perniciousiter efformat in phantasias, & suggestiones; Atque uterque faciliè inscendit in oculos; (præcipuè quando Objectum adest;) Quæ omnia ad *Fascinationem* faciunt; si modò *Fascinatio* aliqua sit. Videmus etiam, *Scripturam*, *invidiam*, *oculi mali* nomine, insignire; atque *Astrologos*, malos astrorum influxus, *Malignos Aspectus*,

ctus, vocare. Ita ut agnosci ab omnibus videatur, in *Invidia*, ejusque operatione, ejaculatio quædam, & irradiatio ex oculis. Quin & nonnulli, tam extiterunt curiosi, ut notaverint tempora, quibus ictus & percussio *oculi invidi*, plurimum obest, tum præcipuè esse, cum persona, in quam *Invidia* torquetur, spectatur in *Gloriâ*, & *Triumpho*: Etenim hoc mucronem *Invidia* acuit; Atque insuper illis temporibus spiritus *Personæ invidiæ* prodeunt maximè in exteriora, unde ictui occurrunt.

Verùm, missis istis rebus curiosis (licet non indignis, quæ in considerationem veniant, sed loco idoneo,) tractabimus hæc tria: *Qui sint ad invidendum maximè proclives*; *Qui sint Invidia maximè obnoxii*: *Et quæ sit differentia inter Invidiam publicam, & privatam*. *Qui* virtutis ipse expers est, *invidet* virtuti alterius. Etenim animi hominum, se pascunt & delectantur, aut Bono proprio, aut Malo alieno; Quique primo alimento caret, satiabit se secundo; Et qui nullo modo sperat se ad virtutem alterius pervenire posse, ipse fortunam ejus libenter deprimit, ut minor intercedat disparitas.

Vir curiosus, & se alienis rebus immiscens, ut plurimum *invidus* est. Etenim, de rebus alienis multum inquirere, neutiquam eò spectare possit, quod operosa illa sedulitas suis rebus conducat: Itaque fieri non potest, quin huiusmodi *vir*, Scenicam quandam voluptatem capiat, aliorum fortunas spectandi: Neque, qui rebus propriis tantum intentus est, segetem *Invidia* multam reperiet. *Invidia* enim passio est curiositans, & plateas terit, nec domi se continet, *Non est curiosus, quin idem sit malevolus.*

Viri natalibus Nobiles, invidia, erga novos homines, notam subeunt. Etenim mutatur intervallum. Et simile est hoc deceptioni visus; Cùm res retrocedere videantur, aliis se promoventibus.

Deformes, & *Eunuchi*, & *Senes*, & *Spurii, invidi* sunt. Etenim, qui conditionem suam, emendare nullo modo potest; conditionem alterius, pro viribus suis labefactabit. Nisi fortè hi defectus, in generosa, & heroica ingenia, inciderint, quæ defectus proprios naturales, in honoris sui incrementum, vertere nitantur; scilicet, ut fama hoc

arri-

arripiat, *Eunuchum*, aut *Claudum*, tam magna perpetrasse; Miraculi nimirum honore affectato. Id quod evenit, *Narferi eunucho*, & *Agefilao*, atque *Tamberlani*, qui *claudi fuerunt*.

Eadem ferè ratio est hominum, qui è calamitatibus resurgunt. Sunt enim plerunque temporibus infensi; atque alienas calamitates, tanquam suarum molestiarum redemptiones, gustant.

Qui in plurimis excellere contendunt, levitate, & gloriâ vanâ moti, necesse est ut sint *invidi*. Ubique enim occurrunt Objecta *Invidia*: cùm fieri nequeat, quin aliqui, in tot rebus illos superent. Qui fuit Character, *Imperatoris Adriani*, qui Poëtas & Pictores, & Opifices alios, in iis scilicet peritibus, quibus ipse præcellere gestiebat, capitali quadam invidiâ prosequeretur.

Postremò *Propinqui*, & *Collega*, & *una educati*, ad *invidendum* æqualibus, cùm evadunt, proni sunt. Etenim exprobrat hoc illis fortunam propriam, eòsque quasi digito monstrat, & frequenter eorum memoriam vellicat; *Quintiam* in aliorum notam hæc fortunæ collatio magis incurrit: *Invidia* autem à fama & sermonibus, sæper reflectitur,

& con-

& conduplicatur. Unde *Invidia Cainis* erga fratrem *Abelem* malignior fuit, quia cum sacrificium *Abelis* magis acceptum Deo fuit, nemo inspexit. Atque hæc de iis, qui ad *invidendum* proclives sunt.

Quantum ad illos, qui *Invidia*, magis aut minus obnoxii sunt; Primò, iis, qui eminente virtute præditi sunt, minus invidetur, cum promoventur: Promotio enim eorum, videtur ex debito; Debiti autem solutioni nemo *invidet*, sed largitioni supra meritum. Atque etiã, *Invidia*, non sine comparatione est; Ubi autem, nullus comparationis gradus, nulla *Invidia*; Itaque *Regibus* non *invidetur*, nisi à *Regibus*. Illud tamen observatione dignum est, Personis indignis, sub primùm honoris sui ascensum, maxime invideri; postea verò minus; ubi contra, Personæ dignæ, & meritis insignes, *Invidiam* tum demùm experiuntur, postquam fortunæ eorum diutius duraverint. Etenim, licet virtus eorum eadem maneat, tamen minus fit illustris: Recentes enim oboriantur homines, qui eam obscurant.

Nobiles genere, minus *Invidia* expositi sunt, cum honoribus cumulantur: Etenim nihil aliud videtur, quàm debitum

Majo-

Majoribus suis repensum: Præterea, parum fortunæ eorum additum videtur; *Invidia* autem, more radiorum Solis, inclivo ardentior est, quàm in plano. Itaque eandem ob causam, qui per gradus evehuntur, minorem subeunt *Invidiam*, quàm qui per saltum.

Qui cum honoribus suis conjunctos habent labores magnos, curas, & pericula, *Invidia* minus laborant. Etenim, existimant homines, eos, honores suos, caro pretio emere, & misereri potius ipsorum nonnunquam incipiunt: Misericordia autem semper ferè sanat *Invidiam*. Itaque notabis plerunque, ex viris Politicis, & honore fulgentibus, magis sanos & sobrios, semper querimonias fundere, qualem vitam traducunt; canentes illud, *Quanta patimur!* Non quod ita sentiant, sed quòd *Invidia* aciem retundant. Verùm hoc intelligi debet, de negotiis, quæ hujusmodi viris imponuntur, non de iis quæ ipsi ad se attrahunt. Nihil enim *Invidiam* magis suscitatur, quàm ambitiosum & immodicum negotiorum monopolium: Nihilque è converso, *Invidiam* extinguit magis, quàm si quis in summis honoribus constitutus, aliis Officiariis inferioribus, nihil

hil detrahat. Hoc enim modo, quot illi ministri suat, tot se tegit umbraculis ab *Invidiâ*.

Super omnia, illi *Invidiam* in se concitant maximè, qui fortunarum suarum amplitudinem, insolenter & tumidè ostentant; nunquàm sibi placentes, nisi dum potentiam suam jactent, vel per pompam exteriorem, vel triumphando de Adversariis, aut Competitoribus suis dejectis: ubi contrà, Viri prudentes, sacrificare quandoque *Invidia* ament, de industriâ interdùm permittentes se vinci, in rebus, quæ minùs eis cordi sunt. Nihilominùs, illud verum est, potentia ostentationem apertam, & indissimulatam, (modò absit arrogantia & gloria inanis,) minore *Invidiâ* laborare, quàm si callidè & quasi furtim se notæ subtrahat. Etenim, hoc cum fit, nihil aliud facit quis, quàm ut Fortunam infimulet, quasi ipse sibi esset conscius indignitatis suæ; unde alios, ad sibi *invidendum* stimulat.

Postremo, ut huic parti finem imponamus; Quemadmodum in principio diximus, *Invidia* actum aliquid habere in se ex *Veneficio*; Ira non alia est *Invidia* curatio, quam quæ solet esse *Veneficii*, &

Incan-

Incantationis: hoc est, *Sortis translatio* (ut vocant,) & in alium *remotio*. Ad quem finem, prudentiores ex honoratis, semper in Scenam introducunt aliquem in quem *Invidiam*, in se alias incursum, derivent: quandoque in ministros & servos, quandoque in Collegas & socios; aut in alios quosdam eam rejicientes. Neque, ad hunc usum, unquam defunt Personæ aliqua violentæ, & temerariæ; quæ, modò potentiam & negotia agitent, ea quovis periculo mercari non dubitent.

Jam verò, ut de *Publicâ Invidia* loquamur. Ea saltèd aliquid in se habet boni; Ubi in *Privata Invidia*, nihil prorsùs inest boni. *Publica* enim *Invidia*, instar salubris *Ostracismi* est, qui viros magnos, supra modum excrescentes coëret; unde etiam fræno est viris præpotentibus, ne se nimium efferrant.

Hæc *Invidia*, quæ *Mala Contentatio*, modernis linguis appellatur, (& in Titulo de Seditionibus plenius tractabitur,) est in *Regnis* & *Rebus pub.* contagioni non absimilis. Etenim sicut *contagio* in sanas partes serpit, easque corrumpit; Ita etiam, quando *Invidia* statum occupaverit, vel optima Reip. Mandata &

Insti-

Instituta, in odium vertit, & graveolentiam quandam. Itaque, parum proficitur intermiscendo actiones gratas & populares, odiosas; Etenim, hoc ipsum, imbecillitatem, & *Invidia* metum arguit; Quæ tantò magis nocet; ut sit etiam in *Contagionibus*, quæ, si tibi ab iis metuas, facilius irruunt.

Ac publica ista *Invidia*, magis in *Regum* Officiarios, & ministros involat, quam in *Reges* ipsos. Attamen ecce Regulam quæ vix fallit; Si *Invidia*, quæ ministro incumbit, sit magna, causa autem parva; Aut si *Invidia* quasi generalis sit, & omnes Status ministros complectatur, tunc *Invidia*, (etsi occultò,) *Regem*, aut *Statum* ipsum, perit. Arque hæc dicta sint, de *Publica Invidia*, aut *Contentatione mala*; atque de ejus Differentia ab *Invidia privata*, quam priore loco tractavimus.

Addemus etiam, in genere, de affectu *Invidia*, hoc insuper; cum, inter omnes *Affectus* esse maximè importunum, & assiduum. Etenim, aliis *Affectibus* excitandis subinde præbetur occasio; Rectè autem dictum est; *Invidiam festos dies non agere*; Quia semper materiam se exercendi reperit. Unde etiam observa-

tum

tum est, *Amorem & Invidiam*, maciem hominibus inducere; id quod alii *Affectus* non faciunt, quoniam non continui sunt. Est etiam *Invidia Affectuum* vilissimus & pravissimus: Quam ob causam proprium est *Attributum Diaboli*; Qui dicitur; *Invidus homo: qui Zizaniis inter Triticum, nocturnè seminavit*: Quemadmodum etiam semper evenit, ut *Invidia* callidè, & in tenebris operetur, ad præjudicium cujusvis rei optimæ, veluti *Tritici*.

X.

DE AMORE.

AMori plus debet *Scena*, quam *Vita*. Etenim in *Scenâ*, *Amor* semper *Comœdiæ* præbet Argumentum; quandoque etiam & *Tragœdiæ*; At in *vita humanâ*, multum plerunque affert nocimenti; Nunc ut *Sirenium* aliqua, aliquandò ut *Furiarum*. Observare licet, neminem ex *Viris Magnis & Illustribus* fuisse (quorum extat memoria, vel antiqua, vel recens,) qui adactus fuerit, ad insanum illum gradum *Amoris*. Unde constat, animos magnos, & negotia magna, infirmam hanc *passionem*, non admit-

mittere. Excipere tamen oportet, *Marcum Antonium, Imperii Romani Duumvirum; & Appium Claudium, Decemvirum, Legislatorum inter Romanos principem.* Quorum prior fuit revera homo luxuriosus, & voluptatibus deditus; Alter autem vir fuit prudens & austerus. Unde quisvis perspiciat, *Amorem,* (quantum rarius,) aditum reperire posse, non solum in cor apertum, sed & bene munitum, si diligenti custodia non asservetur. Abiectum quidem, & pusillanimum, est illud *Epicuri* dictum; *Satis magnum alter alteri Theatrum sumus:* Quasi homo natus ad contemplationem Cœli, & Cœlestium, Idolum adorans minutum fatageret, se submittendo, si non ori, ut bruta, oculo tamen, certè ad altiora contemplanda dato. Mira res videbitur, si passionis hujus excessum perpendamus, ac quomodo ipsi rerum naturæ, & valori vero insultet, vel hoc ipso, quod Hyperbole perpetua, nulli rei conveniat, præterquam *Amori.* Neque hæc Hyperbole solummodò, in locutionis phrasi cernitur: Cum enim verissime dictum sit, *Adulatorum principem, quocum ceteri adultores minores conspirant, esse unumque sibi ipsi;* profectò

Amo-

Amator aliquid amplius est. Nunquam enim fuit quisquis adeò superbus, qui seipsum tam absurdè magnificerit, quàm *Amator* personam amatam. Rectè itaque receptum est illud diverbium; *A mare & Sapere, vix Deo conceditur.* Neque aliis tantummodò manifesta est hæc Phrenesis, *Persona* autem *amata* minimè; sed & *Amata* potissimum, nisi *Amor* sit reciprocus. Certissimum enim est, *Amorem* semper recipi, aut *Amore* mutuo, aut *Contemptu* intrinseco, & secreto. Quò magis cavendum est hominibus, ab hac passione; quæ non solum alias res perdit, sed & seipsam. Quæ alia infert damna, bellè illa exprimit *Poetarum* fabula: *Eum scilicet, qui Helenam prætulit, Junonis dona, & Palladis, amisisse.* Quisquis enim *Amatoris affectibus* nimis indulget, & divitiis, & sapientiæ, nuncium remittit. Habet hæc passio æstus suos, in ipsis temporibus, quibus animus maximè mollis est, & infirmus; nimirum in rebus prosperis, aut adversis: *Quantum* hoc posterius minùs forsàn observatum fuerit. Utraque enim tempestas *Amorem* accendit, reddique flagrantior; unde evincitur esse stultitiæ proles. Optimè illi, qui si

C

Amo-

Amores omninò nequeant extrudere, eos tamen in ordinem redigunt; & à rebus seriis, vitæque negotiis, segregant. Si enim illis *Amor* se immisceat, turbat omnia, hominesque eò compellit, ut fines suos rectà petere non possint. Quicquid in re sit, viri militares *Amoribus* dediti sunt: opinor, non aliter, quam vino. Poscunt enim plerunque pericula compensationem voluptariam. Inest ingenio humano, motus quidam arcanus, & tacita inclinatio, in *Amorem* aliorum: Qui si non insumatur, in unum, vel paucos, naturaliter se diffundit in plures; atque homines reddit humanos, & charitativos: Quem admodùm videre licet nonnunquam in *Monachis*. *Amor conjugalis* genus humanum creat; *Amor socialis* perficit; *Amor* vero *lascivus* inficit, & dehonestat.

XI.

DE MAGISTRATIBUS & DIGNITATIBUS.

Viri in *Magistratu* collocati, ter servi: servi Principis vel Politicæ; servi famæ; & servi negotiorum. Aded ut libertate neutiquam fruantur; nec in

per-

DE MAGIST. & DIGNITATIB. 51
personis, nec in Actionibus; nec in temporibus suis. Mirum cupiditatis genus, potestatem appetere, libertatem amittere: vel potestatem in alios ambire, potestatem in seipsum exuere: Ascensus ad *Dignitates* arduus est; Et per labores pervenitur ad labores majores: Sæpè quoque *Indignitatibus* non vacat; Atque per *Indignitates* pervenitur ad *Dignitates*. Statio in *Dignitatibus* res lubrica est; Atque regressus, aut præcipitium est, aut saltem Eclipsis; quæ & ipsa triste quiddam, & Melancholicum. *Cùm non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*. Imò nec regredi datur, etiam si quis cupiat; Neque regredi volunt homines, cùm ratio postulat ut id facerent; Verùm Impatientes manent vitæ privatæ, etiam cùm senectus, aut infirmitas ingruit; quæ umbram & otium postulant, sicut oppidani senes, qui ante ostium sedere volunt, licet se eo pacto derisui exponant. Sanè, Viris in *Magistratibus* positis, opus est, ut aliorum opiniones mutentur, quò seipfos beatos putent; Nam si judicent ex sensu proprio nihil hujusmodi reperient: Verum, quando secum cogitent quid alii de ipsis sentiant, & quam libenter alii

conditiones cum illis permutare vel-
lent, tum demum beati sunt, tanquam
rumore tenus: cum intus fortasse co-
ntrarium experiantur. Siquidem dolores
suos primi omnium sentiunt, licet cul-
pas suas omnium novissimi. Certè *Viri*
Potestatibus sublimes, ipsi sibi ignoti
sunt; Et dum negotiis distrahuntur,
tempore carent, quo sanitati, aut cor-
poris, aut animæ suæ, consulant;

Illi mors gravis incubat,

Qui notus nimis omnibus,

Ignotus moritur sibi.

In *Potestatibus*, licentia magna datur,
& boni, & mali: Quorum posterius pro
maledictione habendum; In malis e-
nim, optima conditio est, nolle, proxi-
ma, non posse. Certè potentia bene-
merendi, verus est & legitimus ambi-
tionis finis. Etenim bene cogitare, licet
Deo acceptum sit, tamen versus homi-
nes non multò melius est, quàm bene
somnia, nisi in actum producat. Id
autem fieri non potest, sine *Munere* ali-
quo publico & *Potestate*; veluti Solo
superiore & elevato. Merita & Opera
bona, sunt veri fines laborum hominis;
Atque eorundem Conscientia perfectio
humanæ quietis. *Et conversus Deus, ut*
aspi-

aspiceret opera, quæ fecerunt manus suæ,
vidit quòd omnia essent bona nimis: Tum
sequitur Sabbatum. In *Munere* tuo per-
fungendo, propone tibi exempla opti-
ma; Imitatio enim globus est præcep-
torum: Et post tempus aliquod propo-
ne tibi exemplum proprium; Atque in
teipsum stricte inquiras, num non
melius inceperis, quàm perliteris,
Neque rursus exempla eorum negli-
gas, qui eodem *Munere* pravitè fun-
cti sunt; non ut teipsum, eorum me-
moriam carpendo, vendites; sed ut mo-
nearis, quid evitare debeas. Institue igitur
reformationem, sed absque elatione
Tui-ipsius, aut scandalo priorum tem-
porum, & personarum; Hoc tamen tibi
constitutum sit, Exempla præclara non
minùs introducere, quàm imitari. Re-
trahe res ad primam earum institutio-
nem; Et circumspicias, in quibus, &
quibus modis, degeneraverint. Atta-
men utrunque tempus consulas; tum
antiquius, ut cognoscas quid optimum
fuerit; tum recentius, ut notes, quid
fuerit aptissimum. Contende, ut quæ
agis pro Potestate, tanquam Regulis qui-
busdam cohibeantur; ut hominibus
tanquam digito monstres, quid illis sit

expectandum: Neque tamen nimium
 sis pertinax, aut peremptorius: Atque
 semper cum à Regulâ recesseris, quid sit
 quod agas, diligenter expone. *Muneris*
 tui Jura constanter tueare; Neque pro-
 pterea lites de Jurisdictione facillè mo-
 ve: Atque ita te geras, ut potius Jura
 tua assumes & exerceas tacitè, & de fa-
 cto, quàm ut *Quæstiones* de iis cum
 strepitu suscitares, & agites. Jura etiam
 inferiorum *Munera*, tibi subordina-
 torum, defende, ac ne desitue: Tibi-
 que majori honori ducas rerum sum-
 mas præscribere, quàm in omnibus fat-
 agere. Amplectere, imò invita, qui tibi
 adjumento sint & informationi, ad *Mu-
 neris* tui executionem; neque abige eos,
 qui operam suam ad hoc tibi deferunt,
 tanquàm se ingerentes; sed potius cum
 favore eos allicias, & recipias.

Vitia in Auctoritate utendâ, & exercé-
 da, sunt præcipuè quatuor. *Mora nimia*,
Corruptela, *Asperitas*, & *Facilitas*. Quan-
 tum ad *Moras*, faciles aditus præbe; tem-
 pora præstituta serva; inchoata quæ sunt
 perface; neque negotia novâ intermiscere,
 nisi urgeat necessitas. Quantum ad *Cor-
 ruptelas*: non solum manus tui ipsius,
 & tuorum liga, ne munera accipiantur

Sed

Sed etiam manus supplicantium, ne ea
 offerantur. Prius horum præstat certè
 integritas adhibita; verum ea ipsa præ-
 dicata, & ex professo, idque cum dete-
 statione *Corruptelarum*, etiam posterius
 assequitur. Neque tantum culpam, ve-
 rum etiam suspicionem devita. Quicun-
 que mutabiles sunt, & manifestò alte-
 rantur absque causâ manifestâ, inji-
 ciunt suspicionem de *Corruptelis*. Ita-
 que, perpetuò, cum ab opinione tuâ
 quam declarasti, aut processu quem in-
 cepisti, deflectas, ingenuè hoc ipsum
 profiteri; simul & causas quæ te ad hoc
 commoverunt sedulò declares & incul-
 ces; neque rem suffurari te posse cre-
 das. Servus gratosus, & apud Domi-
 num potens, si non extet aliqua favoris
 causa manifesta, reputatur plerunque
 nihil aliud quam via obliqua ad *Corrup-
 telas*. Quantum ad *Asperitatem*; invi-
 diam, & malevolentiam parit illa, nihil
 inde metens: *Severitas* siquidem me-
 tum incutit, *Asperitas* odium parit. E-
 tiam Reprehensiones de loco superiore,
 graves esse debent, non contumeliosæ.
 Quantum ad *Facilitatem*: ea *Corrupte-
 lis* etiam deterior est: *Corruptela* enim
 interdum & subinde tentantur; Quod

C 4

si quis

si quis importunitati pateat, aut respectibus levioribus ducatur, hæc ei ubique aderint. Sicut ait *Salomon*, *Personas respicere non est bonum; Talis enim offendet pro buccellâ panis.*

Verissimum sanè, quod à veteribus dictum est; *Magistratus virum indicat.* Alios autem indicat in melius, alios in pejor: *Omnium consensu capax Imperii, nisi imperasset;* inquit *Tacitus* de *Galba*. Contrà de *Vespasiano* idem; *Solus Imperantium Vespasianus mutatus in melius.* Licet alterum intelligat *Tacitus* de Arte Imperatoriâ, alterum de Moribus & Affectibus. Signum est luculentissimum indolis generosæ, si quis *honoribus* emendetur. Est enim *Honor*, aut saltem esse debet, *locus virtutis*: Atque quemadmodum in *Natura*, corpora moventur rapidè ad locum placidè in loco: ita virtus in ambitu violentior est, in *honore* adepto sedatior. *Ascensus* omnis ad *Dignitatum fastigium*, incedit tanquam per scalam graduum flexuosam? Atque, si *factiones* valeant, bonû fuerit, alteri parti adhærere, dum quis *honorem* scandat: At se ad æquilibrium reducere, postquam eundem fuerit consecutus. Memoriam *Prædecessoris* tui illam

læsam conserva. Hoc si non feceris, debitum tibi hoc à *Successore* tuo rependetur. *Collegas* etiâ amice tracta, & potius advoca cum illud minimè expectent, quàm exclude, cum consentaneum fuerit eos advocari. Ne sis loci tui nimis memor, aut crebram de eomentionem facias, in quotidianis sermonibus, aut conversatione privatâ; sed potius prædicetur de te; *Alius prorsus vir est, cum sedet, & munus suum exercet.*

XII.

DE AUDACIA.

IN Scholis tritum est dicitur, nec tamen Sapientis observatione indignum. Interrogatus olim *Demosthenes*, quænam prima *Oratoris* virtus? Respondit, *Actio*. Quæ secunda? *Actio*. Quæ tertia? Itidem respondit, *Actio*. Ipse dixit, qui rem optimè noverat; nec tamen in eo, quod laudabat, multum *Naturæ* debebat. Mira certè res, illam *Oratoris* partem, quæ non ultra corticem penetrat; & *Histrionis* potius virtus censenda est, quam *Oratoris*; In locum tam sublimem, supra nobiliores

illas partes, *Inventionis*, *Elocutionis*, & cæterarum, extolli; Imò quasi *omne tulisset punctum*, penè solam prædicari? Sed in promptu ratio est: Inest enim naturæ humanæ, plerunque, plus stulti, quam sapientis. Unde & facultates eæ, quibus capitur pars illa in animis mortalium stulta, sunt omnium potentissimæ. Huic mirè convenit, & quasi parallela est, *Audacia* in negotiis Civilibus. Quid in istis primum? *Audacia*. Quid secundum? Quid tertium? *Audacia*. Attamen utcunque ignorantia, & sordidi ingenii, proles est *Audacia*; cæterisque Civilis scientiæ partibus longè impar. Sed nihilominus fascinat, & captivos ducit eos, qui vel iudicio infirmi sunt, vel animo timidiores: Tales autem sunt hominum pars maxima. Quin & sapientibus ipsis, cum animis vacillent, vim injicit. Idcirco videmus *Audaciam*, in Democratiis, plurimum valuisse; Apud Senatores verò, & Principes, certe minus. Imò quandò primò rebus gerendis admoventur *Audaces*; plus possunt, quam postea: Nam malè pollicita præstat *Audacia*. Sanè quemadmodum interveniunt agyræ, qui corpori naturali mederi prohtentur; sic

& cor-

& corpori Politico non desunt homines, qui curationes vel difficillimas suscipient; Quibus forsan in paucis aliquibus experimentis facilliter successerit, sed cum scientiæ principia non gustarint, sæpius excidunt. Imò videre est nonnunquam hominem *Audacem*, miraculum illud *Mahometis* edentem. Populo persuasit *Mahometes*, se collem ad semet evocaturum: atque à summo eius jugo, preces pro legis suæ cultoribus, oblaturum. Populus magnâ frequentiâ convenit: collem, ut ad se veniret, iterumque iterumque vocavit *Mahometes*; sed cum Collis immotus maneret, ille (nihil omninò pudefactus,) inquit; *Si collis ad Mahometem accedere nolit, ad collem ibit Mahometes*. Sic & istiusmodi homines, quando ingentia quædam in se susceperunt, turpissimeque in iis defecerunt, tamen (si ad ipsum *Audacia* culmè pervenerunt,) lusu rem excipient, & se vertent, & nihil aliud. Hominiibus profectò magno iudicio præditis, ludibrio sunt *Audaces*; Imò & apud ipsum vulgus *Audacia* aliquid habet ridiculi. Nam si risus Objectum sit absurditas, ne dubites, quin magna *Audacia* semper secum habeat ali-

aliquid ridiculi. Neque ferè jucundius est spectaculum, quam videre in *Audace* oris confusionem: Vultum enim tunc nanciscitur in se reductum, sed deformitèr. Nec alitèr fieri potest. Nam in verècūdantibus fluunt paulatim, resfluuntque spiritus; sed *Audaces*, quandò tale quiddam illis contingit, attoniti hærent; ut fit in *Schaccia* ludo, quando non vincitur collusor, sed torpet tantum motus. Atqui hoc postremum, *Satyræ* aptius, quam *seriæ* observationi. Illud verò animadvertendum, *Audaciam* sempèr cæcam esse. Discrimina enim & obstacula nulla videt: Quare in deliberando nocet, in exequendo iuvat. Adèò ut, si *Audaces* tutò adhibere velis, summum illis Imperium non deferas; secundæ Classi annumerentur, & ab aliis regantur. Nam in consiliis capiendis, pericula ante oculos habere bonum est; in executione autem, oculos claudere oportet, nisi pericula valdè magna fuerint.

DE

XIII.

DE BONITATE, ET BONITATE NATIVA.

Bonitatem eo sensu accipio, ut sit affectus, qui hominum commoda studeat, & benè velit: Quam eandem Græci *Philanthropiam* vocant. *Humanitatis* autem vocabulum, (prout vulgus eâ utitur) leuius aliquantò est, atque angustius, quam ut vim ejus exprimat. *Bonitatem* scilicet appello Affectum, & Habitum; *Bonitatem* autem *nativam*, Inclinationem. *Bonitas* verò inter omnes virtutes, atque animi dignitates, faciliè primas obtinet; cùm sit ipsius *Divine nature*, adumbrata quædam effigies, & character: Quà è rebus sublata, *homo animalis* nihil aliud fuerit, quam res inquieta, scelestâ, misera, imò species quædam noxiorum vermium. *Bonitas Moralis*, virtuti illi *Theologicæ*, *Charitati*, respondet; neque excessum quidem capit, aberrationem autem patitur. Immodica potentix cupiditas Angelos cœlo deturbavit; immodica scientix cupiditas hominem Paradiso expulit: At in *Charitate* non datur excessus, neque

64 DE BONIT. & BONIT. NATIVA.
neque per eam aut Angelus, aut Homo,
unquam periculum subire possit. Inclina-
tio autem ad *Bonitatem*, altis defixa
radicibus, naturæ humanæ insidet: Quæ
si benefaciendi materiâ, aut occasione,
destituta, non inveniatur, quo se exerceat
in homines, deflectet certè in brutas
animantes. Quod in *Turcis*, gente uti-
que sævâ & ferâ, videre est; Qui nihilo-
minus erga bruta animalia misericordes
sunt, & eleemosynas canibus & avibus
distribuunt. Adèò ut, (referente *Busbe-
quio*,) *Aurifex* quidam *Venetus*, *Byzantii*
agens, vix furorem populi effugerit,
quod avis cujusdam, rostri oblongi,
fauces, inserto baculo, diduxisset. Ne-
que tamen erroribus suis vacat, *Bonita-
tis* hæc, & *Charitatis*, virtus. Nequam
apud *Italos* jaectatur Proverbium; *Tanto
buon, ch'è val niente. Adèò bonus, ut ad
nihil bonus*. Neque subvertitur est *Nico-
laus Machiavellius*, literis concedere,
idque disertis ferè verbis; *Fidem Chri-
stianam, homines probos & innocentes, in
pradam Tyrannorum iniquitati dedisse*.
Quod idèò pronuntiavit, quia nulla
usquam Lex, nulla secta aut opinio, tam
in immensum extulit *Bonitatem*, quam
Religio Christiana. Quo melius itaque,

EXIIA

DE BONIT. & BONIT. NATIVA. 65
extra scandali, adèòque periculi ictum
& minas, tuti consistamus, operæ pre-
cium erit nosse *Errores*, qui nos à recto
tam insignis *Habitus* tramite, trans-
versos agant. Ita aliorum bono studeas,
ne te illorum interea aut vultibus, aut
voluntatibus, mancipio dedas. Illud e-
nim facilitatis, atque mollitici indicium
est, quæ honestam mentem in vincula
captivam abducit. Neque projicias *Æ-
sopi* gallo gemmam, cui gratius & feli-
cius cederet granum hordei. *Dei* exem-
plum, in hac re, pro præcepto tibi sit.
*Ille pluviam suam rigat, Sole suo irradiat, ju-
stos juxta ac injustos*: Non tamen om-
nes ex æquo, aut opum imbre compluit,
aut honorum virtutumve splendore, il-
lustrat. Communia quidem beneficia
cuivis sunt communicanda: peculiariora
verò paucis, & cum delectu. Cave au-
tem, ne dum effigiem sculpas, Archety-
pum destruas. Theologia quippe, *A-
morem nostri ipsius* pro Archetypo sta-
tuit, *Amorem proximi* pro imitamento.
*Vende omne quod habes, atque elargire
pauperibus, & sequere me*. At noli om-
ne, quod habes, vendere, nisi venias, &
sequaris me: hoc est, nisi ejusmodi vitæ
institutum ingrediaris, in quo, æquè ex
parvis

66 DE BONIT. & BONIT. NATIVA.
parvis opibus, ac ex magnis, poteris aliis benefacere. Secus, dum rivos alis, fontem exhauris. Neque interea Habitus tantum *Bonitatis* reperitur ad recta rationis normam applicatus, sed etiam in quibusdam hominibus reperitur *Indoles Naturalis*, ad eam propensa: Uti econtra in aliis *naturalis* quaedam *Malignitas*. Sunt enim, qui ex ingenii proprii instinctu averfentur aliorum bonum. Et levius quidem *Malignitatis* genus, in morositate cedit, aut perverfentem, aut præcipitem opponendi, & se in singulis difficilem præbendi, libidinem, & similia: Gravius tamen illud, atque altius, ad invidiam producit, meramque *malitiam*. Hujusmodi homines in alienis calamitatibus ferè florent, easque semper aggravant: Non digni certè, qui conferantur *canibus* illis, qui *Lazari* delingebant ulcera; sed *muscis*, quæ cruda quæque & excoriata infestant. Non paucos reperias *Misanthropos*, quibus volupe est deducere homines ad suspendii ramum, neque tamen arborem habent in hortis suis, qualem *Timon* habuit. Ingenia ita disposita, non injuriâ vocare licet, humanæ naturæ vomicas, & carcinomata.
Sunt

DE BONIT. & BONIT. NATIVA. 67
Sunt tamen hæc ligna accommodatissima, è quibus fiant *Mercurii Politici*; Similia lignis incurvis, quæ bene navigiis extruendis conveniunt, jactationi destinatis, non autem ædibus, quæ immotæ manent. Partes autem, & indicia *Bonitatis* sunt plurima. Si quis se erga Hospites & Peregrinos benignum humanumque præbeat, arguit se *Mundi Civem*, sibi que cor esse, non instar *Insulæ*, cæteris terris avulsæ, sed *Continents*, quæ illis conjungitur: Si compatiatu affictis, nobilitat sua præcordia, quæ non secus atque celebrata illa arbor, per sua vulnera, *Balsamum* exudat. Si facilis offensas remiserit, & delictorum gratiam fecerit, mentem indicat in alto positam esse, supra injuriarum jactum & tela. Si pro modicis beneficiis gratum se exhibeat, argumento est, pluris se æstimare hominum animos, quàm sarcinas. Supra omnia, si supremum illum, *Sancti Pauli Apostoli*, perfectionis fastigium sit consecutus, ut devoveat se, atque anathematizet, à *Christo*, propter salutem fratrum, indicio est, proximè illum accedere ad *Naturam divinam*, & quodammodo *Christo ipsi conformari*.

XIV.

DE NOBILITATE.

DE *Nobilitate* primùm agamus, ut est portio Reipublicæ; Deinde ut est conditio hominum particularium. *Monarchia*, in quâ nulli prorsus *Nobiles*, semper pura est & absoluta *Tyrannus*: Cujusmodi est *Imperium Turcicum*. *Dignitatem* enim *Regalem* diluit *Nobilitas*, & *Vulgi* oculos à *Prosapia Regiâ* aliquantulum avocatur. In *Democratia* verò, *Proceres* interdum non desiderantur: Imò *Status* ille popularis multò pacatior est, atque minùs factionibus & turbis obnoxius, ubi non sunt *Scirpes Nobilium*: Illic enim in res ipsas oculi hominum conjiciuntur, non in personas; vel si omninò in personas, id fit, tanquàm in maximè idoneas rebus gerendis, minimè verò ut ratio habeatur *Insignium*, aut *Imaginum*. *Helvetiorum* *Reipublicam* satis *florantem* videmus, licèt *Religionis* *Pagorum*que *diversitas* *obstare* videatur. *Utilitas* enim apud illos valet, non *dignitas*. *Illâ gubernandi* forma, quâ *Confederatæ Belgarum* *Provincia* utuntur, certè *eminet*: Ubi enim

enim *Paritas* admittitur, ibi & *Consilia* *incuntur æquabiliùs*, & *Tributa* *penduntur* *alacriùs*. *Nobilium* *potentia* & *auctoritatis* in *Monarchiâ*, *Principi* ipsi *impertit splendorem*, sed *potestatem* *imminuit*; *Populi* verò *animos* *auget*, *fortunas* *illorum* *deprimit*. *Benè* se res *habet*, cum *Nobiles* non sint *potentiores*, quàm aut *Imperii* aut *Justitiæ* *ratio* *postulat*: In eo tamen *Dignitatis* *gradu* *sustineantur*, ut *insolentia* *popularis* *illorum* *reverentiâ*, tanquàm *obice*, *retundatur*, antequàm in *Regalem* *Majestatem* se *effundat*. *Rursus*, *numerosa Nobilitas*, quæ *plerunque* *minùs* *potens* est, *Status* *prorsus* *depauperat*: *Hinc* enim *profusâ* *Expensâ*: *Atque* *insuper*, cum *neccesse* sit, *tractu* *temporis*, *complures* *ex Nobilibus* *indigos* *fieri*, *sequitur* *divortium* *quoddam*, sive *malum* *temperamentum*, *inter* *honores* & *penurias*.

Quod verò ad *Nobilitatem* *spectat* in *personis* *particularibus*: *venerationem* *certè* *habet*, *videre* *Castellum*, aut *ædificium* *antiquum*, *quod* *nulla* *ruina* *invasit*; *Aut* *etiam* *annosam* & *proceram* *arborem* *solidam* & *integram*: *Quantò* *magis* *intueri* *antiquam* *Nobilem* *Prosapiam*,

piam, à fluctibus, & procellis temporis, illæsam. *Nobilitas* enim nova *Regia* potentia opus est, antiqua verò temporis solius. Qui ad *Nobilitatis* fastigium primi evehuntur, virtutum claritudine plerunque Posteris eminent, sed innocentia minime. Ad honores enim raro ascenditur, nisi per mixturam bonarum & malarum artium. *Æquum* verò est, ut Virtutum suarum memoria, usque ad Posteros permanet; vitiorum verò unà cum ipsis moriatur: *Natalium* splendor industriam plerunque minuit; atque qui minus est industrius, alienæ invidet diligentia. Ad quod accedit, quod non datur, quo possint ulterius *Nobiles* promoveri. Qui verò in eodem loco hæret, dum alii ascendunt, invidiæ stimulis vix carebit. Contra, *Nobilitas* passivam invidiam omnino lenit; eo quòd *Nobiles* in honorum possessione nati videntur. Sanè *Reges*, quibus *Nobiles* ad, sunt prudentes & capaces, negotia sua molliùs fluere sentient, si eos potissimum adhibeant: Etenim, erga hujusmodi *Proceres* populus magis propendet, utpote natos quodammodo ad *imperandum*.

DE

XV.

DE SEDITIONIBUS & TURBIS.

Magni refert, ut *Pastores populi* Prognostica tempestatum Politicarum sciant; Quæ tunc maximæ sunt, cum Res vergunt ad *Æqualitatem*; non seculus ac naturales tempestatas circa *Æquinotia* invalescunt. Quemadmodum autem, sæpè videre est, flatus ventorum cævos, & veluti è longinquo; quin & similiter Maris tumores occultos, ante procellam; Idem evenit ingruentibus procellis politicis.

— Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpè monet, fraudesque, & operta tu-
mescere bella.

Famosi libelli, & licentiosi & mordaces sermones in Statu scandalum, cum passim volitant, & increbrescunt; similiter novarum rerum rumores mendaces, in Regiminis dedecus, undique jactati, & avidè à Populo excepti; sunt certè inter Prognostica *Seditionum*. Quo stemmate deducta sit *Fama*, cum *Virgilius* depingeret, *Gigantum* sororem eam esse ponit.

Illam

*Illam Terra parens, irâ irritata Deorû,
Extremam (ut perhibent) Cao Encela-
Progeniit. — (doque sororem*

Quasi *Fama* fuissent *seditionum* præteritarum reliquæ, verùm sunt illæ, non minùs, *Seditionum* futurarum præcurfatrices. Rectè tamen utcunq; notatum est, inter *seditiosos tumultus*, & *seditiosos rumores*, nil aliud ferè interesse, nisi qualis est Discrepantia, inter fratrem & sororem, masculum & fœminam. Præsertim, si eò usque ingravescat malum, ut actiones statûs laudatissimæ, quæ meritò plausum Vulgi mererentur, & Populi studia conciliare deberent, in deteriorè partem traducantur, & fugillentur: Hoc enim invidiæ molem grandem demonstrat; ut rectè ait *Tacitus*, *Conflata magna invidia, seu benè seu malè gesta premunt*. Neque propterea sequitur, quod quia *Fama* istæ inter turbarum signa numerentur, idèò earum suppressio feverior, remedium contra turbas præstare intelligeretur; Nam ut plurimum, contemptæ facilius evanescent, & conatus sedulus eas coercendi, nihil aliud ferè efficit, quàm ut durent magis.

Item illud genus obsequii, in exequendis jussis, de quo loquitur *Tacitus*, pro

pro suspecto habendum: *Erant in officio, sed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quàm exequi*. Mandata discutere, detrectare, cavillationibus eludere, quid aliud sunt quàm jugum jactare, & inobedientiam tentare? Præsertim, ubi in istis Disputationibus circa mandata, qui à parte mandatorû stant, loquuntur timide & molliusculè, qui autem adversantur, audaciùs & contumaciùs.

Etiàm (ut benè notat *Machiavellus*) cùm *Principes*, qui se pro Parentibus communibus gerere deberent, factioni alicui se adjungunt, idem fit, ac cùm lembus, inclinatione nimiâ in alterum latus, evertitur. Hoc temporibus *Henrici Tertii Gallorum Regis*, confirmatum est. Ipse enim, à principio, in Ligam pro extirpandis Protestantibus, se recipi voluit: At paulò post, eadem Liga contra ipsum *Regem* vertit. Cùm enim Auctoritas *Principis* fit causæ cujuscpiam tanquàm accessoria, & fortior insurgit aliqua obligatio, quàm vinculum *Imperii*, *Reges* incipiunt de possessione Auctoritatis suæ dejici.

Porro cùm discordiæ, & duella, & factiones, palàm & audacter se ostentant,

tant, indicio est reverentiam erga *Principem* exui. Motus enim *Procerum*, debent esse sicut motus *Planetarum*, sub *primo Mobili*, (juxta opinionem receptam,) qui rapidè quidem circumferuntur secundum motum *primi Mobilis*, leniter autem renituntur in motu proprio. Quare si *Viri Primores & Nobiles*, propriis motibus violenter rapiantur: & (ut scitè *Tacitus*) *liberius quàm ut Imperantium meminissent*; orbes perturbari manifestum est. Reverentia enim id ipsum est, quo *Reges à Deo* accinguntur, qui eam aliquando disrumpere minitatur; *Solvam cingula Regum*,

Rursus, cum aliqua ex quatuor *Imperii Columnis*, concutiat aut labefactetur, (quæ sunt, *Religio, Iusticia, Consilium, Opes*), tum serenitas precibus imploranda est. Sed mittamus hæc *Prognostica Seditiionum*, (circa quæ nihilominus intervenient nonnulla, quæ iis tractandis majorem lucem præbere possint, in sequentibus,) & primò de *Materia Seditiionum*; postea de earum *Causis & Flabellis*; ultimò de *Remediis* nonnihil dicamus.

Materiam Seditiionum expendere res est consideratione dignissima. Tutissima e-

ma enim via *Seditiiones* evitandi, (si tempora patiantur,) est, ut ipsam *materiam* è medio tollamus. Si enim *fomes* flammæ paratus sit, scintilla, quæ incendium facient, ex quâ parte emicare possint, nemo facilè dixerit. *Seditiionum Materia* duplex est; *Magna inopia*, & *Præsentiũ rerum tadium*. Certissimum est, tot esse pro turbis vota quot sunt hominum res attrita, & decoctæ fortunæ. Unde illa *Lucani* observatio, de statu *Imperii Romani*, paulò ante *Bellum Civile*.

Hinc usura vorax, rapidumque in tempore fœnus:

Hinc concussa fides, & multis utile bellũ.

Hoc ipsum, *Multis utile bellum*, certum est indicium, Statùs ad commotiones & turbas dispositi. Tum si *Primorum* hominum indigentia, ac res accisæ, cum summâ plebis inopiâ & paupertate conjungantur, periculum imminet grave. *Rebelliones* enim, quæ à *ventre* ortum habent, pessimæ. Quantum verò ad alienationes animorum, & *tadium rerum præsentium*; Sunt certè illa, in corpore Civili, instar humorum maligniorum in corpore naturali, qui ad calorem præternaturalem colligendum, & inflammationes, apti sunt. Ne-

mo autem *Principum*, sui periculi magnitudinem metiatur, ex eo, quod iusta sint aut iniusta, illa quæ animos populi alienant: Hoc enim esset vulgus rationis nimium capax putare, qui suo sæpè recalcitrant commodo. Neque etiã ex hoc quod gravamina, ex quibus invidia oritur, grandia sint aut exigua. Malevolentia enim ex omnibus ista periculosissima sunt, ubi plus timetur, quam sentitur. *Dolendi modus, timendi non item.* Præterea, in maximis oppressionibus, ea quæ patientiam irritant, etiã animos frangunt: At in timoribus dispar est ratio. Neque rursus *Princeps*, aut Status, alienationem animorum, & invidiam grassantem minus pendat, quod aut sapius aut diutius, illa fastidia animorum æstuarunt, neque quicquam inde detrimenti Resp. cepit. Verum enim licet sit, quod non omnis vapor in procellam desinat; Ita verè dici potest, ex altera parte, quod procella, licet sapius pertranseat, tandè glomerantur & ruunt. Atque secundum Adagium illud *Hispanicum*; *Funiculus in fine, levissimã tensione rumpitur.*

Causa Seditioinum hæc sunt; In rebus Religionis innovatio; *Tributa & census; Legum*

Legum & consuetudinum mutatio; Immunitatum & Privilegiorum violatio; Oppressio universalis; Indignorum ad Honores & Magistratus promotio; Alienigena; Caritas Annona; Milites incuriosè dimissi; Factiones facta desperata; Quicquid denique populum offendit, simulque eos in causã communi unit, & conspire facit.

Quantum ad *Remedia. Præservativa* quædam confusè, & in genere, possunt assignari, de quibus differemus; Curatio autem legitima morbo particulari aptari debet. Itaque Consiliis potiùs, quam Præcepto, relinquenda.

Primum contra *Seditiones Remedium*, & Præventio, hæc est; Omni cum operâ & diligentia Causam illam *Seditioinum* Materialem, de qua diximus, amovere; Paupertatem intelligo Civium, & inopiam. Cui inservit Commercii Rationes benè liberare, & benè librare; Artifices & Manufacturas introducere, & fovere; Desidia & otium profligare; Luxum & profusionem *Sumptuariis Legibus* coercere; Solum & agros culturã lucrosissimã subigere; Rebus venalibus pretia iusta imponere; Censuræ & Tributa moderari, & similia. In genere præcavendum,

ut incolarum multitudo (temporibus scilicet pacis, quando gladius nihil demittit,) *Regni* proventus, quibus alii possit, non excedat. Neque incolarum multitudo, utrum superflua sit, nec ne, capitum numero solum censenda est. Sunt enim pauciores, qui multum profundunt, & parum lucrantur, plus illi atterent Statum, quam multo plures, qui majore parsimoniâ degunt, pecunias autem congerunt. *Nobilium* igitur, & eminentioris dignitatis hominum, numerus auctus, magis quam pro analogia plebeiorum, celeritè Statum depauperat. Quod etiam facit *Clerus* numerosus: Illi enim forti *Reipub.* nihil addunt. Idem quoque fit, cum plures in Literis educantur, quam quibus victum suppeditare possint vocationes Civiles.

Neque prætereundum est, quod cum omne publicæ opulentix augmentum, ab exteris nationibus lucriferi necesse sit, (quicquid enim alicubi adjicitur, alicubi detrahitur;) Tria tantum esse, quæ Gens Genti vendit: *Materiam mercium; Manufacturam; & Vecturam.* Quæ quidem tres rotæ, si rectè progrediantur, æstus divitiarum erunt uberiores. Sæpius autem contingit illud, de quo loquitur

quitur *Poëta*, *Materiam superabit Opus*; Nempe ut *Manufactura*, & *Vectura*, *Materia* pretium excedat, & Statum magis locupletet. Manifesti sunt hujus rei testes inferioris *Germaniæ Populus*? Qui quidem *Fodinas*, non subterraneas illas, sed supra terram præ omnibus Gentibus habent ditissimas.

Nihil autem prius debet esse aut consultius quam ut videat Magistratum Prudentia, ne pecuniarum thesauri apud paucos recondantur. Alitè enim facile fuerit, *Reipub.* inter magnas opes fame perire. Nummus autem instar fimi, non fructificat, nisi per terram dispergatur. Hoc præcipuè efficitur, supprimendo, aut saltem coercendo, voragines illas, *Fœnoris, Monopoliorum, & Latifundiorum* in *Pascua* conversorum, & similium.

Quantum ad sedandas animorum offensiones, aut saltem ad amolienda ea, quæ ab iis proveniunt, pericula; Duo sunt, in omni Statu, (ut notum est,) *Subditorum* genera; *Proceres & Plebs.* Quævis harum partium sola, si infensa sit, non magnum subest periculum. Tardi enim sunt *Populi* motus, nisi à *Nobilibus* incitentur: *Nobiles* autem invalidi, nisi vulgus, sua sponte, ad motus aptum

& prædispositum sit: Tum periculum reverà ingruit, cum *Potentiores* expectent, dum *Aqua* moveantur apud *Vulgus*, ut ita demum animos exulceratos proderè possint. Fingunt *Poëta*, Cœlicolas *Iovem* ut vincirent conjurasse; Quod ubi *Iupiter* accepisset, *Minerva* consilio, *Briareum* Centimanum accersivit, ut in suppetias ei veniret. Proculdubio hoc Emblemata *Monarchas* monet, quam tutum & salutare sit eis, *Plebs* studia conciliare & retinere.

Licentiam nonnullam, sed moderatam, animis gravatè affectis & malevolis indulgere, ut ebulliant eorum dolores, & in fumos abeant, (modò insolentia absit, & audacia,) utile sanè est. Qui enim humores, ad interiores partes retrovertit, & vulnus in viscera sanguinem refundere compellit, ulcera mortifera, & exitialia apostemata, inducit.

Ad molliendos exacerbatos & malevolos animos, partes *Epimethei* etiã ad *Prometheum* rite transferri possint. Neque enim reperitur remedium utilius. *Epimetheus*, ubi Mala & *Ærumnas* evolare sensisset, operculum vasi festinus imposuit, & in imo dolii spem reservavit. Certe, politice & artificiose spem nutrire,

DE SEDITIÖNIB. & TURBIS. 81
nutrire, & injicere, ac homines à spe alia in aliam circumducere, ex fortissimis est, contra venenum Malevolentia, Antidotis. Neque certius est indicium prudentis Regiminis, & rerum Administrationis, quam ubi homines spe continere possit, cum satisfaciendi copia non datur; Atque ubi res tam providè tractantur, ut nullum malum ita peremptoriè imminere videatur, quin aliqua se ostendat spei rima ad evadendum: Quod eò minùs difficile factum est, quia tam privatis hominibus, quam factionibus, sibi ipsis adulari insitum est; aut saltem ostentare, in gloriam suam, quod non omninò credunt.

Trita sanè est, sed præcellens *Periculorum*, quæ Malevolentia minantur, *Cautio*, ut prævideatur, ne sit *Caput* aliquod, ad quod populus infensus & exacerbatus conflueret, & sub cujus præsidio in corpus aliquod coire, possit. *Caput* ego illum dico, & Ducem idoneum, qui *Nobilitate* & Existimatione celebratur; quiq; apud Malevolos acceptus est & gratosus, atque ad quem ora & oculos convertunt; Quique etiam ipse in rebus suis privatis censetur offensus. Quod genus virorum, aut Statui concilian-

liandum est, idque non perfunctoriè, sed solidè; aut per alium aliquem, ex iisdem partibus retundendum; qui illi alteri se opponat, atque gratiam popularem, in diversa trahat & secet.

Ubique hoc obtinet, quod factiosas potentias & coitiones, quæ contra Gubernationem Imperii frontem contrahunt, inter se committere, aut saltem diffidentiam inter eas seminare, *Remedium* haud contemnendum sit. Etenim malè admodum agitur cum Rep. si illi, qui erga Imperium benè affecti sunt, discordiarum pleni existant; Qui verò infensi, & maligni, arctè conjungantur.

Adnotavi sæpius ingeniosa & arguta dicta, quæ *Principibus* improvise exciderunt, nonnunquam scintillas ad *Seditiones* injecisse. Exitiale sibi vulnus inflixit *Caesar*, eo dicto; *Sylla* nescivit *Litteras*, dictare non potuit. Spem enim omnem illud verbum præscidit, quam homines imbiberant, aliquandò eum *Dictaturam* depositurum. Perdidit seipsum *Galba* eo dicto; *Legi à se militem*, non emi. Inde enim milites de donativis desperarunt. *Probus* item propter eam vocem interiit; *Si vixero, non opus erit amplius, Romano Imperio militibus*. Etenim

nim ob hæc verba milites animum desponderunt. Sunt & alia haud paucæ ejusdem generis. Interest sanè *Principibus*, in rebus ambiguis, & temporibus anxiis, ut caveant quid dicant; præsertim in concisis his *Sententiis*, quæ veluti spicula volitant, & ex secreto pectoris eorum emissa putantur. Longiores enim & productiores *Sermones* obtusi sunt, & minus notantur.

Postremò, in omnes eventus, habeant circa se *Principes*, personas nonnullas militia & fortitudine spectatas, ad reprimendas *Seditiones*, in primis motibus. Hoc enim si desit, magis trepidari solet, in Aulis *Principum*, cum turbæ primò erumpunt, quàm par esset. Et Status eo genere periculi laborat, quod *Tacitus* illis verbis ianuit; *Atque is habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur*. Isti autem militares viri, fidi omnino esse debent, & bonæ existimationis, potius quàm factiosi, aut populares; & cum cæteris *Proceribus* bene comparati. Aliter *remedium* morbo gravius.

XVI.

DE ATHEISMO.

Minùs durum est, credere portentosissimis fabulis *Alcorani, Talmudi,* aut *Legenda,* quàm credere, huic Universitatis rerum fabricæ, *Mentem* non adesse. Itaque *Deus* nunquàm edidit miraculum, ad *Atheismum* convincendum, quoniam Opera ejus ordinaria, huic rei sufficiunt. Verum est tamen, parùm Philosophiæ naturalis, homines inclinare in *Atheismum*; At altiorem scientiam, eos ad *Religionem* circumagere. Etenim intellectus humanus, dum causas secundas intruetur sparsas, interdum iis acquiescere possit, nec ulterius penetrare; Verùm cum tandem catenam earum, connexarum inter se, & confœderatarum, contemplari pergat, necesse habet confugere ad *Providentiam,* & *Deitatem.* Imò, & illa *Schola,* quæ præcipuè accusatur *Atheismi,* si quis verè rem introspeciat, *Religionem* demonstrat clarissimè: Nempe *Schola Leuissipi, Democriti, & Epicuri.* Etenim longè verisimilius est, quatuor Elementa mutabilia, & unam quintam Essentiam immu-

immutabilem, rectè ab æterno locata, opus *Deo* non habere; quam Exercitum Atomorum & Seminum infinitorum, sine ordine fortuito vagantium, hunc rerum ordinem, & pulchritudinè, pro-gnoscere potuisse, absque *Ædili* quodam *Divino.* Dicit *Scriptura, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus:* Non dicit, *Cogitavit insipiens in corde suo:* Adèd ut, magis intra se hoc asserat, tanquàm rem quam lubens optaret, quam quod penitus hoc credat, & sentiat. Nemo enim *Deos* non esse credit, nisi cui *Deos* non esse expedit. Nullà alià re sanè magis vincitur *Atheismum* labiis tantùm insidere, cordi autem minimè, quàm hâc, quod *Athei* opinionem suam sæpe prædicent & defendant, ac si ipsi sibi diffiderent, aliorumque consensu refocillari cuperent. Quinetiam, videas interdum *Atheos* sibi Discipulos comparare, ut alia Sectæ faciunt; Imò, quod monstri simile est, quidam ex illis mortem & cruciatus subierunt, potius quàm opinionem suam retractare sustinerent: Cū tamen, si ex animo sentirent, nihil tale esse quale *Deus,* quid tandem de eâ re fatagerent? *Epicuro* imponitur; eum existimationis suæ conservandæ gratiâ, tenuit.

tenuisse, quod existerent quidem *Beata* quædam *Natura*, sed quæ seipsis fruerentur; neque Mundi administrationi se immiscerent. In quâ opinione, ajunt eum, tempori obsecutum, cum reverà *Deos* esse non putaret. Verùm, ut videtur, minùs justè arguitur: Verba enim ejus egregia sunt & divina; *Non Deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum. Plato ipse melius dicere non potuit. Unde videtur, licet audaciâ polleret ad divinam rerum administrationem pernegandam, eam tamen ad naturam eorum tollendam illi non suffecisse. Indi Occidentales, particularium Deorum suorum nomina prædicant; etsi nomen nullum generale habeant, quod Deum significet: Exempli gratiâ, perinde ac Ethnici nomina *Jovis, Apollinis, Martis, &c.* in usû habuissent, voce autem, quâ Deum exprimerent, caruissent. Quod satis indicio est, populos maximè barbaros notionem rei habere, licet latitudinem ejus non comprehendant. Adeò ut contra *Atheistas*, homines maximè ferini, cum Philosophorum subtilissimis, militent. *Atheista* contemplativus, rarè reperitur; *Diagoras*, quis, *Bion*, & fortassè*

tassè *Lucianus*, atque alii pauci; qui tamen plures esse videntur quam sunt; quoniam omnibus, qui *Religionem* aliquam, aut *Superstitionem* impugnant, à Sectâ adversâ, solet inuri nomen & noto *Atheistarum*. Sed magni reverà *Atheista* sunt *Hypocrita*; qui Sacra propertud tractant, sed sine sensu. Adeò ut eos in sine cauterizatos evadere, necesse sit. Causse *Atheismi* sunt: *Divisiones* circa *Religionem*, si plures fuerint; Nam unica *Divisio*, zelum utriusque partis adauget, verùm numerosæ *Atheismum* introducunt. Alia causa sunt, *Scandala Sacerdotum*; cum eò res redeat, quòd inuit *S. Bernardus*: *Non est jam dicere, ut Populus, sic Sacerdos; quia nec sic Populus, ut Sacerdos. Tertia est, Consuetudo profana ludendi & jocandi in rebus sanctis, quæ sensum reverentiam Religionis atterit. Postremò ponuntur Scandala erudita, præsertim cum Pace, & rebus prosperis conjuncta. Etenim, Calamitates, & Adversa, animos hominum, ad Religionem fortiùs flectunt. Qui Deos negant, Nobilitatem generis humani destruunt. Nam certissimum est, hominem brutis cognatum esse, quatenus ad corpus: Quod si, quatenus ad animam,*
non

non intercedat ei cognatio cum *Deo*, vilis est planè, & ignobilis creatura. Destruunt quoque magnanimitatem, & humanæ naturæ exaltationem. Cape enim exemplū à cane, & observa, quantos sibi assumat animal illud spiritus, & quantam generositatem induat, cum se ab *homine*, (qui ei vice est *Dei*, aut *melioris naturæ*) impulsus perspiciat. Quā Fortitudinem liquidò cernas tantam esse, quantam creatura illa, absque fiducia *melioris naturæ*, quam propriæ, æquare nullo modo possit. Similitèr & homo, ubi innititur, & spem collocat, in *Divina Providentia* & *Gratia*, fiduciam & vires colligit, quales humana natura, sibi relicta, nequisset attingere. Quare, ut *Atheismus*, in omnibus odium meretur, ita & in hoc, quod privet naturam humanam facultate, se ultra fragilitatem humanam atollendi. Quemadmodum fit, in personis individuis, similitèr fit & in nationibus. Magnanimitatem *Romanam*, nunquam Gens aliqua æquavit. Audi igitur, quid dicat *Cicero*. *Quam volumus, licet, Patres Conscripti, nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique*

hoc

hoc ipso hujus gentis & terra domestico nativoque sensu Italos ipsos, & Latinos: sed pietate, ac religione, atque hac unâ sapientiâ, quod Deorum immortalium Numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes Gentes, nationesque superavimus.

XVII.

DE SUPERSTITIONE.

PRæstat, nullam aut incertam, de *Deo* habere opinionem, quam contumeliosam, & *Deo* indignam: Alterum enim Infidelitatis est, alterum Impietatis & Opprobrii. Ac *Superstitio* certè *Divinitatis* est dedecus. *Plutarchus*, non abs re, inquit; *Mallè sane multò, ut homines dicerent, nunquàm fuisse talem in rerum natura virum, qualis ferebatur Plutarchus; quam ut dicerent, fuisse quendam Plutarchum, qui Liberos suos, recens natos, comedere & devorare solitus erat; quod Poeta de Saturno memorant.* Quemadmodum autem contumelia *Superstitutionis* ingravescit adversus *Deum*; Ita & periculum majus ab illâ incumbit hominibus. *Atheismus* non profus convellit *Dictamina Sensus*, non *Philosophiam*, *Affectus naturales*, *Leges*, *Bonæ famæ desiderium*; Quæ omnia, licet

Reli-

Religio abesset, Morali cuidam virtuti externæ conducere possunt: At *Superstitio* hæc omnia dejicit, & Tyrannidem absolutam, in animis hominum exercet. Itaque *Atheismus*, turbas in Rebus-publicis raro ciet: Homines enim cautos reddit, & securitati suæ consulentes. Quin & videmus tempora ipsa, in *Atheismum* procliviora, (qualia fuerunt *Augusti Caesaris*,) tranquilla fuisse. At *Superstitio*, compluribus regnis & Rebus-publicis, ruinæ fuit: introducit enim novum *Primum Mobile*, quod omnes *Imperii Sphæras* rapit. Magister *Superstitutionis* populis; Atque in omni *Superstitutione*, sapientes stultis obsequuntur; atque argumenta *Prædicæ* succumbunt, ordine perverso. Gravis fuit ille sermo, quorundam *Prælatorum* in *Concilio Tridentino*, in quo *Doctrina Theologorum Scholasticorum*, plurimum potuit; Nimirum; *Scholasticos Astronomis similes fuisse, qui Eccentricos Circulos, & Epicyclos, & hujusmodi Orbium machinas finxerunt, quo Phænomena servarent, etsi scirent, nihil tale reverà existere*: Eodem modo, etiam *Scholasticos* complura subtilia & perplexa *Axiomata* & *Theoremata* invenisse, quo *prædicæ Ecclesiæ*

cave-

caverent. *Superstitutionis* causæ sunt; Grati & sensuales *Ritus* ac *Ceremoniæ*, *Externæ* & *Pharisaica sanctitatis* *Excelsus*; *Traditionum* major quam par fuerit reverentia, quæ *Ecclesiæ* non potest non onerare; *Stratagemarum Prælatorum*, quibus utuntur ad ambitionem propriam, & lucrum; Nimiis *Intentionum bonarum Favor*, qui *Novitatibus* & *ἡμεροσημοειας*, januam aperit; *Exemplorum* importuna & inepta *petitio* ab humanis, quæ in *Divina* transferantur, quæ necessario parit *fantasiarum malè* *coherentium* *mixturam*; postremò *Tempora Barbara*, cum calamitatibus & perturbationibus conjuncta. *Superstitio*, sine velo, deformis res est; Etenim sicut *Simiæ*, similitudo cum *Homine*, deformitatem addit; ita & *Superstitutioni*, similitudo cum *Religione*. Et quemadmodum, cibi salubres corrumpuntur in vermiculos; ita ritus & formulæ bonæ & sanæ, corrumpuntur in observantias pusillas & superfluas. Quin &, non caret *Superstitutione*, quandoque *Superstitutionis* fuga; cum se tanto sanioem & puriorem viam inire putent homines, quanto à *Superstitutionibus*, prius receptis, longius deflexerint. Itaque curæ esse debet, in

Reli-

92 DE PEREG. in PART. EXTERAS.
Religione reformandâ, (ut fit in corpore purgandò) ne sana cum corruptis simul evacuentur ; Quod ferè fit , ubi *Reformatio* regitur à populo.

XVIII.

DE PEREGRINATIONE IN PARTES EXTERAS.

Peregrinatio in partes externas, in Junioribus pars Institutionis est ; In Senioribus, pars Experientiæ. Qui proficiscitur in *Partes Exteras*, antequam in Linguâ Gentis, quam adit, aliquos fecerit progressus, ad *Ludum Grammaticum* vadit, non ad *peregrinandum*. Ut Adolescentes peregrinentur sub Tutore, aut Servo aliquo experto, probò modo talis fit, qui Linguam calleat, quique Regionem illam antè adiverit ; unde possit eos instruere ; quæ in illa *Regione*, ubi *peregrinantur*, digna spectatu & cognitu sint ; quæ amicitia & familiaritates contrahendæ ; quæ denique studia & disciplinæ ibi vigeant. Aliter enim adolescentes *peregrinabuntur* cucullati, & foràs prospicient parum. Mirabile certè est, in *Navigacionibus*, ubi nihil aspici datur præter Cœlum & Pontum, confi-

cere

DE PEREG. in PARTES EXTERAS. 93
cere consuèssè homines *Diaria* ; Verum in *Peregrinationibus* per Terram, in quibus tot res occurrunt observandæ, plerunque hoc omitti ; Ac si fortuita magis in codicillos mererentur referri, quam quæ de industria observantur. *Diaria* igitur in usu sint. *Res* spectandæ & observandæ sunt istæ. Aula Principum ; præsertim cum Legatos exteros admittunt : *Judicia & Curia*, cum causæ perorantur ; & similiter Consistoria Ecclesiastica : *Templa & Monasteria*, cum Monumentis in illis extantibus : *Mœnia & Munitiones Urbium & Oppidorum* : *Portus & Sinus* : *Antiquitates & Ruinæ* : *Bibliotheca*, *Collegia*, *Disputationes*, & *Prælectiones* ubi habentur : *Naves & Carinæ* : *Palatia*, & *Horti magnifici & amœni* propè *Urbes magnas* : *Armaria* : *Navalia* : *Cellæ & Horrea publica* : *Loci Excambii*, *Bursæ* : *Cellæ Mercium* ; *Exercitia equitationum*, *Muneris Gladiatorii*, *Militum delectus & instructio*, cum similibus : *Comœdiæ*, illæ scilicet ad quas homines melioris notæ spectatum veniunt : *Theauri monilium & vestium* : *Curiositates & raritates* : Denique quicquid in locis quæ transeunt sit celebre aut

memo-

94 DE PEREG. in PARTES EXTERAS.
memorable. De his omnibus, à Tutoribus, aut Servis prædictis, diligenter inquirendum. Quantum ad Triumphos, Saltationes sub larvâ, Conuivia, Nuptias, Funera, Supplicia capitalia, & hujusmodi Spectacula, non opus est ut reducantur hominibus in memoriam; Attamen non sunt certè illa prorsus negligenda. Si tibi cordi sit, fructum *Peregrinationis* adolescentis in compendium redigere, utque brevi spatio multum colligat, hoc faciendum præcipio. Primò (ut dictum est) in Linguâ aliquis profectus faciendus antequâ proficiscatur. Tum adjungendus est, Servus aliquis aut Tutor, qui *Regionem* pernôrit, ut & jam dictum est. Habeat etiam præsto Librum aliquè, aut Chartam Chorographicam, Regionis illius, ubi *peregrinatur*; Quæ instar Clavis erit ad inquirendum. Conficiat etiam *Diarium*. Ne moretur longiùs, in unâ Urbe, aut Oppido: Plus certè aut minus, prout Locus meretur, sed minime diu. Imo, dum moratur in aliquâ *Civitate*, aut *Oppido*, mutet sæpius hospitium, ex unâ parte *Oppidi* in alteram; Nam & hoc certè magis est attrahendi familiaritates, & consuetudines hominum

DE PEREG. in PARTES EXTERAS. 95
minum complurium. Secludat se ut plurimum à consortio popularium suorum, atque in iis locis victitet, ubi simul convivantur homines melioris notæ, ex natione ubi *peregrinatur*. Etiam cum de loco in locum *itineratur*, paret sibi Literas commendatorias, ad personam aliquam eminentiorem, degentem in loco quo se transfert; Ut ejus favore & operâ utatur, in iis, quæ spectare aut cognoscere desiderat. Hoc modo *Peregrinationis* utilitatem accelerare poterit. Quatenus ad familiaritates & amicitias, quæ inter *peregrinandum* adjungendæ sunt; Utilissima omnium est illa *Secretariorum*, & Ministrorum interiorum quibus Legati utuntur: Hoc enim pacto, in unâ regione *peregrinando*, etiam plurium regionum notitiam & experientiam, ad se attrahet, & suget. Visitet etiam & adeat personas in unoquoque genere egregias, quæ magni apud exteros nominis sunt; ut possit notare quomodo Os, Vultus, & corporis lineamenta & motus, respondeant Famæ. Quantum ad Rixas & Simultates, cum curâ & diligentia sunt illæ vitandæ. Oboriuntur sæpissimè circa amores, computationes, præfidentiam, & verba contum-

96 DE PEREG. IN PARTES EXTERAS.
tumeliosa. Et caveat imprimis quivis à
confortio hominum iracundorum, &
qui facilè inimicitias suscipiunt; Illi e-
nim cum suis immiscebunt contentio-
nibus: Quando *Peregrinator* domum
revertitur, nihilominus regiones, in qui-
bus *peregrinatus* est, non relinquat pro-
fus pone se: Verum conservet, & colat
amicitiam eorum, cum quibus familia-
ritatem contraxit, (iis dico qui sunt ex
dignioribus,) per literas. Et *peregrinatio*
sua potius manifestetur & appareat in
sermonibus suis, quàm in vestitu, aut
gestu: etiam in sermonibus suis, potius
meditetur quid sobrie respondeat, quàm
ad narrationes facilis & pronus sit. Il-
lud etiam in eo sit conspicuum, quod
mores patrios cum moribus exteris, nõ
commutaverit: Sed potius quod con-
suetudines patrias, iis quæ peregrè di-
dicit, tanquam floribus, asperferit.

XIX.

DE IMPERIO.

Miser proculdubio est animi status,
paucæ habere quæ appetas, multa
quæ meruas: Attamen hoc ipsum *Re-
gibus* ferè proprium est: Qui in supre-
mo gra-

DE IMPERIO. 97
mo gradu collocati, nõ habent ad quod
aspirent; Id quod amicos eorum red-
dit languidiores: Atque e contra ha-
bent phantasmata plurima periculorum
& umbrarum volitantium; Id quod a-
nimos eorũ reddit minus serenos. Hinc
etiam emanat & alter ille effectus, quem
Scriptura Regibus tribuit; *ut cor Regis
sit inscrutabile*: Etenim suspicionum
multitudo, & absentia affectus alicujus
prædominantis qui reliquis imperet, cu-
jusvis animum reddit exploratu diffici-
lem. Hinc quoque emanat & illud;
Quod *Reges* sæpenumero desideria sibi
ipsis creent, atque ad nugas animum
adjiciant: Interdum ad ædificia extruen-
da; Interdum ad *Ordinem* aliquem aut
Collegium instituendum; Interdum ad
personam aliquam evehendam; Inter-
dum ad artem aliquam mechanicam aut
manus excellentiam exercendam; ut
Nero studuit pulsandæ cytharæ, *Domitianus*
sagittis collimandis, *Commodus*
gladiatoris, *Caracalla* aurigationi. Hoc
illis incredibile videtur, qui Axiõma
illud non norunt; *Animum humanum,
magis exhilarari & refici, progrediendo in
rebus parvis, quam consistendo in rebus
grandibus.* Videre etiam est *Reges*, qui sub

sub *Imperii* sui initiis, in victoriis & provinciis subjugandis, maxime fœlices fuerunt; Cum vix possibile sit ut perpetuos progressus faciant, verum ut fortunam suam aliquando adversam & retrogradam experiantur; sub fine superstitiosos & melancholicos evasisse: Uti contigit *Alexandro Magno, Diocletiano*, ac nostra ætate *Carolo Quinto*; & aliis. Qui enim progredi semper consuevit, & in obicem tandem impingitur, sui ipsius favore excidit, neque amplius res est quæ fuit.

Dicamus nunc de vera *Imperii Temperaturâ*; Quam servare, res ardua est, & rara. Etenim tam *Temperies*, quam *Intemperies*, ex contrariis consistunt. Verum alia res est, contraria miscere, alia alternare. Responsum *Apollonii*, egregiâ prudentiâ plenum est. Interrogabat eum *Vespasianus*; *Quid Neroni ruina fuisset?* Respondit; *Nero Cytharam perire pulsare, & accomodare, noverat; At in imperando, chordas interdum nimium dissendebat, interdum eas nimium relaxabat.* Atque certissimum est; Nihil auctoritatem æque destruere, ac inæqualem, & quasi subsultoriam, atque intempestivam *Potentia* alternationem, nunc rigi-

dius

dus intensæ, nunc laxius remissæ.

Veruntamen & hoc verum est, moderni temporis prudentiam, circa *Principum* negotia tractanda, in hoc potissimum versari, ut conquirantur magis & aptentur remedia & subterfugia malorum & periculorum, cum ingruerint; quam ut prudentiâ solidâ & constanti, depellantur & summoveantur, antequam impendant. Verum hoc nihil aliud est, quam in agone, cum *Fortuna*, experiri. Caveant autem homines, ne obdormiscant circa turbarum materias primas, & inchoamenta. Nemo siquidem scintillam, incendium parituram, prohibere potest; nec regiones metiri, unde eruptura sit. In *Principum* negotiis, interveniunt proculdubio, multæ difficultates & impedimenta; At sæpe numero maxima impedimenta sunt, *Principum* ipsorum affectus & mores. Etenim *Principibus* frequenter accidit, ut contradictoria plane appetant; sicut recte *Tacitus*; sunt plerunque *Regum* voluntates vehementes, & inter se contraria. At *Potentia* nimia solæcisimus est, credere se posse finem rei pro arbitrio assequi, neque tamen media procurare.

Regibus intercedit negotium cum nationibus

E

tionibus

tionibus vicinis, cum *Vxoribus* propriis, cum *Liberis* suis, cum *Pralatis* & *Clero*, cum *Proceribus* Regni, cum *Nobilibus* *secunda Classis* sive *Generosis*, cum *Mercatoribus* suis, cum *Plebe* Regni, cum *Militibus* suis. Atque à singulis horum impendent pericula, nisi adhibeatur cura.

Quod ad *Vicinos* attinet, præscribi non potest Regula aliqua certa Cautio- nis, propter occasionum varietatem; unicâ exceptâ; quæ sempertenet. Ea est, ut *Principes* huic rei perpetuò invigilent, ne quis ex *vicinis* in tantum ex- crescat; (vel novis territorii augmentis, vel commercium ad se trahendo, vel propius accedendo, & similibus;) quo majorem nanciscatur lædendi potesta- tem, quam antea habuerat. Sanè, du- rante Triumviratu illo *Regum*; (*Henrico Octavo Anglo, Francisco Primo Gallo, & Carolo Quinto Hispano*;) ea viguit inter ipsos diligentia, ut nemo trium vel pal- mam terræ acquirere potuisset, quin reliqui duo statim rem ad æquilibrium de- ducerent; neque pacem fœnore redime- re sustinerent. Idemque præstabat Fœ- dus illud, (Cui *Guiccardinus* securita- tem *Italia* attribuit,) ictum inter *Ferdi- nandum Regem Neapolitanum*; *Loren-*
zium

zium de Medicis, & Ludovicum Sforzam, Principes; alterum *Florentia*, alterum *Mediolani*. Neque recipienda est Opi- nio, quorundam ex *Scholasticis*; *Bellum* *juste suscipi non posse, nisi ob injuriam, aut provocationem præcedentem*. Siquidem justus metus imminentis periculi, etsi violentia aliqua non præcesserit, pro- culdubio belli causa est competens & legitima.

Quantum ad *Vxores*; Extant exem- pla ejus generis crudelia & atrocia. *Li- via* infamis ob veneficium *Augusti. Ro- xolana*, uxor *Solymani*, perniciem in- tulit *Mustapha* celeberrimo illi *Principi*; Atque alias successionem, & Domum, *Mariti* sui, perturbavit. *Edvardi Se- cundi Regis Anglia* uxor, operam præ- buit præcipuam, in *Mariti* sui de *Regno* deturbatione, & nec. Hoc genus peri- culi maximè timendum, cum *Regina* *Liberos* ex priore *Marito* susceperunt, aut in adulterio degunt.

Quantum ad *Liberos*; Abiis etiam orta Tragediæ plurimæ. Atque gene- ralitèr, suspiciones arreptæ à *Patribus*, in *Filios* suos, infausta extiterunt. *Mu- stapha* (quem antea nominavimus) ca- des, stirpi *Solymani* adeò fatalis fuit, ut

successio *Sultanorum*, usque in hodiernum diem, pro suspecto habeatur, velut sanguinis ementiti, quia *Selymus* secundus putabatur supposititiuus. Cædes etiam *Crispi*, Principis summæ spei, inflicta per Patrem suum *Constantinum Magnum*, similiter ejus Familiæ fatalis fuit; Siquidem, tam *Constantinus*, quàm *Constantians*, Filii ejus, violentâ morte perierunt; Et *Constantinus*, qui ex Filiis ejus superstes fuit, decessit sane ex morbo, sed non nisi cum *Iulianus* contra eum arma cepisset. Cædes similiter *Demetrii*, *Philippi* Secundi *Macedonis* Filii, veritè in *Patrem*, qui mortuus est ex incero-re & pœnitentiâ. Complura sunt ejusmodi exempla: Verum pauca, aut nulla, ubi *Patres* aliquid boni, ex hujusmodi diffidentiis, perceperunt; præterquam cum *Filii* bellum aperte *Patribus* intulerunt; ut fecit *Selymus*. Primus adversus *Bajazetem Patrem* suum; Et tres *Filii Henrici Secundi*, *Regis Anglia*.

Quantum ad *Pralatos*; Ab illis etiam, si potentes fuerint & superbi, periculum ingruit. Ut contigit temporibus *Anselmi*, & *Thoma Beckettii*, *Archi-Episcoporum Cantuarie*; Quorum Baculi Pasto-
rales cum *Regis* Gladio concertarunt;
licet

licet res illis fuerit, cum *Regibus* animosis & fastuosis; *Gulielmo Rufo*, *Henrico Primo*, & *Henrico Secundo*. At periculum hujusmodi, à *Pralatis*, non est magnopere pertimescendum, nisi ubi *Clerus* ab Auctoritate & Jurisdictione Principatus externi pendet; aut etiam ubi *Ecclesiastici* eliguntur à populo; non autem à *Rege*, vel *Patronis* *Ecclesiarum*.

Quantum ad *Proceres*; Sunt illi certe cohibendi, & tanquam injustâ distantia à *Solio Regali* continendi; Verum depressio ipsorum, poterit *Regem* fortasse ipsum magis absolutum reddere, sed interim minus tutum; Et minus efficacem ad ea quæ cupit perficienda. Hoc notavi, in *Historiâ* meâ *Regni Henrici Septimi*, qui *Nobiles* suos perpetuò deprimebat: Unde factum, ut tempora ejus difficultatibus & turbis plena essent. *Nobiles* enim, etsi in fide & officio, versus eum manserint, attamen minime cum eo cooperabantur in negotiis suis; ita ut ipse fere omnia solus sustineret.

Quatenus ad *Nobiles secunda Classis*; Parum periculi ab illis manare potest, cum sint corpus dispersum. Poterint illi quidem nonnunquam grandia loqui, sed non multum nocere. Quinimo fo-
E 3 vendi

vendi sunt; tanquam qui potentiam *Nobilitatis superioris* optime temperent, ne immodice excrescat: Atque rursus cum Populi gubernacula immediate tractet, motus populares optime compescunt.

Quod ad *Mercatores*; Sunt illi instar *Vena Portæ*: Qui nisi floruerint, potest quidem Regnum aliquod, artus habere robustos, sed venas vacuas, & habitum corporis macrum. Vectigalia & portoria immodica, raro *Regis* reditus adaugent. Etenim quod in partibus lucretur, in summa deperdit; commercii Quanto diminuto.

Quantum ad *Plebem*; Ab iis raro creatur periculum, nisi habeant Ductores potentes & populares; Aut si introducas mutationem in Religione; Vel in Consuetudinibus antiquis; Vel in gravaminibus Tributorum; Vel in aliis quæ victum eorum decurtant.

Quantum denique ad *Milites*; Periculosissima res est, si in corpus unum cogantur, vel exercitus, vel præsidiorum; & donativis insuescant. Cujus clarissima cernimus exempla, in *Ianizariis* & *Prætorianis*. Verùm *militum* conscriptio, & ad arma tractanda instructio, & in locis diversis, & sub diversis ducibus, &

& sine donativis; res sunt utiles, & salubres, & sine periculo.

Principes corporibus cœlestibus similes: quæ tempora felicia, aut infelicia, in fluxu suo producant; quæque veneratione multâ gaudent, requie nullâ. Omnia circa *Reges* præcepta, duobus illis monitis clauduntur; *Memento quod es homo*; Et; *Memento quod es Deus*, seu *Vice-Dei*: Quorum alterum pertinet ad Potestatem eorum coercendam, alterum ad Voluntatem regendam.

XX.

DE CONSILIO.

Summa quæ intercedit inter homines fides, est illa *Consilium* impertiendi. Etenim in alio quovis fidei genere, partes tantum vitæ alius commendamus; Terras, Bona, Liberos, Existimationem, & alia Negotia particularia; Verum iis quos nobis *Consiliarios* adhibemus, omnia mandamus. Quanto magis, qui partes *Consiliarium* præstant, ad omnem integritatem & sinceritatem astringuntur? *Principes* vel prudentissimi, nullo modo in diminutionem Auctoritatis accipiant, si *consilio* virorum sele-

selectorum utantur. Quin & *Deus* ipse *consilio* non vacat; sed inter nomina magna *Filii* sui benedicti ponit; ut *Consiliarius* vocetur. *Salomonis* certè pronunciatum tale: *In consilio stabilitas*. Res humanæ proculdubio, aut primam, aut secundam agitationem subibunt: Si minus *Consultationum* argumentis jactentur, certè fluctibus fortunæ jactabuntur; plenæque evadent, inconstantia, & mutationum, modò texendæ, modò retexendæ, instar vacillationum hominis ebrii. Sanè *Filius Salomonis* vim *consilii* expertus est, quemadmodum *Pater* ejus necessitatem & usum vidit. Etenim regnum *Deo* dilectum, primò laceratum & fractum est, *consilio* pravo. Cui quidem *consilio* iniustæ sunt, ut nobis sint documento, Notæ illæ duæ, per quas *consilia* prava, in perpetuum, dignoscantur; Una, quod fuerit *consilium* juvenile quoad personas; Altera, quod fuerit violentum quoad subjectum.

Sapientia Veterum in *Parabola* adumbravit, tam unionem & insolubilem conjunctionem *Consilii* cum *Regibus*; quam prudentem & politicum usum ejusdem per *Reges* adhibendum. Alterum in eo, quod *Iovem* narrat, *Metim*,
(quæ

(quæ vox *Consilium* significat,) in *Uxo-*rem duxisse; in quo innuunt *Consilia* Imperio sponsæ loco esse. Alterum in eo quod sequitur: Quod hujusmodi *Com-*mentum est. Tradunt, postquam *Metis* nupta fuisset *Iovi*, eam gravidam ex illo factam: *Iovem* autem non sustinuisse donec pareret; sed eam devorasse; Unde ipsum quoque gravidum factum; & *Palladem* armatam ex capite suo edidisse. Quæ *Fabula* portentosa *Arcanum* Imperii involvit: Hoc nimirum; Ad quem modum *Reges*, erga *Consilium suum sanctius*, se gerere debeant: Primum, ut res deliberandas illis committant; Quod est veluti prima *Conceptio*: Secundò, cum elaborata & efformata fuerint, veluti in utero *Consilii* sui; atque maturerint, & partui vicinæ sint; tum demum non permittant amplius *Consilio* suo ut *Decretum* perficiant, ac si res eorum auctoritate penderet; sed negotium ad se retrahant, & palam omnibus faciant; *Decreta* & ordinationes ultimas, (quæ, quoniam cum prudentiâ & potestate exeunt, assimilantur *Palladi* armata,) à seipsis emanare: Neque solum ab Auctoritate suâ, verum etiam, (quo magis existimationem suam eve-

hant,) ab ingenio & auctoritate propria provenire.

Dicamus jam de *Incommodis Consilii*, & de ipsorum *Remediis*. *Incommoda*, quæ se produnt, in *Consilio* utendo, & adhibendo, sunt tria. Primò, quod hæc res, negotia minùs reddat secreta. Secundò, quod derogare videatur de auctoritate *Principum*, ac si minùs ex se penderent. Tertio, quod subsit periculum à *Consiliis* infidelibus, quæ tendant potiùs in commodum *Consulentis*, quam *Principis* ipsius. Ad quæ mala evitanda, doctrina quorundam ex *Italis*; Et practica apud *Gallos*, temporibus quorundam *Regum*, introduxit *Consilia interiora*, quæ vulgo vocantur *Cabinetti*: remedium sanè morbo deterius.

Quantum ad occultationem *Consiliorum*; Non tenentur *Principes*, omnia cum omnibus *Consiliariis* communicare; sed tam personas, quam negotia, cum delectu, excerpere possunt. Neque necesse est *Principi*, qui deliberat quid sit agendum, simul detegere quid in animo habeat statuere. Verùm caveant *Principes*, ne propalationis negotiorum suorum, ipsi in causa sint. Quatenus verò ad *Consilia*, quos diximus *Cabinet-*

205, in illos diverbium illud competit; *Plenus rimarum sum*. Futilis quispiam, qui gloriæ sibi duxerit, arcana nosse & retegere; plus nocebit, quam complures, qui benè norunt, officii sui esse, eadem reticere. Verum est, intervenire negotia quædam, ejus generis, quæ occultationem summam requirunt, Quæ non facile ultra notitiam unius aut duorum præter ipsum *Regem*, excedet: Neque improspere cedere solent istiusmodi *Consilia*: Nam præterquam quod secreta sint, procedunt plerunque constanter, & uno quasi spiritu reguntur, absque contentione. Sed tum demùm, hoc rectè cedit, si *Rex* prudens sit, & proprio Marte validus; & simul *Consiliarii* illi sint sagaces; & ante omnia, Finibus, quos sibi proponit *Rex*, fidi. Id quod contigit *Henrico Septimo Angliæ Regi*; qui arcana sua majoris momenti, duobus tantummodò *Consiliariis* impertiebatur, *Mortono*, & *Foxo*.

Quantum ad *Auctoritatem* minuen-
dam; *Fabula* remedium monstrat. Imò *Majestas Regum*, exaltatur potiùs quam deprimitur, cum in *Cathedrâ Consilii* sedeant. Neque unquam invenire est *Principem*, auctoritate suâ imminutum, per

per *Consilium* suum; Nisi fortè ubi ob-
tigerit, Potentia nimia in uno aliquo
Consiliario; aut nimis arcta combinatio
inter diversos: Quæ duo mala citò de-
prehenduntur, & sanantur.

Quantum ad postremum *Incommo-
dum*; *Consiliarios* nimirum, in *Consilio*
dando, suæ rei prospecturos, non Do-
mini; minimè dubium est, *Scripturam*
illam; *Non inveniet fidem super terram*,
intelligi debere de naturâ temporum,
minimè de personis singulis. Reperiun-
tur siquidem viri, fideles, sinceri, candi-
di, & veraces; minimè vasti aut involu-
ti. Asciscant sibi *Principes*, ante omnia,
ingenia talia. Præterea *Consilarii* rarò
ita inter se uniuntur, quin alius super a-
lium excubias agat; adeò ut, si quis
Consilia det factiosa, aut ad privatos Fi-
nes collimantia, celeriter hoc ad aures
Principis deveniet. Remedium autem
præstantissimum fuerit, si *Reges* dent o-
peram ut *Consiliarios* suos pernoscant;
quemadmodum illi, ut *Principem*;

Principis est Virtus maxima nosse suos.

Contra verò *Consiliarios* non decet,
nimios esse timatores, in personâ *Prin-
cipis* sui. Vera enim *Consilarii* Constitu-
tio hæc, Ut peritior sit in negotiis *Prin-
cipis*,

cipis.

cipis, quam in moribus ejus. Sic enim
verisimile fiet, eum *Consilium* potius re-
cta directurum, quam se *Principi* accom-
modaturum quò complaceat. *Principi-
bus* etiam hoc magno usui esse possit; Si
opiniones & vota *Consiliariorum* suo-
rum, & divisim, & conjunctim, reci-
pian. Etenim opinio, in secreto prola-
ta, liberior multò est; sed illa, quæ cor-
am aliis, gravior. Nam in privato quis-
que proprius affectibus plus inservit; in
confortio aliorum affectibus magis ob-
noxius est: Itaque neutrum omitten-
dum; atque ab inferioribus, in privato
potius, ut libertati consulatur; a gran-
dioribus, in confortio potius, ut mo-
destius sententiam ferant. Nil prodest,
si *Principes* de rebus deliberent, nisi di-
ligenter quoque deliberent de perso-
nis: Etenim res omnes, tanquam ima-
gines mortuæ; vita autem actionis in
delectu personarum potissimum consi-
stit. Neque sufficit de personis delibe-
rare, secundum genera, veluti in ideâ
quadam, aut descriptione Mathemati-
câ; Qualis videlicet Character & con-
ditio personæ esse debeat: Etenim erro-
res maximi interveniunt, & judicii li-
bra maxime versatur, in delectu indivi-
duorum.

duorum. Illud quoque memoriâ tenendum; *Optimi Consilarii mortui: Libri* veritati non parcunt, cum *Consilarii* fortè in adulationem lapsuri sint. Utile itaque fuerit, *Libros* multum revolvere; præsertim eorum auctorum, qui & ipsi gubernacula rerum tractârunt.

Consilia, hac ætate, in locis plurimis, nihil aliud ferè sunt, quàm Congressus, & Colloquia familiaria: ubi res potius sermonibus jactentur, quàm debitis argumentis trutinentur. Atque plerunque præcipitanter nimis, ad Decretum vel Actum *Consilii*, properatur. Satius esset, si in majoris momenti negotiis, res uno die deliberanda proponeretur, altero tractaretur; *In nocte Consilium*. Id certè præstitum est, in *Tractatu Vnionis*, inter *Delegatos Anglia & Scotia*; *Qui* conventus, regulariter, & optimo ordine, processit. Ad petitiones autem privatas, dies aliquos præfigi probo: Nam & supplicantibus tempora certa indicant, quibus commodius se applicent; & solenniores conventus exonerant, ut possint *Hoc agere*. In delectu deputatorum, qui negotia ad *Consilium* informandum præparent, præstat eos eligere, qui æqui sint, & in neutram partè propendeant, quam

quam æquitatem quandam creare, introducendo aliquos qui utrique parti sedulò faveant. Probo etiam *Delegationes*, non tantum temporaneas, aut è renatâ; sed etiam continuatas, & perpetuas. Exempli gratiâ; *Quæ* curent separatim, *Commercia*; *Ærarium*; *Bellum*; *Gratias*; *Gravamina*; *Provincias* particulares. Sanè, ubi in usu sunt *Consilia* subordinata diversa, atque unicum tantum superius *Consilium*, (ut fit in *Hispania*.) nihil aliud ferè sunt ejusmodi *Consilia*, quam *Deputationes* (quales diximus) perpetuæ, nisi quod majore auctoritate polleant. Si casus postulet, ut informetur *Consilium*, ab hominibus alicujus muneris aut professionis particularis, (veluti *Jurisperitis*; *Nauticis*, *Excusoribus* *Nummorum*, *Mercatoribus*, *Artificibus*, & similibus.) audiantur illi primò coram *Delegatis*; Et postea, prout occasio postulat, coram *Consilio*. Neque permittantur venire cætervatim, aut more *Tribunitio* se gerere; Hoc enim foret, clamoribus *Consilium* fatigare, non informationem, ut decet, exhibere. *Mensa oblonga*, & rursus *quadrata*, sive *sedes ad parietes* *Camæreæ Consilii*, videri possunt. Formalia tan-

tantum, sed sunt profectò Realia: Nam ad *Mensam oblongam*, pauci qui prioribus locis sedent, res quasi soli transigunt; verum in aliis, quas diximus, figuris, major usus *Consiliariorum* qui inferius sedent. Rex, cum præsidet ipse in *Consilio*, caveat, ne sententiam suam, citius quam par est, declaret: Hoc si fecerit, *Consilarii* se ad nutum ejus applicabunt; & loco *Consilii* liberi, Canticum ei occinent; *placebo*.

XXI.

DE MORA.

Fortuna foro rerum vœnialium similis est, ubi sæpè (si paululum expectare poteris,) minuetur pretium. Rutilus, aliquando *Sibylla licitationibus* assimilatur; quæ primo plenas offert merces, mox partes aliquas consumens, integrum tamen pretium postulat. Nam *Occasio* (ut in trito habetur Carmine,) *occipitium nobis obvertit calvum, postquam capillorum in fronte copiam fecit non arripientibus*: vel saltem utris ansam præbet primo accipiendam; dein ventrem, qui difficilius comprehenditur. Nusquam certe major apparet sapien-

piencia, quam in tempestivis negotiorum auspiciis, principiisque eligendis: Non jam levia sunt pericula, si levia videantur; & plura pericula sefellerunt, quam vim intulerunt. Quinimo, satius est, quibusdam periculis, quasi media via occurrere, quam eorum motus, & appropinquationem, perpetuo inquirere, & observare. *Qui enim nimium invigilat, interdum dormitat*. E-contrario, umbrarum longitudine decipi, (ut quidam olim, quando *Luna* Horizonti proxima, hostium terga irradiabat,) atque ita ante tempus tela emittere; aut pericula, præmaturè obviando, accersere, alterum est extremum. Nam *Opportunitatis maturitas, vel immaturitas*, est (ut antea diximus) ad amussim examinanda. Ac, ut plurimum, expedit, omnium magnorum negotiorum principia, *Argo* cum centum oculis suis, exitus verò, *Briareo* cum centum manibus suis, committere: primum scilicet invigilare, postea accelerare. Etenim *Orci Galea*, quæ Politicum verè reddit invisibilem, est, *Consiliorum occultario*, & *Expeditionum celeritas*. Cum enim ad executionem ventum sit, nulla *occultatio celeritati* est æquiparanda; more globuli è

Tormento emissi, qui tam velociter pertransit, ut ipsam oculorum aciem antevertat.

XXII.

DE ASTUTIA.

PER *Astutiam* intelligimus, sinistram quandam & obliquam Prudentiam. Et pro certo est, multum interesse, inter *Astutum*, & *Prudentem*; non solum, quatenus ad probitatem, sed etiam quatenus ad mentis vires. Sunt qui chartas pictas artificio quodam miscere sciunt, qui tamen periti lufores non sunt; Sunt itidem nonnulli, qui in *Competitionibus*, & *Factionibus* regendis, multum valent, alias vero infirmi iudicii sunt. Rursus, alia res est personarum naturas & mores callere, alia vero negotia pernosse: Sunt enim haud pauci, qui in personarum aditibus, & temporibus, versuti sunt, neque tamen partis *Realis*, negotiorum, sunt capaces: Quæ est constitutio ipsissima hominum; qui in personis dignoscendis, non in liberis evolvendis, operam collocârunt. Tales magis in *Pragmaticis* adhiberi debent, quam in *Consiliis*; Et non aliter ferè usum

usum sui præbent, quam in viis, quas sæpè contriverunt. Convertite eos ad homines novos, & artibus suis excidunt: adeò ut, vetus illa *Regula*, stultum à sapiente dignoscendi, (*Mitte ambos ad ignotos & videbis*.) de hujusmodi hominibus non teneat. Quoniam autem *Astuti* isti homines, similes sunt pusillarum mercium propolis, non abs re fuerit, officinas ipsorum excutere.

Inter *Astutias* numerari potest, ut quis *cultum* ejus cum quo colloquitur, limatius observet: quod etiam *Iesuita* præcipiunt. Sunt enim complures, iique ex prudentioribus, qui corda habent obscura, vultus autem pellucidos. Verum, decet hoc fieri, cum modestâ oculorum, per vices demissione, quemadmodum & faciunt *Iesuita*.

Altera existit *Astutia*, ut cum aliquid properè, & facilè obtinere & expedire cupias, personam cum quâ agis, de alio quopiam negotio sermonem inferendo detineas & præoccupes; ne nimium ad *Objectiones* & scrupulos evigilet. Equidem noveram *Consiliarium* quendam, & *Secretarium*, qui nunquam ad *Elizabetham Reginam Angliæ*, ad *Diplomata manu Regina signanda*, accessit, quin à prin-

principio illam, in aliquos de rebus Statûs gravioribus sermones perduceret, ut hisce intenta ad Diplomata minus animum adjiceret.

Idem valet *subita prehensionis* ratio, si quis rem proponat, quando persona, cum quâ agitur, ad alia festinat, neque moram pati potest rem accuratius considerandi.

Si cui in animo est, negotium aliquod destruere, quod alius fortasse quispiam dextrè & cum effectu propositurus fuisset, ipse se erga negotium *bene affectum simulet*, atque ipse rem proponat, sed eo modo, ut successum ejus disturberet.

Abruptio sermonis in medio, quasi quis seipsum deprehenderet, & contineret, majorem generat appetitum, in eo quocum colloqueris, ad ulterius inquirendum.

Quoniam autem imprimis fortius quod *Questione erutum* est, quâ quod sponte oblatum, possis ad inescandam *Questionem insolitum* induere vulgum: ex quo occasio detur alteri interrogandi. Quid sibi velit ista oris mutatio? Ut *Nehemias* fecit; *Neque ante illud tempus tristis fuerat in conspectu Regis.*

In rebus ambiguis, & ingratis bonum est

est initia, de iis Sermonem inferendi, allicui alteri deputare, cujus verba minoris sint ponderis, & majoris auctoritatis vocem, in subsidiis reservare, veluti casu fortuito interrogetur ille superveniens, de eo sermone, qui ab altero injectus est. Quod fecit *Narcissus*, cum indicaret *Claudio*; *Matrimonium Messalinae & Sili.*

In rebus, quas à se amoliri quis cupiat non inutile est, vulgi nomen mutuari: Ac si quis tali formulâ utatur; *Hoc vulgò dicitur*, aut *Increbuit Sermo.*

Noveram quendam, qui cum Literas scriberet, id, quod maxime erat momenti, Post-scripto semper includebat, ut rem fere prætermittam.

Noveram & alium, qui cum ad Colloquium cum alio veniret, id quod maxime ei in sermone curæ erat, præterire solitus erat, & discedere, & rursus redire, & tum demum ejus rei mentionem facere, ac si illa fere è memoriâ excidisset.

Alii se subito deprehendi procurant, tali tempore, quo verisimile est, partem cui insidiantur, superventuram; ac simul se chartam aliquam, in manu habentes, aut aliquid præter consuetudinè agentes,

tes, inveniri volunt; ut interrogentur de iis rebus, quas reverà ipsi eloqui cupiunt.

Astutia species satis vafra est, ea verba proprio nomine prolata, sibi excidere pati, quæ alium arripere, & iis uti, quis expetit, ut inde alterum irretiat, & subruat. Noveram duos, pro officio *Secretarii*, tempore *Regina Elizabethæ*, competitoris; qui tamen se invicem amice tractabant. Quique de negotio ipso competitionis suæ sapius conferebant: atque alter ipsorum dicebat: *Fieri Secretarium in declinatione Monarchiæ*, rem esse haud parvi periculi; seque illud genus honoris minime ambire. Alter statim verba illa, callide prolata, bonâ fide arripuit; & cum amicis suis nonnullis libere sermones conseruit, dicens, se in *declinatione Monarchiæ muneris Secretarii* ambiciosum esse non debere. Prior ille occasione usus est, eaque verba ut ad *Reginæ* aures pervenirent, tanquam scilicet ab altero prolata, curavit: Quæ indignata circa illa verba, in *Declinatione Monarchiæ*, cum ipsa se vigentem reputaret, posterioris illius competitionem, nunquam postea admisit.

Est *Astutia* quoddam genus, quod

Anglico

Anglico proverbio, *Felem in aheno vertere*, satis absurde dicitur; cum ea verba, quæ quis apud alium profert, imputat Colloquenti, tanquam ab ipso prolata. Et, ut verum dicamus, cum talia aliqua verba inter duos agitata fuerint, difficile est probare & verificare, ab utro primum inceperint.

Est *artificium* in usu, ut quis in alios spicula quædam oblique torqueat, justificando seipsum, per negativas, utpote dicendo; *Hoc ego non facio*; ut *Tigillinus* fecit *Burrhum* sugillando; *Se non diversas spes, sed incolumitatem Imperatoris, simpliciter spectare.*

Nonnulli in promptu habent tot *Narrationes & Historiolas*, ut nihil sit quod insinuare cupiunt, quin id *Historiolâ* aliquâ involvere possint; Unde, & se magis in tuto continent, quasi nihil diserte affirmantes, & rem ipsam majore cum voluptate spargi efficiunt.

Bonum est *Astutia* genus, ut quis responsum, quod obtinere cupit, conceptis verbis proponat. Etenim alteram partem minus hæere facit.

Mirum est cernere, quamdiù nonnulli occasionem captent, dicendi illud, quod proferre cupiunt, & quanto circuitu uti

sufi-

sustineant; & quot alia attingere, ut quo volunt perveniant. Res certe hæc, magnæ patientiæ, sed multi usus.

Improvisa, & audax Quæstio, aliquando hominem deprehendit, & detegit. Simile quiddam evenit cuidam, qui nomen mutaverat, & in *Templo Divi Pauli* obambulans, fuit ab alio, per nomen suum verum, à tergo compellatus, ad quod statim retrospexit. Verùm merces hæc pusillæ, & *Astutia* minores, sunt infinitæ. Neque male factum esset, si quis earum conficeret uberiores Catalogum; Quoniam nihil rebus obest magis, quàm quod *Astuti* recipiantur pro *Prudentibus*.

Illud pro certo habendum, nonnullos, negotiorum periodos & pausas, nosse, qui in ipsorum viscera, & interiora, penetrare nequeunt: ut reperiuntur ædes nonnullæ, quæ gradus noctæ sunt commodos, & anticameras, sed absque cubiculo aliquo pulchriore. Itaque tales videbis in *Conclusionibus Deliberationum* commodos quosdam exitus reperire. Ad rem verò examinandam, & disceptandam, nullo modo sufficere. At tamen, sæpenumerò ex hac re existimationem quandam aucupantur; veluti in-

genia

DE PRUDENT. QUÆ SIBI SAPIT. 123
genia quæ ad decernendum, potiùs quàm disputandum, sint aptiora. Sunt qui magis innituntur *dolis*, quos alii fruunt, quàm *consiliis* solidis & sanis; Sed *Salomon* ait; *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

XXIII.

DE PRUDENTIA QUÆ
SIBI SAPIT.

Formica animalculum sibi sapiens, sed in horto nocivum. Et sanè fit, ut qui sui nimium amantes sint, Reipublicæ noceant. Partire itaque moderatè, inter amorem Tui ipsius, & amorem Reipublicæ: Atque ita tibi sis proximus, ut in alios non sis injurius: præsertim, in *Regem* tuum, aut *Patriam*. Centrum planè ignobile est, actionum hominis cujuscumque; *Commodum proprium*. Recte terrestrem naturam sapit. Terra enim suo stat fixa Centro; ubi quæ affinia Cœlestibus sunt omnia, moventur super Centrū alterius, cui benefaciunt. *Ad se omnia referre*, tolerabilius est in *Viris Principibus*; Quia ipsi intra personam suam non consistunt; sed publico periculo, & fortunâ, degunt. Verum in

F

servo

124 DE PRUDENT. QUÆ SIBI SAPIT.
servo *Principis*, aut cive Reipub. res est
perniciosissima. Etenim negotia publica
universa, quæ ab id genus homine expe-
diuntur, ad fines proprios flectuntur;
quos necesse est, Eccentricos sæpè esse,
ad fines Domini, sive Statûs sui. Eligant
itaque *Principes*, & Status, ministros &
servos, qui hac notâ non maculantur;
nisi velint res suas accessorii tantum lo-
co esse. Imo quod hunc Effectum red-
dit magis exitiosum, illud est; Quod
amittitur planè rerum analogia. Satis
enim iniquum esset, si *bonum* servi præ-
feratur *bono* Domini; Sed adhuc longe
iniquius est, cum *exiguum bonum* servi,
antefertur *magno bono Domini*. Verunta-
men id sapius factum est, per *Officiarios*
pravos; veluti *Theaurarios*, *Legatos*,
Duces, & alios servos aut ministros in-
fideles & improbos: Qui globulo suo
pondus addunt finium suorum minuto-
rum, quod eum in transversum inclinet
utilitatis Domini sui, in rebus graviori-
bus & magni momenti. Et plerunque
commodum, quod ejusmodi servi ad se
attrahunt, est pro modulo fortunæ pro-
pria; at detrimentum, quocum per-
mutent commodum illud, est pro mo-
dulo fortunæ Domini sui. Siquidem *Phi-*
lauto-

DE PRUDENT. QUÆ SIBI SAPIT. 125
lautores istiusmodi ingenium patitur;
ut non morentur domum proximi in-
cendere, pro re nihilo majore, quam ad
assanda ova sua. Veruntamen hujusmo-
di ministri, haud raro, apud Viros po-
tentes, gratiâ pollent; Quia illis ju-
cunda procurant, sibi utilia: Arque u-
triusvis rei causa, fortunam Domini
sui prodent.

Prudentia quæ sibi uni sapit, in pluri-
mis ejus ramis, res sane depravata. Af-
similanda *sapientia* *foricum*, qui domum
aliquam pro certo deferent, paulò ante
ruinam: *Sapientia vulpis*, quæ *taxonem*
è domo expellit, quam sibi defodit, non
illi: *Sapientia Crocodili*, qui lachrymas
emittit, cum devorare cupit. Verum il-
lud imprimis observationem meretur;
Quod hujusmodi homines, qui (ut *Ci-
cero* loquitur de *Pompejo*), *sui sunt aman-
tes sine rivali*; sæpenumero infortunati
sunt: Cumque sibi, per totam vitam, sa-
cificaverint, in exitu sacrificant incon-
stantiæ fortunæ; cujus alas sperabant se
pulchra illa *sapientia* sua præscidisse.

XXIV. DE INNOVATIONIBUS.

Sicut partus recens editi informes sunt; sic videre est in *novis Instituta* quæ sunt partus temporis. Veruntamen, ut qui in familiam suam honores primi introducunt, posteris suis plerumque dignitate prælucent; ita rerum exemplaria, & primordia, (quando feliciter jacta sunt,) imitationem ætatis sequentis, ut plurimum, superant. Malum enim, in natura humana, naturali motu fertur, qui processu invalescit; At bonum, ut fieri amat in violentis motibus, in primo impetu fortissimum. Certe, omnis Medicina *Innovatio* est: Et qui *nova remedia* accipere nolit, *nova mala* expectet. *Novator* enim maximus omnium *Tempus*. Quod si *Tempus*, decursu solo, res in pejus ferat; *Prudentia* verò & *Industria*, eas in melius restituere non contendat, quis tandè erit finis mali? Hoc concedi prorsus debet; Quod consuetudine firmatum est, etsi minus sit bonum, aptum esse fluxerunt, scèdere quodam conjuncta esse; ubi contra *nova veteribus* non usque-

qua-

DE INNOVATIONIBUS. 127
 quaque tam concinne cohæreant: Etsi enim utilitate juvent; *novitate* tamen & inconformitate turbant. Sunt certe *Novitates*, tanquam advenæ aut peregrini, quos admiratione plus, minus benevolentiam prosequimur. Rectè quidem hæc omnia, si *Tempus* quiesceret; hoc tamen indefesse in orbem agitur. Inde fit, ut *importuna & morosa moris retentio*, res turbulenta sit, æque ac *Novitas*; Et qui vetera superstitiose nimis reverentur, cedant in præsentis seculi ludibrium. Prudenter igitur facient homines, si, in *innovationibus* suis, à *Tempore* exemplum petant: *Tempus* enim *innovat* vel maxime, sed tacite, pedetentim, ac sine sensu. Illud enim pro certo habeas; Quod *novum* est præter spem & expectationem accedere; & huic adjicere aliquid, illi eripere: At cui incremento est *Novitas*, ille fortunæ gratias habet, & tempori; Cui verò nocumento, is *Novitatis* auctorem injuriarum postulat. Expediit præterea, *Experimentis novis*, in corporibus Politicis medendis, non uti; nisi urgens incumbat necessitas, aut evidens se ostendat utilitas: Et sedulo cavere, ut *Reformationis studium mutationem* inducat, non autem *studium mutationis* Re-

F 3

forma-

formationem prætexat. Quinetiam omnis novitas, quam rejicere fortasse non datur, pro suspectâ tamen haberi debet. Denique ex *Scriptura* monito; *Stemus super vias antiquas, atque circumspiciamus, qua sit via bona, & recta, & ambulemus in eâ.*

XXV.

DE EXPEDIENDIS NEGOTIIS.

Celeritas nimia & affectata, negotia, ut plurimum, perdit. Similis est illi rei, quam *Medici Pra-digestionem*, sive præproperam *Digestionem*, vocant: quæ corpus implere solet humoribus crudis, & secretis seminibus morborum. Itaque *Negotiorum expeditionem* ne metiaris, per tempora consulendi, sed per *negotii ipsius progressum*. Et quemadmodum in cursu, minimè in passu granditate, aut pedum elevatione altiore, *celeritas* consistit, sed in motu eorundem humiliore, & æquabili; Ita in *Negotiis*, mordicus rei inhærere, neque partem *negotii* nimiam pro unâ vice avidè amplecti, *celeritatem* in conficiendo procurat. Curæ est nonnullis illud tantum, ut brevi tempore multum confecisse videantur; aut
ut

ut periodos aliquas *negotiorum* falsas confingant, quò acres in *negotio* existimantur: Verum aliud est, tempori parcere, *negotium* contrahendo, aliud intercicendo: *Negotia* autem in eum modum tracta, crebris nimirum congressibus, plerunque sursum deorsum feruntur, magnâ *inconstantia*. Novimus *Virum* prudentem, cui semper in ore erat, cum *festinationem* nimiam videret; *Manete paulisper, ut expediamus celerius.*

Ex alterâ parte, vera *Celeritas*, in *expediendis negotiis*, res est pretiosa. Tempus siquidem *negotiorum*, sicuti pecunia mercium, est mensura: Emitur igitur *negotium* magno, ubi nimia est *protractio*. *Spartani*, & *Hispani*, tarditatis notati sunt: *Mi venga la muerte de Spagnas: Veniet mors mea ab Hispaniâ*: Tum, scio, cunstanter veniet.

Aurem illis præbe facilem, quibus primæ in informatione *negotii*, partes demandatæ sunt: & potius viam illis monstres ab initio, quam postea in *Orationis* filo crebrius interrumpas. Qui enim in ordine, quem sibi præstituit; perturbatur, subsultabit, & prolixior fiet, dum memoriam suam recolliget; quam alias futurus fuisset, si suâ metho-

130 DE EXPEDIENDIS NEGOTIIS.
do perrexisset. Sed interdum videre est,
Moderatorem molestum esse magis, quā
Oratorem.

Repetitiones plerunque cum *temporis*
jacturā fiunt: Attamen *Statum Quæstio-*
nis sæpè repetere, lucrum est *temporis*
vel maximum. Etenim complures ser-
mones, prorsus abs re, in ipso partu, ab-
igit. Orationes prolixa & curiosa, æ-
que *expeditioni negotiorum* conveniunt,
ac toga prælonga, terram verrens, cur-
sui. Præfatiunculæ, Transitiones bellæ,
& Excusationes, atque alia verba, quæ
ad personam loquentis referuntur, *tem-*
pus haud parum devastant; Et licet à
modestia emanare videantur, sunt tamen
revera gloriolæ captatrices. Sed cave, ne
in rem ipsam, ab initio, descendas, cum
in hominum voluntatibus, impedimen-
tum aliquod reperiat, aut obstructio:
Etenim animorum præoccupatio ser-
monum semper postulat præfationes:
instar fomentationis ante unguentum,
quò unguentum mollius subintret.

Ante omnia, *Ordo*, & *Distributio*, &
Partium apta *Extractio*, *celeritatis* tan-
quam vita est: ita tamen ut *Distributio*
non sit nimium subtilis. Nam qui *par-*
titione non utetur, in *negotia* nunquam
commo-

DE PRUDENTIA APPARENTE. 131
commode ingredietur; qui autem ni-
miā utetur, vix emerget. *Tempora* pru-
denter deligere, *tempus* plurimum lu-
cratur; Atque intempestiva propositio,
nil aliud, quam. *Verba*. verberare, & tem-
pore abuti. Tres sunt *negotiorum par-*
tes: *Præparatio*; *Consultatio* sive *Exa-*
minatio, & *Perfectio*: Harum, (si *Ex-*
peditioni consulere in animo est,) media,
sit *Opus multorum*; Prima autem, &
ultima, paucorum procedendi in *nego-*
tiis, initium sumere, ab iis quæ scripto
comprehensa sunt, plerunque *Expedi-*
tionem promovet: Licet enim contige-
rit, ea in totum rejici, nihilominus *Ne-*
gativa illa, plus valebit ad consilia edu-
cenda, quam *Indefinita*; Quæmadmo-
dum cinis magis generativus, quam
pulvis.

XXVI.

DE PRUDENTIA APPARENTE.

Recepta est opinio; *Gallos* pruden-
tiores esse quam videntur, *Hispa-*
nos autem prudentiores videri quam
sunt. Sed utcumque se res habeat inter
Gentes, certum est hoc usu venire inter
Personas singulares. Sicut enim loquitur

Aposolus de pietate, Speciem pietatis habentes, sed virtutem ejus negantes; Ita certè inveniuntur nonnulli, qui nugantur solenniter, cum prudentes minimè sint, magno conatu nugas. Res est profectò prudentibus ridicula, & Satyrà digna, affectatores istos videre; in quot formas se vertant, & quali utantur arte quasi prospectiva, qua superficies appareat corpus, quod profunditatem, aut dimensionem solidi habeat. Alii tam secreti sunt, & in se declarando parci, ut merces suas, nisi sub obscura luce, ostendere nolint; & videri volunt, plus significare, quam loqui: Cumque sibi ipsis consci sunt, se de iis rebus loqui, quas non bene norunt; cupiunt nihilominus videri, se illa nosse, quæ non possunt tutò loqui. Alii vultu & gestu verbis suffragantur, & veluti per signa sapiunt: Ut Cicero ait de Pisone; Respon-des, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio; crudelitatem tibi non placere. Alii se valere putant, si grande quiddam loquantur, idque stilo peremptorio: Itaque nihil morantur, & pro admittis accipiunt, quæ probare nõ possunt. Sunt, qui, quicquid sub captum eorum non cadit, spernere, aut parvi pendere

pendere præ se ferunt, tanquam imperitiosus & curiosus; sicque inscitiam suam pro judicio limato obtendunt. Alii distinctionem aliquam semper in promptu habent; & plerunque hominum ingenia subtilitate perstringendo, rem prætervehuntur. De quo genere loquitur *Aulus Gellius; Hominem delirum qui verborum minutis, rerum frangit pondera. Ad quod exemplum, Plato in Protagora, per ironiam, introducit Prodicum; sermonem integrum contextentem ex distinctionibus, à principio usque ad finem. Generaliter, istiusmodi homines, in Consultationibus, negativa libenter se applicant, & existimationem quandam aucupantur, ex scrupulis & difficultatibus proponendis & prædicendis; Etenim cum id quod proponitur, penitus rejicitur, nil ultra restat agendum; sin probatur, nova indiget opera: quod prudentiæ genus spurium negotia profus perdit. Ut verbo dicamus; Nec Mercator aliquis obætatus, nec decoctor rei familiaris oecultus, tot artificii se muniet, ad divitias simulandas; quot homines isti, vera prudentiæ distituti, utuntur, ad prudentiæ suæ opinionem tuendam. Certe, homines hac*

pruden-

prudencia præditi, opinionem vulgi facile aucupari possunt; sed ad negotia gravia tractanda, nemo talium delectum faciat: Etenim, ad negotia promovenda, satius proculdubio fuerit, virum elige paulò absurdiorē, quam hujusmodi Formalistam fastidiosum.

XXVII.

DE AMICITIA.

REs sane difficilis esset, etiam illi qui dixerit, plus veri ac falsi, idque compendio miscuisse, quam in illo scito: *Quicumque solitudine delectatur, aut fera, aut Deus est.* Negari enim non potest, quod insitum & latens odium, seu fastidium societatis, si in aliquo deprehendatur, sapiat nescio quid belluinum: Illud tamen è converso, quod aliquam *Divina naturæ* speciem præ se ferat, falsissimum est; nisi hujusmodi vita solitaria minime ab amore ipsius solitudinis proveniat, sed à studio secedendi, ut altioribus Contemplationibus quis vacet: Id quod in nonnullis Ethnicorum reperitur, sed affectatum & fictum; ut in *Epimenide Cretense, Numa Romano, Empedocle Siculo: & Apollonio Tyanæo: Sincerum*

cerum tamen & verum in plurimis *Eremitarum antiquorum, & in sanctis Patribus Ecclesia.* Interea vero parum perspiciunt homines, quid hoc sit quod *Solitudo* nominatur, & quibus finibus circumscribitur: *Turba* enim non est societas dicenda; & facies hominum nihilo plus sunt quam in porticibus picture; Colloquia verò absque dilectione *cymbalo* non præstant *tinnienti.* Hoc innuit id, quod Latino jactatum Proverbio; *Magna civitas, magna solitudo.* In magnis enim urbibus *Amici* & *Necessarii* remotius disperguntur, aded ut minus plerunque familiariter, & in consortio, vivatur, quam in viciniis angustioribus. *Quin* & ulterius progredi licet, atque verissimè asserere, meram & miseram esse *solitudinem*, ubi desunt *amici* veri: sine quibus *Mundus* nihil aliud quam *Eremus* est. Quo etiam sensu si solitudinem accipias; quicumque naturâ & genio suo ab *amicitiis* abhorret, hujusmodi affectum, à bruto potius, quam ab homine mutuatur.

Maximus *Amicitia* fructus, est *levamen* & *evaporatio anxietatis* & *tumorum cordis*, quos animæ perturbationes, cujuscunque generis, imprimere solent.

Novi-

Novimus morbos illos in corpore esse maxime periculosos, qui ex obstructionibus & suffocationibus nascuntur: Neque multò secus se res habet in ægritudinibus animæ. Sarsam adhibere possis ad Jecoris, *Chalybem preparatum* ad Lienis, *Flores Sulphuris* ad Pulmonum, *Castoreum* ad Cerebri opilationes deobstruendas: Nulla autem invenitur Medicina apertiva ad obstructiones Cordis, præter *Amicum* fidelem; cui impertire possis, dolores, gaudia, metus, spes, suspiciones, curas, consilia, & quicquid denique Cor opprimat, tanquam sub sigillo *Confessionis Civilis*.

Res est profectò mirabilis, si quis secum reputet, quàm magni *Principes* summi & *Monarcha*, istum *amicitia fructum*, (de quo loquimur,) æstiment: Tanti sane, ut eundem, & incolumitatis suæ, & amplitudinis, periculo, interdum coeant. *Principes* enim, propter distantiam & sublimitatem fortunarum suarum, à fortunis servorum & subditorum suorum, *fructum* hunc decerpere nequeunt: nisi fortè, (quò eum meliùs colligant,) aliquos evehant & promoveant, qui sint sibi tanquam socii & æquales: id quod sæpenumero non sine præ-

præjudicio fit. Linguæ modernæ, istiusmodi personas, nomine *Gratiosorum*, vel *Amicorum Regis*, insigniunt; Ac si res esset favoris & conversationis: at vocabulum Romanum, ejus rei, rectiùs exprimit, verum usum, atque causam; illos nominans, *Participes curarum*; Hoc enim illud est, quod verum ligamen præstat. Atque hoc fecisse manifestò videmus, non tantùm *Principes* delicatos, & imbecillius animi; sed etiam prudentissimos, & maxime Politicos, ex iis qui regnarunt: Qui sæpè sibi adjunxerunt aliquos ex servis suis; quos & ipsi *Amicos* suos vocarunt; & aliis eodem illos nomine insignire permiserunt: non alio utentes vocabulo, quàm quod inter homines privatæ fortunæ receptum est.

L. Sylla, postquam Romanum Imperium occupasset, *Pompejum*, (postea cognominatum *Magnum*,) ad eam potentiam evexit, ut *Pompejus* superiorem jam *Sylla* factum se vendicaret. Cum enim amicum quandam suum *Consulem* fecisset, contra ambitum *Sylla*; atque *Sylla* in malam partem hoc accepisset, & verba indignationis nonnulla protulisset, *Pompejus* id minimè tulit, sed ferè disertis verbis, eum quiescere jussit; ad-

dendo; *Plures adorare Solem orientem, quàm occidentem.* Apud *Iulium Cæsarem, Decimus Brutus*, tantâ gratiâ valuit, ut eum *Cæsar Octavio*, suo nepoti, hæredem substituerit. Atque hic ille fuit, qui *Cæsarem* ad mortē suam pertraxit. Cum enim *Cæsar* Senatū dimittere in animo habuisset, propter mala quædam præfagia, (præcipuè, somnium quoddam uxoris suæ *Calpurnia*.) *Brutus* eum molli-ter è Cathedrâ, arrepto brachio ejus, levans, dixit; *Sperare se, eum Senatū non tam parvi habiturum, ut dimittere illum vellet, donec uxor somnium melius somniasset.* Et videtur sanè tanto favore apud *Cæsarem* poluisse, ut *Antonius* in Epistolâ quadam, quæ à *Cicerone*, in unâ ex *Philippicis*, verbatim recitatur, eum *Veneficum* appellaret; ac si *Cæsarem* incantasset. *Augustus Agrippam*, ignobilem licet natalibus, ad tantam celsitudinem promovit, ut quando cum *Mecenate* deliberaret de nuptiis filix suæ *Iulia*; *Mecenas* eum liberè monuisset; *Agrippam*, aut in generum assumendum, aut interficiendum; nihil esse tertium; quandoquidem eum ad tantum fastigium perduxisset. *Tiberius Cæsar Seianum* tantis honoribus auxit, ut ii duo haberentur tanquam

quam *Par Amicorum*: Certe *Tiberius*, in Epistolâ quadam ad eum, ita scribit; *Hæc pro amicitia nostrâ non occultravi.* Atque universus *Senatus*, aram *Amicitia* tanquam *Dea* dedicavit: propter arctam inter eos *Amicitiam*. Similis, aut etiam illa majoris, *Amicitia exemplum* cernitur, inter *Septimium Severum*, & *Plantianum*: Etenim, *Filium* suum natu majorem, *filiam Plantiani*, in uxorem ducere, coëgit: ac *Plantianum* sæpè, etiam cum contumeliâ filii sui, honoravit. *Quin* & scripsit ad Senatū hisce verbis; *Ita diligo virum, ut cupiam eum mihi superstitem fore.* Quod si hi *Principes*, *Trajano* alicui, aut *Marco Aurelio*, similes fuissent, immensæ naturæ eorum bonitati hoc attribui posset: cum verò viri tam prudentes extiterint, tantoque robore & severitate animi præditi, tamque impensè amatores sui; liquidò probatur, eos felicitatem suam, (licet vix major mortalibus ullis obtigisset,) veluti mutilam duxisse, nisi per hæc *amicitias*, facta fuisset integra, & perfecta. Atque, quod majus est, affuerunt his *Principibus* uxores, filii, nepotes; neque tamen hæc omnia, *amicitiæ* solatia, sup-
plere valuerunt.

Minimè oblivioni mandandum, quod *Commineus* notatum reliquit, de Domino suo priore, *Duce Carolo*, cognominato *Strenuo*; cum secreta sua cum nemine communicare voluisse: minimè omnium ea, quæ eum præ cæteris angebant. Et ulterius ait; eam animi obtectionem, posterioribus vitæ annis, intellectum ipsius nonnihil debilitasse, & vitiasse. Potuisset certè *Commineus*, si voluisset, simile iudicium facere, de Domino suo posteriore, *Ludovico Vndecimo*; cui occulatio consiliorum pro tormento fuit. Tessera *Pythagora*, obscura, sed optima; *Cor ne edito*. Certè, si quis durum huic rei nomen imponeret, qui *amicis* destituuntur, quibus cogitationes suas, & anxietates libere impertiant, sunt cordium suorum *Anthropophagi*. At illud planè ad miraculū proximè accedit, (quocum claudam hunc, de primo *amicitia fructu*, sermonem;) nimirum; *Istam cum Amicis* communicationem, contrarios duos effectus producere; gaudia enim conduplicat, mœrores dimidiat. Nemo siquidem læta sua *amico* impertit, quin lætetur amplius: Nemo autem tristibus *amicum* communicat, quin contristetur minus.

A deo

Adèd ut reverà, eadem virtute polleat, super animum hominis; quam *Alchymistæ Lapid* suo tribuere solent, super corpus humanum; hoc est; quod contraria operetur, sed semper in beneficium naturæ. Attamen absque auxilio notionum *Chymicarum*, extat hujus rei exemplum *insigæ*, in cursu naturæ ordinario. Nam in rebus naturalibus, Unio alit & confortat actiones quasque naturales; impressiones omnes violentas habet & retundit: idemque profusus fit in animis.

Secundus *Amicitia fructus*, salubris est *intellectui*, sicuti primus *Affectibus*. *Amicitia* enim serenitatem inducit in *Affectibus*, à tempestatibus & procellis; Verum in *Intellectu* etiam noctem abigit, & lumen infundit, confusione cogitationum dissipatâ. Neque hoc intelligendum est tantum, de Consilio fideli, quod ab *Amicus* dari solet; Sed antequam de illo dicamus; certum est, Quicumque animum cogitationibus multis gravatum habet, ingenium ejus & intellectū elarescere veluti in diem, communicatione consiliorum, & discursu cum alio. Etenim cogitationes suas facilius agitat, & in omnes partes versat; easdem ordi-

ordinatius disponit; illas tanquam in faciem intuetur, postquam conversæ fuerint in verba; denique seipso prudentior evadit: Idque assequitur horulæ magis unius sermone, quàm diei integræ meditationibus. Rectè dictum est à *Themistocle*, ad *Regem Persarum*; sermones tapetibus similes esse, cum explicentur, per quod imagines distinctè conspiciuntur; ubi cogitationes, instar sarcinarum quarundam, complicantur & involvuntur. Neque etiam restringitur secundus iste fructus Amicitia, (qui consistit in obstructionibus Intellectus aperiendis,) ad eos solum Amicos, qui consilio polleant; (hi proculdubio optimi sunt;) sed & hoc seposito, discit profectò quispiam à seipso; & proprias cogitationes in luminis oras educit; ingeniumque suum tanquam cotem versus acuit, quæ ipsa non secat. Ut verbo dicamus; præstat *Statua* cuidam, vel *Imagini*, se impertire, quam cogitationes suas silentio suffocare.

Adde jam, (ut fiat sermo, de hoc secundo Amicitia fructu, magis perfectus,) illud modò dictum; quod promptius occurrit, & in vulgarem observationem cadit; Fidele intelligo ab Amico

Con-

Consilium. Bene asserit *Heracritus*, in uno Enigmatum suorum; *Lumen siccum optimum*: Atqui certissimum est; lumen quod ab alio proficiscitur, per modum consilii, illo siccius esse & purius, quod à proprio emanat iudicio, & intellectu; siquidem quod affectibus semper maceratur & tingitur. Aded ut, non minus intersit, inter *consilium Amici*, & *consilium* cujuslibet proprium, quam inter *consilia Amici*, & *Adulatoris*. Neque enim *Adulator* magis infestus, quam *quilibet sibi*: neque rursus remedium præstantius, contra *adulationem sui ipsius*, reperitur, quam *libertas Amici*. *Consilium* duorum generum est. Alterum de *Moribus*; alterum de *Negotiis*. Quantum ad prius; Optimum, ad animi sanitatem tuendam, medicamentum, est *Admonitio Amici* fidelis. Seipsum ad rationes strictè reddendas compellere, medicina est interdù, nimis penetrans, & corrosiva. Lectio librorum moralium, res est paulò hebetior. Observatio propriorum defectuum in aliis, tanquam in speculo, aliquando, ut fit etiam in speculis, minus respondet. Verum (ut diximus) optima medicina, (optima ad recipiendum, optima ad operandum;)

dum; est *Admonitio Amici*. Mirum profecto est videre, quot errores enormes, & planè absurdos, committant aliqui (præsertim ex grandioribus,) quia non addit iis *Amicus*, qui monere possit: in damnum haud parvum, & existimationis, & fortunæ suæ. Sunt enim, (ut ait *Apostolus Iacobus*,) *tanquam homines, qui intuentur in speculum, & statim obliuiscuntur imaginis suæ*. Quantum ad Negotia. Vetus est; *Melius videre oculos, quam oculum*; licet nonnulli hoc cavillentur: Etiam rectè dicitur; *Spectatorem sæpè plus videre, quam lusorem*: Quin & certius disploditur sclopetum majus; palo innixum, quam super brachium; Etsi quidam tam altum sapiant, ut putent in sese esse omnia. Verùm, quicquid dici possit in contrarium, certum est, Consilium negotia dirigere, & stabilire. Quod si quis secum cogitet, consilium se quidem capturum, sed per partes; in aliis hunc, in aliis illum, consulendo; bene habet; (hoc est, melius illi fuerit, quam consilio omninò non uti;) verum, in duo pericula impingit: Unum, quod vix fidele consilium reperitur sit; rarò enim, nisi à fideli, & intimo *Amico* consilium datur, quod non

ad danis fines inflexum & detortum sit. Aliterum, quod consilia illa, à diversis manantia, (licet cum fide, & bonâ intentione præstita, damnosa sæpè numero erunt & nociva; ac partim ex incommodis, partim ex remediis, commixta; veluti, si Medicum advoces, qui in curatione morbi illius peritus habetur, sed corporis tui constitutionis penitus ignarus: Quare poterit, fortasse, valetudinem, ad tempus, promovere; sed cum periculo, ne, in summâ, sanitati præjudicet: atque hoc pacto morbum extinguet, & non ita multò post hominem. Verùm *Amicus*, cui status *Amici* sui perfecte cognitus est, cavebit, ne in præsens juvando, in malum futurum impingat. Itaque consiliis istis dispersis, (ut jam dictum,) nolim acquiescas: Distrahent enim potiùs, & seducent, quam dirigent & stabiliunt.

Post nobiles hosce duos *Amicitia fructus*; (*Pacem* dico in *Affectibus*, & *Fulcrum Iudicii*;) sequitur ultimus; qui similis est *Malo Granato*; plenus granis compluribus: Intellego autè *Auxilium* & *Participationem*, in actionibus & occasionibus vitæ. Hic autem, expeditissima via repræsentandi ad vivum, usum multiplicem.

cem *Amicitia*, fuerit, circumspiciendo & videndo, quam multa sint, quæ per se quispiam exequi commode non poterit: Atque inde apparebit, non per Hyperbolen, sed sobriè dictum esse ab Antiquis; *Amicum esse alterum se*: Quandoquidem, si quis verè rem reputet, *Amici* officia, proprias cujusque vires superent. Homines mortales sunt; quin & in medio operum aliquorum, quæ maximè affectant, sæpè moriuntur: veluti in collocatione filii in matrimonium; consummatione conatum & desideriorum suorum; & similibus. Jam si quis *Amicum* habeat fidelem, securitatem præstat, de iisdem rebus, *Amici* curâ & operâ, post mortem perficiendis: aded ut fatum immaturum vix obsit; atque habeat quis, (ut loquamur more Tribulum aut Firmarforum,) in desideriis suis, terminum, non unius, sed duarum vitarum. Homo corpore circumscibitur, & corpus loco; Verùm ubi *Amicitia* præstò est, vitæ munia omnia concessa sunt, & sibi, & deputato suo. Quot numero res sunt, quas per se quispiam, cum dignitate aut decoro, peragere non possit? Merita sua non potest cum verecundiâ recensere; multò minus extol-

extollere: Non sustinet quis, ut se submittat ad supplicandum, aut etiam emendicandum: Infinita sunt talia. Verùm hæc, & hujusmodi, in *Amici* ore, sat decora sunt; ad quæ erubescimus in persona propria. Rursus, persona cuiusque, multa habet conjuncta, quæ exuere non potest: Filium alloqui quis non poterit, nisi ut Pater; Uxorem, nisi ut Maritus; Inimicum, nisi salva dignitate; ubi *Amico* conceditur loqui, prout res postulat; neque ad respectus personæ alligatur. Verùm hæc enumerare infinitum fuerit. Ipse regulam dedi, ubi quis propriam personam, in Fabula, sustinere non poterit: *Amicus* si desit, satius est ei Scenam derelinquere.

XXVIII.

DE SUMPTIBUS.

Opes destinantur *Sumptibus*: *Sumptus* autem honori, & actionibus honestis. *Sumptus* itaque largiores, occasionis & rei dignitate commensurandi sunt: Etenim *spontanea paupertas* debetur quandoque *Patria*, non solum regno *cælorum*. *Sumptus* autem consueti cuiusque censu definiendi sunt; eoque tenore

temperandi, ut intra reditus sint; nec fervorum fraudi, aut incuriæ obnoxii; atque insuper in eum modum dispositi & ordinati, ut rationes impensarum exhiberent, æstimatione sint minores. Certè, qui diminutionem fortunarum suarum pati nolit, necesse habet impensas suas ordinarias ita instituire, ut dimidia tantum pars reddituum insumatur, altera reponatur: qui vero rem augere cupit, tertiam partem solam *impensis* assignet. Haud fordidum est summis etiam viris, si rationes suas diligenter inspiciant. Hoc omittunt complures, non tam solliciti, quam averfatione quadam, ne se contristant, si res nimio plus accisas deprehenderint. Vulnera autem, nisi explorentur, sanari nequeunt. Qui *Oeconomica* sua commodè tractare non possunt, iis relinquitur, ut quos adhibent ministros, & cautè eligant, & subinde mutant: Novi enim minus audent, minusque astuti sunt. Cui rarè rationes suas inspiciere datur, eum, quæ computationi subjacent, in certos reditus atque etiam *sumptus*, vertere convenit. Qui impendiosior est in uno *sumptus* genere, eum sobriè parcum, & frugi oportet esse in alio: Exempli gratiâ; Si victu

victu abundantior, vestium elegantia sit moderatior; si in Aulâ suâ copiosior, in Equili contractior sit; & sic de similibus. Qui enim in singulis impensarum generibus est profusior, decoctionem fortunarum ægre vitabit. In perplexâ & obæratâ re familiari liberandâ, perinde sibi quis obesse poterit nimîâ festinatione, ac dilatione nimîâ: præproperæ enim venditiones, jacturam ex usuris, sæpè exæquant. Porro autem, qui simul & semel sortem asserit, de relapsu periclitatur: cum enim prævertectum tantas angustias se sentiat, ad ingenium redibit: Qui autem se per gradus extricaverit, habitum frugalitatis inducit; eademque opera tam animo, quam fortunis, medetur. Sanè qui res collapsas restituere in votis habet, vel minima quæque non spernat: Atque plerunque minus fordidum est, *sumptus* quamvis minutos præcidere, quam minutis *lucris* se submittere. Cautè admodum inchoandi sunt *sumptus*, qui semel inchoati permansuri sunt. Sed in *sumptibus*, qui non facile redeunt, splendidiorum & magnificentiorum esse licebit.

XXIX.
DE PROFERENDIS FINI-
BUS IMPERII.

Dictum *Themistoclis*, sibi ipsi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; sin de aliis, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sane Observationem, & per gravem Censuram complecti videtur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulsaret, respondit; *Fidibus se nescire; ceterum posse oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Ita certe verba, ad sensum Politicum translata, Facultates duas, multum inter se discrepantes, in iis qui rerum gubernacula tractant, optimè describunt, & distinguunt. Etenim, si *Regum* Consiliarios, Senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui usquam fuerunt, attentè intueamur; reperientur profectò (licet rarissimè,) nonnulli, qui *Regnum* aut *Civitatem*, è parvis ampla efficere possint, *Fidicines* tamen sint valde imperiti: Econtra autem, alii quamplurimi, in cytharâ, aut lyrâ, (hoc est *Aulicis* tricis,) miri artifices, qui, tantum abest, ut *Rempub.* amplificare possint, ut potius à natu-

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 151
à natura comparati videantur, ad statum reip. beatum & florentem, labefactandum, & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præstigæ, quibus sæpe numero *Consiliarii*, atque rerum potentes, & gratiam apud *Principes* suos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *Pertitia* cujusdam *Fidicislaria*; utpote, cum sint res, magis gratæ in præsens, & artificibus ipsi ornamento, quam ad *Rerumpub.* quarum sunt ministri, opes & amplitudinem, utiles, aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii *Consiliarii*, atque *Reipub.* *Gubernatores*, minime spernendi, qui sint negotiis pares, possuntque res commode administrare, easque à manifestis præcipitiis, & incommodis conservare; à virtute tamen illa *Rerumpub. erectrice & amplificatrice*, longo intervallo absunt.

Verum qualescunque demum fuerint *Operarii*, conjiciamus oculos in opus ipsum; Qualis nimirum censerì debeat vera *Regnorum & Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus* obtineri possit: *Dignum* profectò argumentum, quod *Principes* perpetuò in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires

G 3 suas

suas in majus æstimantes, inceptis se vanis & nimis arduis implicent; nec rursus easdem plus æquo despicientes, ad consilia pusillanima & meticulosa, se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad *Molem & Territorium*, mensuræ subicitur; quoad *Reditus*, calculis. *Numerus Civium*, & *Capita*, censu; *Urbium & Oppidorum* amplitudo, tabulis excipi possint. Attamen non reperitur inter Civilia, res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsicum excipere valorem, circa vires & Copias *Imperii* alicujus. Assimilatur *Regnum Cælorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed *grano Sinapis*, quod inter grana est minimum; quod tamen habeat interim, intra se, proprietatem quandam, & spiritum innatum, quo se & citius attollat, & latius diffundat: eodem modo, invenire est *Regna & Status*, ambitu quidem & regionum tractu, valde ampla; quæ tamen ad *Fines* ulterius *proferendos*, aut latius imperandum, sunt minus apta; Alia contra, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus *maximæ Monarchia* inædificentur esse possint.

Urbes munitæ, plena Armamentaria,
Equo-

Equorum propagines generosa, Currus armati, Elephanti, Machinæ atque Tormenta bellica omnigena, & similia; sunt certè ista universa nihil aliud, quam *Ovis induta pelle Leonina*, nisi *Gens* ipsa, stirpe sua, & ingenio, sit fortis, & militaris. Imò, nec numerus ipse Copiarum multum juvat, ubi milites imbelles sunt, & ignavi. Rectè enim *Virgilius*; *Lupus numerum pecorum non curat*. Exercitus *Persarum*, in campis *Arbela*, oculis *Macedonum*, tanquam vastum *hominum* pelagus, subiciebatur; adeò ut *Duces Alexandri*, non nihil ipso spectaculo perculsi, *Regem* interpellarent, atque ut notè prælium committeret, ei auctores erant: Quibus ille; *Nolo*, (inquit,) *suffurari victoriam*. Ea autem etiam opinione fuit facilior. *Tigranes Armenius*, castrametatus in quodam colle, cum exercitu quadringentorum millium, cum spectaret aciem *Romanorum*, quæ quatuordecim millia non excessit, contra se tendentem, in scommate illo suo sibi complacuit; *Ecce*, (inquit,) *hominum, pro legatione, nimio plus quam oportet, propugna, longè minus*. Eosdè tamen, priusquam occubuisset Sol, satis multos, ad illum infinità strage profigandum, expertus

pertus est. Innumera sunt exempla, quam sit multitudinis cum fortitudine, congressus impar. Primò igitur, pro re certissimâ & exploratissimâ decernatur, & statuatur; Quod caput omnium, quæ ad *Magnitudinem Regni* aut statûs spectent, sit, ut populus ipse sit stirpe & ingenio bellicosus. Atque illud magis tritum, quam verum, quod *Nervi belli sint pecunia*; si desint nervi lacertorum in Gente molli & effeminatâ. Rectè enim *Creso* ostentanti aurum respondit *Solon*; *At si quis, (ô Rex) venerit, qui melius quam tu ferrum gestet, illi profectò totum hoc cedit aurum.* Quare, quicumque is tandem sit *Princeps* aut Status, cujus subditi nativi & indigenæ, non sint animosi & militares, potentiam suam admodum sobriè æstimet: Atque econtra, *Principes*, qui dominantur in *Gentes* animosâs & Martias, norint illi satis vires suas, si sibi alias non desint. Quod attinet ad Copias mercenarias, (quod solet adhiberi remedium, cum Copiæ nativæ desint,) plena sunt omnia Exemplis; quibus liquidò patet, quod quicumque status illis innitetur, poterit fortassè penas, ad tempus breve, nido majores extendere, sed defluent illæ paulò post.

Bene-

Benedictio Iuda, & Issacharis, in unum nunquam convenient; nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis catulus*, & *Asinus procumbens inter sarcinas*. Neque unquam fiet, ut *Populus Tributis* oppressus, fortis existat, & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minùs animos subditorum deicere, & deprimere, quàm quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre est, in *Tributis Germania inferioris*, quas *Excisas* vocant; atque, aliqua ex parte, in iis, quæ *Subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam institui, de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, variè tamen omninò animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum Tributis gravatum*, idoneum ad imperandum, non esse.

Aspirantibus ad *Magnitudinem Regnis* & *Statibus*, prorsus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò rem deducit, ut *Plebs Regni* sit humilis & abjecta; Et

G. 5

nihil

156 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
nihil aliud ferè quam *Nobilium* mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in silvis cædis; in quibus, si major, quam par est, caudicum, sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur silva sincera & pura; sed major pars in vepres & dumos degenerabit: Eodem modo, in *Nationibus*, ubi numerosior justo est *Nobilitas*, erit *Plebs* vilis & ignava; Atque eò demum res redibit, ut nec centesimum quodque caput, sit, ad galeam portandam, idoneum: præferim si peditatum spectes; qui Exercitus plerunque est robur præcipuum; Unde succedet magna populatio, vires exiguæ. Nusquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatur est, quam exemplis *Anglia* & *Gallia*; Quarum *Anglia*, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes ferè semper in bellis obtinuit; hanc ipsam ob causam, quod apud *Anglos*, coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles sint, rustici *Gallia* non item. Quâ in re, mirabili quadam & profundâ prudentiâ excogitatum est, ab *Henrico Septimo Anglia Rege*, (id quod in *Vita* ejus *Historia* fusius tractavimus,) ut prædia minora atque

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 157
atque domus Agricolationis instituerentur, quæ habeant certum, eumque mediocre agrum modum annexum, qui distrahi non possit; Eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltem usu-fructuarii, non conductitii, aut mercenarii. Nam ita demum Characterem illum, quo Antiquam *Italiam* insignivit *Virgilius*, merebitur regio aliqua;

-- *Terra potens armis, atq; ubere glebae.*
Neque prætereunda est illa pars *Populi*, (quæ *Angliæ* ferè est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi fortè apud *Polonos*.) *Famuli* scilicet *Nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minimè cedunt. Quare certissimum est, quod magnificentia, & splendor ille Hospitalis, atque Famulitiae, & veluti Satellitiae ampla, quæ in more sunt apud *Nobiles*, & *Generosos*, in *Anglia*, ad potentiam militarem apprimè conducant; ubi contra, *Nobilium* obscura, & magis privata, & in se reducta vitæ ratio, Copias militares minuit.

Danda est omnino opera, ut *Arbor* ista *Monarchia*, qualis fuit *Nebuchad-*
neza-

ne *zaris*, *truncum* habeat satis amplum, & robustum, ad ramos suos & frondes sustentandos: hoc est, ut numerus *indigenarum*, ad subditos extaneos cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur Status, ad *Imperii Magnitudinem* bene comparati sunt, qui *Ius Civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum hominum, ut eunque animis & consilio excellent, regiones nimio plus amplas & spatiosas, *Imperii* jugo, cohibere & frænare. Id ad tempus fortasse facere possint, sed diuturnitatem hæc res non assequitur. *Spartani* parci fuerunt & difficiles in cooptandis novis Civibus. Unde donec intra parvos limites dominati sunt, res eorum firmæ fuerunt, & stabiles; at postquam limites suos cœpissent proferre, & latius dominari, quam ut stirps *Spartanorum*, turbam exterorum, imperio commode coercere possent, potentia eorum corruit. Nulla unquam *Respublica* sinus suos, ad novos Cives recipiendos, tam profuse laxavit, quam *Respublica Romana*. Itaque par erat, instituto tam prudenti, fortuna; cum in imperium toto orbe amplissimum succreverint. Moris, apud eos erat,

Ius

Ius Civitatis prompte largiri; idque in supremo gradu: hoc est, non solum *Ius Commercii*, *Ius Connubii*, *Ius Hereditaris*; verum etiam *Ius Suffragii*, & *Ius Petitionis* sive *Honorum*: Hocque rursus, non singulis tantum Personis, sed totis familiis, imò Civitatibus, & nonnunquam integris Nationibus communicarunt. Huc adde consuetudinem deducendi Colonias, quibus *Romana stripes* in solum exterum transplantabantur. Quæ duo Instituta, si simul componas, dices profecto, non *Romanos* se diffudisse super *Vniuersum Orbem*; sed contra, *Orbem Vniuersum* se diffudisse super *Romanos*: Quæ securissima proferendi Imperii est ratio. Subit mirari sapius *Imperium Hispanorum*, quod tam paucis indigenis, tot Regna & Provincias amplexari & frænare possit. At certe, *Hispania* ipsæ, pro Arboris stemmate satis grandi haberi debent; cum longe ampliorẽ contineant regionum tractum, quam *Roma*, aut *Sparta*, sub initiis suis, contigerat. Porro, quanquam *Ius Civitatis*, satis parce soleant *Hispani* impertire, quod proximum tamen est, faciunt; Quippe, qui cujuscunque Nationis homines, ad militiam suam ordinariam, promiscue admit-

admittant. Quinetiam, summum belli Imperium, haud raro, ad Duces, natione non *Hispanos*, deferunt. Attamen, & illam ipsam, videntur, non ita pridem, indigenarum paucitatem sensisse, eique succurrere cupisse; ut ex *Pragmatica Sanctione*, hoc Anno promulgata, cernere est.

Certissimum est, *Artes Mechanicas sedentarias*, quæ non sub dio, sed sub tecto exercentur; atque *Manufacturas delicatas*, quæ digitorum potius quam brachium requirunt, sua natura, militaribus animis esse contrarias. In universum, Populi bellicosi ferriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio suo, non sunt admodum reprimendi, si animos ipsorum in vigore conservare, cordi nobis sit. Magno itaque adjumento, *Sparta*, *Athenis*, *Roma*, aliisque antiquis Rebus publicis fuit, quod habuerint non ingenuos, sed *servos* plerunque, quorum laboribus istiusmodi officia expediebantur. Verum mancipiorum usus, post *Legem Christianam* receptam, maxima ex parte, abiit in desuetudinem. Huic vero rei proximum est, ut artes istæ alienigenis tantum permittantur; qui propte-

propterea alliciendi, aut saltem facile recipiendi sunt. *Nativorum* autem *Plebs*; ex tribus generibus hominum constare debet; Nempe ex *Agricolis*; *Famulis ingenuis*; & *Artificibus*, quorum opera robur & lacertos viriles postulant: Cujusmodi sunt *Fabri Ferrarii*, *Lapidarii*, *Lignarii*, & similes; non annumerando *Militiam descriptam*.

Ante omnia, ad *Imperii Magnitudinem confert*, ut Gens aliqua *Armorum studium profiteatur*, tanquam decus suum, & institutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habilitates tantum erga arma spectant; Quorsum autem habilitas, si non rei ipsi incumbitur, ut producat in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt,) postquam è vivis excesserat, illud *Civibus* suis legavit, ut ante omnia *rem militarem* coleant, unde in Caput Orbis terrarum Urbs eorum insurgeret: *Imperii Spartani* fabrica universa, (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen,) ad illum finem & scopum, composita est & constructa, ut Cives sui Belligeratores essent. *Persarum*, & *Macedonum*, idem erat institutum, sed non tam constans aut

162 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni,* & nonnulli alii, etiam ad tempus armis se præcipue dederunt. *Turca* idem institutum, Lege suâ paululùm extimulati, hodiè retinent, sed magnâ cum militiæ suæ, (ut nunc est,) declinatione. In *Europâ Christianâ*, Gens quæ illud adhuc retinet & proficitur, soli sunt *Hispani*. Verùm res est, tam liquida, & manifesta. unumquemque in eo proficere maximè, in quo plurimùm impendit studii, ut verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum omnino alicui Nationi esse, quæ non ex professio arma & militiam colat, nisi que præcipue studeat & incumbat, sibi veluti ultrò obventuram, insignem aliquam *Imperii Magnitudinem*: Contrâ autem, certissimum esse temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in armorum professione & studiis diutius permanserint; (id quod *Romani, Turcaque*, potissimùm fecerè;) miros in *Imperio amplificando* facere progressus. Quin & illæ, quæ bellicâ gloriâ, per unius tantummodò seculi spatium floruerè; inde tamen, unico illo seculo, eam *Imperii Amplitudinè* assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissa

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 163
missa illâ armorû disciplinâ, retinuerunt. Præcepto præcedenti affine est, Ut Status quis utatur ejusmodi Legibus, & Consuetudinibus, quæ justas illi causas, aut saltem prætextus, arma capefcendi, tanquam in promptu ministrent. Etenim, ea est insita animis hominum Justitiæ apprehensio, ut bellum, (quod tot sequuntur calamitates,) nisi gravem ob causam, saltem speciosam, inferre abstineant. *Turcis* præstò est semper, & ad nunc, belli causa; Propagatio scilicet Legis & Sectæ suæ. *Romani*, quamquam pro magno decore *Imperatoribus* apud eos fuerit, si *fines Imperii* ipsorum protulissent, tamen ob hanc causam, ut *fines proferrerentur*, nunquam bella susceperunt. Aspiranti igitur ad *Imperii* Nationi, illud in more sit; Ut sensum habeat vividum & acrem, injuriæ alicujus; vel Subditis suis limitaneis, vel Mercatoribus, vel publicis Ministris, illatæ; neque à primâ provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, prompta sit, & alacris, ad auxilia mittenda *Sociis suis, & Fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud *Romanos*: adeò ut, si fortè in *Populum fœderatum*, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impres-

164 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
impressio facta esset; Atque ille à pluri-
mis suppetias peteret; *Romani* omnium
primi semper adessent, beneficii decus,
nemini præripiendum relinquentes.
Quod verò attinet ad bella, antiquis
temporibus, propter *Statuum conformi-
tatem* quandam, aut *Correspondentiam*
tacitam, gesta, non video in quo Jure
illa fundata sint. Talia fuerunt bella,
quæ à *Romanis*, suscepta erant, ad *Gra-
ciam* in libertatem vindicandam; Talia
à *Lacedæmoniis* & *Atheniensibus*, ad con-
stituendas, aut evertendas *Democratias*,
& *Oligarchias*: Talia quandoque illata
sunt, à Rebuspublicis aut Principibus,
sub prætextu, subditos alienos prote-
gendi, & à Tyrannide liberandi. Ad
rem præsentem sufficiat, ut illud decer-
natur; Non esse expectandam, *Statui*
alicui, *Imperii Amplitudinem*, nisi ad
quamvis occasionem justam se arma-
ndi, protinùs expergiscatur.

Nullum omninò corpus, sive sit illud
naturale, sive Politicum, absque exerci-
tatione, sanitatem suam tueri queat. *Re-
gno* autem, aut Reipublicæ *justum*, atque
honorificum bellum loco *salubris exerci-
tationis* est. Bellum Civile profectò in-
star caloris febrilis est; At bellum exter-
num

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 165
num instar caloris ex motu, qui valetu-
dini imprimis conducit. Ex pace enim
deside atque torpente, & emolliuntur
animi, & corrumpuntur mores. Sed ut-
cunque res se habeat, qua tenùs ad ali-
cujus *Statùs felicitatem*, *Magnitudinis*
proculdubiò interest, ut quasi semper
in armis sit. Atque exercitus veteranus,
perpetuò tanquam sub vexillis habitus,
etsi res sit, *magni* proculdubiò sumptùs
& *impensæ*; attamen ejusmodi est, ut
statui alicui, quasi arbitrium rerum in-
ter vicinos, aut saltem plurimum existi-
mationis ad omnia, conferat. Id quod
insigniter cernere est in *Hispanis*, qui jam
per annos centum & viginti, *Exercitum*
veteranum, ad aliquas partes, licet non
semper ad easdem, aluerunt.

Maris dominium, Monarchiæ quædam
Epitome est. *Cicero*, de *Pompeii* contra
Cæsarum apparatu, scribens ad *Atticum*;
Consilium (inquit) *Pompeii*, *planè The-
mistocleum est*; *Putat enim*, *qui Mari* po-
titur, *eum rerum potiri*. Atque *Cæsa-
rem Pompejus*, proculdubiò delassasset,
& attrivisset, nisi inani fiducia inflatus,
ab illo incepto destitisset. *Prælia nava-
lia*, quanti fuerint momenti, ex multis
exemplis patet. Pugna ad *Actium*, Or-
bis Im-

166 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
bis Imperium determinavit. Pugna ad
Insulas Cursolares, Circulum in naribus
Turca posuit. Multoties certè evenit, ut
victoria navales, finem summæ belli at-
tulerint; sed hoc factum est, cùm alex
hujusmodi præliorum, totius belli for-
tuna commissa est. Illud minimè du-
bium, quod qui *Maris* potitur domi-
nio, in magnâ libertate agit, & tantum,
quantum velit, de bello sumere potest:
Ubi contrâ, qui terrestribus Copiis est
superior, nihilominus plurimis angustiis
conficitur. At hodiè, atque apud nos
Europaos, si unquam, aut uspiam, poten-
tia *Navalis*, (quæ quidem huic regno
Britanniæ in dotem cessit,) summi, ad
rerum fastigia, momenti est; tum quia
pleraque *Europa Regna* Mediterranea
simpliciter non sunt, sed maximâ ex
parte Mari cincta, tum etiam, quia u-
triusque *Indiæ* thesauri & opes, imperio
Maris, veluti accessorium quiddam, exi-
stunt.

Bella moderna, veluti in tenebris ge-
sta, censeri possunt, præ gloriâ & deco-
re vario, quæ in homines militares, pri-
scis temporibus, à rebus bellicis, resilire
solebant. Habemus hodiè, fortasse ad
animos faciendos, *Ordines* quosdam ho-
nori-

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 167
novificos militia; Qui tamen jam facti
sunt armis & togæ communes: Etiam
in *Scutis Gentilitiis, Stemmata* nonnulla
habemus: *Insuler, Hospitia* quædam
publica, militibus emeritis & mutilatis
destinata; & hujusmodi. Verùm, apud
Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ
sunt, extracta *Trophæa*; Laudationes
funebres; *Monumenta* magnifica oc-
cumbentium in bello; *Coronæ Civicæ*;
Militares, singulis concessæ; *Nomen*
ipsum *Imperatoris*, quod postea *Reges*
maximâ belli Ducibus mutuati sunt;
Redeuntium Ducum, bellis prosperè
confectis, celebres *Triumph*i; *Donati-
va* atque largitiones ingentes in mili-
tes, sub *Exercituum* dimissionem: Hæc
(inquam) tot & tanta fuerunt, & tam
insigni splendore coruscantia, ut pecto-
ribus mortalium, etiam maximè con-
glaciatis, igniculos subdere, eaque ad
bellum inflammare potuerint. Ante o-
mnia verò, *Mos ille Triumphandi*, apud
Romanos, non res erat ex pompâ, aut
spectaculum quoddam inane, sed inter
prudentissima planè nobilissimaque In-
stituta, numerandus: Utpote, qui in se
hæc tria haberet; *Ducum decus* & glo-
riam; *Ærarii* ex spoliis locupletatio-
nem

168 DE PRO FER. FINIBUS IMPERII.
nem; & Donativa militum. Verum honor *Triumphii*, fortasse *Monarchiis* non competit, præterquam in personis *Regum* ipsorum, aut *Filiorum Regum*; Quod etiam, temporibus *Imperatorum*, *Roma* obtinuit: qui honorem ipsum *Triumphii*, *Sibi* & *Filiis* suis, de bellis, quæ præfentes ipsi confecerant, tanquam peculiarem reservarunt: *Vestimenta* autem solummodò, & *insignia Triumphalia*, aliis *Ducibus* indulserunt.

Verum, ut Sermones hos claudamus; Nemo est, (ut testatur *Sacra Scriptura*, qui sollicitè cogitando, potest apponere ad staturam suam, cubitum unum; in puillo scilicet corporis humani modulo: cæterum in magnâ *Regnorum* & *Rerumpub.* fabricâ, *Imperium amplificare*, & *fines proferre*, *Reges penes* & *dominantes* est. Nam prudenter introducendo *Leges*, *Instituta*, & *Consuetudines*, quales jam proposuimus, & alias his similes, *posteris*, & *seculis futuris*, *Magnitudinis* sementem fecerunt. Verum ista *Consilia* apud *Principes* raro tractantur, sed *res fortunæ* plerunq; committitur.

XXX.

XXX.

DE REGIMINE VALETUDINIS.

IN *Regimine Valetudinis*, invenire est quandam prudentiam, ultra *Regulas Medicina*: *Observatio* cujusque propria, eorum quæ nocent, eorum quæ juvant, optima est *Medicina* ad sanitatem tuendam. Verum tutius est concludere; *Hoc sensu mihi nocuisse, ergo eo non utar*; quam isto modo; *Hoc quod sensu, minime offendit, ergo eo uti licet*. Etenim vigor juventutis, excessus plurimos tegit, qui tamen in senectute tandem velut debita exigentur. Considera ætatem ingruentem, neque confide eadem perpetuò continuare: Non enim bellum indicendum *senecturi*. Cave à subitâ aliquâ mutatione, in *Regiminis* parte quâ principali; Quod si necessitas urgeat, cætera ad eam mutationem accommoda. Secretum enim est, & Naturale, & Politicum; *Tutius est, multa mutare, quam unum magnum*. Examini tamen subicias consuetudines tuas; *Diætæ*, *Somni*, *Exercitationis*, *Vestium*, *Manfonis*, & similibus: Et, si quid nocentis esse judices, experire illud paulatim exuc-

exuere; ita tamen, ut si ex mutatione nocumenti aliquid perceperis, ad consueta redeas: Difficile enim distinguere inter ea, quæ toto genere sunt salubria, & ea quæ corporis tui unici constitutioni conveniunt. Vacuo animo esse, & hilari, ad horas cibi, somni, & exercitationis, est ex optimis præceptis, ad prolongandam vitam. Quatenus ad *animi Passiones, & Studia*; Devita invidiam; metus anxios; iram intus cohibitam; subtiles & nodosas disquisitiones; gaudia, & exhilarationes immodicas; tristitiam altè pressam; & non communicatam. Amplectere spes; lætitiā potius quam gaudium; delectationum varietatem magis quam satietatem; admirationem, & propterea novitates; studia quæ animum replent splendidis & illustribus objectis; Veluti, Historias, Fabulas, Peragrationes Naturæ. *Medicationem* si omninò fugias, valetudine utens bonā, corpori ingrator accedet, cum necessitas ingruerit. Eidem si nimium alluescas, detrahet de viribus & efficaciā ejus, quando morbus advenerit. Probo potius *Dietas* quasdam, ad certa tempora, quam usum medicamentorum frequentem; nisi jam pridē tran-

sierit

sierit in consuetudinem. *Dietas* enim hujusmodi, alterant corpus magis, perturbant minùs. Ne contempnas accidens aliquod in corpore tuo novum, & insuetum, sed consilium *Medicorum* circa illud adhibe. Dum ægrotas, valetudinem tuam cura maximè; dum vales, corpore tuo utere, nec sis nimis delicatus: Qui enim, dum valet, corpori tolerantiam imperat; in morbis compluribus, qui scilicet non sunt acuti, *Dietas* solā, & corporis *Regimine* paulò exquisitiore, curari possit absque multā *Medicatione*. *Celsus* monitum illud suum, numquam parturisset ut *Medicus*, nisi unā fuisset vir prudens. In præceptis dat, tanquam Arcanum tuendæ valetudinis, & prolongandæ vitæ; ut quis contraria alternet, & subinde mutet, sed cum inclinatione in extremum benignius. Nempe; Victu utere parciorē, & pleniorē, sed pleniorē sapius; Vigiliis, & somno largiori insuescas, sed somno magis; Quietem, & motum sive exercitium repetas, sed frequentius motum; & similia. Ita enim Natura simul & fovebitur, & robur acquirat. Ex *Medicis* aliqui, erga ægrum, & ejus desideria, tam sunt indulgentes, ut morbi curam legitimam non

H urge-

urgeant; Alii contra, tam regulares & rigidi, in procedendo secundum Artem, circa curam morbi, ut ægri conditionem & naturam, non satis respiciant; *Medicum* elige temperaturæ mediæ: vel si hoc ad votum, in uno aliquo *Medico*, non cesserit, adhibe ex utroque genere unū: atque memor sis advocare *Medicum*, corporis tui gnarum, non minùs quam in Arte suâ spectatum.

XXXI.

DE SUSPICIONE.

Suspiciones inter cogitationes, sunt ut inter aves Vespertiones: Nunquam volitant, nisi luce creperâ. Reprimendæ certè sunt, aut saltem cautè custodiendæ: Mentem enim obnubilant; amicos alienant; & negotia interpellant; ita ut nec alacriter, nec constanter, peragi possint. *Reges* inclinant ad tyrannidem; *Maritos* ad zelotypiam; etiam *Prudentes* ad animi vacillationem, & *Melancholiam*. Sunt autem *Suspiciones*, defectus, non tam cordis, quam cerebri: locum enim reperiunt etiam in fortissimis animis: *Exemplo* esse poterit *Henricus Septimus, Rex Angliæ*: quo non fuit al-
ter

ter suspiciaciôr, nec tamen animosior. In ejusmodi verò temperaturâ, minùs nocent: plerunque enim non admittuntur, nisi priùs discutiantur, utrum probabiles sint, annon? Verum in meticulosis ingeniis, nimid plus prævalent. Nihil certè æque facit hominem multa *suspiciari*, ac parùm scire. Itaque rectissimè adhibetur remedium; ad *Suspiciones*, ut quis inquisitionem urgeat. Fumo enim & tenebris aluntur *Suspiciones*. *Quid sibi tandem volunt homines?* Existimant ne cunctos, quorum operâ utuntur, & quibuscum versantur, *Angelos esse, aut Sanctos?* Nesciunt ne illos, ad suos proprios fines, aspirare; & unumquemque proximior em esse sibi, quam alteri? Nullus itaque est modus, moderandis *Suspicionibus* aptior, quam remedia parare, ac si *Suspiciones* essent veræ; iis verò frâna injicere, ac si essent falsæ. Eatenus enim *Suspiciones* usui esse poterint, ut ita nos comparemus, quod quamvis verum foret, quod *suspiciamur*, nocere tamen non possit. *Suspiciones*, quas ex se mens colligit, sunt nisi inanes bombi: Quæ verò externo artificio aluntur, animisque hominum instillantur, susurronum & famigeratorum sermonibus, aculeos habent.

194 DE DISCURSU SERMONUM.
 bent. Optima certè ratio, expediendi nos, ex impedita hac *Suspicionum* sylvâ, est libera quædam & aperta illarum declaratio, apud eos, quos suspectos habemus: hinc enim fieri non potest, quin plus cognoscamus, utrum veræ sint, necne, quam antea. Hoc simul reddet eum, quem *suspectum* habemus, cautum magis & circumspectum, ne novam præbeat *Suspicionis* ansam. Sed hoc fieri non oportet, cum hominibus pravæ indolis, & degeneris: hi enim, ubi semel se *suspectos* sentiant, fideles postmodum nunquam evadent. Diverbium habetur apud *Italos*, *Sospetto licentia fede*. Quasi *Suspicio* fidei missionem daret: cum potius fidem accendere deberet, ut se ipsam liberaret.

XXXII.

DE DISCURSU SERMONUM.

Sunt qui in *Sermonibus*, affectant potius ingenii laudem, quàm in quamcunque partem disputare possint, quam judicii, in veritate enucleandâ: ac si laudabile esset, invenire quid dici possit, non quid teneri debeat. Sunt qui in promptu habent, *Locos* aliquos *Communi-*

tes,

DE DISCURSU SERMONUM. 195
nes, & *Themata*, in quibus luxuriantur, cætera steriles & jejuni; Quod penuriæ genus plerumque tædio afficit, & quamprimum notam subiecit, in ridiculum evadit. Pars *Sermonis* honoratior, hæc est; ansam *Sermonis* præbere; & rursus eidem moderari, ac ad alia transire; tunc enim quis *Choneam* ducit. Bonum sane, in conversatione & colloquiis familiaribus, subinde variare; & *Sermones* circa res præsentibus cum disputationibus; Narrationes cum argumentis; *Quæstiones* cum positivis; *Jocosa* cum feriis, immiscere: Satièratem siquidem & fastidium parit, in aliquo *Subjecto* diutius hærerè. Quantum ad *Iocos*; Sunt quædam, quæ à *Ioco*, veluti privilegio, eximi debent; Religio, negotia Republicæ, personæ sublimes, *Privatorum* negotia majoris momenti, denique casus omnis miserabilis. Nonnullos tamen reperies, quibus ingenia sua obdormiscere videbuntur, nisi acutum aliquem & mordacè *Sarcasum* in quempiam contorserint. Ille *Habitus* omninò coercendus;

Parce Puer stimulis, & fortius utere loris.

In summâ, Diferimen servandum, inter *salsa*, & *amara*. Certè, qui *Satyriz-*

cam amplectitur *vanam*, sicut aliis me-
rum injicit ab ingenio suo, ita ab alio-
rum memoriâ metuere debet. Qui in-
terrogat multum, & addiscet multa, &
placebit in multis; præsertim si qua-
siones suas, ad captum & peritiam Re-
spondentis, adapter; siquidem occasio-
nem ei præbebit scientiam suam osten-
tandi; ipse autem novis continuò scien-
tiæ augmentis dotabitur. Molestæ au-
tem ne sint Quæstiones; Id Examina-
tori convenit. Etiam qui *Sermonis* fa-
miliaris dignitatem tueri cupit, aliis vi-
ces loquendi relinquat. Quin &, si qui
adsint, qui dominari in *Sermonibus*, &
tempus universum occupare studeant,
illos arte quadam abruptere sciat, & a-
lios ad loquendum inducere; Sicut Ti-
bicines moderari solent saltantibus.
Scientiam si quandoque dissimules, eo-
rum quæ scire existimaris, putaberis a-
liâs ea scire, quæ nescis. *Sermo* alicujus
de seipso, rarus esse debet, & cum judi-
cio. Novi quendam, cui sæpè in ore e-
rat, per Ironiam; *Oportet hunc egregio
sapientem esse, ita multa de seipso loqui-
tur.* Vix occurrit casus aliquis, in quo
se laudare quis decorè possit, præter u-
num: Is est, si virtutem alterius laudet;

Sed

Sed eam intelligo virtutem, ad quam
ipse aspirat. *Sermo* alios pungens & vel-
licans, parcè utendus: Etenim *Sermo-
nes familiares* debent esse instar campi
aperti, in quo spatium licet; non viæ re-
giæ, quæ deducit domum. Noveram
Nobiles duos, ad partem *Angliæ* Occi-
dentalem; quorum alter *Scommatibus*
nimio plus indulgebat, sed hospitalis
admodum erat. Alter autem quærere
solebat, a convivis illius prioris; *Dic so-
des, annon Scomma aliquod intercesserat,
in quempiam jactum?* Cui Conviva for-
te; *Tale aliquid contigit:* At ille, utpote
alterius æmulus; *Satis sciebam, eum pran-
dium bonum malis condimentis corruptu-
rum.* *Sermo* cum discretione præstat E-
loquentiæ; Et aptè loqui, & accom-
modatè, ad personam cum qua collo-
quimur, efficacius est, quàm ornamenta
verborum, aut Methodi, captare. *Con-
tinuata oratio* bona, absque interlocu-
tione bonâ, tarditatem monstrat: At re-
plicatio, & interlotutio bona, absque
facultate *Orationem* continuandi, pe-
nuriâ, & scientiam minimè funda-
tam, prodit: Quemadmodum in Ani-
malibus videmus, quæ cursu minus va-
lent, flexu maximè agilissimæ esse: Ut sit in-

H 4

ter

198 DE PLANTAT. POPULORUM.
ter Leporarium, & Leporem. Circum-
stantiis nimio pluribus, *Orationem* ve-
stire, antequam rem ipsam attingas, ta-
dium parit; iisdem penitus carere, ab-
ruptum quiddam est, & ingratum.

XXXIII.

DE PLANTATIONIBUS POPULORUM.

Colonia eminent inter Antiqua &
Heroica Opera. Mundus, cum ad-
huc juvenis esset, plures progenit libe-
ros; nunc senex factus, pauciores. Ete-
nim, non immerito *Colonias* novas, tan-
quam liberos Nationum antiquorum,
duxerim. *Plantationem Populorum* pro-
ba in solo puro: intelligo, ubi Populus
non destruitur, ut Populus inferatur:
Hoc enim cum sit, *Extirpatio* profus
est, non *Plantatio*. *Plantatio* regionum
non absurilis est *Plantationi* sylvarum:
in quibus de Utilitate capienda nihil
cogitandum ante annum viccesimum:
Verum fructus uber & locuples, in fine
Operis, expectandus, Illud certè, quod
præcipue *Colonias*, alias bene successu-
ras, evertit, fuit, sordida illa & avida
lucris captatio, sub initus *Coloniarum*.
Verum,

DE PLANTAT. POPULORUM. 199
Verum est, Lucri segetem acceleratam
non negligendam, modò cum bono *Co-*
lonia conjuncta sit, sed non ultra. Indi-
gnum quiddam & infaustum est, cum
fæx Populi, exules, & damnati, in *Colo-*
nia seminarium sumuntur. Quin & *Co-*
loniam ipsam corrumpit & perdit. Hu-
jusmodi enim homines prostrigati instar
erronum degent; nec operi accingent,
sed otio se dedit; quin & scelera per-
petrabunt, fruges consumunt, & *Colo-*
nie fastidio afficiuntur: Ac tum demum,
nuncios & literas in patriam mittent, in
Plantationis præjudicium & dedecus.
Populus, qui in *Colonia* sumatur, præ-
cipue sint Artifices generum sequentiù:
Hortulani, Aratores, Fossores, Fabri
ferratii, Fabri lignarii, Piscatores, Au-
cupes, Chirurghi, Pharmacopola, Coci,
Pistores, Cervisarii, & hujusmodi. In
Regione, ubi *plantare* instituis, circum-
spice primò, quod genus esculentorum
& poculentorum, terra ex sese, sine cul-
tura, edat: Veluti Castaneas, Juglan-
des, Nuces Pinus, Olivas, Dactylos,
Pruna, Cerasa, Mel silvestre, & similia;
Atque illis, ut par est, utere. Dein dis-
quire, quod genus Victualiorum, So-
lum proferre possit celeriter, intra an-
num.

H 5 num:

num: Veluti Pastinacas, Caricas, Bras-
ficas, Cepas, Raphanos, Melones, Pe-
pones, Cucumeres, Atriplices de *Hieru-
salem*, Maiz, & alia. Quantum ad Tri-
ticum, Siliquam, Hordeum, & Avenam,
nimiam Grana hæc poscunt culturam:
Attamen à Fabis & Pisis etiam inchoa-
re licet: tum quia minore operâ indi-
gent; tum quia non minus cibi loco,
quam panis, inserviunt. Etiam ab Oriza
multiplex proyenit seges; quæ & cibi
quoque copiam facit. Ante omnia, ma-
gna copia transportanda, panis Bisco-
cti, Farinæ ex Avenâ, Pollinis, Farinæ
omnigenæ, & similia, ut sub initiis
præsto sint, donec panis confici possit.
Pecudes, & Aves, delige eas, quæ à mor-
bis præcipuè immunes sunt, & præ cæ-
teris prolificæ: Quales sunt Porci, Ca-
præ, Gallinæ, Gallinæ Indicæ, Anseres,
Columbæ domesticæ, Cuniculi, & simi-
les. Præcipio autem Piscationibus in-
cumbendum, tum ad sustentationem
Coloniæ, tum ad lucrum exportationis.
Commeatus in *Coloniis* adeò parca ma-
nu fere distribuendus, ac si in Oppidis
obfessis esset; hoc est, pro rata. Maxima
autem pars soli, quod in hortos aut se-
getes convertitur, horreis publicis assi-
gnetur.

DE PLANTAT. POPULORUM. 201
gnetur, in quibus fruges reponantur, &
mensura certa distribuantur. Ita tamen
ut supersint nonnullæ fundi portiones,
in quibus industria singulorum se exer-
ceat. Circumspice insuper, quas merces
nativas *Regio* illa producat, ut exporta-
tio earum, in loca ubi maximè in pretio
sunt, sumptus levet. Ut ulsuenit in *Nico-
tiano* apud *Virginiam*; modo non sit, (ut
jam dictum,) in præjudicium intempesti-
vum *Coloniæ* ipsius. Sylvæ in Regionibus
desertis, ut plurimum, abundant; Itaq;
ligna, ad ædificia, naves, aut ejusmodi u-
sus apta, inter præcipuas merces nume-
randa. Si inveniatur vena ferri, & rivuli ad
molédina ferraria idonei, ferrum è mer-
cibus quæstuosiss est, in *Regionibus* sylvo-
sis. Salis nigri confectio per calorè solis,
si *Clima* ferat, digna res est quæ tentetur.
Etiam Sericum vegetabile, si adsit, merx
est lucrosa. Pix cujuscunq; generis, u-
bi proveniunt pinus & abietes, semper
præsto est. Quin & pharmaca, & ligna
odorata, si reperiantur, hand parvum
commodum præbent. Etiam cineres,
quibus ad sapam utuntur, non modi-
cum utilitatis afferent; Similiter & alia
quæ perquiri possunt. Verum fodinis ne
confidas nimium, præsertim à principio.
Fodi-

Fodinæ enim fallaces sunt, & sumptuosæ; & spe pulchra lactantes, *colonos* reddunt circa alia socordes. Regimen *colonia* committatur uni, cui tamen assideant Consiliiarii aliquot; atque muniantur auctoritate, ad exemplum Juris militaris, sed aliquantulum restricta. Ante omnia, hunc sibi decerpant homines fructum, vivendo in eremo; ut Deū semper, ejusque cultum, præ oculis habeant. Rursus, *Colonia*, a numerosiore Concilio, (intelligo in regione, matre *colonia*, residente,) non pendeat; nec ob contributiones exiguas multitudini nimie subjiciatur; sed sit numerus eorum, qui negotia *colonia* procurant & ordinant, moderatus: Sintque potius ex *Nobilibus*, & *Generosis*, quam *Mercatoribus*; Hi enim lucro præsentis plus satis inhiant. Sit plane immunitas à vectigalibus & portoriis, donec *colonia* adoleverit; neque tantum immunitas à solutionibus pecuniarum concedatur, sed etiam libertas merces in quascunque velint partes exportandi; nisi gravis aliqua causa obsuerit. *Coloniam* Populone farcias aut superoneres, alios post alios mittendo: sed potius informationi diligenti intende, quot capita de tempore

pore in tempus minuuntur; eaque numero conveniente, pro ratâ, suppleas; Ita tamen, ut *coloni* bene victitent, nec penuriâ affligantur. Magnum jampridem salubritati complurium *coloniaram* detrimentum intulit, ædificatio juxta Mare & fluvios, in locis paludinosi & aquosis. Itaque, etsi ab hujusmodi locis incipiendum, propter vecturæ & aliarum rerum commoditatem, paulatim tamen in superiores *regionis* partes, & ab aquis remotiores, ascendendum. Interest etiam sanitatis *coloniae*, ut salis sat bonæ copia convehatur; quo cibi, quos verisimile est putridos aliter sæpè futuros, condiantur. Si *Coloniam* plantes, ubi Barbari sedes suas habeant, neutiqtam eos nugis tantum, & tricis, concilies; sed justiciâ, & modis gratiosis, demerere; nihil tamen de præsiidiis minuendo; quæ ad securitatem pertinent: Neque etiam Benevolentiam eorum aucupare, auxiliis contra hostes suos; sed auxiliis defensivis non incommodum erit subvenire. Interest etiam, aliquos ex indigenis, sæpè in *regionem*, unde *colonia* migravit, mittere; ubi videant condiciones hominum suis multò præstantiores; idque sub reditu, inter suos divulgent. Post-

Postquam *colonia* adoleverit, & robur acceperit, tempestivum erit mulieres summittere; ut *colonia* ex sese propagetur, nec semper ab externis pendeat. Super omnia flagitiosissimum est, *coloniam* semel deductam, deserere & destituere; præterquam enim quod dedecori est, nil aliud est, quam proditio mera, profusioque sanguinis, complurium hominum miserorum.

XXXIV.

DE DIVITIIS.

Divitias cognomine magis proprio vocare nequeam, quam ut eas appellem *impedimenta Virtutis*. Sicut enim se habent *impedimenta* ad *Exercitum*, ita *divitia* ad *Virtutem*: Necessaria siquidem sunt, sed graves: Quineriam cura illarum victoriam sæpè disturbat. *Divitiarum* magnarum nullus est usus, præterquam in iis expendendis: Cætera in opinione versantur. Idem dicitur *Salomon*; *Vbi multa sunt opes, multi qui comedunt eas*; & quid prodest possessori, nisi quod cernat *divitias oculis suis*? *Possessio divitiarum*, nullâ voluptate dominum perfundit, quantum ad sensum: Est sanè

sanè custodia ipsarum; est etiam potestas donativi aut distributionis; est & fama, & inflatio ab ipsis; Sed non datur solidus ipsarum usus, qui ad dominum pertingat. Annon vides ficta illa pretia, quibus gemmæ, & hujusmodi rariora, æstimantur; & quam inania opera suscipiantur, ad ostentationem meram, ut usus aliquis *divitiarum* magnarum videri possit? Sed dicet quispiã, Usus earum vel in hoc maximè cerni posse; quod dominos ex periculis & calamitatibus redimant: Ut ait *Salomon*; *Substantia divitis urbs roboris ejus, & quasi murus elevatus in imaginatione sua*: Sed cautè *Salomon*, quod *imaginatione*, non *re ipsa*, tales sunt. Plures enim, sine controversia, *divitiis* suis magnis vânerunt, quam redempti sunt. *Divitias* magnas ne secteris; sed quas parare possis justè, impendere sobrie, erogare hilariter, & libenter dimittere, Neque tamen contemptum ipsarum, instat *Monachi* alicujus, aut à seculo abstracti, foveas; sed de usu distingue; Sicut *Cicero* optimè de *Rabirio Posthumo*; *In studio rei amplificanda, apparebat, non avaritia pradam, sed instrumentum bonitati quari*. Ausculta etiam *Salomoni*, nec præ-

præpropere opum accumulationi inhia; *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Fingunt Poeta, *Plutum*, (qui *divitias* sonat,) à *Iove* missum, claudicare, & tardigradum esse: à *Plutone* autem, currere, & pedibus celerem. Innuentes, *Divitias*, bonis artibus, & justo labore, paratas, tarde accedere; sed per mortem aliorum advenientes (veluti ex hæreditatibus, testamentis, aut similibus,) præcipitanter ruere. Nec minus poterit fabula ea de *Plutone* intelligi, si *Plutonium* pro *Diabolo* accipias. Cum enim opes à *Diabolo* fluunt, (veluti, per fraudes, oppressiones, injustitiam, & scelera,) rapido cursu feruntur.

Via ad ditescendum varia, & pleraque earum fœdæ. Parsimonia inter optimas censeri possit, neque tamen ipsa omnino innocens est: Opera enim liberalitatis & Charitatis coarctat. *Soli Cultura*, quasi ad *divitias* maximè genuina; utpote quæ benedictio magna *matru Telluris* fit; Verum lenta est hæc via. Attamen ubi homines insigniter opulenti, se ad *Agriculturam*, & lucra rustica, submitunt, *divitias* in immensum coarctant. Noveram ex *Proceribus Angliæ* quendam, cui maximi reditus proveniebant,

bant, è re rustica, supra subditos cæteros quoscunque ætatis mæx. Dives erat armentis; ovibus; sylvis, tam cædus, quam grandioribus; lithanthracibus; frumento; plumbi & ferri-fodinis; & compluribus aliis proventibus rusticis. Adeo ut terra ei instar maris esset, merces perpetuo importans. Recte à quodam observatum; Se magno cum labore ad exiguas, & nullo ferè ad magnas *divitias*, pervenisse. Postquam enim res alicujus nummaria, sic increverit, ut nundinarum & mercatum opportunitates præstolari possit; atque eos contractus superare, quibus ob summæ magnitudinem, perpauci admodum homines apti sunt; atque etiam in laboribus aliorum participare, qui minus pecunia abundant; fieri non potest, quin supra modum ditescat. *Lucra ex Professionibus*, honesta tertè sunt; & duabus rebus promoventur maxime; Diligentia, & Fama bona propter probitatem in negotiando. At lucra ex contractibus majoribus plerunque naturæ magis accipitis; Cum quis scilicet aliorum necessitates & angustias obsideat; servos, & ministros alienos in damnum dominorum corrumpat; emptores alios, qui in

majo-

majora fortè pretia consensissent, artificiose & vafre summoveat; & hujusmodi fraudes exerceat; quæ omnes meritò damnandæ sunt. Quantum vero ad *Emptiones*, animo, non retinendi, sed rursus dividendi, illæ ex utraque fere parte molunt; tam Venditorem, quam Emptorem prementes. *Societates* locuplerant affatim; si cautus adhibeatur delectus eorum, quibuscum *societas* initur. *Fœnus* ex certissimis lucri generibus est, licet ex pravissimis: utpote quod hominem panem suum comedere faciat, *in sudore vultus alieni*: atque in *Sabbatho* operari non cessat. Attamen certum licet sit, non caret rimis suis secretis: Si quidem *Notarii*, & *Institores*, ad commodum proprium, homines fortunarum dubiarum, quandoque extollent. *Primum* esse in *inventione* aliquâ *nova*, aut *Privilegio*, inundationem quandam opum interdum largitur: Sicut contigit primo *Sacchari Excoctori* in *Canariis*: Itaque si quis se peritum *Dialecticum* præstare possit, ut addat *Inventioni* *Judicium*, magna haud dubie efficiet; præsertim si tempora sint propitia. Qui lucra tantummodo certa captat, ægre ad magnas *divitias* assurgit: Contra, qui

totus

totus in incertis est, vix fortunarum dispendia vitabit: Bonum igitur fuerit incerta lucra certis munire, ut damnis subveniatur. *Monopolia*, & *Mercium Coemptiones* ad *revenditionem*, ubi *Leges* nullâ prohibentur, ad *divitias* viam sternunt facilem; præsertim si quis prospicere possit, quæ merces in aestimationem venturæ sint, atque eo modo se illis abunde instruat. Opum acquisitio, per *servitium Regum*, aut *Magnatum*, dignitatem quandam habet; tamen si assentationibus, & servilibus artificijs, sese ad omnes nutus flectendo, parentur, inter vias vilissimas poterit numerari. Quantum ad *venationem Testamentorum*, & *Legatorum*, (quemadmodum *Tacitus Senecam* insimulat; *Testamenta* & *Orbos tanquam indagine capi*) adhuc pejor est hæc res: quanto cum hominibus conditionis humilioris, rem habemus, quam in servitio.

Fidem illis nimiam ne adhibeas, qui præ se ferunt contemptum *divitiarum*: Etenim *opes* despiciunt, qui desperant; neque invenies usquam tenaciores, ubi incipient ditescere. Ne sis in minutis tenax; *Divitiæ* alas habent, & aliquando ex sese avolat, aliquando emittendæ sunt,

sunt, ut ampliores cōgregent. Opes suas moribundi relinquunt, aut usui publico; aut Liberis, Cognatis, & Amicis; In utroque genere, *Legationes* paulo moderatiores melius cedunt. *Divitia magna* hæredi relictae, aves rapaces undique ad eas convolare invitant; nisi hæres fuerit ætate & iudicio confirmator. Similiter *Fundationes* gloriosæ & splendidæ, in usus publicos, sunt instar *Sacrificiorum sine sale*; & nihil aliud quam, *dealbata Eleemosynarum sepulchra*; quæ ab intus citò corrumpentur & putrescent. Itaque dona tua, magnitudine ne metiaris, sed commoditate, & ad debitam mensuram redigas: neque opera Charitatis in mortem usque differas: Etenim, si quis rectè rem æstimet, qui id facit, ex alieno potius donat, quam è proprio.

XXXV.

DE AMBITIONE.

Ambitio Choleram refert: Quod genus humoris, activos, vehementes, alacres, & promptos reddit; nisi obstructionem patiatur. Quod si obstructione concludatur, adeò ut liberè per-

permeare non possit, fit adusta, & inde maligna & venenosa: Similiter *Ambitiosi*, si in ambitu & petitione sua, repulsa non patiantur, sed semper sint in progressu, polypragmones potius sunt quam periculosi: Sin in cupiditatibus frænentur, & subinde frustrentur, malevolentiam & invidiam in corde fovent, & iniquo prorsus oculo, tum res, tum homines intuentur; ac tum demum in sinu lætantur eum res male cedant: Qui quidem animi affectus, cum servis *Regum*, aut Rerumpublicarum pessimè congruit. Bonum itaque *Principibus* fuerit, (si *ambitiosus* utantur,) ita rem disponere, ut perpetuo directi, nunquam retrogradi sint. Quod quia sine præiudicio fieri non potest, melius esset, ab huiusmodi ingenii hominibus omnino abstinere. Etenim, si ipsi cum servitio suo non assurgant, operam dabunt ut servitium suum cum ipsis corruat. Verum, quia modo diximus *Ambitiosos* non adhibendos, nisi urgente necessitate, operæ pretium fuerit jam dicere, quibus in casibus, necessarius sit eorù usus. *Imperatores & Duces* in bello boni, utcumque *ambitiosi* sint, omnino recipiendi: Etenim utilitas ipsorum, ut præfician-

ficiantur, cætera compensat: Militem autem deligere, qui *ambitione* vacet, perinde est, ac si calcaribus eum spoliis. Quin & alter usus *Ambitiosorum* est, ut umbellæ loco *Principibus* sint, contra invidiam & periculum: Nemo enim eas partes subibit, nisi sit instar columbæ occæcatur, quæ ideo in sursum volat, quia circumspicere non potest. Est etiam alius usus *Ambitiosorum* non parvus, ut prægrandibus alas amputent, & eorum potentiam labefactent; Quemadmodum *Macronem Tiberius* adhibuit, ad deiciendum *Sejanum*.

Quandoquidem igitur, in casibus memoratis, necessarii sint, superest ut ostendamus, qua ratione sint frændandi & coercendi, ut minus ab illis impendeat periculi. Perniciosi minus sunt, si natalibus ignobiles, quam si Nobiles: si ingenio paulo truciores & asperiores, quam si gratiosi & populares: denique si nuper honoribus admoti, quam si veteratores facti sint, & in honoribus suis muniti. Signum infirmi animi in *Principibus*, à plerisque ducitur, si *gratiosos* & intimos sibi adjungant: attramen, si verum dicendum est, non aliud reperitur remedium præstantius contra poten-

potentiam nimiam *Procerum*, aut *Magistratum*. Siquidem, quando juvandi & nocendi potestas, penes *gratiosum* residet, vix fiet, ut alius aliquis ex *Proceribus*, magnopere potentia turgeat. Alia ratio *Ambitiosos* coercendi non mala est, si per alios a que *Ambitiosos*, & protervos, librentur: Sed tum opus est Consiliariis aliquibus moderatioribus, qui partes medias teneant, ne factiones omnia pessudent: Etenim absque illa saburra navis vacillabit nimis. Saltem allicere poterint *Principes*, & animare aliquos humilioris conditionis, qui *Ambitiosorum* veluti flagella sint. Quantum ad ingenerandam illam in *Ambitiosis* opinionem, ut se ruinæ proximos putent, atque eo modo contineantur; Si meticulosi fuerint, bene forsitan cedit; Sin animosi & audaces, præcipitabit conatus & machinationes eorum; neque est sine periculo. Quod si necessitas flagitet, ut revera rejiciantur, neque id simul, & subito, facere, tutum foret; optimum erit, favoribus & repullis eos, alternis, excipere; unde attoniti & confusi hæreant, nescientes quid expectent, & veluti intra sylvam ambulent.

Ex *Ambitionibus*, minus est nociva, cupi-

stere ad tempus aliquod; more illius, qui cum irasceret, Literas Alphabeti, priusquam quicquam faceret, recitare solebat: Secundò, *Naturam* moderari, & ad minores portiones deducere; Ut si quis, abstinentiam a vino exercens, à majoribus haustibus ad minores deveniat: Postremò autem, *Naturam* penitus sub jugum mittere, & domare. Verum si quis eo Animi robore & constantia polleat, ut se subitò eximere & vindicare poterit, hoc optimum fuerit:

*Optimus ille animi vindex, laudentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque semel.*

Neque antiqua Regula rejicienda; Ut *Naturam*, ad instar bacilli, in contrariam partem flectas; quò recta tandem deveniat. Verùm intellige hoc, ubi Extremum illud alterum, in vitium non ducat. Insuper & hoc advertas, ne Habitum superinducere contendas, nixu continuo, sed intermisso; Nam intermisso impetum redintegrat, & adauget; Et si quis, dum tyronem agit, perpetuò se exerceat, eveniet, ut errores, non minus quam facultatem imbibat. Neque huic malo succurritur, nisi per tempestivas intermissiones. Præterea, victoriæ in *Naturam*, non nimium citò, triumphum accinas; *Natura* enim, ad lon-

gum tempus, sepulta jacebit, & tamen occasione data reviviscet: Id quod contigit *Puella* apud *Æsopum*, ex *fele* in *mulierem* conversæ; Quæ civiliter admodum in mensa sedebat, donec mus in conspectu ejus forte curreret. Itaque occasiones tales, aut omninò evites, aut iisdem frequentius insuescas, quò minus moveant. *Indoles* cujusque *naturalis* optime deprehenditur, in consuetudine familiari; in hac enim nulla intervenit affectatio: in perturbationibus; siquidem illæ Præcepta & Regulas penitus excutiunt: denique, in casu aliquo novo & insolito; quia tum à consuetudine deseritur. Felices dixerim, quorum *Indoles naturalis*, cum vitæ suæ genere congruit: Alias vere dicere possunt; *Multrum incola fuit anima mea*. In studiis, quicquid à *natura* tua alienum repereris, stata tempora tibi præfigas ad ejusdem Exercitationes & Meditationes; Sin autem cum Genio tuo convenit, de statis horis ne sis sollicitus; Cogitationes enim tuæ sponte illuc convolabunt, prout negotia & studia cætera permittent. *Natura* cujusque, ex vi innata, aut bonas, aut malas herbas, producit: Itaque sedulò & tempeste illas irriget, has evellat.

XXVII.

DE CONSUETUDINE ET EDUCATIONE.

Cogitationes hominum sequuntur plerunque *inclinationes* suas; *Sermones* autem, *doctrinas*, & *opiniones* quas imbibebunt; At *Faſta* eorum ferme *antiquum* obrinent. Itaque, ut bene notat *Machiavellus*, (licet in exemplo ſcelerato,) minimè ſidendum eſt, aut naturæ violentiæ, aut verborum grandiloquentiæ, niſi corroborentur *Conſuetudine*. Infantia ejus hæc eſt: In facinore aliquo audaci & crudeli patrandò, non acquieſcendum eſſe, aut in naturæ alicujus ferocia, aut in promiſſis conſtantibus, necdum juramenti; ſed committendum ſcelus eſſe viris ſanguinolentiſ, & jamdudum cædibus aſſuetis. Sed *Machiavello*, de *Fratre* quopiam *Clemente*, aut *Ravillaco*, aut *Lauregna*, aut *Baltazare Gerardo*, aut *Guidone Faulxio*, nihil innotuit. Verum tenet Regula ejus; Naturam, aut promiſſorum ſidem & ferociam, viribus *Conſuetudinis* haud æquipollere. Solummodo, ſuperſtitio, noſtris temporibus, cò provec̄ta eſt; ut primæ

DE CONSUET. & EDUCATIONE. 219

mæ claiſſis *Sicarii*, *Laniis* obfirmatis minimè cedant; atque decreta votiva, etiam in re ſanguinaria, *Conſuetudinis* vires exarquent. In aliis quibuſcunque, *Conſuetudinis* potentia clare eluceſcit: adeò ut miraculi inſtar ſit, audire, quot profeſſiones, proteſtationes, promiſſa, verba grandia, jaſtitent plurimi; & tamen, iſtis omnibus poſthabitis, pro more conſuetò agere: acſi imagines eſſent, & machinæ planè inanimes, ſolis *Conſuetudinis* rotis impulſæ & actæ. Videre etiam licet *Conſuetudinis* tyrannidem, in aliis multis. *Indi*, (loquor de *Gymnoſophiſtis*, & veteribus, & modernis,) ſe leniter ſuper pyram componunt, atque hoc modo ſeipſos igne ſacrificant. *Quii* & ſœminæ cum maritis in rogum imitti properant. *Pueri Spartani*, antiquis temporibus, flagris cædi ſuſtinebant, ſuper aram *Diana*, vix ejulatu, aut gemitu ullo emiſſo. Memini ſub initiis *Regina Elizabetha*, rebellem quendam *Hibernum*, ſupplicationem *Deputato* obtuliſſe, ut torque lignea, nõ ſune, ſuſpenderetur; quia illud magis in more rebellibus erat. Inveniuntur *Monachi* in *Ruſſia*, qui ad *Pœnitentiam* complendam, tota nocte hyemali, in

vase aqua repleto, non recusabunt sedere, donec glacie constringantur. Plurima denique exempla adduci poterint, planè stupendas *Consuetudinis* vires, tam super animum, quam super corpus, pro-dentia. Quandoquidem igitur *Mos*, veluti summus sit humanæ vitæ moderator & magistratus, curæ sit imprimis, ut *Mores* bonos asciscamus. Certè *Consuetudo* validissima, cum à pueritia incipit: Hanc *Educationem* appellamus; Quæ nihil aliud est, quam à teneris annis imbibita *Consuetudo*. Ita videre est, in Linguis ediscendis, Linguam ipsam magis commodè se applicare omnibus expressionibus & sonis; artus quoque magis agiles & flexiles, ad omnes posituras & motus esse, in pueritia, aut adolescentia, quam postea. Verissimum enim est, opsimathes istos novam plicam non bene admittere: Nisi fuerit in nonnullis hominibus, quibus animi nondum fixi, sed eosdem apertos ad omnia præcepta conseruarunt, quò continuò emendationem recipent; id quod rarissimū est.

Verum si *Consuetudinis* vires, cum simplex solummodo sit, & sejuncta, tantæ sint; multò magis *Consuetudo* copulata, & conjuncta, & in Collegium coacta,

sta, excellit. Isthic enim exemplum docet, relevat societas, æmulatio stimulat, gloria animos extollit: Ita ut in hujusmodi locis, vires & influxus *Consuetudinis* tanquam in exaltatione sint. Certè, multiplicatio, & (ut *Chymicorum* vocabulo utar,) *Projectio*, super naturam humanam, consistit in societatibus bene institutis, & disciplina salubri informatis. Etenim Respublicæ recte administratæ, quin & leges bonæ, alunt virtutem in herba, sed semina ipsius non multum promoyent. Verum infelicitatis Orbis hoc habet, ut media maximarum virium, applicentur quandoque finibus, minimè expetendis.

XXXVIII.

DE FORTUNA,

NEgari non potest, quin Accidentia & Casus externi, ad hominum *fortunas*, vel promovendas, vel deprimendas, plurimum possint. Gratia alicujus ex Magnatibus, opportunitas, aliorum obitus, occasio virtuti cujusque congrua. Veruntamen, *fortunam* suam fingere cuique præcipue, in manu propria est. *Faber quisque fortuna sua*, inquit

Comicus, Atque inter externas causas illa frequentissima; *Stultitiam unius, alterius Fortunam promovere*. Nemo enim ita subito evchitur, ac occasione errorum alterius. Ut inquit Adagium; *Serpens, nisi serpentem comederit, non fit draco*.

Virtutes apertæ & conspicuæ laudes pariunt; At insunt virtutes quædam occultæ & latentes, quæ pariunt *Fortunam*. Nimirum, facultates nonnullæ se expediendi, quæ nomen non habent. *Hispanum* vocabulum, (*Desemboltura*), eas quædam ex parte innuit. Scilicet; cum non inveniuntur in natura alicujus obices aut impedimenta: sed rotæ animi ad motum rotarum *Fortuna* versatiles sunt. Ita enim *Livius*, (postquam *Catonem Majorem* his verbis descripsisset; *In illo viro, tantum robur corporis & animi fuit, ut quocumque loco natus esset, fortunam sibi facturus videretur*), illud disertè notat, quod ei fuisset ingenium versatile. Quare si quis limis & ad ductis oculis aspiciat, videbit *Fortunam*: caca enim licet sit, haud tamen prorsus invisibilis. Etenim via *Fortuna* similis est *Galaxia* in æthere; quæ concursus est, sive coacervatio complurium stellarum

rum minutarum, seorsim invisibilium, sed conjunctim luminosarum. Eodem modo, complures virtutes sunt exiguæ, & vix in notam incurrentes; sive potiùs facultates & consuetudines appositæ; quæ fortunatas reddunt. *Itali* ex ipsis nonnullas notant; quales quis minimè putaret. Cum hominem innuunt, cui prosperam *Fortunam* spondent, inter cæteras ejus qualitates adjicient, quod habeat *Poco di Matto*. Neque sane inveniuntur aliæ duæ Qualitates, magis ad hanc propitiæ; quam si quis habeat modicum ex *stulto*, & non nimium ex *honesto*. Itaque, quibus Patria, aut Principes sui, nimid plus chari extirerunt; iidem nunquam fortunati fuerunt; neque profecto esse possunt. Quando enim cogitationes suas, extra seipsum quis collocaverit, viam suam benè inire nequit.

Fortuna præpropera, magna molientes, & nonnihil turbulentos, reddit; at *Fortuna* exercita ea est, quæ efficit prudentes & cordatos. *Fortuna* proculdubio, saltem propter filias suas, honorem meretur; *Confidentiam* scilicet, & *Existimationem*; Etenim has duas parit *Fortuna* prospera; alteram intra nos ipsos; alteram in aliis erga nos; Eæque vicissim

sim pariunt animos & auctoritatem Viri cuncti prudentes, quo invidiam suarum virtutum amoliantur, omnia *Providentia* & *Fortuna* imputare solent: Ita enim decentius & liberius, eas sibi assumere possint: Quineriam Majestatem homini quandam addit, si videretur *Numini* curæ esse. Sic *Casar* dum animaret Gubernatorem navis in tempestate, dixit; *Casarem portas, & fortunam ejus.* Sic *Sylla* nomen *Felicis* elegit, non *Magni*. Atque illud observationem non præteriit; eos, qui ex profecto, sapientiæ & artibus propriis, nimium tribuerunt, in fine, *infortunatos* evasisse.

Narratur de *Timotheo Atheniensi*, postquam in reddendis rationibus Præfecturæ suæ, hanc Clausulam, ad ravim usque, inseruisset; *Atque in hoc nulla erant fortuna partes*; deinceps illi nihil cessisse prospere. Sunt certe, quorum *fortuna* similis *Carminibus Homeri*, quæ majore cum facilitate fluunt, quam aliorum *Poetarum Versus*: Id quod *Plutarchus* de *Fortuna Timoleontis*, ad *Fortunas Agefilai*, aut *Epaminonda*, comparata, prædicat. Hoc verò ut fiat, sine dubio, in nobis ipsis, maximè situm est.

DE

XXXIX.

DE VSURA SIVE FOENORE.

PLurimi Invectivas quasdam ingeniosas, in *Fœneratores*, commenti sunt. Dicunt; Miserum esse, Diabolum in *Dei* partem involasse, *Decimas* scilicet. *Fœneratorem* maximum esse *Sabbathi violatorem*; Aratrum siquidem suum non cessare *Sabbathis*. *Fœneratorem Fucum* esse, de quo *Virgilius*;

Ignavum Fucos pecus à præsepibus arcent.
Fœneratorem, Legem primitivam, post Lapsum hominis, latam, pessundare; quæ fuit; *In sudore vultus tui comedes panem tuum*; minimè verò; *In sudore vultus alieni*. *Fœneratores* pileis luteis indui oportere, quia *Judaizant*. Rem esse contra naturam, ut *pecunia generaret pecuniam*; & hujusmodi alia. Ego verò hoc dico tantùm; *Fœnus esse, inter Concessa, propter duritiam cordis*. Cum enim necesse sit hominibus, ut *pecunias mutuò dent*, & accipiant; sintque tam duro corde, ut eas gratis commodare non sint, reliquum est ut permittantur *Usura*. Alii nonnulli in medium adduxerunt, callidas quasdam & suspectas propositiones.

positiones, de Argentariis, & Excambiis publicis, de detectione fortunarum hominum singularum, & aliis hujusmodi artificibus. Verum pauci de *Fœnore* disseruerunt solide & utiliter. Optimum fuerit proponere nobis ante oculos, *Fœnoris commoda, & incommoda*; ut Bonum vel ponderetur, vel separetur; *Quintiam* cavere imprimis, ne dum *Fœnore* feramur in melius, intercipiamur & incidamus in pejus.

Incommoda Fœnoris hæc sunt. Primum, quod Mercatorum numerum minuit. Nam si ignava hæc, *pecunia* in *fœnus* erogatio, è medio tolleretur, *nummi* non delitescerent præ socordia, sed, magna ex parte, in mercaturam impenderentur; Quæ instar *Vena Porta*, cuius *Regno* est, ad opes introducendas. Secundum, quod Mercatores inopes reddit: Sicut enim *Colonus*, terram colere ita fructuose nequit, si *Reditum* solvat nimis gravem; ita Mercator, tam commode & lucrose, mercaturam suam exercere vix potest, si *pecuniis fœnore sumptis*, negotietur. Tertium *Incommodum* duorum priorum *Appendix* quædam est *Portoriorum* & *Velligalium* publicorum imminutio, quæ

fluunt,

fluunt & refluunt, pro modo commercii. Quartum, quod *Theaurum, & Pecunias Regni, sive Reipublicæ* in paucorum manus reducit: Cum enim *Fœneratoris* lucrum certum sit, cæterorum incertum, eveniet in fine ludi, prout fit sæpè in aleâ, ut maxima pars pecuniæ promo cedat. Illud autem pro inconcussio tenendum, florere *Reipublicam* imprimis, cum *pecunia* dispergatur, non eo acerventur. Quintum, quod *tertæ & prædiorum pretium* deprimit: Etenim *pecunia* insumuntur, vel in mercaturam, vel in prædiorum coemptiones, *Fœnus* autem utrique obviare videtur. Sextum, quod omnes labores, molimina, & inventa nova quæcunque, enervat & hebetat; in quibus *Pecunia* minimè sibi deesset, nisi à torpedine ista impediretur. Postremum, quod *tinea* est & *teredo facultatum* quam plurimorum hominum; id quod, tractu temporis, egestatem publicam parit.

Econtrariò, *Commoda Fœnoris* hæc sunt. Primò, quod utcunque *Usura* in aliquibus mercaturæ noceant, in aliis nihilominus profunt: Certissimum enim est, maximam mercaturæ partem, à junioribus Mercatoribus exerceri, *fœnore*

nore sumptis pecuniis; Unde si *Fœnerator*, pecunias suas, vel exigat, vel non emitat, securura necessario est magna mercaturæ clades. Secundum est, quod nisi prompta hæc à *Fœneratoribus pecuniarum* mutuatio, hominum necessitatibus subveniret, in extremas angustias citò redigerentur; quandoquidem cogentur res suas, (sive bona mobilia fuerint, sive prædia,) nimis vili pretio vendere: Itaque, ubi *Fœnus* rodit tantum, distractiones præproperæ penitus absorberent. Nam quantum ad *Oppignerationes*, aut ea quæ a *Iureconsultis* appellantur *Mortua vadia*, huic certè malo remedium vix exhibebunt: Siquidem aut ea profus non accipient homines sine *Fœnore*; aut si accipiant, solutione ad diem minime præstitâ, summo jure agent. Memini *Pecuniosum* quendam, virum durum, rure agentem, qui solebat dicere; *In malam crucem abeat ista fœneratio; Impedimento est, quo minus Pignorum & Obligationum pœnas exigere possimus.* Tertium & ultimum hoc est: Nugas meras dico, si quis existimet, Mutuationem pecuniarum facilem, non admisso *Fœnore*, fieri posse: Neque rursus quis animo comprehenderit, innumera quæ sequen-

sequentur mala, si Contractus illi, mutui dati & accepti, convellantur. Itaque de abolendis profus *Vsuris* sermones facere ineptum foret. Respub. omnes, pro diversâ tamen ad *Sortem* ratione, eas tolerarunt; adeo ut opinio illa in *Vtopiam* protinus releganda.

Dicamus jam de *Reformatione & Norma Usurarum*, Quibus nimirum modis, *Incommoda* earum optime evitentur, *Commoda* retineantur. Patet jam, conferendo inter se *Commoda & Incommoda Usurarum*, (quod modò fecimus,) duo esse, quæ reconciliari oportet. Prius ut retundantur dentes *Fœnoris*, ne nimium mordeat: Secundum, ut viris pecuniosis aperiatur via, quâ ad pecunias Mercatoribus præstandum invitentur, ne *Commercium* intercidat aut languescat. Hoc autem fieri non potest, nisi in *Fœnore*, duas Proportiones introducas; *Minorem & Majorem*. Si enim *Fœnus*, ad unicam tantum Proportionem, eamque minorem redigas, mutuo accipientem aliquantulum levabis, sed Mercator *pecunias* non facile reperiet. Atque insuper notandum est, Mercaturam, cum sit omnium maxime lucrosa, *Fœnus* ad Proportionem bene magnam ferre posse;

230 DE USURA SIVE FOENORE.
posse; alios Contractus minimè.

Ut his duabus intentionibus satisfiat, hac via insistere licet. Duæ sunt *Fœnoris* Proportiones: Prior omnibus permittatur; Posterior cum licentia, aliquibus tantum hominibus, & in aliquibus Reipublicæ locis, ubi mercatura fervet, concedatur. Primò igitur, (si nos audias) reducatur *Fœnus* ad partem vicissimam *Sortis* pro Mutatione in annum: Ea proportio Edicto promulgetur, ut libera sit omnibus. Pro eâ accipienda, *Princeps* sive Respublica, multæ omni renunciet. Hoc ab obstructione aliquâ generali, aut difficultate majore, Mutationem conservabit, Hoc innumeris Mutuatoribus, ruri & alibi degentibus, solamini erit. Hoc magna ex parte prædiorum pretia adaugebit. Quandoquidem annuus valor prædiorum, hic apud nos in *Anglia*, excedet illam *Fœnoris*, ad hanc Proportionem redacti; Quantum annuus valor sex librarum, excedit illum quinque tantum. Hoc denique, industrias hominum, ad utilia & lucrosa inventa, acuet & excitabit: eò quod plurimi hujusmodi inventis potius se dedit, quam lucro tam exili, quale diximus, ex *Vsuris*, acquiescere; præsertim cum

DE USURA SIVE FOENORE. 231
cum lucro jam pridem majore ex iisdem assuevissent. Secundò, certis quibusdam hominibus, commodandi Mercatoribus notis, & non aliis quibuscunque hominibus, *Licentia* concedatur: Hoc autem fiat, additis Cautionibus quæ sequuntur. Sit Proportio, (etiam hæc de qua loquimur,) illa paulò remissior, quam antea solvere solebant: Hoc pacto, universi, tam Mercatores, quam alii, reformatione hac recreabuntur. *Princeps* autem, sive Resp. exiguam aliquam Summam percipiat, pro *Licentiis* singulis; reliquum lucri, *Fœneratori* cedat: Si enim lucrum *Fœneratoris* leviter tantum minuatur, cum nullo modo à *fœnore* exercendo deterrebit: Exempli gratiâ; Si quis antea decem, aut novem libras, pro *Sorte* centum librarum, quotannis accipere solebat; is etiam octo potius libris, contentus erit, quam *Fœneratorem* exuet; aut certa cum incertis commutabit. Sint isti, quibus *Licentia* scilicet conceditur, numero minime definiti; Sed tamen ad Urbes aliquas, & Oppida quæ mercaturâ florent, restringantur: Ita enim, prætextu *Licentiarum*, opportunitatem non habebat, *Pecunias* aliorum pro suis commodandi: nec novem

232 DE IUVENTUTE & SENECTUTE.
noven aut octo librarum Proportio,
Licentiâ munita, generalem illam quin-
que librarum absorbebit: Nemo siqui-
dem, *pecunias* suas, procul à se mittere,
aut in manus ignotas concedere, præ-
optabit.

XL.

DE IUVENTUTE ET SE- NECTUTE.

Iuvenis annis poterit esse senex ho-
ris, si temporis jacturam non fecerit.
Sed hoc rarè contingit. Generaliter,
Iuventus similis est primis cogitationi-
bus, quæ secundis sapientiâ cedunt.
Etenim inest cogitationibus *juventus*
quædam, non minus quam ætatibus.
Attamen inventio *Iuvenum* vivacior est
quam *Senum*; Atque imaginationes in
mentes eorum illabuntur melius, & ve-
luti divinius. Ingenia præfervida & quæ
cupiditatibus violentis, ac perturbatio-
nibus, huc illuc impelluntur, non ma-
tura fiunt ad res gerendas, donec *Meri-
diem* ætatis suæ attigerint: Ut videre est
in *Julio Casare*, & *Septimio Severo*. De
quorum posteriore dictum est; *Iuventu-
tem egit erroribus, imò furoribus, plenam:*

Qui

DE IUVENTUTE & SENECTUTE. 233
Qui tamen, in serie *Imperatorum* uni-
versa, fuit propemodum celeberrimus.
Sed ingenia sedata & composita, etiam
in *juventute* florere possint. Cujus rei
exempla cernuntur, in *Augusto Casare*,
Cosmo Duce Florentia, *Gastono de Foix*, &
aliis nonnullis. Ex alterâ parte, calor
& vivacitas, si in *Senectute* inveniantur,
temperamentum optimum constituunt
ad negotia. *Iuvenes* ad inveniendum
magis idonei sunt, quam ad iudicandû;
& executione potius quam consiliis va-
lidi; & ad negotia nova melius adhi-
bentur, quam ad consueta. Etenim ex-
perientia *Senum*, in iis quæ sub expe-
rientiâ eorum cadunt, eos dirigit; sed
in rebus novis, eos seducit. Errores *Iu-
venum* negotia sæpenumero pessundât;
verum errores *Senum* non ultra fere
procedunt; nisi ut plus fieri potuisset,
aut citius. *Iuvenes*, in rebus gerendis
& tractandis, majora amplectuntur,
quam comprehendere valent; plura
movent, quàm componere rursus sciunt;
ad fines advolant gradibus & mediis
non bene pensitatis; præcepta quædam
absurde persequuntur, in quæ casu in-
ciderunt; extrema remedia à principio
usque tentant; denique quod errores
condu-

conduplicat, errores agnoscere, aut revocare, detrectant: Similes equis malè domitis, quæ nec se sistere, nec vertere, volunt. *Senes* plus satis objiciunt; in consultationibus nimium morantur; pericula plusquàm expedit reformidant; pœnitentiã præproperã vacillant; atque negotia raro admodum ad periodum justam deducunt; sat putantes mediocritate quadam successus frui. Bonum certe fuerit, in negotiis, mixturam adhibere, & *Senum* & *Iuvenum*: Illud enim in præsens utile erit, ut virtutes utriusque ætatis, defectus earum corrigant; Utile etiam futuro, ut *Iuvenes* perdiscant, dum *Senes* moderentur; Postremò accidentia externa melius compefcit, quia *Senes* auctoritate, *Iuvenes* gratiã & popularitate, pollent. At in Moralibus, *Iuventus* fortasse primas tenebit, ut *Senectus* in Politicis. Ex *Rabbinis* quispiam, super Textum illum; (*Iuvenes vestri videbunt visiones, & Senes vestri somniabunt somnia;*) sic infert; Quod *Iuvenes*, propiore ad se aditu *Deus* dignatur, quam *Senes*: Quia *Visio* revelatio clarior & manifestior est, quam *Somnium*. Et sanè, quanto quis magis, de Mundo bibit, tanto plus toxico ejus infici-

DE IUVENTUTE & SENECTUTE. 235
inficitur: Tum *Senectus*, potius in facultatibus intellectus, quam in virtutibus voluntatis & affectuum, proficit. Sunt, qui in *Iuventute* admodum præcoces sunt, sed currentibus annis citò marcescunt, & deveniunt evanidi. Tales sunt; Primo qui ingenia nacti sunt fragilia, quorum acies facile retunditur: qualis fuit *Hermogenes Rhetor*; cujus Libri subtilissimi sunt; verum ipse paulo post stupidus evasit. Secundum genus eorum, quibus naturales quædam facultates insunt, quæ magis *Iuventutem* decent, quam *Senectutem*; qualis est Oratio fluens, & luxuriosa; quæ in *Iuvene* laudatur; in *Sene* non item. Ita *Cicero* loquitur de *Hortensio*; *Idem manebat, neque idem decebat*. Tertium eorum, qui sub initiis, nimium efferuntur; & magnanimitate præditi sunt, supra quam ætas provectior ferre valeat: qualis fuit *Scipio Africanus*, de quo *Livius* ita prædicat; *Ultima primis cedebant*.

XLI.

DE PULCHRITUDINE.

Virtus, instar Gemmæ pretiosæ, optima est, sine ornamentis inserta.
Atque

Atque profecto eadem præstat, in corpore decoro, licet non delicato; quodque aspectus dignitatem potius præ se ferat, quam *pulchritudinem*. Neque ferè reperies, eximie *formosos*, virtutibus pollere: Ac si Natura, in hoc magis incubuisset, ut non turpiter erraret, quam ut aliquid excellens produceret. Itaque conversationibus apti sunt, at excelsos spiritus non gerunt: Et urbanitati potius student, quam virtuti. Sed hoc in omnibus non tenet. Siquidem *Augustus Caesar*, *Titus Vespasianus*, *Philippus Pulcher Rex Gallus*, *Edoardus Quartus Rex Anglia*, *Alcibiades Atheniensis*, *Ismael Persa*, viri profusè magni fuerunt, & nihilominus *perpulchri*.

In *Pulchritudine* præfertur venustas coloris; & decorus ac gratiofus oris & corporis motus, ipsi venustari. Ea præcipua *Pulchritudinis* portio quam pictura repræsentare non potest; Imò nec effigies ipsa viva, primo aspectu. Non reperitur *Pulchritudo* aliqua excellens, cui non insit aliquid minus conforme, in compagine. Haud facile quis dixerit, utrum *Apelles*, aut *Albertus Durerus*, nugator major fuerit; quorum alter hominem secundùm proportionem Geometri-

metricas effingere voluit; Alter, ex compluribus faciebus, optimas quasque partes desumendo, unam satagebat depingere excellentem. Tales, (credo,) effigies, vix ulli placebunt, præterquam Pictori ipsi. Non quin existimem, elegantiore faciem depingi à Pictore posse, quam unquam in vivis fuit; sed hoc ei contingere oportet, ex felicitate quadam, & casu, (veluti Musicis sui cantus) non autem ex Regulis artis. Videre est facies nonnullas, quarum partes singulæ, examini si subiciantur, vix unam reperies quam separatim probes; quæ tamen in consortio satis placent. Quod si verum sit, *Pulchritudinem* præcipuam sitam esse, in motu decoro, mirum sane non est, si provectiores ætate, aliquando videantur junioribus *amabiliore*: Secundum illud *Euripidis*; *Pulchrorum autumnus pulcher*: Etenim fieri non potest, ut Iuvenis per omnia decus tueatur, nisi fortè juventutem ipsam, ad supplementum decoris assumas. *Pulchritudo*, est instar fructus horarii, qui facile corrumpitur; nec diu durat: atque sæpe juventutem inducit dissolutam, senectutem autem sero pœnitentem: attamen si bene collocetur, virtutes splendere facit, vitia erubescere.

XLII.

DE DEFORMITATE.

Desformes Naturam ferè ulciscuntur: Sicut enim Natura minus illis propitia fuit, ita & illi Naturæ vicissim adversi; cum sint plerique ipsorum, (ut loquitur *Scriptura*,) *sine affectione naturali*. Est proculdubio consensus, inter animam & corpus; atque Natura, *ubi peccat in uno, periclitatur in altero*. Sed quia in fabricâ animæ conceditur homini electio, in fabricâ corporis imponitur necessitas; astra inclinationis naturalis, obscurantur nonnunquam, à Sole virtutis & disciplinæ. Contentaneum itaque fuerit, de *Deformitate* dicere, non ut signo, quod quandoque fallit; sed ut causa, quæ perraro effectû destituitur. Quicumque in persona sua, aliquid habet, quod contemptum inducit, perpetuum habet in se stimulum, quo à contemptu se vindicet: Itaque *Desformes* semper audacissimi; in principio, veluti in defensione sua, utpote qui contemptui exponuntur, sed processu temporis, ex habitu acquisito. Iterum *Deformitas* industriam acuit; ejus

gen-

generis industriam, ut aliorum defectus & infirmitates sedulo rimentur; unde habeant quod rependant. Præterea, in potentioribus, suspiciones & zelotypiam, versus eos, extinguit; veluti homines quos tuto despiciere liceat: competitores autem & æmulo consopit; utpote nihil suspicantes, de promotione eorum ad honores, donec ipsos in possessione honorum videant. Adeo ut si rem diligenter introspicias, in magnis ingeniis, *Deformitas* ascensum ad honores patefaciat. *Reges*, antiquis temporibus, (atque hodiè etiam in *Imperiis* nonnullis,) *Eunuchorum* fidei magnopere inniti solebant: Qui enim erga omnes invidi sunt, uni magis fidi sunt, & obnoxii. Attamen fidem illis adhibebant, potius ut rimatoribus bonis & susurronibus, quam aut Magistratibus aut ministris publicis. Similis etiam est ratio *deformium*. Manet illa Regula, quam antea posuimus: *Desformes*, si animosi sint, à derisu & ignominia liberare se gnaviter contendunt: Quod fieri non potest, nisi aut per virtutem, aut per malitiam. Itaque nil mirum cuiquam videatur, si quandoque in viros egregios evadant; qualis fuit *Agestaus*, Zan-

K

gerus

gerus Solymani Filius, Æsopus, Gasca Peruvia Præfectus; quin & Socrates illis annumerari possit; cum aliis.

XLIII. DE ÆDIFICIIS.

A Des extruuntur, ut in iis habitemus, non ut eas spectemus: pulchritudini igitur præponatur Usus, nisi forte utrunque obtineri possit. Relinquamus fabricas *adium* speciosas, quæ admirationem incutiunt, *palatii Poetarum incantatis*; qui eas extruunt sumptu parvo. Qui *domum* elegantem ædificat, sed in situ malo, carceri seipsum mandat. Situm autem malum intelligo, non tantum ubi aer insalubris, sed etiam ubi aer inæqualis est: Quales sunt *ades*, quæ extruuntur quidem, in colliculo paululum elevato; sed cincto undique, more Theatri, collibus altioribus; ubi ardor Solis constringitur, venti autem, veluti in canalibus, variis æstibus recipiuntur: Ad eò ut in huiusmodi situ, subito sentias, diversitatem non minorem, caloris & frigoris, quàm si in locis diversis habitares. Neque malum situm facit aeris solummodo conditio prava; verum

verum etiam viarum & adituum incommoditas; fora rerum venalium indiga; & (si *Momum* consulas) vicini mali. De compluribus aliis non loquor; qualia sunt, Aquarum absentia; Sylvarum defectus, quæ & focum, & umbram, præbeant; Sterilitas soli, aut quod ex variis glebarum generibus minimè commistum sit; Prospectus coarctatus; Defectus terræ planæ & æquabilis; Locorum defectus in propinquo, qui venationibus, aucupii, cursibus equorum, idonei sint; Mare nimis in vicino, aut nimis in remoto; Commoditas nulla fluviorum navigabilium, aut etiam incommoditas ipsorum ob inundationes; Situs remotior ab urbibus magnis, quod negotiis obest, aut etiam propinquior, quod vitui necessaria absorbet, & omnia cara reddit; Locus ubi quis latifundia ampla possideat, aut acquirere possit, & locus contra ubi pennas extendere nequeat: Quæ singula minime eo animo enumeramus, ac si *domus* aliqua his incommodis omnibus vacare possit, verum ut tot ex illis evitemus, quot evitari concedatur; atque rursus, si quis *Domos* plures ædificet, ita rem disponat, ut quæ in una desint commoditates, adsint in alterâ.

Responsum *Luculli Pompeio*, bellulum erat: qui, cum in palatio *Luculli*, immensas & luminosas porticus & cameras conspexisset, sic inquit; *Optime proculdubio hic habitatur æstate, sed quomodo hyemem toleras? Cui Lucullus; Quid, nunquam putas, avium prudentiam non assequi; quarum nonnulla, hyeme ingruente, sedes mutant?*

Transeundum jam à situ *Domus*, ad *domum* ipsam. Imitabimur *Ciceronem*; qui libros conscripsit *De Oratore*, & librum unicum qui inscribitur *Orator*: quorum priores *Præcepta artis* tradunt, posterior *Perfectionem*. Describemus igitur *Palatium Regium*, atque ejusdem modulum quendam conficiemus. Prorsus enim mirabilis res est, tam vastas hodie existere moles in *Europa*, quales sunt *Vaticanum*, & *Escuriale*, & nonnulla alia; in quibus tamen, *Cameram* aliquam verè magnificam, vix reperies.

Primum igitur statuo, *Palatium* perfectum neutiquam esse, nisi duas habeat portiones diversas, *portionem Convivi*, ut loquitur *Liber Hester*; Et *portionem Mansionis* sive familiaris: Alterum ad pompas, magnificentias, & celebritates; Alteram, ad habitationis usum. Intelligo,

portio-

portiones istas duas, extrui debere, non ut latera *domus*, sed ut *frontis* ipsius partes: easque exterius uniformes esse, licet interius longe diversas. Coniungi autem volumus *portiones* istas, per turrim sublimem & splendidam, in medio frontis. Atque, quoad *portionem Convivi*, unicam tantum illic *Cameram* poni velim; eamque supra gradus, quinquaginta pedes ad minus altam: & subter eam, *Cameram* item alteram, similis longitudinis & latitudinis; quæ apparatus & instructionem, ad festa, ludos, & ejusmodi magnificentias; actores etiam, dum se ornent & parent, commode recipiat. Alteram *portionem*, *Mansionis*, scilicet, dividi velim præcipue, in *Aulam*, & *Sacellum*. utramque amplam & pulchram: Eas vero per universam *Portionis* longitudinem, extendi nolim; sed relinqui, in exitu *Cœnacula* duo; hyemale & æstivale: Atque subter hæc omnia, (excepto *Sacello*.) Cellas amplas subterraneas, collocari volo; quæ *Culinis* privatis, *Promptuariis*, *Panariis*, & similibus, inserviant. Quantum ad *Turrim*; Eam elevari volo, usque ad duo *Tabulata*; utrunque quindecim pedes altum, supra duas alas frontis; cooper-

K 3 tam

tam plumbo, æquabili, atque statuis per fulcra laterum, in summitate, decoratam: Eandem turrim in Cubicula distingui volo. Gradus autem turris apertos esse, & in se revertentes, & per senos subinde divisos; utrinque statuis ligneis, inauratis, vel saltem ænei coloris, cinctos, cum statione spatiosa & lata in vertice. Verum cavendum, ne locus ubi famuli comedant, sit ad imum gradum, vel propè: Si enim sit, ciborum nidor ascendet, tanquam in tubo quodam. Et de *fronte Ædificii* hæcenus. Tantum intelligo gradus primos ascensus, ad viginti pedes sustolli debere; altitudinem scilicet Tabulati inferioris.

Ultra *frontem Ædificii*, aream spatiosam designo, cujus latera tria sint ipsa *adium fronte* haud paulum humiliora; Atque in quatuor angulis ejusdè areæ, turres extruantur, altitudinem laterum prædictorum nonnihil superantes, ad gradus, quibus in superiora ascendatur, capiendos: quæ turres, non recipiantur in planum *adificii*; sed extra prominent. Area autem integra lapidibus latis quadrangulis minimè substernatur; Nā hujusmodi pavimenta calorem molestum

stum æstate, & similiter frigus asperum hyeme, immittunt; sed habeat ambulacra, ex ejusmodi lapidibus, per latera tantum *adificii*; & formam crucis, ex iisdem, in medio; cum quadris interpositis, quæ gramine vestiantur, detonso quidem, sed non nimis prope terram. Latus universum areæ, ex *parte Convivii*, occupent spatiosa & speciosa *Porticus*. In quibus singulis *Porticibus*, sint in laquearibus, tres aut quinque Sphæræ concavæ, (Cupulas vocant,) pulchræ, in longitudine positæ; ad æqualem distantiam: Sint quoque fenestræ, ex vitro colorato, ubi pingantur columnæ, imagines omnigenæ, flores, & similia. At latus ex *parte Familæ*, simul cum latere tertio è regione *frontis*, complectatur *Cameras præsentiales*, & alias usus ac decoris ordinarii; atque rursus Cubicula: Sintque etiam tria ista, latera ita extructa, ut exhibeant *adificium* duplex; non translucida, sed ex altera tantum parte fenestrata; ut tam matutinis, quam vespertinis temporibus, præsto sint *Camera*, in quas Sol non intret. Accommodentur etiam eo modo, ut habeantur ibi *Cubicula* & *Camera* tam æstivales ad refrigerium, quam hyemales ad frigus

gus arcendum. Invenies non rarò *ades* pulchras, sed tamen ita vitro & fenestris repletas, ut vix locum suppeditent, ubi te recipias aut ad Solem, aut ad frigus, evitandum. Quantum ad Fenestras prominentes sive arcuatas, eas probo tanquam res commodas, (Urbibus sanè fenestræ ad planum *adificii*, & minimè protuberantes, magis conveniunt; propter Uniformitatem structuræ plateas versus;) Sunt enim receptus colloquiis opportuni: atque insuper, tam ventum, quam Solem, summovent; Quod enim alias, per totam ferè *Cameram*, pertransisset, vix ultra fenestram penetrabit. Rare tamen sint hujusmodi fenestræ arcuatae, non ultra quatuor; Duæ scilicet, ex utroque latere areæ.

Ultra hanc, quam diximus, *Aream*, sit alia interior, parvis, & amplitudinis, & altitudinis; *Horto* per exterius circumcincta; interius autem, Ambulacris pulchris, arcuatis, usque ad primum Tabulatum, circumdata. Pars autem exterior Solarium inferioris versus *Hortum*, quatenus ad duo latera, convertatur in *Specum* sive *Cavernam*, (*Grottam* moderni vocant,) ad umbram & æstivationem; apertam, aut fenestratam, tantum

ex parte *Horti*: Sit autem *Caverna* illa solo æqua, non omninò pressa; & elegantissimo pavimento strata, ad terræ vapores excludendos. Erigatur autem in medio istius areæ *Fons* splendidus; aut Opus aliquod ex Statuis magnificum; Pavimentum autem simile sit areæ illi antedictæ. Hujus areæ *adificia*, ex utroque latere, destinantur *Cameris*, & *Conclavibus*, secretioribus: Latus autem transversum, Porticibus etiam secretioribus. Curandum vero, ut aliqua, tam ex *Cameris* & *Conclavibus*, quam ex Porticibus, designentur ad usum infirmorum; si fortè *Princeps*, aut quisvis è grandioribus, ægrotaverit. Habeant autem Portiones singulæ agris destinatae, (ut moderni loquuntur,) *Ante-Cameram*, *Cameram* ad Cubile, & *Re-Cameram*. Hæc autem, quæ diximus, supra secundum Solarium collocentur. At latus transversum Solarium inferioris, versus *Hortum* convertatur in Porticum, speciosam, patentem, & columnis sustentam. Rursus, supra Solarium tertium, ex omnibus tribus lateribus, statuuntur Porticus elegantes, columnares, & apertæ, ad prospectum & refrigerium *Horti* excipiendum. Verum ad angulos

lateris transversi, in Solario secundo, accommodentur & ornentur, duo splendida & delicata *Conclavia*, (*Cabinetto* moderni vocant;) pavimento nitente, aulais sumptuosis instructa, vitro Crystallino fenestrata, cum Cupola elegante in medio. Sint autem *Conclavia* illa, rebus curiosis omnigenis, & spectatu dignis, referta. In supremis quoque Porticibus, (si fieri posset,) optarem collocari, juxta parietes, in locis diversis, *Fonticulos* quosdam aquam emittentes; qui per secretos tubos iterum transeant. Interior autem pars, in Solario superiore, versus aream, formetur in Porticus & Ambulacra, bene munita & obducta, ad usum convalescentium. Atque hæcenus de *Modulo Palatii* ipsius: Nam de Balneis, & Piscinis, non loquor. Superest tamen, ut antequam ad frontem ædium pervenias, collocentur areæ tres; Area viridis, gramine vestita, cum pariete in circuitu, & juxta parietem arboribus, ordine positis, sara: area altera, ejusdem amplitudinis, sed in pariete cujus, sint turriculæ extractæ, aut simile quid ejusmodi elegantix: area item tertia, quæ cum fronte ipsa ædium, quadrangulum constituat; quam *adificio* certe aliquo circun-

circundatam nolo; neque rursus nudis parietibus cinctam; sed Ambulacris supra columnas, non arcus, erectis; in summitate verò plumbo, vel lapide quadrato, coopertis, & ad latera elegantibus Statuis parvis, ænei coloris, munitis, clausam. Quatenus vero ad *adificia* omnia, quæ usibus familiaribus inserviunt, summoveantur illa, ad aliquam distantiam, à *Palatio* ipso; ita tamen, ut interponantur *Porticus* humiliores, & oblectæ; intra quas ad *Palatium* transire possis.

XLIV.

DE HORTIS.

DEus ipse primus plantavit *Hortum*. Atq; revera, inter solatiâ humanâ; illud *horti* est purissimum. Etenim spiritus hominum maximè reficit & oblectat; quo sine, *Ædificia* & *Palatia*, manus tantum sunt opera, nec sapiunt Naturam. Quinetiam notabis, Secula cum proficiunt in culturâ & magnificentiâ, citius pervenire ad *adificiorum* pulchritudinem, quam ad *hortorum* elegantiam & amœnitatem: quasi elegantia illa *Hortorum* esset res perfectior.

Statuo

Statuo in *hortis Regalibus*, assignari oportere *Hortos*, pro singulis anni *mensibus*: in quibus, separatim, Plantæ, quæ illo *Mense* florent & vigent, producantur. Pro *Decembri, Ianuario*, & fine *Novembris*, eligendæ sunt Plantæ, quæ per totam Hyemem virefcunt; Quales sunt, Aquifolia; Hedera; Laurus; Juniperus; Cupressus; Taxus; Buxus; Pinus; Abies; Rosmarinus; Lavendula; Pervinca, flore albo, purpureo, & cæruleo, Chamædris; Irides quoad folia; Aurantia, Limones, & Myrtus, si Calidariis conserventur; & Amaracus juxta parietem & versus Solem factus. Sequuntur pro fine *Januarii*, & *Februario*; Arbustum Chamæleæ Germanicæ sive Mezereonis, quæ eo tempore floret; Crocus vernus, flore luteo, & glauco, Primulæ Veris; Anemones; Tulipa præcox: Hyacinthus Orientalis; Chamairis; Fritellaria. Pro *Martio*; Omne genus Violarum, præcipue Purpureæ simplici flore, quæ sunt præcogissimæ; Pseudo-narcissus luteus; Bellis; Amygdalus, quæ tunc floret; Malus Persica, & Cornus, quæ etiam tunc florent; Rubus odoratus. Pro *Aprili*; Viola flore albo multiplice, Pa-

rieta-

rictaria lutea: Leucoium; Herba paralyfis; Irides, & Lilia omnigena; Flores Roris marini; Tulipa; Pæonia, flore multiplici; Narcissus verus; Periclemenum *Sabaudicum*; Cerasus, & Pyrus, & Prunus diversi generis in flore; Acanthus, quæ tum folia emittit; Arbor Lelac. Pro *Majo*, & *Junio*; Camacariophyllus omnium generum, præcipue virgineus; Omne genus Rosarum, Moschata sola excepta, quæ serius floret; Periclemenum commune; Fraga; Buglossum; Columbina; Flos Africanus, simplex, & multiplex; Cerasus, quæ tum fructum profert; Ribes; Ficus in fructu; Baccæ Rubi Idæi, Vitis flores; Lavendula florens; Satyrium hortense flore albo; Herba Muscaria; Liliium Convallium; Malus florens; Flos Cyaneus. Pro *Julio*; Cariophyllata omnium generum; Rosa Moschata; Tilia florens; Pyra, & Poma, & Pruna præcocia. Pro *Augusto*; Pruna omnium generum, Pyra; Mala Armeniaca; Baccæ Oxyacanthæ; Nuces Avellanæ; Melones Moschatellini; & omnigeni Coloris Delphinum, sive Consolida Regalis. Pro *Septembri*, Uvæ; Poma; Papaver variorum colorum; Mala Persica; Melo-

Melo-cotonea; Nectarinæ; Corna; Pyra hyemalia; Cydonea, Pro *Octobri*, & principio *Novembris*; Sorba; Mespila; Pruna sylvestria; Rosæ seræ; Malvæ arborecentes flore roseo; & similia. Hæ vero, quas enumeravimus, Plantæ, *Climati Londinensi* conveniunt. Sed hoc volo, ut sit alicubi, quasi Ver perpetuum, prout fert loci conditio.

Quoniam autem *odor Florum*, spirans in aere, (ubi undulat more modulationis *Musica*,) gravior multo est, quam si eos decerpas manu, ideo nihil magis confert, ad delectationem illam, quæ ex *odore Florum* percipitur, quam nosse eos *Flores*, & *Plantas*, quæ adhuc crescentes, nec avulsæ, maxime emittunt auras suaves, & aerem *Odore* perfundunt. Rosæ tam pallidæ, quam rubæ, dum crescunt, *Odoris* sui sunt tenaces, nec aerem tingunt; aded ut juxta sepem earum ambulans, nihil *Odoris* percipias, etiamsi hoc experiaris tempore roris matutini. *Laurus* itidem, dum crescit, *Odoris* parum emittit: neque etiã *Rosmarinus*, aut *Amaracus*. Id, quod ante omnia, suavissimo *Odore*, aerem (crescens) imbuat, est *Viola*; præcipue alba, flore multiplici; quæ bis quotannis floret.

floret; medio *Aprilis*, & sub finem *Augusti*. Ei proxime accedit *Rosa Moschata*: tum folia *Fragariæ* marcescentis, quæ *halitum* emittunt plane *cardiacum*: Tum flores *Vitis*, qui apparent in racemis noviter protrusis, ad instar pulveris, qualis est in caule *Plantaginis*: Tum *Rubus odoratus*: Tum *Parietaria* lutea, quæ gratissimum edit *Odorem*, fata juxta fenestras *Conclavis*, aut *Cubiculi* in imo *Solario* siti: Tum *Cariophyllatæ*, tam minores, quam majores; Tum flores *Tiliæ*: Tum *Periclymeni* flores, eminus locati: Tum flores *Lavendulæ*. De floribus *Fabæ* non loquor, quoniam campestres sunt. At ea, quæ aerem, jucundissimo *Odore* perfundunt, sed non nisi calcata, aut contusa, sunt tria; *Pimpinella*, *Serpillum*, & *Mentha Aquatica*. Itaque *Ambulacra* integra his sunt conferenda, ut *Odorem* eorum calcando exprimas.

Horti Contentum, (loquor autem de *Hortis Regiis*, sicut feci de *Ædificiis*,) haud minus triginta jugerum esse debet: Atque illud in tres partes dividi convenit: *Graminetum* in introitu; *Fruiticetum* sive *Eremum* in exitu; Et *Hortum præcipuum* in medio: Præter *Ambula-*

bulacra utrinque ad latera. Mihi quidem placet, quatuor jugera *Gramineto* assignari; Sex *Fruticeto*; Bis quatuor ad *Ambulacra* ad latera; Et *Horto* *præcipuo* duodecim. Oblectamentum ex *Gramineto* duplex est: Primum quidem oculis, quibus nihil jucundius est, quàm *gramen* subinde tonsum, & virescens: Alterum, quoniam in medio orbita purganda est, quâ iri possit versus frontispicium *Sepis magnifica*, quæ *Hortum præcipuum* includat. At quoniam orbita ista longa erit, neque in magnis ardoribus, anni, aut diei, umbra *Horti* emenda est, ambulatione per *Graminetum*, exposito Sole; ideo *Ambulacra* oblecta, duodecim pedes alta, ex opere lignario, utrinque ad latera *Gramineti* extruenda sunt per quæ *Hortum* introire possis, in umbra continua. Quantum autem ad *Schemata*, & *Figuras*, ex varii coloris terra distinctas, quæ subiaceant fenestris *Edificii*, nugæ planè sunt. Sæpius videas in placentis talia. Figura quadrata *Horto* optime convenit; quam undique sepi pulcherrima & arcuata claudi oportet. Arcus extollantur supra Columnas, ex opere lignario, pedes decem alti, lati sex; Spatia autem inter columnas, ejusdem

dem dimensionis sint cum latitudine Arcus. Supra arcus sit *Sepes* continuata, pedes quatuor alta ex opere itidem lignario; & hanc supra, sit *Turricula* in summitate arcus cujusque extructa, cujus interior capacitas sufficiat avicularum cavæ excipiendæ. Et supra interstitia arcuum collocentur aliæ aliquæ figuræ inauratæ, continentes lamellas vitri colorati, quibus varie ludant radii Solares. Hanc autem *Sepem* intelligo. supra aggerem, haud præcipitem quidem, sed mediocriter declivem, sex pedes altum, totum floribus constitum, erigendam esse. Intelligo etiam, ut hæc *Quadra Horti*, non totam *Soli* latitudinem occupet, sed satis spatii, variis *Ambulacris* conficiendis, utrinque ad latera relinquat; in quæ, oblecta illa *Gramineti Ambulacra*, de quibus diximus, deducant. Verum ad introitum & exitum *Horti*, hujusmodi *Ambulacra* cum sepiibus, omnino omittenda sunt: in introitu quidem, ne conspectum *amœna* illius *sepis*, à *Gramineto* impediatur; in exitu autem, ne conspectum *Fruticeti* per arcus intercipiatur.

Dispositionem soli, intra claustrum *Sepis*, variandam ad placitum relinquo:
Hoc

Hoc interim monens, ut quæcunque ea tandem sit; nimis curiosa & operosa ne sit. *Imagines* excisas ex Junipero, vel alia materia hortensi, non probo: Puerilia sunt ista. Humiles sepiculæ rotundæ, instar fimbriarum, cum Pyramidibus parvulis, placent. Columnas etiam, & Pyramides altas, ex opere lignario, in aliquibus locis sparsas, sepius vestitas, recipio. *Ambulacra* ampla & spatiosa esse volo. *Ambulacra* angustiora & oblectoria ad Latera summovenda sunt, neutiquam verò in Pomærio *Horti* præcipui collocanda. Consulere etiam ut in medio *Horti* sit *Monticellus* pulcher, cum tribus ascensus ordinibus, & tribus *Ambulacris*, ejus latitudinis, ut quaruor una ambulare possint. Et hæc insuper *Ambulacra* perfecte circularia esse suadeo, absque figuris Propugnaculorum. Altitudo autem *Monticelli* triginta pedum esto: Atque in vertice, *Domicellus* elegans extruatur, cum Caminis venuste ordinatis, & absque multo vitro.

Fontes quod attinet, magno sunt illi ornamento, & refrigerio; sed Stagna, & Piscinæ, exulent: *Hortum* enim insalubrem reddunt, & scatentem muscis, ra-

nis,

nis, & similibus. *Fontes* duorum generum intelligo; Unum qui aquam salientem verset, & dispergat, cum crateribus suis; Alterum nitidum aquæ puræ receptaculum, quadratum, pedum triginta vel quadraginta, illime, sine cœno, aut piscibus. Quoad primum, *Imagines* inauratæ, aut marmoreæ, quæ in usu sunt, ornamento esse recte possunt. Sed in eo genere, cardo rei est, ita aquam regere, ut perpetuo fluat; nec consistat, aut in cratere, aut in cisterna; ita ut quiete non sit decolor; versa aut in viridem, aut rubrum, aut hujusmodi; neque muscum colligat, aut putredinem. Etiam, manu purganda est quotidie, ut maneat limpida. Idem, gradus aliqui ascensus ad *Fontem*, & *Pavimentum* circa eum elegans, decori sunt. Illud alterum *Fontis* genus, quod Balneum sive Lavacrum dici potest, multum ornatus, & curiositatis, recipere potest, quibus non immeramur. Veluti: Ut fundum sit *imagines* decoratum, latera quoque, simul hinc inde vitro variorum colorum, & hujusmodi corporibus politis, & radiantibus, splendens; circumdatum etiam clausura humilium statuarum. Sed maximum est illud; cujus, in priore genere

Fontium,

Fonium, mentionem fecimus; Nimirum, ut aqua sit in perpetuo motu; aqua scilicet, quæ Balneo superior sit, nutrita; per canales venustos inducta; & rursus, per tubas subter terram æqualis dimensionis, ne aqua diutius consistat, educta. Verùm quoad curiosas inventiones, arcuandi aquas sine earum effusione; & eas effingendi in varias formas, (plumarum, poculorum vitreorum, canopæorum, campanarum, & similibus;) etiam rupes artificiosas, & huiusmodi; Sunt illa quidem spectatu jucunda, sed nihil ad salubritatem, aut suavitatem.

Fruticetum autem, quod tertiam rotius *Horti* partem posuimus, velim ut ad similitudinem naturalis *Deserti* propè accedat. Arbotes in illo plantari nolo; nisi quod in aliquibus locis, erigi præcipio arborum series, quæ in vertice *Ambulacra* contineant, ramis arborum cooperta, cum fenestris. Subjaceat autem pars soli floribus odoris suavis abunde confita, qui auras in superius exhalent, aliàs *Fruticetum* apertum esse sine arboribus velim. Dumeta tamè spargi placet, ex Rubo odorato, Periclymeno, & Vite sylvestri: Terram autem ubique confitam volo, Violis, Fragis præcipuè;

cipuè, & Primulæ Veris. Hæ enim plantæ jucundum spirant *Odorem*, & in umbra feliciter crescunt. *Dumeta* autem, & *Ambulacra* super arbores, spargi volumus ad placitum, non ordine aliquo collocari. Probo etiam cumulos parvos, instar eorum quos talpæ erigunt, (quales in Ericetis campestribus esse solent.) alios Serpillo, Cariophyllatis minoribus alios, alios Chamædri quæ florem præbet pulchrum, alios Pervinca, alios Violis, Fragis alios, Floribus Paralysis alios, Bellidibus alios, alios Rosæ rubris, alios Liliis convallium, alios Armeriis rubris, alios Helleboro flore purpureo, & Floribus similibus, suavibus, & bellis, confitos. Pars etiam cumulorum habeat in vertice Frutices; Eæ sint, Rosa; Juniperus; Aquifolia; Oxyacantha; (Sed hæc rarior propter Odoris gravitatem dum floret;) Ribesium baccis rubris; Uva crispa; Rosmarinus; Laurus; Rubus odoratus; & id genus aliæ. Frutices autem ferro ressecandæ sunt, ne deformiter excrescant.

Jam Solum utrinque ad latera, in *Ambulacra privata*, pro quavis diei parte umbrosa, distribuendum est. Ex iis etiam quædam, à ventis asperioribus ita muni-

munienda sunt, ut in iis spatium possit quis, tanquam in porticu. Quinetiam, ob eandem causam, videlicet ut venti arceantur, ad exitus claudenda sunt. Et hæc clausa *Ambulacra*, præcipue sabulo substernenda sunt, absque gramine, ne in udo ambulatio sit. In plerisque horum *Ambulacrorum*, arbores fructiferæ omnigenæ collocandæ sunt, tam ad parietes externos, quam in ordinibus interioribus. Et hoc in genere observari debet, ut terra elevata, in qua arbores fructiferæ plantantur, sit lata, humilis, & mollior ascendens: & floribus suavis confita, sed raris, ne succo defraudent arbores. Ad exitus Soli lateralis utrinque, monticellos fieri probo, ad talem altitudinem parietis exterioris, ut in monticello stanti, in agros pateat prospectus.

Rursus, quoad *Hortum* præcipuum, non negarem, in eo confici debere *Ambulacra* quædam, eaque minime angusta, arboribus fructiferis utrinque confita. Quin & arboreta aliqua, arborum fructiferarum prope consistarum; & Umbracula artificiosa & bella cum sedibus ordine elegante locata: verum hæc, nullo modo, nimis confertim; Relinquendus est enim *Hortus* præcipuus apertior, & acere

& aere perflabilis, & liber. Umbram enim quæras velim, in *Ambulacris* lateralibus, ubi in ardoribus anni, vel diei, ambules. *Hortus* siquidem præcipuus, comparatus est in temperatores anni partes, vernas, & autumnales; æstate autem, ad matutina & vespertina tempora, aut etiam ad dies nubilosos.

Aviaria non probo, nisi tantæ sint amplitudinis, ut cespites graminei substerni queant; fruticibus etiam & arbutis vivis conferantur; ut aves liberius volitent, & se per diversa oblectare, & componere possint; utque nulla in area aviarum conspiciatur spurcicies.

Quantum vero ad *Ambulacra* in *clivis*, & variis ascensibus amœnis conficienda, illa Naturæ dona sunt, nec ubique extrui possunt: Nos autem ea posuimus, quæ omni loco conveniunt.

Horti itaque *Regii* figuram jam delineavimus, partim præceptis, partim modulo generali, sed minimè accurato. Et hac in re sumptibus minime pepercimus. Sed ad *Principes* id nihil est, qui, ut nunc sit, plerunque *Hortulanos* confutunt; atque haud minore sumptu, variarum cum judicio, componunt: ad dentes etiam quandoque statuas, & alia ad

ad magnificentiam, & pompam; sed ad genuinam *Horrorum* voluptatem, & amœnitatem, nihil conducentia.

XLV.

DE OFFICIO JUDICIS.

Generaliter, melius est, per Verba *negotiar*, quàm per Literas; & per Intercessionem personæ tertiæ, quam per Scipsum. Literæ utiles sunt, cum quis, per Literas itidem, responsum elicere desiderat; vel ubi sua interfit, Exemplaria Literarum, quas scripsit, producere, & monstrare: Denique, ubi metuere quis merito possit, ne sermo interrumpatur, aut per portiones audiatur. Contrà, viva voce tractare præstat, cum facies hominis reverentiam incussura sit; ut sit plerunque in colloquio cum inferiore: aut in rebus, quas extremis tantum digitis tangere convenit; in quibus oculus loquentis, in vultum & gestum alterius intentus, monere possit, quousque procedere liceat; & generaliter, quando libertatem quis sibi retinere cupit, vel dedicendi, vel interpretandi ea quæ dixerit. In tractando per alios, ea quæ dixerit, eos eligere, qui simpli-

simplicioris sunt ingenii; quos probabile est, illa, quæ in mandatis habent, executuros; & successum rei fideliter narraturos: quam eos, qui ex aliorum negotiis, aliquid in se honoris aut utilitatis transferre, callidi sunt: atque ea, quæ referent, verbis emollient, ut impense placeant. Tales etiam adhibe, qui *negotio*, cui præficiuntur, faveant; id enim industriam acuit: atque insuper tales, qui cum re quam tractant congruitatem quandam habent; veluti, audentes ad exoptulandum; blandos ad persuadendum; astutos ad observandum & rimandum; protervos, & paulo absurdiores, ad res, quæ aliquid iniqui habent, transigendas. Tales etiam adhibe, qui in *Negotiis* tuis antea tractandis, felices fuerunt, & obtinuerunt; Hoc enim confidentiam parit; & omnem lapidem movebunt, quo veluti præscriptionem tueantur. Melius fuerit, hominem cum quo *negotiaris*, primo leviter degustare, & quasi ex longinquo, quam ab initio summam rei proponere; Nisi forte in animo sit; brevi illum aliqua quæstioncula, irretire, & opprimere. Præstat cum illis *negotiar*, qui in ambitu sunt, quam cum illis, qui desideria sua sunt adepti.

Si cum alio sub conditione *negotioris*, prima veluti occupatio, aut possessio vortorum, in præcipuis numeranda: Id autem cum ratione postulare nequis, nisi aut natura rei talis sit quæ præcedere debeat; aut alteri comode insinuare possis illum opera tua in aliis usurum; aut denique habearis ipse pro homine imprimis integro & verace. Omnis *Negotiatio* eo spectat; aut ut *detegat* aliquid; aut ut *efficiat*. *Detegunt* se homines, vel animum suum communicando; vel cum ira commoti sunt, nec se bene cohibere sciunt; vel cum ex improvise opprimuntur, vel cum necessitate quadam adiunguntur, non habentes quod prætexant. Si quem ad *nutum* fingere cupias, ut inde *efficias* aliquid; aut inclinationes & mores ejus bene cognoscendi, ut eum manu ducas; aut fines ejus perspiciendi, ut suadeas; aut infirmitates ejus, & ea quibus obnoxius est, exploranda, ut terreas; aut denique amici ejus, qui plurimum apud eum valent, conciliandi, ut eo modo regere possis. In *tractando* cum Callidis & dolosis, verbis eorum minime credendum, nisi fines & intentiones eorum habeas verborum interpretes: Quin & optimum fuerit, pauca apud illos

DE CLIENT. FAMUL. & AMICIS. 265
los loqui, & quæ minimè expectant. In rebus quibuscunque difficilioribus, non expectandum, ut quis simul, & serat, & metat; sed preparatione opus est, ut per gradus maturescant.

XLVI.

DE CLIENTIBUS, FAMULIS,
& AMICIS.

Clientes sumptuosi minime admittendi; ne dum quis caudæ pennas adauget, alarum pennas præscindat. Eos autem sumptuosos intelligo, non solum qui impensis gravant, sed etiam qui petitionibus molesti & importuni sunt. *Cientes* communes, conditiones alias, expectare non debent, extra favorem, commendationem si opus sit, & ab injuria protectionem. *Cientes* autem & *Amici factiosi*, adhuc magis vitandi, qui alicui se applicant, non tam ex amore ipsius cui famulantur; quam ex odio versus alium concepto. Unde sæpenumerò sequitur animorum illa abalienatio, quam videre est inter potentiores. Similiter, *Cientes* illi gloriosi, qui in hoc incumbunt, ut loco buccinarum sint, ad laudes eorum resonandas, quibus famulantur,

haud parum nocent: Etenim negotia futi-
litate suâ corrumpunt: tum vero ho-
norem Domini sui, (si quis vere rem re-
putet,) exportant, & mercem invidiâ in-
vehunt. Est & aliud genus *Clientû* pror-
sus periculosum; qui nil aliud quam Spe-
culatores sunt, & secreta familiâ rimân-
tur, ac rursus aliorum auribus insusur-
rant: Attamen hujusmodi homines, a-
pud Dominos suos, sæpenumero in
summo pretio habentur; siquidem offi-
ciosi sunt, & susurros fere commutant.
Clientela hominum Ordinis cujuscumque,
si ejusdem cum *Patrono* Ordinis sint,
(veluti militum versus illum qui præfe-
cturam in bellis gessit, & hujusmodi,)
semper pro re decorâ habitum est, & in
bonam partem acceptum, etiam in *Mo-
narchiis*; modò absit pompa nimia, &
popularitas. Verum *Clientela*, omnium
maxime honorifica, ea est; Ut quis *Pa-
tronum* se profiteatur, eorum qui virtu-
te & meritis clarent, cujuscumque Or-
dinis sint, vel *Conditionis*. Attamen ubi
nulla insignis cernitur in meritis dis-
similitudo, præstat mediocribus patro-
cinari, quam eminentioribus. Atque in-
super, si verum omninò dicendum sit,
in seculis aliquanto corruptioribus, ho-
mines

DE CLIENT. FAMUL. & AMICIS. 267
mines industrii & satagentes, usui magis
sunt, quam vera virtute præditi. Certè,
in imperando, optimum est, ejusdem
gradus Subditos, pari comitate tracta-
re: Paucos enim immensa gratia prose-
qui, ipsos magis insolentes, reliquos
malevolos efficiet; quandoquidem Or-
dinis paritas æquas gratiâ conditiones,
tanquam ex debito poscit. Verum e-
contra, in iis, quæ favoris meriti sunt,
prodest cum delectu afficere; Nam eos,
qui benignius tractantur, impense gra-
tos reddet, ceteros imprimis officiosos:
Neq; de hoc meritò conqueratur quis-
piam, cum omnia ex gratia, non ex de-
bito prodeant. Rectè cavetur, ne sub
initiiis immoderatus aliquem favore
prosequaris; Nam quæ tractu tempo-
ris sequentur, vix istis initiis respondere
possunt. Fingi, (quod ajunt,) & regi,
ab *Amico* aliquo, tutum non est: Etenim
mollitiem quandam animi prodit; tum
verò convitiis & scandalo occasionem
præbet: Plurimi enim, qui nos ipsos
immediate non perstrinxissent, *Amicum*
illum nostrum contumeliis afficere non
verebuntur; atque eo modo honorem
nostrum vulnerabunt. Attamen, plu-
rium potestati subjici, & veluti in partes

L 3 distra-

268 DE CLIENT. FAMUL. & AMICIS.
distrahi, adhuc pejus; Hoc enim nos reddet, postremæ (ut nunc loquuntur,) editionis, & plenos inconstantia. Deliberare cum *Amicis* aliquot paucis, honorabile sane & utile: *Spectatores enim sapenumerò plus vident, quam Lusores*: Atque, (ut Adagio dicitur,) *Vallis optimè collem monstrat. Amicitia vera in Orbe*, rara admodum; & minimè omnium ea quæ inter æquales; quod genus apud veteres celebrari solebat. Si qua est, ea reperietur inter superiorem & inferiorem; fortunæ quorum, altera alteram, comprehendere possint.

XLVII.

DE SUPPLICANTIBUS.

Suscipiuntur complura *Negotia* & *Inventa mala*; & *Petitiones privata* bonum corrumpunt publicum. Suscipiuntur etiam complura *Negotia* in se bona, sed animo non bono: intelligo, non solum corrupto, sed etiam callido; absque ullâ perficiendi *Negotii* intentione. Non desunt, qui *Petitiones* in manus suas recipiunt, & operam avidè pollicentur, quibus tamen ut cum effectu procedant, curæ non est: verum si animad-

DE SUPPLICANTIBUS. 269
advertant, rem aliorum conatu successuram, ipsi quoque gratiam aucupabuntur; aut certè mercedem aliquam secundariam captabunt; aut denique *Supplicantis* spes dum negotium vertitur, in usum proprium convertent. Alii *Petitiones* amplectuntur, eo solum animo, ut negotiis aliorum, quæ simul tractantur, impedimenta injiciant: vel ut aliquid obiter deferant & informant, cujus alias prætextum idoneum parare non potuerint; de *Petitione* ipsa, cum sibi hoc modo consuluerint, nihil solliciti: vel generaliter, ut per aliorum negotia, negotiis suis pontem sternant. Imò & alii tam mala fide agunt, ut *Petitiones* suscipiant consilio deliberato eos destituendi, quo Competitori, aut Adversario gratificentur.

Certè si quis rem rite perpendat, committatur omnem *Petitionem*, jus quoddam, vel æquitatis, si sit *petitio* Justitiæ; vel meriti, si sit *petitio* Gratia. Si quem moveat inclinatio propria, ut parti iniquiori faveat, in Causa Judiciali, utatur potius auctoritate sua, ut rem componat quam ut obtineat. Si quem moveat inclinatio propria, ut favore suo minus merentem impertiat, in Causa Gratia,

abstineat saltem ab omni calumnia, & maledicentia, in melius merentem. *Petitiones*, quas ipse non satis intelligis, Amico alicui fido & sagaci demanda; qui referat, an ejusmodi sint, quas salvo honore promovere possis: verum prudenti & anxio judicio Amicus ille deligendus; alias quidlibet tibi imponet. *Supplicantes*, his temporibus, adeo mora, & procrastinationibus, cruciantur, ut Veracitas & Candor; vel in negotium primitus recusando; vel in successum ejus qualem-qualem animo simplici referendo; vel in gratiam non ultra quam par est captando; res facta sit, non solum laudabilis, verumetiam gratiosa. In *Petitionibus* Gratia, prima *Petitionis* oblatio, nullius debet esse momenti; Eo usque *Supplicantis* fides, in re illa patefacienda, valere possit, ut si notitia ejus, aliunde quam per eum haberi non potuisset; hoc ei fraudi non sit; sed potius remuneretur. Valorem ejus, quod petitur, ignorare, imperitia quaedam est; non secus ac æquitatem ejusdem oscitanter prætervehi, malam arguit conscientiam. *Petitiones* sedulo occultare, non modicum prodest ad obtinendam; Spes enim jactare, Competitorum licet

alios

alios deterrere possit, alios tamen acuet, & excitabit. Verum temporum opportunitates, ante omnia, in *Petitionibus* valent. Temporum inquam, non tantum respectu eorum in quorum potestate positum est, *Petitiones* vel rejicere, vel concedere; verumetiam respectu eorum, à quibus juste metuendum, ne se illis opponant. In delectu ejus, cui *Petitionis* tuæ curam demandes, respicias magis aptitudinem, quam amplitudinem; atque cum potius adhibe, qui paucioribus negotiis se immiscet, quam qui omnia amplectitur. Denegata *Petitionis* iteratio concessioni ipsi quandoque æquipollet; modo quis se, nec animo dejectum, nec male affectum, ostendat; *Iniquum petas, ut æquum feras*; Regula non mala, ubi quis gratia floreat; Alias enim, consultius foret, gradibus quibusdam, ad id quod petis, ascendere, & aliquid saltem impetrare: Qui enim, in principio, *Supplicantis* erga se studium, amittere non dubitasset; is, in fine, & *studium Supplicantis*, & *beneficium* prius *collatum*, simul amittere non sustinebit. Nihil tam leve videtur, quam viros præpotentes, de *Literis* suis interpellare; cum tamen, si *Litera* illæ, in causis minus honestis,

L 5

& ju-

272 DE STUDIIS, & LECT. LIBROR.
& iustis volitent, tantum de existima-
tione scribentis depereat. Non invenitur
in Rebus publicis perniciosius hominum
genus, quam generales isti *Petitionum*
Concinnatores; Etenim pestes plane sunt,
& lues, negotiorum publicorum.

XVLIII.

DE STUDIIS, & LECTIOE LIBRORUM.

S*tudia, & Lectiones Librorum*, aut Me-
ditationum voluptati, aut Orationis
ornamento, aut Negotiorum subsidio,
inserviunt. Usus eorum, quatenus ad
voluptatem, in secessu & otio imprimis
percipitur: Quatenus ad Orationis or-
namenta, in sermone tam familiari,
quam solenni, locum habet; Quatenus
vero ad Negotiorum subsidium, huc
spectat; ut accuratiore iudicio, res & sus-
cipiantur & disponantur. Etenim, ho-
mines, rerum gerendarum gnari, ad
negotia exequenda, idonei fortasse sunt;
& in specialibus, iudicio non malo u-
tuntur: verum Consilia de Summis re-
rum, eorumque Inventio & Administra-
tio recta, feliciter à *Literatis* promanant.
Temporis nimium in *Lectione & Studiis*
tere

DE STUDIIS, & LECT. LIBR. 273
terere, speciosa quædam socordia est;
Iisdem ad Ornatum mollius abuti, affe-
ctatio mera est, quæ seipsam prodit; De
rebus autem, ex Regulis Artis iudicare,
Scholam omnino sapit, nec bene succe-
dit. Naturam *Litera* perficiunt, ab expe-
rientia autem ipsa perficiuntur. Dotes
enim naturales, instar plantarum sunt,
sponte provenientium, quæ culturam
& falcem artis desiderant: *Litera*, econ-
tra, generalia nimis præcipiunt, nisi ab
experientia determinentur. Callidi *Lite-
ras* contemnunt; simplices admirantur;
prudentes, opera earum, quantum par
est, utuntur: Neque enim *Litera* verum
sui usum satis edocent; Sed hæc res, pru-
dentia quædam est, extra eas, & supra
eas sita, observatione tantum compara-
ta. *Libros* non legas animo contradicen-
di, & disputationum præliis concertan-
di; neque rursus omnia pro concessis
accipiendi, aut in verba auctoris juran-
di; neque denique in sermonibus te ven-
ditandi; sed ut addiscas, ponderes, & ju-
dicio tuo aliquatenus utaris. Sunt *Libri*,
quos leviter tantum degustare conve-
nit; sunt quos deglutire, cursimque le-
gere oportet; sunt denique, sed pauci
admodum, quos ruminare & digerere
par

par est: Hoc est; *Libri* quidam, per partes tantum inspiciendi; alii perlegendi quidem, sed non multum temporis, in iisdem evolvendis, infumendum; alii autem pauci diligenter evolendi, & adhibita attentione singulari. Invenies etiam *Libros* haud paucos, quos per alios, & vicaria opera, legere sufficiat, eorumque Compendia tantum desumere; Verum hoc fieri nolim, præterquam in Argumentis humilioribus, & Auctoribus minoris pretii: Alias enim, *Libri* (ut sic dicam) distillati, instar aquarum distillatarum, quas vulgo mercantur, erunt penitus insipidi. *Lectio* copiosum reddit, & bene instructum; *Disputationes* & *Colloquia* promptum & facilem; *Scriptio* autem, & *Notarum collectio*, perfecta in animo imprimit, & altius figit. Itaque si quis in *notando*, segnis sit, aut fastidiosus, memoria illi opus est bona; si *Colloquiis* se non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; sin in legendo parcus sit, hoc solum relinquatur, ut artificio quopiam utatur, quò videatur ea scire, quæ nescit. *Historiarum Lectio* prudentes efficit; *Poetarum*, ingeniosos; *Artes Mathematica* subtilitatem donant; *Naturalis Philosophia* iudicium profundum parit;

rit; *Moralis* gravitatem quandam morum conciliat; *Dialectica* & *Rhetorica* pugnacem reddunt, & ad contentiones alacrem; *Abeunt* (ut ait ille,) *studia in mores*. Quin & vix occurrit, in intellectu, impedimentum aliquod infitum, aut naturale, quod non *Studio* quopiam idoneo, emendari & edolari possit: Quæ admodum morbi corporis, exercitiis quibusdam propriis, levari possint. *Globulorum* lusus calculo & renibus salubris; *Sagittatio* pulmonibus & thoracis; *Lenis* deambulatio ventriculo; *Equitatio* capiti, & similia. Eodem modo, si cui sit ingenium vagum & volucre, *Mathematicis* incumbat: In demonstrationibus enim *Mathematicis*, si mens vel minimum aberret, de novo incipiendum est: Si cuius ingenium sit minus aptum, ad rerum differentias & distinctiones eruendas, ad *Scholasticos* se conferat: Illi enim *Cymini Sectores* sunt: Si quis ad transeursus ingenii segnis sit, nec alia in aliorum probationem, & illustrationem, accersere, & arripere dextre, novetur, *Iure-Consultorum* Casus evolvat: Adeo ut singuli intellectus morbi, ex *Literis*, medicinas proprias comparare sibi possint.

XLIX.

DE FACTIONIBUS.

PLurimi Opinionem minime sanam foverunt; Hanc nimirum; Principi, in Status sui administratione, & Viro magno, in Actionum suarum directione, ad *Factiones*, quæ invaluerunt, præcipue respiciendum; Atque hanc principalem prudentiæ partem esse: Cum contra, facultas hæc prudentiæ, quam maxime vigeat, vel in disponendis rebus, quæ ad omnes sine discrimine pertinent, & in quibus homines diversarum *Factionum* coeunt; vel in palpandis, conciliandis, & tractandis singulis. Neque tamen assero, *Factionum* debitam considerationem, esse negligendam. Humilioris fortunæ viri, cum in ambitu sint, alicui parti adhærere debent; verum potentioribus, & jam pridem honorem adeptis, consultius est, æquos se præstare, in neutram partem propendendo. Quin & in ambientibus, ita caute adhærere, ut videatur quis alteri ex partibus additus, & tamen parti adversæ minime odiosus, viam quandam sternit ad honores, per medium *Factionum*. *Factio* inferior,

rior, & debilior, in conjunctione, plerunque firmior, & constantior: Et non raro observari poterit, paucos qui obstinati & pertinaces sint, *Factionem* numerosiorem, sed tamen moderatam, in fine defatigare, & depellere. *Factionum* altera postquam extincta fuerit, illa quæ manet, in *Factiones* novas disrumpitur; Veluti, *Factio Luculli, & Optimatum*, ad tempus aliquod, se in satis magno vigore, contra *factionem Pompeii & Casaris*, sustinuit; Verum postquam Auctoritas *Senatus, & Optimatum*, deprimebatur; *Factio* ipsius *Casaris & Pompeii*, in partes propediem scissa est. Similiter, *Factio Antonii, & Octaviani Casaris*, contra *Brutum & Cassium*, ad tempus aliquod duravit; sed deletis *Copiis Bruti & Cassii, Antonius & Octavianus*, cum partibus suis, paulò post dissilierunt. Exempla hæc (dices) ad *Factiones Bellicosas* spectant; Sed idem in *Factionibus privatis*, tenet. Itaque, in *Factionibus* qui secundas antea tenebant, *Factione scissa*, sæpius primas tenent: contra tamen, haud raro, potestate omni excidunt: Complures enim in oppositione tantum valent; quâ cessante, actutum deveniunt inutiles. Observatu dignum, quod

quod sæpè evenit; plurimos nimirum, postquam voti compotes sint, & in dignitate quam ambierunt collocati; continuo se applicare contrariæ *Factioni*; existimantes forsitan, se de alterius *Factionis* affectu & studiis, jamdudum certos esse; itaque ad Amicos novos conciliandos se comparare. Proditor in *Factionibus* plerunque rem obtinet; Postquam enim, res diutius, tanquam in æquilibrio, suspensæ hæssissent, tum demum unius alicujus in partes contrarias transitio, victoriam refert; in eumque gratiæ omnes cumulata. Indifferens illa inter partes processio, neutri inclinando, non semper ab animo moderato procedit; sed à consilio callido, quandoquidem proximus sibi quisque sit, atque ex utraque *Factione* utilitatem demetere speret. Certe in *Italia*, in suspicionem incurrit Papa, de quo vox illa, in vulgus volitat; *Padre commune*. Tum etiam in signum trahitur, *Papam* illum, omnia ad familiæ suæ amplitudinem referre, in animo habere. *Regibus* imprimis cavendum est, ne *Factioni* alicui Subditorum suorum, se ex professo adjungant: *Liga* enim *Confederationis*, intra Statum quempiam, *Monarchiis* semper exitiales:

Siqui-

Siquidem obligationem introducunt obligatione ipsa *Imperii* validiorem, atque *Regem* constituent; *tanquam unum ex nobis*: Id quod cernere erat in *Liga Francia*. Cum *Factiones*, manu forti, & palam, concertant, signum est Imperii in *Regibus* labascentis; multumque præjudicat, ipsorum & auctoritati, & negotiis. Motus *Factionum*, sub *Regibus*, similes esse debent, motibus, (ut *Astronomi* loquuntur,) *orbium inferiorum*; qui suos habent motus proprios, sed interim, conversione *Primi Mobilis*, cum obsequio, circumferuntur.

L.

DE CÆREMONIIS CIVILIBUS, ET DECORO.

QUI *Realis* solummodò est, ei multâ virtute opus duco; Sicut Gemma, quæ sine ornamento omni inferitur, è purissimis & nitidissimis esse debet. Verum, si quis diligenter animadvertat, sit in laude, quod sit in lucro: Obtinet enim Proverbium illud; *Lucra levia crumenam efficere gravem*. Siquidem, lucra levia frequenter redeunt, cum majora rarius se offerant. Similiter, verissimum est,

est,

est, virtutes exiguas magnas conciliare laudes, quia perpetuus earum usus est; tum in observationem Hominum incurrunt: Cum econtra, virtutis alicujus magnæ exercendæ occasio, rarè admodum obtingit. Itaque ad famam & existimationem alicujus multum juvat, &, (quemadmodum *Isabella, Regina Castiliana* dicere solebat,) *instar Epistolarum commendatariarum, quæ nunquam non præsto sint*, haberi possit; si quis *Formulus* uteretur *discretis & decoris*. Ad has addiscendas, nihil ferme aliud requiritur, quam ut eas quis non contempnat: ita enim in aliorum moribus easdem observabit; de reliquo autem nemo sibi diffidat. Si enim majorem illis operam navabit, de pretio decident: quod in illo potissimum situm est, ut tanquam nativæ videantur, & minimè affectatæ. Nonnullorū vultus, & gestus, & externa alia, instar versus sunt, in quibus syllabæ singulæ mēsurantur; Quis poterit magna comprehendere, qui se tam pusillis rebus submittit? *Cæremonis decentibus*, erga alios, omninò abstinere, perinde est ac si doceas, easdem illos erga te negligere; quo pacto te ipsum facies viliorrem. Præcipuè, nequaquam omittendæ

erga

erga illos, quibuscum familiaritate minime conjunctus es: neque erga homines ingenio fastidioso. Verum, excessus in illis, & locutio plane hyperbolica, (quali nonnulli utuntur,) non solum res molesta, sed etiam fidè & pondus, eorum quæ dicuntur, omnino minuit. Est proculdubio modus, artificiosæ cujusdam insinuationis, in verbis ipsis, inter *Formulas* communes, qui homines revera inescat, & mirificè afficit; qui eximie alicui prodest, si quis ejus viam calleat. Inter æquales, de familiaritate sollicitum esse, nihil opus est; quare reprime te paululùm, & dignitatem tuam tuere: At inter inferiores nõ deerit reverentia; Itaque inter illos, benigne te gerere, & cum familiaritate quadam, non incongruum est. Qui in sermone aliquo, aut re, nimius est, aded ut fatietatem inducat, valorem sui ipsius minuit. Aliis se applicare, bonum est; modo cum significatione quadam fiat, hoc non ex facilitate prodire, sed ex comitate & urbanitate. Præceptum non contemnendum est; Cum in alterius sententiam iveris, aliquid semper de proprio addere: Exempli gratia; Opinioni ejus suffragaris? Cum distinctio-

ne, &

282 DE CÆREM. CIVILIBUS, & DEC.
ne, & non alias, fiat: Propositioni ejus
annuere libet? Fiat sub modo aliquo
vel conditione: Consilium ejus sequit̃
& amplecti visum est? Novi alicujus ar-
gumenti pondus addas, propter quod
in partes ejus transire videaris. Caven-
dum imprimis, ne *Magister in Caremo-
niis & Formulis*, habearis: Id enim si
fiet, utcunque virtute verâ emineas, au-
dies tamen ab invidis, in nominis tui
detrimentum, *Vrbanus* tantum & *Asse-
ctator*. Etiam negotiis damnosum est,
si quis *Formulas* nimium affectet; vel in
opportunitatibus & temporibus deli-
gendis, impense curiosus sit. *Salomon*
inquit; *Qui observat ventum, non semi-
nat; & qui considerat nubes, nunquam
metet*; Prudens opportunitates plures
faciet, quam inveniet. *Mores* hominum
externi, *vestibus* eorum similes esse de-
bent; Non sint nimis concinni, nec cor-
pus coarctantes; Sed qui libertatem
præbeant, ad exercitia, & motû quem-
libet.

L I.

DE LAUDE.

Laus virtutis reflexio est. Atque, ut
fit in speculis, trahit aliquid è natu-
ra cor-

râ corporis, quod reflexionem præbet.
Si à vulgo profisciscitur, ut plurimum,
reflexio illa prava est, & fallax; & vanos
potius ac tumidos, quam vera virtute
præditos, comitatur. Sub captum si-
quidem vulgi, virtutes complures, quæ
excellunt, non cadunt. Virtutes mino-
res, ab iis, *Laudes* extorquent; mediæ,
admirationem quandam vel stuporem,
illis incutiunt; sublimes autem, in sen-
sum aut perceptionem eorum, prorsus
non veniunt. Sed apparitiones virtu-
tum, & *species virtutibus similes*; illos
afficiunt quam maxime. Sanè, *Fama*
fluvio similis est, quæ levia & inflata at-
tollit, gravia & solida mergit. Quod si
Viri etiam judicii profundioris, & di-
gnitatis, cum vulgo concurrunt, tum
id, quod Scriptura dicit, contingit; *No-
men bonum instar unguenti fragrantis*. O-
mnia undique replet, neque facile eva-
nescit. Etenim odores unguentorum,
durabiles magis sunt, quam florum.
Laudum tot conditiones fallaces sunt,
ut *Laus* merito in suspicionem venire
possit. *Laudes* quædam ab *adulatione*
sola prodeunt; Quod si *Adulator* sit vul-
garis, *Attributis* quibusdam uterur com-
munibus, & quæ omnibus competere
possint;

possint; non quæsitis aut appositis; *Adulator* callidior si sit, vestigia premet *Adulatoris* principalis; intelligo, Tui ipsius; Et in quibus tibi places, aut te ipsum excellere putas, iis *Adulator* inhærebit maxime: Sin *Adulator* sit impudens, & perfrictæ frontis, tum demum, in quibus conscius tibi sis defectus tui, & ad quæ maxime erubescis, ea *Adulator* tibi vel præcipue imputabit, & affiget, per vim, sprete conscientia. *Laudes* nonnullæ, à voluntate bona cum reverentia conjunctæ, proficiuntur; quæ sanè *Laudum* formula, *Principibus*, & *Viris* quibuscunque dignioribus, debetur; *Laudando præcipere*: Cum scilicet apud illos prædicando, quales sint, humiliter moneas, quales esse debeant. Sunt qui *Laudibus* quandoque onerantur, animo malitioso; ad constandam invidiam, & odia concitanda, *Pessimum genus inimicorum laudantium*; Ut ait ille: Aded ut apud *Græcos*, in Proverbium exierit; *Ei, qui in malum suum laudaretur, pustulam nari continuo adnaturam*: Sicut apud nos vulgo dicitur; *Cum quis mentiatur, metuendum ne ejus lingue, scabies propediem oboriatur*. Illud asserere licet, *Laudes* moderatas, tempestive

pestive irrogatas, & minime vulgares, honori vel maxime esse. Dicitur est *Salomonis*; *Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit*; Etenim, vel hominem, vel rem aliquam, ad cœlum usque evehere, contradictionem irritat, & derisui exponit. Veruntamen, ut seipsum *laudare*, servato decoro, vix conceditur, nisi in casibus admodum raris; ita vocationem suam, & munus quod gerit, aut studia quibus se addixit, *laudare* quis cum venia possit, imo cum specie quadam magnanimitatis. *Cardinales Romani*, (qui Theologi sunt; & Fratres & Scholastici,) verbum usurpant, extremi contemptus & convitii, erga negotia Civilia: Vocant enim negotia Civilia, (veluti, Belli, Legationum, Iudiciorum, & hujusmodi,) *Hispanico vocabulo, Sbirrarias*; quod sonat, Munera Licitorum & Scribarum. Ac si artes illæ memoratæ, magis ejusmodi homines, quam in fastigio *Cardinalatus* positos, decerent: Et tamen, (si res ritè ponderetur,) Speculativa cum Civilibus nõ male miscentur. *Sanctus Paulus*, cum de seipso gloriatur, illud nonnunquam interponit; *Vt stultus loquor*: At cum de

Voca-

Vocatione sua verba facit, nihil veretur dicere; *Magnificabo Apostolatam meum.*

LII.

DE VANA GLORIA.

ELeganter quidem *Æsopus*; *Musca sedens super radium rota currus, ita secum*; *Quantum pulverem moveo?* Similiter, existunt quidam futiles & vani, qui, cum aliquid vel sponte procedit, vel manu potentiore cietur, si modo ipsi vel minimam rei partem attigerint, continuo putant se machinam totam vertere. *Gloriosi* semper *Factiosi*; Etenim nulla ostentatio sine comparatione sui est. Quin & violenti ut sint, necesse est, ut quæ verbis jactitarunt, revera præstent. Neque, taciturni omnino esse possunt; ideoque opere, ut plurimum, destituuntur; Sicut *Gallis* in Proverbium abiit; *Beaucoup de bruit, peu de fruit*; *Strepitus multum, fructus parum.* Attamen, sine controversia, hujusmodi ingenii, in *Civilibus*, aliquando uti prodest. Si fama excitanda sit, vel opinio late spargenda, sive virtutis, sive potentia, istiusmodi homines *Buccinator* res egregii sunt. Rursus, sicut prudent

ter notat *Livius*, circa Tractatus *Antiochi & Etolorum*; *Mendacia reciproca, & ex utraque parte, quandoque magno usui esse possunt*; Veluti, cum quis inter *Principes* duos negotietur, ut eos ad bellum indicendum, *Principi* tertio concitet; atque hoc ut efficiat, unius copias apud alterum, supra modum, & veritatem, vicissim attollat. Quin & hoc fit quandoque, ut qui inter privatos tractet, apud utrunque existimationem suam augeat, artificiose insinuando, se apud alterutrum plus posse, quam revera potest. Atque in his, & hujusmodi haud raro accidit, ut aliquid ex nihilo producat: *Mendacia* enim opinionem ingenerare sufficiunt; *Opinio* autem rem & substantiam progignit. In *Ducibus*, & *Viris* militaribus, *gloriosum* esse, non inutile est; Sicut enim ferrum acuit ferrum, ita per *gloriam* hanc animi invicem acuuntur, & excitantur. Insuper, in actionibus magnis, quæ sumptibus, & periculo privatorum, suscipiuntur, ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt: Qui enim ingenio sobrio sunt, & solido, plus habent saburræ, quam veli. Rursus, in existimatione doctrinæ & literarum cujuspiam, non voli-

tabit *Fama* illius per ora virum, neque bene alata erit, sine plumis aliquibus *ostentationis*. *Qui de contemenda gloria libros scribunt, nomen suum inscribunt*; inquit ille, *Socrates, Aristoteles, Galenus*, (magna nomina,) ingenio jactabundo erant. Certe *Gloria vana*, ad propagandam & perpetuandam memoriam magnopere juvat: neque *Virtus* ipsa, tantum humanæ naturæ debet, propter nominis sui celebrationem, quantum sibi ipsi. *Fama* siquidem *Ciceronis, Seneca, Plinii Secundi*, ad hunc usque diem vix durasset, aut saltem non tam vegeta, nisi conjuncta fuisset, cum aliqua *Vanitate & Inconstantia*, in seipsis. *Inconstantia* enim, instar vernicis videtur esse, quæ ligna non solum splendere facit, verum etiam durare. Atqui, dum hæc de *vana gloria* dissero, minime eam *Qualitatem* intelligo, quam attribuit *Tacitus Muciano*; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam ostentator*: Hæc enim ex vanitate neutriquam procedit, sed ex arte, & prudentia, cum magnanimitate quadam conjuncta: Et in aliquibus hominibus, qui *natura* veluti cōparati ad eam sunt, res est, non solum decora, sed & gratiosa. Excusationes enim decora, concessiones

siones tempestivæ, quin & modestia ipsa bene temperata, nihil aliud sunt, quàm *Ostentationis artes*. Neque inter artes hæc, reperitur aliqua felicior, quam illa, de qua loquitur *Plinius Secundus*, Hoc est; Liberaliter & copiose id in aliis laudare, in quo ipse emineas. Nam ad hunc modum ille, ingeniose satis: *In alio laudando, tibi ipsi ministras: Is enim, quem laudas, aut superior tibi est, aut inferior; Si inferior, & tamen laudandus, tu multo magis; Si superior, neque jure laudandus, tu multo minus. Gloriosi prudentibus derisui sunt; stultis admirationi; parasitis prædæ & escæ; sibi ipsis, & gloria vana, mancipia.*

LIII.

DE HONORE ET EXISTIMATIONE.

Honoris & Existimationis, vera, & jure optimo, acquisitio, ea est; Ut quis virtutes, & facultates suas, dextre, & absque detrimento, revelet. Nonnulli epim, in actionibus suis *Proci Fama* sunt, & veluti venatores: Quod genus hominum, sermonibus plerunque celebratur, sed interiorem animi reverentiam vix

assequitur. Alii, contra, virtutem suam,
 inter monstrandum, obscurant; Ex quo
 fit, ut opinione minores sint, quam me-
 rita ipsorum postulant. Si quis rem sus-
 cipiat, simulque perficiat, quæ prius in-
 tentata fuerat; aut tentata quidem, sed
 deserta; aut ad exitum forsan perducta,
 sed minus commodè, & feliciter; is ho-
 norem adipiscetur majorem, quam si
 quid perfecisset gravioris sane difficul-
 tatis, & momenti; sed in quo, alterius
 tantum vestigia, & non ultra, premeret.
 Si quis actiones suas, ita inter se com-
 mittat, & contemperet, ut in aliquibus
 earum, singulis factionibus, vel populi
 combinationibus, satisfaciatur, Harmonia
 erit tanto perfectior. *Honoris sui minime*
frugalis dispensator est, qui rem quam-
vis suscipit, in qua dedecoris plus fuerit,
votis excidere, quam obtinuisse, honoris.
Honor, qui comparativus est, & alium
prægravat, reflexionem habet maxime
vividam; instar Adamantis, aut Carbu-
culi, cum angulis multiplicibus secti. I-
taque, enixe hoc agas, ut Competitores
tuos, si modo possis, etiam in iis, in qui-
bus ipsi summe gloriantur, superes. Ser-
vi, & amici familiares, prudentes modo
sint & cauti, existimationi cujuspiam,
 non

DE HONORE & EXISTIMAT. 291
 non modicum profunt: Ita *Q. Cicero*;
Omnis fama à domesticis erragnat. Invidia,
 quæ honoris veluti tinea & teredo est,
 optimè extinguitur, si quis id sibi præsti-
 tuere videatur, ut meritum potius am-
 biat, quam famam; & successus suos pro-
 speros, magis providentiæ Divinæ, &
 felicitati cuiam tribuat, quam artibus
 aut virtutibus propriis.

Gradus, Honoris Imperialis, sic vere &
optime ordinantur. Primo loco statuen-
di, Conditores Imperiorum; quales fue-
runt Romulus, Cyrus, Iulius Caesar, Otto-
mannus, Ismael. Secundo loco, Legum-
latores; qui etiam vocabantur Conditores
Secundi, aut Perpetui Principes; quoniam
Legibus suis, etiam post mortem, Impe-
ria administrant; quales fuerunt Lycur-
gus, Solon, Iustinianus, Eadgarus, Alpho-
nus Castilianus, cognomine Sapiens, qui
Septem Partitiones edidit. Tertio loco,
Liberatores, vel Servatores Patriarum
suarum; qui bellis intestinis diutinis fi-
nem imposuerunt, aut patrias, à servitu-
te alienigenarum, vel tyrannorum libe-
rarunt: veluti, Augustus Caesar, Vespasia-
nus, Aurelianus, Theodoricus, Henricus
Septimus Rex Anglia, Henricus Quartus
Rex Gallia. Quarto loco, Propagatores,
 M 3 five

sive *Propugnatores Imperii*; qui bellis honorificis fines Imperii protulerunt; vel defensione strenua & nobili, in vasoribus restiterunt. Ultimo loco, *Patres Patria*; qui iuste imperant, & temporibus felicibus, quamdiu vivunt, Cives suos beant. In his ultimis duobus, exempla non adduco, quandoquidem tanto numero sint. *Honorum*, qui *Subditis* competere possunt, *gradus* hi sunt. Primo statuendi *Participes* curarum; ii nimirum, quorum humeris, præcipuum pondus, rerum suarum, *Principes* imponunt: Vulgo appellamus *Manus Regum dexteræ*. Secundo, *Duces belli*, *Regum* suorum intelligo *Locum tenentes*; qui operam eis egregiâ in bellis præstant. Tertio, *Gratiosi*; eos volo, qui non ultra hoc potes sunt, quâ ut *Principibus* solatio sint, & *Populo* innoxii. Quarto, *Negotiis Pares*; qui magnos sub *Principibus* gerunt Magistratus; in quibus iuste & prudenter versantur. Est & genus quoddam *Honoris*, quod raro contingit; & tamen inter maximos reponi meretur: Hic est, eorum, qui se morti, & periculis, devovent, & sacrificant, propter bonum patriæ: Quod fecerunt *Marcus Regulus*, & duo *Decii*.

DE

LIV.

DE OFFICIO IUDICIS.

Meminisse debent *Iudices*, esse *Muneris sui*, *Ius dicere*, non autem *Ius dare*: *Leges* inquam interpretari, non condere. *Aliter*, deveniet eorum auctoritas, simile quiddam, auctoritati illi, quam sibi vendicat *Ecclesia Romana*: quæ prætextu *Interpretationis Scripturarum*, etiam addit aliquid quandoque, & immutat: Et pronunciat, quod non invenit; atque specie Antiquitatis, introducit *Novitatem*. *Iudicem* oportet esse, potius eruditum, quam ingeniosum; venerabilem, quam gratiosum; magisque deliberativum, quam confidentem. Ante omnia, integritas *Iudicium* quasi portio est, virtusque propria. *Maledictus sit* (inquit *Lex*) *qui terminum terra movet antiquum*; Sane, qui lapidem, fines distinguentem, transponit, culpa non caret. Verum *Iudex* injustus ille est, qui præcipue *Terminos* immutat, cum de terris & rerum proprietate, iniquam fert sententiam. Una certe iniqua sententia plus nocet, quam exempla plurima. Hæc enim, rivulos tantum inficiunt, illa autem

M 4 tem

tem fontes. Ita ait *Salomon*; *Fons turbatus, & vena corrupta, est justus cadens, in causa sua, coram adversario.* Officium *Iudicis* relationem habere possit, partim ad *Litigantes*; partim ad *Advocatos*; partim ad *Scribas & Ministros Iusticiæ* sub-
tus; partim ad *Principem* vel *Statum* su-
pra.

Primo quantum ad *Causas & Liti-
gantes.* Sunt (inquit *Scriptura*) qui *iudi-
cium vertunt in absinthium*: Sunt etiam
certe, qui illud vertunt in *acetum*. Inju-
sticia enim illud reddit *amarum*; mora
acidum. *Iudex* strenuus, hoc præcipue
agit, ut vim & dolum, compescat: quo-
rum vis magis perniciosa est, quanto a-
pertior; dolus quanto tectior & occul-
tior. Adde etiam *Lites* contentiosas, quæ
evomi debent, ut *crapula Curiarum. Iu-
dicem* decet, viam parare ad justam sen-
tentiam, qualem *Deus* parat; *valles exal-
tando; colles deprimendo*: Eodem modo,
quando ex alterutra parte, videt *Iudex*,
manum elatam, veluti in prosecutione
importuna, captionibus malitiosis, com-
binationibus, patrociniis potentum, Ad-
vocatorum disparitate, & similibus, tum
elucescit virtus *Iudicis* in æquandis iis;
quæ sunt inæqualia; ut *Iudicium* suum,
veluti

veluti in area plana, fundare possit. *Qui
fortiter emungit, elicit sanguinem*; Cum-
que torcular vini premitur fortius, vi-
num prodit acerbum, acinum sapiens.
Itaque caveant sibi *Iudices*, ab interpre-
tationibus *Legum duris*, & illationibus
alte petitis: Neque enim peior est tor-
tura, quam tortura *Legum*. Præcipue in
Legibus pœnalibus, curæ iis esse debet, ne
quæ in terrorem latæ sunt, vertantur in
rigorem: neve in Populum superindu-
cant, imbrem illum, de quo *Scriptura*;
Pluet super eos laqueos. Etenim *Leges pœ-
nales*, si severè executioni demandentur,
sunt similes *imbri laqueorum*, cadenti su-
per Populum. Itaque huiusmodi *Leges*,
si vel dormiverint diu, vel temporibus
presentibus minus quadrent, à *Iudicibus*
prudenter, in executione earum, re-
primantur:

*Iudicis officium est, ut ros, ita tempora
rerum, &c.*

In *Causis capitalibus*, decet *Iudices*
(quantum *Lex* permittit,) in *Iudicio*
meminisse misericordiæ; & cum severi-
tate *Exemplum*, cum pietate *Personam*,
intueri.

Quantum ad *Advocatos* qui *Causas*
agunt; *Patientia*, & *Gravitas*, in *Causis*
audien-

audiendis, *Iustitia* est pars essentialis; & *Iudex* nimium interloquens minime est *Cymbalum bene-sonans*. Non laudi est *Iudici*, si primus aliquid in *Causa* inveniat, & arripiat, quod ab *Advocatis*, suo tempore, melius audire potuisset: aut acumen ostendet, in probationibus, vel *Advocatorum* Perorationibus nimis cito interrumpendis; aut anticipet informationes *Quæstionibus*, licet ad rem pertinentibus. *Iudicis* partes in audiendo sunt quatuor: Probationum seriem ordinare, *Advocatorum*, & testium, prolixitatem, repetitionem, aut sermones extra rem, moderari; Eorum, quæ allegata sunt, medullam, & quæ majoris momenti sunt, recapitulare, seligere, & inter se componere; & demum *Sententiam* ferre. Quicquid ultra hæc est, nimium est; & oritur aut à gloriola & loquendi aviditate; aut ab audiendi impatientia; aut à memoriæ debilitate; aut à defectu attentionis sedatæ, & æquabilis. Sæpenumero mirum est visu, quantum *Advocatorum* audacia apud *Iudices* valeat; ubi contra *Iudices* ad imitationem *Dei*, (in cujus *Tribunali* sedent,) *superbos comprimere, & humiles erigere*, debent. Sed etiamnum magis mirum est,

Iudices

Iudices Advocatis quibusdam præ cæteris immoderatè & aperte favere. Quod necesse est, ut merces *Advocatorum* augeat & multiplicet, atque simul suspicionem corruptionis, & obliqui ad *Iudices* aditus, inducat. Debetur *Advocato* à *Iudice*, laus aliqua, & commendatio, cum *Causæ* bene aguntur, & tractantur; præsertim, si *Causa* sua cadat; Hoc enim apud *Clientem*, Existimationem *Advocati* sui tuetur, & simul opinionem ejus, de *Causa* sua, prosternit. Debetur etiam *Reipublicæ* reprehensio *Advocatorum* moderata, ubi callida nimis præstant consilia; aut supina apparet negligentia, aut levis informatio, aut indecora importunitas, aut impudens defensio. *Advocatus* autem illud tribuat *Iudici*, ne illi obstrepat, aut se rursus in *Causam* agendam callide insinuet, postquam *Iudex* de re pronunciat. E contrario autem, *Iudex* se *Causæ* mediæ, & nullatenus peroratae, non ingerat; nec *Clienti* occasionem præbeat, ut *Advocatos suos*, vel probationes, ad plenum non auditas, conquærat.

Quantum ad *Scribas & Ministros*. *Sedes Iustitiæ*, veluti locus sacratissimus est; ubi non tantum *sedes ipsa*, sed & *subsellia*,

&

& præcinctus sedis, scandalo & corruptelis vacare debent. Etenim (ut ait *Scriptura*) non colliguntur uva ex spinis; neque *Iustitia* suaves suos fructus edere potest, inter vepres & dumeta, *Scribarum* & *Ministorum* rapacium, & lucris inhiantium. *Curiarum* affecta pravi, sunt quatuor: Primò *Seminatores litium*; qui *Curias* tumescere faciunt, *Populum* tabescere. Secundò, qui *Curias*, *contentionibus* circa *Iurisdictionem* implicant; neque vere sunt, (ut habentur) *Amici Curia*; sed *Parasiti Curia*; *Curias* inflando ultra terminos, propter micæ & compendia propria. Tertiò, ii, qui possunt cenferi tanquam *Curiarum manus sinistra*: Homines, qui *Curiarum* processus legitimos, diverticulis, & versutis, distorquent; *Iustitiam*que in lineas obliquas, & labyrinthos, trahunt. Quartò, *Explicatores* & *Exactores Feodorum*, qui tritam Similitudinem confirmant *Curiarum* ad *rubum*; quo dum ovis, tempestatem fugiens, se recipit, velleris partem amittit. Contra, *Scriba antiquus*, in anteaetis *Curiarum* peritus, in actis ipsis concipiendis cautus, & in negotiis *Curia* solers, digitus est *Curia* egregius; Et sæpe *Iudicii* ipsi viam monstrat.

Quan-

Quantum vero ad *Principem*, aut *Statum*. *Iudices*, ante omnia, in memoria fixum tenere debent, versiculum ultimam *Duodecim Tabularum Romanarum*; *Salus Populi Suprema Lex*; & pro certo ponere, Leges, nisi sint in ordine ad eum finem, res esse captiosas, & oracula male inspirata. Itaque, bene succedit, cum *Rex* aut *Status* sapius cum *Iudicibus* deliberat; & rursus, cum *Iudices* *Principem* & *Statum* sapius confulant. Ille, cum inter deliberationes *Politicas* interveniat *Quæstio Iuris*: Hi, cum in *Subjecto* legali, interveniant considerationes *Status*. Contingit enim, haud raro, ut res in *Iudicium* adducta, versetur circa *Meum* & *Tuum*, & nihilominus consequentia ejus ad *rationes Status* penetret. Intelligo autem, ad *rationes Status* pertinere, non solum, si quid ad jura *Regalia* impetenda spectet, verumetiam si quid innovationem aliquam minus tutam, aut exemplum periculosum, introducat; aut si manifesto portionem aliquam *Populi* majorem graveret. Neque quisquam infirmi *Iudicii* existimet, justas Leges, adversus *Politica* vera, aliquid antipathia habere. Sunt enim hæc duo veluti spiritus & nervi, quorum

quorum alteri in alteris moventur. Recordentur etiam *Iudices, Salomonis Thronum*, Leonibus utrinque suffultū fuisse: Sint sane *Leones*, sed *Leones* sub *Throno*; caventes, ne aliquid ex *juribus Regalibus*, impetant aut convellant. Postremo, ne sint *Iudices* tam ignari, juris & prerogativæ suæ, ut cogitent, non sibi relinqui, tanquam muneris sui partem principalem; sanum & prudentem Legum usum, & applicationem. Etenim in animum revocare poterint, dictum illud *Apostoli*, de lege, humanis legibus, majore; *Nos scimus quia Lex bona est, modo quis ea utatur legitime.*

L V.

DE IRA.

IRam penitus extinguere velle, ostentatio quædam *Stoicorum* est. Meliora nos nacti sumus *Oracula: Irascimini, & nolite peccare; Sol non occidat super iracundiam vestram.* Limites *ira* apponendi sunt, & quousque, & quamdiu. Dicemus primò, quibus modis, *inclinatio naturalis*, aut etiam *Habitus ira*, temperari possit, & leniri. Secundò, qualiter particulares *actus ira* reprimi possint, aut

aut saltem citra nocumentum cohiberi. Tertio, quibus modis, *ira excitari* possit, aut *sedari*, in aliis.

Quantum ad primum; Non alia se ostendit via, quam ut serio in animo revolvas, mala & calamitates *Ira*; & quam vehementer vitam humanam perturbat, & infestat. Hoc autem tempestivum fuerit maximè, si pone nos respiciamus, quamprimum *impetus ira* resederit. Eleganter *Seneca*; *Iram ruina similem esse, qua in aliud cadendo, seipsam comminuit & frangit.* Hortatur *Scriptura*; *Vt animas nostras in patientia possideamus.* Certe, quicumque *patientia* excidit; de *anima* suæ *possessione* dejicitur. Hominis non est, *Apes* imitari;

-- *Animasque in vulnere ponunt.*

Ira sane, si quis recte attendat, res humilis est, & infra dignitatem hominis. Hoc liquebit, si illos intueamur, in quibus *ira* regnat: qui plerunque ex infirmioribus sunt; *pueri, mulieres, senes, agrosi.* Itaque, cum *irasci* contigerit, caveant homines, (si modo dignitatis suæ velint esse memores,) ne *iram* suam, cum metu eorum quibus *irascuntur*, sed cum contemptu, conjungant; ita ut injuria superiores potius videantur, quam inferiores:

feriores: Quod non difficile factu foret, si quis *iram* suam, paululum regat, & inflectat.

Quantum ad Secundum; *Causa* & *Motiva ira*, præcipue tres sunt. Primò, si quis *pronus* sit ad *sensum injuria*; nemo enim *irascitur*, nisi qui se læsum sentiat. Itaque teneri qui sunt, & delictati, ut subinde *irascantur*, necesse est: tot se offerent, quæ illis molestiam exhibebunt; quæ à Naturis robustioribus vix sentientur. Secundò, si quis *curiosus* & *perspicax* sit, in *interpretatione injuria* illatæ, quatenus ad *Circumstantias* ejus, ac si *contemptum* spiraret. Opinio enim *contemptus*, *iram* excitat & acuit, plusquam læsio ipsa. Itaque, si homines ad ista ingeniosi sint, *iram* miris modis incendunt. Ultimò, *opinio contumelia*, sive quod existimatio hominis per consequentiam lædatur & perstringatur, *iram* intendit & multiplicat. Cui rei accedit *Remedium præsentaneum*. Ut quis utatur, (quod *Consalvus* dicere solebat,) *tela honoris crassiore*: Sed in omnibus *Ira* frænationibus, optimum est, tempus lucrari, & sibiipsi persuadere, horam vindictæ nondum adesse; sed instare, quasi ad manum, opportunitatem

nitatem aliquam majorem; atque hoc pacto, motum animi interim compescere, & se in tempus aliud servare. *Ira* autem, ut citra noxam erumpat, utcunque hominem obsederit, duo sunt, quæ maxime cavenda. Prius est, *Acerbitas verborum*, præcipue *aculeatorum*, & ei, quem ferimus, propriorum; *Communia* enim *imaledicta mordent minus*. Atque rursus, *Secretorum revelatio*; Hoc enim societati quemvis ineptum reddit. Posterius est, ne quis, dum *ira* fervet, *negotium*, quod in *manibus est*, *abrumpat*; sed utcunque *ira* frænum laxet, nihil tamen agat, quod revocari non possit.

Quantum ad excitandam, aut sedandam *iram* in aliis; fit hoc maxime per temporum electionem prudentem. Cum subtristes homines sunt, aut aliquantulum morosi, tempus est *iram* incendendi. Deinde, ut antea diximus, decerpando, & inculcando, quicquid *contemptum* arguere, aut aggravare possit. Rursus, *ira* sedatur per contraria hisce. Primò, deligendo tempora serena, & ad hilaritatem prona, in quibus negotium aliquod ingratum, & ad iracundiã provocans, aperias: Prima enim impressio plurimum valet. Deinde, ut, quantum fieri

fieri potest, *injuriam à contemptu* segreges; eam imperitiæ, timori, animi concussioni repentinæ, aut simili cuiquam imputando.

LVI.

DE VICISSITUDINE RERUM.

Salomon inquit; *Nihil novum super terram.* Itaque, quemadmodum Plato opinatus est; *Omnem scientiam nihil aliud esse, quam reminiscenciam;* Sic Salomon pronunciat; *Omnem novitatem nihil aliud esse, quam oblivionem.* Ex quo cernere possis, fluvium Lethes, non minus super terram, quam subter terram, decurrere. *Astrologus* quidam abstrusus, & parum notus, asserit: *Nisi intercaussa fuissent res due constantes; (una, quod stella fixa, aequalem inter se distantiam, perpetuo servant; nec unquam propius sibi invicem accedant, aut longius à se abscedant: altera, quod motus diurnus non variet:) ne momentum quidem temporis individuum aliquod durare potuisset.* Illud certum est, materiam in perpetuo fluxu esse, neque unquam consistere. Atqui, magna illa *lintea sepulchralia*, quæ omnia oblivione involvunt, duo

duo sunt; *Diluvia & Terra-motus.* Quatenus ad *Conflagrationes, & Siccitates* magnas, illæ populum penitus non absorbent, aut destruunt. Fabula *Phæontis*, brevitate conflagrationis, ad unius tantum dici spatium, repræsentavit. Atque triennis illa, à *pluvia cessatio*, tempore *Elia*, particularis tantum fuit, & multos superstites reliquit. *Incessiones* illas loqueris, quæ per fulmina & fulgura, apud *Indias Orientales* fiunt! *Angustæ* quidem sunt, nec magna spatia occupant. *Pesilentias* etiam prætereo, quia nec illæ totaliter absorbent. Verum, in memoratis illis duabus calamitatibus, (*Diluviorum, & Terra-motuû,*) insuper notandum est; reliquias populorum, quas emergere contigerit, perunque homines rudes & montanos esse; quique temporum præteritorum memoriam posteris tradere non possint; Adeo ut oblivio non minus omnia involvat, quam si nulli prorsus superstites remanerent. Si quis attente introspeciat, *Indorum Occidentalium* conditionem, probabile reperiet, eos populum juniorem esse & recentiorem, quam populos orbis veteris. At longe verisimilius est, desolationem illam, quæ illos olim

olim invaserat, minimè per *Terra-motus* factam: (contra quam narrabat *Sacerdos Ægyptius*, in colloquio cum *Solone*, de *Insula Atlantide*; eam, scilicet, à *Terra-motu absorptam esse*;) sed potius per *diluvium particulare*. *Terra-motus* enim in illis Regionibus rarè eveniunt. Verum, è contraria parte, tam immania plane & vasta habent flumina, ut fluvii *Asie, Africa, & Europa*, præ illis, instar rivulorum sint. Quin & *Andes* ipsorum, sive *Montes*, nostris longe sunt altiores: Unde credibile est, reliquias stirpis hominum, apud eos, post tale *diluvium particulare*, conservatas fuisse. Quantum verò, ad observationem *Machivelli*; nimirum, zelotypiam & æmulationem Sectarum, ad extinguendam rerum memoriam, multa molitum: qui *Gregorio Magno* notam inurit, ac si pro viribus suis Antiquitates omnes *Erbnicorum* suppressere annixus fuerit: Non video certe huiusmodi zelos, aut notabile quidpiam efficere, aut diu durare: Id quod liquet in successione *Sabiniani*, qui Antiquitates easdem statim resuscitavit: Tum vero prohibita, licet tenebris cooperta, obrepunt tamen, & suas nanciscuntur Periodos.

Vicissitudines sive *Mutationes* in *Globo superiori*, fufius, in hoc Sermone, tractandæ non sunt. Forfitan, *Annus magnus Platonis*, nisi *Mundus* ante dissolutionem esset destinatus, aliquem fortitii possit Effectum: Non in renovandis corporibus Individuorum; (Id enim fumus & vanitas eorum est, qui opinantur corpora Cœlestia, accuratiora in hæc inferiora habere influentias, quam revera habent;) Sed tantum in summis & massis rerum. *Cometa* proculdubio aliquid operantur super eadem summam & massam rerum; verum, homines, ut nunc est, indiligentes, aut curiosi, circa eos sunt; eosque potius mirabundi spectant; atque itineraria eorundem conficiunt, quàm Effectus eorum prudenter & sobrie notant; præcipue Effectus eorum comparativos; id est, *Cometa* talis magnitudinis; talis coloris & lucis; conversionis radiorum; situs, quatenus ad Regionem cœli; tempestatum anni; semitam aut cursus; durationis; quales producat Effectus.

Leviculum quiddam est, quod olim inaudiveram; neque tamè profus contemni volo, sed in observationem aliquam venire. Ferunt, à *Belgis* notatum esse,

esse, singulis septenis lustris, similem annorum temperaturam & tempestatum cœli, velut in orbem redire: Exempli gratia; Magnas glacies, inundationes magnas, magnas siccitates, hyemes tepidas, ætates frigidiores; & similia. Vocant autem hujusmodi Circulum annorum, *Primam*. Hoc autem ideo recenseo, quod oculos in præterita coniciens, hujusce rei inveni congruentiam; haud exactam sane, sed non multum discrepantem.

Verum transeamus à *Naturalibus* ad *Humana*. Maxima apud homines *Vicissitudo*, est illa *Sectarum & Religionum*. Hi enim Orbis, animis hominum, maxime dominantur. *Religio* vera super *Petram edificata est*; reliquæ fluctibus temporum agitantur. Dicamus igitur de *Novarum Sectarum Causis*; atque *Consilii* aliquid circa eas inspergamus; quatenus humani ingenii infirmitas, tantis *revolutionibus*, moras injicere, aut remedia exhibere, poterit.

Quando *Religio recepta* discordiis laceratur; sanctitas item professorum labefactata est, & scandalo exposita; simulque tempora stupida, indocta, & barbara sunt; à *Nova* alicujus *Sectæ* ori-

tu merito metuendum; præcipue, si eo tempore, *ingenium* aliquod *intemperans*, & *Paradoxa spirans*, suboriatur. Quæ omnia tenuerunt, *Mahometes* cum *Legem* suam promulgavit. *Sectæ nova* licet pululer, duobus si destituatur adminiculis, ab ea non metuas; non enim late se diffundet. Primum est, *Imperii*, sive *Autoritatis stabilitas*, *oppugnatio*; Nihil enim magis populare est, quam Principatus, & Politias, convellere. Alterum est, *Porta luxuria & voluptatibus aperta*: *Hereses* enim *speculativæ*, (qualis fuit olim *Arrianorum*, & hodie *Arminianorum*,) etsi in hominum ingenia miris modis operentur, statum tamen *Rerum* publicarum nõ magnopere concutient, nisi ex occasione motuum *Civilium*. Modi tres sunt, quibus *Nova Sectæ* plantantur; *Miraculis*, *Eloquentia*, & *Gladio*. Equidem *Martyria* inter *miracula* numero; quoniam vires naturæ humanæ excedere videntur: Idem etiam facere licet, de excelsa illa & admirabili *vita sanctimonis*. Certe, non alia melior via est, ad *Sectarum & Schismatum* ortus repellendos, quam abusu reformatio; dissidiorum minorum pacificatio; leniter à principio procedere, & à sanguinariis

nariis persecutionibus abstinere; Schismatum denique Coryphæos, favoribus potius & dignitatibus mollire atque allicere, quam violentia & sævitia exacerbare.

Mutationes & Vicissitudines in rebus bellicis, haud pauca sunt; sed præcipue in tribus versantur: In *Sede belli*; in *Genere armorum*; & in *Disciplina militari*: *Bella*, antiquis temporibus, *mo-vere* videbantur; ex *Oriente* potissimum in *Occidentem*: Etenim *Persæ*, *Affryii*, *Arabes*, *Scythæ*, (qui inuasores erant,) omnes *Orientalis* fuerunt. Verum est *Gallos* fuisse *Occidentales*: Sed de duabus tantum ipsorum incursionibus legimus; Una in *Gallo-Græciam*, altera contra *Romanos*. Attamen *Oriens* & *Occidens* cœli *Climata* non determinant; neque etiam *Belli motus*, ab *Oriente*, aut ab *Occidente*, aliquid certæ observationis recipiunt. Sed *Meridies*, & *Septentrio*, natura fixi sunt: Atque raro, in omni memoria invenitur, *Meridionales interiores* invasisse *Septentrionales*; sed e contra. Unde manifestum est, *Tractum Mundi Septentrionalem*, natura ipsa, magis esse *bellicosum*; Sive hoc ascribi possit hujus *Hemispherii stellis*; sive

sive amplitudini continentium ad partes *Septentrionales*, cum partes *Australes*, (quantum adhuc innotuit,) maria fere occupant; sive, (id quod manifestissimum est,) *frigoribus Climatis Borealis*; Nam hoc ipsum, absque alia causa quacunque, corpora indurat, spiritus inflammat: ut liquet in populo *Araucensi*; qui ad ulteriora *Austri* positi, omnibus *Peruviansibus*, fortitudine longe præcellunt.

Imperio aliquo magno labascente, & viribus fracto, pro certo *bella* expectes. Etenim *Imperia* magna, dum in vigore sunt, *Copias* nativas *Provinciarum* enervant & destruunt, propriis cohortibus domi fidentia; Cum autem & illæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis *Genibus* in prædam cédunt. Hoc eventus in *declinatione Imperii Romani*; atque etiam in *Imperio Occidentali*, post *Carolum Magnum*, cum aves singulæ plumas suas repeterent; atque simile quidpiam, etiam *Imperio Hispano*, contingere possit, si quando viribus decideret. Ex altera parte, *accessiones* magnæ *Ditionum*, & *unionis Regnorum*, similiter *bella* suscitant: Etenim, cum *Status* aliquis in potentiam majorem insurgit, similis est

est fluvio intumescenti, qui inundationem statim minatur: ut videre est in Imperiis Romanorum, Turcarum, Hispanorum, & aliorum. Attende, cum Mundus Nationibus Barbaris minus abundet, sed civiliores fere sunt; Qui uxores temere non ducent, nec liberos progignunt, nisi modum familiam alendi, aut saltem victum parandi, præviderint; (ut fit in omnibus prope Nationibus, hodierno die, exceptis Tartaris,) non ingruit periculum ab Inundationibus aut migrationibus Populorum: At cum Populorum greges magni sunt, qui perpetuo sobolem suscipiunt, de fortunis & sustentatione sua in futurum minime solliciti; necessarium est, ut in seculo uno aut altero, portionem aliquam multitudinis suæ exonerent, & novas sedes quærant; & sic alias Nationes invadant; Quod Populi Septentrionales veteres forte facere solebant: sortes dantes, quæ pars domi maneret, quæ autem alio migraret. Cum Gens aliqua, prius bellicosa, ad mollitiem & luxuriam degenerat, de bello certa esse possit: Status enim tales, plerunque, dum degenerant, opes accumulunt; adeo ut præda invidet, & declinatio virium animet.

Gen-

Gentes alias, ad eosdem invadendos.

Quantum ad *Armorum* & *Telorum* genus; Illorum mutationes sub observationem vix cadunt: Attamen & hæc ipsa Periodos & *Vicissitudines* suas sortiuntur. Pro certo enim est, *Tormenta ignea*, apud Urbem *Oxydracaram* in *India*, tempore *Alexandri Magni*, cognita fuisse; Eaque à *Macedonibus*, *Tonitrua*, & *Fulgura*, & *Operationes Magicas*, habita & appellata. Similiter, indubitatum est, usum *Pulveris Pyrii*, & *Tormentorum igneorum*, *Chinensibus*, ante annos bis mille, innotuisse. Conditiones *Telorum*, & mutationes in melius, hæc sunt: Primo, ut ad distantiam majorem feriant: Id enim periculum, ab hostili parte, anticipat; quod certè *Tormenta*, & *Sclopetum* majora præstant. Secundo, ut impetus eorum fortior & validior sit, in quo genere *Tormenta ignea*, *Arietationes* omnes & antiquas machinas, item superant. Tertio, ut usus eorum commodior & facilius fit; id quod etiam *Tormentis igneis majoribus* competit: quæ omnibus tempestatibus idonea; vectura levia & mobilia sunt; & his similia.

Quod ad *Militiam* attinet: Antiquis temporibus numerum præcipue cura-

N 2

bant;

bant; virtuti & animis militum, in bellis gerendis, fidebant; dies sæpius & loca præliandi constituiebant, & æquo Marte experiebantur; denique in acie instruenda & ordinanda imperitiores fere erant. Postea, *numerum* præoptabant commodum potius quam vastum; locorum opportunitates, diversionum artificia, & similia, captabant; postremo, in acie ipsa instruenda peritiores evadebant.

In Reipublicæ alicujus *adolescencia* arma florent; ætate media, *Litera*; ac deinceps, ad moram aliquam, duo illa simul, florere solent: de vix autem ætate, *Artes Mechanica & Mercatura. Litera* vero suam habent infantiam, quando leuiusculæ sunt, & pueriles: Sequitur earum *adolescencia*, quando luxuriantur, & juvenile quiddam sapiunt: Succedit ætas virilis, quando solidiores & exactiores deveniunt; Postremò senectus earum obrepit, cum *siccæ & exhaustæ* fiunt; manente tamen garrulitate. Verum consultum non fuerit, in rotas hæc *Vicissitudinum*, nimis longum oculos figere, ne vertigine corripiamur. Quatenus vero ad *Philologiam*, quæ in hoc Argumento, ut plurimum, versatur, nihil aliud est, quam Narratiuncularum &

MOD. IN VIRT. PROFICIENDI. 315
& Observationum futillum congeries quædam; ideoque Scripto huic minime congruit.

L VII.

QUOMODO PROPECTUS IN
VIRTUTE FACIENDUS SIT.

PLurima confici possunt præcepta, de prudenti Institutione Exercitationum animi, non minus quam corporis. Illorum pauca recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *pensis, vel magis arduis, vel magis pusillis*, quam res postulat: Nam si oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre, bene sperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiducia plenum, opinionem concitabis, quam plus sibi polliceatur, quam præstare possit; quod secum trahit socordiam. In utroque autem ingenii temperamento, fiet ut experimentum expectationi non satisfaciatur: id quod animum semper dejicit, & confundit. Quod si pensa leviora fuerint, magna inducitur, in progressionis summa, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo Habitus comparatur,*

tur, duo in primis tempora observentur: alterum, quando animus optime fuerit ad rem dispositus; alterum, quando pessime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex posteriore, nodos obicesque animi contentione strenua deterramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Aristoteles obiter meminit; *Vt totis viribus (citra tamen vitium) nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur;* Sicut cum in adversum gurgitis remigamus; aut baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium fleximus.

Quartum præceptum ex illo Axio-
mate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quacunque feliciter trahi & suavius, si illud, quo tendimus, in intentione operantis, non sit principale, sed tanquam aliud agendo superetur;* quoniam ita fert natura, ut necessitatem & imperium durum ferre oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi possint, de regimine consuetudinis: *Consuetudo enim, si prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) altera natura: Quod si imperite, & fortuito administrerur, erit tantum*

tantum *Simia* naturæ; quæ nihil ad vivum imiterur, sed inscite tantum, & deformiter.

Similiter, si de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influenza, verba facere vellemus; num-nam desunt plurima præcepta, & consilia fructuosa, eo spectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poesin* appellavit *Vinum Damonum*; cum revera progignat, plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ bene perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Invenes non esse idoneos Moralis philosophia auditores;* quia in illis perturbationum æstus non dum sedata est, nec tempore & rerum experientia consopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideo fit, ut Scriptorum prætorum præstantissimi libri, & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissime invitati sunt; tam augustam ejus majestatem omnium oculis representando; quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam habitu Parasitorum indutas, derisui propinando) tam parum prosint, ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non consueverunt,

verunt, à viris atate & iudicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum est, iuvenes multo minus *Politica*, quam *Ethica*, auditores idoneos esse, antequam *Religione*, & *Doctrina de moribus & officiis*, plane imbuantur; ne fortè iudicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas; sed omnia ex utilitate, aut successu metienda? Sicut Poeta canit;

Prosperum & felix scelus Virtus vocatur.
Et rursus,

Ille crucè pretiū sceleris tulit, hic diadema.
Ac Poetæ quidem hæc satyricæ, & per indignationem loqui videntur: at *Libri* nonnulli *Politici*, idem serio & positive supponunt. Sic enim Machiavello dicere placet, *Quod si contigisset Casarem bello superatum fuisse, Catilinā ipso fuisset odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex libidine & sanguine conflata; atque animum excelsum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) suspiciendum. Videmus etiam, ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines, *Doctrinas pias & Ethicas*,

Ethicas, antequam *Politica* degustent, plenis faucibus haurire. Nimirum, quod qui in Aulis Principum, & negotiis Civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam fere sinceram & internam *morum* probitatem assequantur; quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone; *Hæc bona, qua videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria; qua nonnunquam requirimus, ea sunt omnia, non à natura, sed à magistris*. Sunt & Axiomata alia complura, de iis, quæ à *Studiis & Libris*, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *abeunt studia in mores*: Quod pariter affirmandum, de cæteris illis rebus, *Convictu, Fama, Legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

Cæterum *animi* quædam est *cultura*, quæ adhuc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento; *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur*

tur in statu perfectiore; aliis, in statu magis depravato. Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut bona illa tempora foveantur; prava vero, tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac bonorum quidem temporum fixatio duobus modis procuratur, *Votis*, aut saltem *constantissimis animi Decretis*; & *Observantiis*, atque *Exercitationibus*: quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio, & obedientia jugiter continent. *Malorum temporum obliteratio*, duplici itidem ratione perfici potest; *Redemptione aliqua*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Novo vita instituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars, ad Religionem plane spectare videtur; Nec mirum, cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vires erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium; & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vt fines vita actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus,*

mus, rectos, & virtuti congruos; qui tamen tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppetat facultas. Si enim hæc duo supponantur; ut & *fines Actionum sint honesti, & boni; & decretum animi de iis assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans*; sequetur, ut continuo veritas & efformet se animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe, illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* referat; cum reliquæ, quæ diximus, videntur esse solummodo sicut *Opera manus*. Quemadmodum enim *Scultarius*, quando simulachrum aliquod sculpsit aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit;) E contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incurabimus, ad fortitudinem, aut reliquas parum proficimus: quando autem *rectis & honestis finibus*, nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit

rit virtus, quam animo nostro commenderint, & imperaverint fines illi, reperimus nos jamdudum imbutos, & prædispositos habitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse status ille animi, qui egregie ab Aristotele describitur; & ab eo, non *Virtutis*, sed *Divinitatis* cujusdam caractere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt; *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, qua supra humanitatem est, Heroicam sive Divinam virtutem.* Et paulo post, *Nam ut fera, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidem status, altius quiddam virtute est; ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ Ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquã imitamentum, sed tanquam exemplar, proponit, cum ait; *Opus non esse Homini-bus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos equos & propitios se Dominos mortalibus præstarent, ac Trajanus præstisset.* Verum hæc profanam Ethnicorum jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera, & sancta Fides Christiana, rem ipsam petit; imprimendo animis

MOD. IN VIRT. PROFICIENDI. 323
animis hominum Charitatem, quæ appositissime *Vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sane elegantissime dictum est à Menandro, de amore sensuali, qui *divinum* illum perperam imitatur; *Amor, melior Sophista lavo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophista & præceptore inepto, quem *lavum* appellat. Siquidem universis suis operosis regulis & præceptionibus, hominem tam dextre & expedite effingere nequeat ut seipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cujuscpiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per universam *Ethicam doctrinam*; quæ *Sophista* profecto habet rationem, si cum altera illa confertur. Quinetiam, sicut Xenophon recte observavit; *Ceteros affectus, licet animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere, per ecstases, & excessus suos; Amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere.* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant; excessui in-
terim

324. MOD. IN VIRT. PROFICIENDI.
terim sunt obnoxia; sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam, Divinæ parem, aspirarent, prævaricati sunt & ceciderunt: *Ascendam & ero similis Altissimo.* Homo dum ad scientiam, Divinæ parem, aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum* Verum ad similitudinem, Divinæ bonitatis, aut *charitatis*, aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam *imitationem* etiam invitamur; *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.* Quin & in ipso Archetypo naturæ Divinæ, verba sic collocat religio Ethnica (*Optimus, Maximus;*) Scriptura autem sacra pronunciat, *Miserericordia ejus super omnia opera ejus.*

LVIII.

DE CIVILI CONVERSATIONE.

Conversatio certe affectata esse non debet, at multo minus neglecta: cum

DE CIVILI CONVERSATIONE. 325
cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in se ipsa præ se ferat; & ad negotia, tam publica, quam privata, commode administranda, plurimum juvet. Etenim sicut actio Oratori, tanti habetur, (licet sit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviore, & interiores videntur, anteponatur; eodem fere modo, in Viro Civili, *Conversatio*, ejusque regimen (ut cunque in exterioribus occupetur) si non summum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipse, ejusque compositio? Recte Poeta;

— *Nec vultu destrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim Orationis*, *vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *Facta*, non minus quam *Verba*, *vultu* pariter destrui possint, si Ciceroni credamus; qui, cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales; non in hoc eam potissimum sitam dixit, ut aditus præberet ad se faciles, nisi etiam *vultu* ipso comiter accedentes exciperet; *Nil interest habere ostium apertum, vultum clausum.* Videmus quoque Atticum, sub primum Ciceronis cum Cæsare congressum, bello adhuc fervente, diligenter

ter & serio Ciceronem per epistolam monuisse, de *Vultu* & *Gestu*, ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod si tantum possit, *Oris* & *Vultus* solius moderatio, quanto magis *Sermo familiaris*, & alia, quæ ad *Conversationem* pertinent? Atque sane Summa, & Compendium decori, & elegantia morum, in hoc fere sita sunt; ut quasi æqua lance, & propriam dignitatem, & aliorum, meriamur & tueamur: Quod etiam, non male expressit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo personæ caractere; *Ne (inquit) aut arrogans videar, aut obnoxius; quorum alterum est, aliena libertatis obli- ti, alterum, sua.* Ex contraria vero parte, si *Vrbanitati*, & elegantia morum externæ, impensius studeamus, transeunt illæ in affectationem quandam deformem, & adulterinam; *Quid enim deformius, quam Scenam in vitam transferre? Quinetiam, licet in excessum illum vitiosum minime prolabantur, temporis tamen nimium in huiusmodi leviculis absumitur; animusque ad curam ipsarum, magis quam oportet, deprimitur.* Ideoque sicut in Academicis, adolescentes literarum studiosi, at sodalium congressibus plus satis indulgentes, moneri soleant

DE CIVILI CONVERSATIONE. 327
soleant à Præceptoribus: *Amicos esse fu- res temporis*: Sic certe assidua ista, in *Conversationis* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adeo in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quasi nati videntur, hoc ferè habent, ut sibi ipsis in illa sola complacent, & ad virtutes solidiores, & celsiores, vix unquam aspirent: Quando contra, qui sibi in hac parte defectus sunt conscii, decus ex bona existimatione quærunt: Ubi enim adest bona existimatio, omnia fere decent; ubi vero illa deficit, tum demum à commoditate morum, atque *Vrbanitate*, subsidium petendum est. Porro, ad res gerendas, vix gravius, aut frequentius reperias impedimentum, quam huiusce decori externi curiosam nimis observationem; atque illud alterum, quod huic ipsi inservit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon; *Qui respicit ad ventos, non seminat; qui respicit ad nubes, non metit*: Creanda siquidem nobis est oportunitas, sapius quam opperienda. Ut verbo dicamus, *Vrbana* ista morum *compositio*, veluti vestis animi est; & proinde vestis

vestis commoditates referre debet. Primum enim, talis esse debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maxime conspicuam; si, qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremò, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustiet, ut ejusdem motus in rebus gerendis, cohibeat & impediat.

LIX.

CONSILIA QUÆDAM DE NEGOTIIS, EX PARABOLIS ALIQUIBVS SALOMONIS.

PARABOLA.

1. *Mollis responsio frangit iram.*

EXPLICATIO.

Si incendatur *Ira* Principis, vel Superioris adversus te, & tuæ jam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut fiat *responsio*; Alterum, ut eadem sit *mollis*. Prius continet tria præcepta. Primo, ut *caveas à Silentio tristi & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quod respondere possis; aut Dominum occulte

occulte iniquitatis insinulat, ac si aures ejus, defensionem, licet justæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defensionem postules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, (nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione *efferr*,) aut plane significat, te artificiosam quandam defensionem *meditari*, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum semper fuerit, aliquid in præsentia, & è re nata, in excusationem tui adducere. Tertio, ut fiat *profrus responsio*: *Responsio* (inquam) non mera *Confessio*, sed aliquid Apologiæ, & Excusationis inspergatur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud ingenia valde generosa & magnanima; quæ rara admodum sunt. Sequitur posteriore loco, ut *responsio sit mollis*, minime præfracta, aut aspera.

PARABOLA.

2. *Servus prudens dominabitur in Filium stultum; & partietur hereditatem inter fratres.*

EXPLICATIO.

In omni familia, turbata & discordi, semper exurgit aliquis *Servus*, aut *humilis Amicus*, præpotens, qui pro arbitro

iro segerat, ad lites familię componendas; cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipse, sunt obnoxii. Ille, si suam rem agat, familię mala fovet, & aggravat; sin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: adeo ut etiam tanquam inter *Fratres* haberi debeat, aut saltem *procuracionem hereditatis* accipere *fiduciariam*.

PARABOLA.

3. *Vir sapiens, si cum stulto contendere, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.*

EXPLICATIO.

Monemur sapius, ut *Congressum imparē fugiamus*; eo sensu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile est *Monitum*, quod hic *exhibet Salomon*, *Ne cum indigno contendamus*. Iniqua enim prorsus sorte, hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur *victoria*; si superemur, magna *indignitas*. Neque juvat etiam, in huiusmodi contentione exercenda, si interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *fastu & contemptu*. Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Pessime autem fit, si huiusmodi

persona,

persona, quacum contendimus, (ut *Salomon loquitur*,) aliquid affine habeat cum *Stulto*; hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

PARABOLA.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi.*

EXPLICATIO.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet, *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostra intersunt: nimirum, quando secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia, perfidiæ & ingratitude plena sint. Adeo ut, si comparari possit speculum aliquod Magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinus projiceretur & collideretur. Huiusmodi enim res, veluti foliorum murmura sunt, & brevi evanescent. Secundo *Curiositas illa animum suspicionibus nimis onerat*, quod consiliis inimicissimum est; eaque red-
dit

dit inconstantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipsa sapissime figit, alias prater volatura*: Grave enim est conscientias hominum irritare; qui, si latere se putent, facile mutantur in melius; sin deprehensos se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sertorii chartas universas, nec à se perlectas, nec aliis permissas, igni protinus dedisset.

PARABOLA.

5. *Advenit veluti viator pauperis; & egestas quasi armatus.*

EXPLICATIO.

Eleganter describitur in Parabola, quomodo *Prodigis*, & circa rem familiarem incuriosis, superveniant *navfragia fortunarum*. A principio enim pedentim, & passibus lentis, instar *viatoris*, advenit *obratio*, & *fortis diminutio*, neque fere sentitur: At non multo post invadit *Egestas*, tanquam *vir armatus*, manu scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius, resisti non possit; cum apud antiquos recte dictum sit, *Necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam*. Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

PARA-

PARABOLA.

6. *Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit; & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

EXPLICATIO.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Ut non mittamus margaritas nostras ante porcos*: Distinguuntur autem in hac *Parabola*, actiones *Præceptionis*, & *Reprehensionis*; Distinguuntur itidem personæ *Derisoris*, & *Impii*; Distinguitur postremo, *id quod rependitur*: In priore enim rependitur *opera lusa*; in posteriore, etiam & *macula*. Cum enim quis erudit, & instituit *Derisorem*; *Iactura* primum fit *temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Postremo, *Derisor* ipse, *scientiam, quam didicit, fastidio habet*. At majore cum periculo, transigitur res in *reprehensione impii*; quia non solum *Impius* non auscultat, sed & *cornua obvertit*, & *reprehensorem*, odio sum sibi jam factum, aut confestim *convitiis proscindit*, aut saltem postea apud alios *criminator*.

PARABOLA.

7. *Filius sapiens lætificat patrem: Filius vero stultus mæsticia est matri suæ.*

EXPLI-

EXPLICATIO.

Distinguuntur solatia atque ægritudines Oeconomica, *Patris* videlicet & *Matris*, circa *Liberos* suos. Etenim *Filius prudens & frugi*, præcipuo solatio est *Patri*, qui *virtutis* pretium melius novit quam *Mater*; ac propterea *Filii* sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortasse affert institutum suum, quod *Filium* tam probe educarit, illique honestatem morum, præceptis & exemplo, imprefferit. Econtra, *Mater calamitatis Filii plus compatitur*, & inolet; tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortasse indulgentiæ suæ conscia, qua eum corruperit, & depravaverit.

PARABOLA.

8. *Memoria Iusti cum laudibus; at nomen Impiorum putrescet.*

EXPLICATIO.

Distinguitur inter famam virorum bonorum; qualis esse soleat post obitum. *Viris enim bonis*, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) nomen continuo efflorescit, & laudes magis indies invalescunt: At *viris malis*, (licet fama eorum, per gratiam amico-

mico-

micorum, & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit,) paulo post fastidium *nominis* oboritur; & postremo laudes illæ evanida, in *infamiam*; & veluti in odorem gravē & tetrum, desinunt.

PARABOLA.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

EXPLICATIO.

Utile admodum Monitum, de *Discordiis & Turbis domesticis*. Plurimi enim, ex *diffidiis uxorum*, aut *exheredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiae*, magna sibi spondent; ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obventura foret. Sed plerunque abeunt spes suæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familiae suæ, molestias varias, & ingratitude eorum, quos, aliis præteritis, adoptant & deligunt, sæpenumero experiuntur; Quin & hoc pacto, rumores sibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum est; *Omnem famam à domesticis manare*. Utrumque autem malum, per *ventorum possessionem* eleganter à Salomone exprimitur:

O

mitur:

336 CONSILIA DE NEGOTIIS.
mitur: Nam *expectationis frustratio*, &
rumorum suscitatio, ventis recte comparantur.

PARABOLA.

IO. *Melior est finis orationis, quam principium.*

EXPLICATIO.

Corrigit *Parabola* errorem frequentissimum, non solum apud eos, qui verbis præcipue student, verum etiam apud prudentiores. Is est, quod homines de *sermonum suorum aditu* atque *ingressu*, magis sint solliciti, quam de *exitu*; & accuratius exordia & præfatiunculas meditentur, quam extrema orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & ista, ut longe potiora, præparata & digesta apud se habere; revolventes seculum, & quantum fieri potest, animo prospicientes, quis tandem *exitus sermonis* sit futurus, & quomodo negotia inde promoveri, & maturari possint. Neque hic finis. Quinimo non *Epilogos* tantum, & *sermonum*, qui ad ipsa negotia spectant, egressus, meditari oportet; verum etiam & illorum *sermonum* cura suscipienda, quos sub ipsum discessum, commode & urbane injicere possint; licet à negotio prorsus alienos. Equidem cognovi

Con-

CONSILIA DE NEGOTIIS. 337
Consiliarios duos, Viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumberebat, quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis, de negotiis ipsorum communicarent, colloquia, in rebus ad ipsa negotia spectantibus, nunquam terminarent; verum semper, aut ad jocos, aut aliud aliquid, quod audire erat volupe, diverticula quærent: Atque ut Adagio dicitur, *Sermones marinos aqua fluviali sub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes postremum erat.

PARABOLA.

II. *Sicut musca mortua fœtere faciunt unguentum optimum; sic hominem pretiosum sapientiâ, & gloriâ, parva sultitia.*

EXPLICATIO.

Iniqua admodum, & misera est conditio, *hominum virtute præcellentium* (ut optime notat *Parabola*,) quia *erroribus* eorum, quamvis levissimis, nullo modo ignoscitur: Verum, quemadmodum in *Gemma*, valde nitida, minimû quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & molestia quadam afficit; quod tamen si in *Gemma* vitiosiore repertum foret, vix notam subiret: Similiter, in

O 2

Viris

Viris singulari virtute praeclatis, minima quaeque; vitia, statim in oculis, & sermones hominum incurrunt, & censura perstringuntur graviore: quae in *hominibus mediocribus*, aut omnino laterent, aut veniam facile reperirent. Itaque viro valde prudenti, parva stultitia; valde probi, parvum peccatum; urbano, & moribus eleganti, paululum indecori; de fama & existimatione multum detrahit. Adeo ut non pessimum foret *Viris egregiis*, si nonnulla *absurda* (quod citra vitium fieri possit) actionibus suis immiscerent; ut libertatem quandam sibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

PARABOLA.

12. *Homines derisores Civitatem perdunt; Sapientes vero averiunt calamitatem.*

EXPLICATIO.

Mirum videri possit, quod in descriptione hominum, qui ad Respub. laebefactandas & perdendas, veluti natura comparati & facti sunt, delegerit Salomon characterem, non hominis superbi & insolentis; non tyrannici & crudelis; non temerarii & violenti; non impii & scelerati; non iniusti & oppres-

foris;

foris; non seditiosi & turbulenti; non libidinosi & voluptarii; non denique insipientis & inhabilis; sed *Derisoris*. Verum hoc sapientia ejus Regis, qui Rerum pub. conservationes & everfiones optime norat, dignissimum est. Neque enim similis fere est pestis Regnis & Rebus publicis; quam si Consiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, sint ingenio *derisores*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, semper extenuant; iisque qui pericula prout par est, ponderant, veluti timidus insultant: consultandi & deliberandi maturas moras, & meditatae disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad Summas rerum nihil facientem, subfannant: Famam, ad quam Principum consilia praecipue sunt componenda, ut *salivam Vulgi*, & rem cito praetervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quaedam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & praecautiones, in longum prospicientes, ut somnia quaedam, & apprehensiones Melancholicas, rejiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis,

atque magni animi & consilii, dieteriis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia Regiminis Politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: neque cœpit esse inter homines (prout meretur) suspecta.

PARABOLA.

13. *Princeps, qui libenter prabet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.*

EXPLICATIO.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut Sufurionibus, & Sycophantis, absque iudicio, faciles & credulas aures præbeat, spirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura pestilens, quæ omnes *servos* ejus corrumpit, & inficit. Alii *metus Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: alii criminationibus aliorum, proprias sordes, & conscientias malas, e-luunt: alii amicorum suorum honoribus & desideriiis velificant, Competitores eorum calumniando, & mordendo: alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in *Scena*, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc

hæc illi, qui ex *servis Principis* ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui natura probiores sunt, & melius morati, postquam, in innocentia sua, parum præsidii esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non novit,) morum suorum probitatem exuunt, & ventos *Aulicos* captant, iisque servilem in modum circumferuntur. *Nihil enim, (ut ait Tacitus de Claudio) tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & jussa.* Atque bene *Comineus*; *Præstat servum esse Principis, cujus suspicionum non est finis, quam ejus, cujus credulitatis non est modus.*

PARABOLA.

14. *Iustus miseretur anima jumenti sui, sed misericordia impiorum, crudeles.*

EXPLICATIO.

Inditus est, ab ipsa natura, homini *Misericordia* affectus nobilis, & excel-lens; qui etiam ad *Animalia bruta* extenditur; quæ ex ordinatione Divina, ejus imperio subjiciuntur. Itaque habet ista *Misericordia*, Analogiam quandam, cum illa Principis erga Subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quod dignior est anima, eo pluribus compatiatur. Etenim anima angustæ & dege-neres,

neres, hujusmodi res, ad se nihil pertinere putant: at illa, quæ nobilior est portio universi, ex communione afficitur. Quare videmus, sub Veteri Lege, haud pauca fuisse præcepta, non tam mere *Cærimonialia*, quam *Misericordia institutiva*: quale fuit illud, de non comedendo carnem cum sanguine ejus; & similia. Etiam in Sectis Essæorum, & Pythagoræorum, ab esu animalium, omnino abstinebant. Quod etiam hodie obtinet (superstitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollensis. Quin & Turcæ, (Gens licet, & Stirpe & Disciplina, crudelis, & sanguinaria,) brutis tamen elemosynas largiri solent; neque animalium vexationes & torturas fieri sustinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *Misericordia*, patrocinari videantur, salubriter subjungit Salomon, *Impiorum misericordias esse crudeles*. Eæ sunt, quando hominibus sceleratis & facinorosis particitur, Justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *misericordia*, quam crudelitas ipsa. Nā crudelitas exercetur in singulos, at misericordia illa, universum facinorosorum exercitum, concessa impunitate, in homines innocentes, armat & immittit.

PARA-

PARABOLA.

15. *Totum spiritum suum profert stultus; at sapiens reservat aliquid in posterum.*

EXPLICATIO.

Corrigit Parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui, dicenda, tacenda, facile profertunt; non Parrhesiam illam, qua absque discrimine & judicio, in omnes & omnia involant; non garrulitatem, qua ad nauseam usque, aliis obstrepunt; sed vitium aliud magis occultum; Nempe sermonis regimen, minime omnium prudens, & Politicum: Hoc est, cum quis ita sermonem, (in colloquiis privatis) instituit, ut quæcumq; in animo habeat, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam uno spiritu, & oratione continuata, proferat: Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidein primo, *Oratio intercisâ*, & per partes infusa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata, pondus rerum, non distincte & sigillatim excipitur, nec per moram nonnullam insidet; sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti, & felici eloquentia valet, ut primo sermonis impetu, eum quem alloquitur,

O 5

1114-

mutum & elinguem plane reddat; quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortasse objiciet: Tum vero accedit, ut quæ in Refutationem, aut Replicationem reservanda fuissent, præmissa jam, & antea delibata, vires suas & gratiam, amiserint. Tertio, si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primo, aliud subinde injiciens; sentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & responso, quomodo singula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc restant dicenda, cautius aut supprimat, aut excerpatur.

PARABOLA.

16. *Si Spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris; quia curatio faciet cessare magna peccata.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, quomodo se quis gerere debeat, cum iram, atque indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum suum*; Secundo, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute, *attendant*. Consueverunt enim homines, postquam commotos contra se

Prin-

Principes suos senserint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus observando refricent, partim ut tristitiam & humilitatem eorum *Principes* sui perspiciant, se, à muneribus & functionibus suis, subducere: Quinetiam interdum, ipsos magistratus, & dignitates quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque summa profecto ratione. Primo enim, *Dedecus ipsum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidores ad subveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortasse, si non evulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Postremo, *secessus iste aliquid sapit ex malevolo*, & temporibus infenso; id quod malum indignationis, malo suspicionis cumulat. Ad *Curationem* autem pertinent ista. Primo, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minime sentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: hoc est, ut & vultum, non ad tristitiam contumacem, sed ad mæsti-

mœstitiam gravem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis, se minus solito hilarem & lætum, ostendat: *Quin* & in rem suam erit, amici alicujus opera, & sermone, apud *Principem*, uti, qui, quanto doloris sensu, in intimis excrucietur, tempestive insinuet. Secundo, *Occasiones omnes*, vel *minimas*, sedulo evitet, per quas aut res ipsa, quæ indignationi causam præbuit, *refricetur*; aut *Princeps* de novo excandescendi, & ipsum, quacunque de causa, coram aliis, objurgandi, ansam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occasionem omnes, in quibus *opera ejus Principi grata esse possit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem servo, si eum dimittat, privari se contigerit. Quarto, *Culpam ipsam*, aut *sagaciter in alios transferat*; aut *animo illam non malo commissam esse insinuet*; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra modum aggravarunt, *indictet*. Denique in omnibus evigilet, & *Curationi* sit intentus.

PARABOLA.

17. *Primus in Causa sua justus: tunc venit altera pars, & inquit in eum.*

EXPLICATIO.

Prima in unaquaque *Causa Informatio*, si paulisper animo Judicis infederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui possit, nisi aut manifesta aliqua falsitas, in materia informationis; aut artificium aliquod, in eadem exhibenda, deprehendatur. Etenim *nuda* & *simplex defensio*, licet *justa sit* & *præponderans*, vix præjudicium informationis primæ, compensare, aut *libram Justitiæ* semel propendentem, ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & *Judici tutissimum*, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam ultraque pars simul audiantur; & *defensori optimum*, si *Judicem* senserit præoccupatum, in hoc potissimum (quantum dat *Causa*,) incumbere, ut *versutiam aliquam*, & *dolum malum*, ab adversa parte, in *Judicis* abusum, adhibitum, detegat.

PARABOLA.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.*

EXPLICATIO.

Servandus est, *Principibus* & *Dominis*, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo, erga *servos*, *modus*. Is triplex est;

est; Primo, ut *promoveantur per gradus, non per saltus*: Secundo, ut *interdum asuefiant repulsa*: Tertio, (quod bene præcipit Machiavellus,) ut *habeant præ oculis suis semper aliquid, quo ulterius aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes*, in fine, à *servis* suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & contumaciam. Etenim, ex promotione subita, oritur *insolentia*; ex perpetua desideratorum addeptione, *impatiensia repulsa*; Denique si vota desint, deerit itidem alacritas & *industria*.

PARABOLA.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo; coram Regibus stabit; nec erit inter ignobiles.*

EXPLICATIO.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *servorum*, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *Celeritas*, & in *negotiiis expediendis strenuitas*. Viri profunda prudentia, *Regibus* suspecti; utpote qui nimium sint inspectores; & *Dominos* suos, inscios & invitos, ingenii sui viribus, (tanquam *machina*) circumagere possint. Populares, *invisi*; utpote qui *Regum* luminibus offi-

officiunt, & oculos populi in se convertunt. Animosi, pro turbulentis sæpe habentur, & ultra, quam par est, ausuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non est virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi umbram, qua *Regum* animi offendantur; Sola *Velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, motus animorum regiorum celeres sunt, & moræ minus patientes. Putant enim se quidvis efficere posse; illud tantum deesse, ut cito fiat. Itaque ante omnia iis grata est *Celeritas*.

PARABOLA.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub Sole, cum Adolescente secundo, qui consurgit pro eo.*

EXPLICATIO.

Notat *Parabola* vanitatem hominum, qui se agglomerare solent ad *Successores designatos Principum*. Radix autem hujus rei est, *Insania* illa, hominum animis penitus à natura insita; Nimirum ut spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis, iis quæ sperat, quam iis quæ *fruitur*. Quinetiam *Novitas* humanæ naturæ grata est, & a-
vide

vide expetitur. In *Successore* autem *Principis* ista duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *Parabola* idem, quod olim dictum erat; primo à Pompeio ad Syllam; postea à Tiberio de Macrone; *Plures adorare Solem orientem, quam occidentem*. Neque tamen *Imperantes*, multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit; sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis: *Est autem* (ut agebat ille) *spes vigilantis insomnium*.

PARABOLA.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio; inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.*

EXPLICATIO.

Describit *Parabola ingenium hominum pravum & malevolum*. Il in rebus duris, & angustis, confugiunt fere ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transierit, ingrati demum erga conservatores suos reperiuntur. Machia-

chiavellus vero, non sine causa, instituit *Questionem*, *Vter ingratius esset erga bene meritos, Princeps, aut Populus?* Sed interim utrunque ingratiitudinis arguit. Attamen hoc, non solum ex ingratiitudine *Principis*, aut *Populi* oritur, sed accedit plerumque his, *invidia Procerum*, qui secreto indolent eventui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

PARABOLA.

22. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

EXPLICATIO.

Elegantissime ostendit *Parabola, pigritiam* in fine laboriosam esse. Diligentia enim, & sedula preparatio, id præstant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; sed ut complanetur via, antequam inceatur. At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est ut perpetuo, & singulis passibus, quasi per rubos & sentes incedat, qui eum subinde detineant, & impediunt. Idem observari possit etiam in familia regenda; in qua, si adhibeatur cura & providentia, omnia placide, & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc desint, ubi major aliquis motus

352 CONSILIA DE NEGOTIIS.
motus intervenerit, omnia simul agen-
da turmatim occurrunt; tumultuantur
servi; ædes personant.

PARABOLA.

23. *Qui cognoscit in iudicio faciem, non
benefacit; iste, & pro buccella panis, dese-
ret veritatem.*

E X P L I C A T I O.

Prudentissime notat *Parabola*, in *Iu-
dice* magis perniciosam esse, *facilitatem*
morum, quam *corruptelam munerum*.
Munera enim, haudquaquam ab om-
nibus deferuntur; at vix ulla est *Causa*,
in qua non inveniatur aliquid, quod fle-
ctat *Judicis* animum, si *personas respiciat*.
Alius enim respicietur, ut *popularis*; a-
lius, ut *maledicus*; alius, ut *dives*; alius,
ut *gratus*; alius, ut ab amico commen-
datus; Denique omnia plena sunt ini-
quitatis, ubi dominatur *respectus perso-
narum*; & levi omnino de *caussa*, veluti
pro *buccella panis*, *judicium* pervertetur.

PARABOLA.

24. *Vir pauper calumnians pauperes. Si-
milis est imbri vehementi, in quo paratur
fames.*

E X P L I C A T I O.

Parabola ista antiquitus expressa &
depicta fuit, sub *Fabula Hirudinis* utrius-
que;

CONSILIA DE NEGOTIIS. 353
que; nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis*
enim & *famelici oppressio*, longe gravior
est, quam *oppressio*, per *divitem* & *reple-
tum*; quippe quæ omnes *exactionum*
technas, & omnes *nummorum angu-
los*, perquirat. Solebat hoc ipsum etiam
spongiis assimilari; quæ aridæ fortiter
sugunt; madidæ, non item. *Monitum*
autem *utile* continet, tum erga *Princi-
pes*, ne *præfecturas Provinciarum*, aut
Magistratus, viris indigentibus, & obæ-
ratis, committant; tum erga *populos*,
ne *Reges suos*, cum nimia egestate con-
fictari, permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corru-
pta, est justus cadens coram impio.*

E X P L I C A T I O.

Præcipit Parabola, *Rebus pub.* ante o-
mnia cavendum esse, de *iniquo & infami*
Judicio, in *caussa aliqua celebri & gravi*;
præsertim ubi non absolvitur noxius,
sed condemnatur insons. Etenim *inju-
riæ* inter *privatos grassantes*, turbant
quidem & polluunt *latices Justitiæ*; sed
tanquam in *rivulis*: Verum *judicia ini-
qua*, qualia diximus, à quibus exempla
petuntur, *fontes ipsos justitiæ* inficiunt,
& inquinant. Postquam enim *Tribunal*
cesse-

cesserit in partes injustitiæ, status rerum vertitur, tanquam in latrocinium publicum: fitque plane, ut *homo homini sit lupus.*

PARABOLA.

26. *Noli esse amicus homini iracundo, nec ambulare cum homine furioso.*

EXPLICATIO.

Quanto religiosius amicitiae jura inter bonos servanda, & colenda sunt; tanto magis cavendum est, jam usque à principio, de *prudente amicorum delectu.* Atque amicorū natura & mores, quantum ad nos ipsos spectant, omnino ferendi sunt: Cum vero necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiae conditio est. Itaque interest imprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & prælidia, ne res nostras, cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites & jurgia provocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim genus amicorum, perpetuo nos contentionibus, & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolunitati propriæ deesse, cogamur.

PARA-

PARABOLA.

27. *Qui celat delictum, quarit amicitiam; sed qui altero sermone repetit, separat fœderatos.*

EXPLICATIO.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestia*; altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici; *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus dissidii, is magis animos, dulcedine concordia fallit; quam equitate componit.* Verum Salomon, illo scilicet prudentior, in contraria opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea, sit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (siquidem de injuriarum rationibus, inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; at utraque pars, malit videri, potius offensam remississe, quam admisisse excusationem.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Sepa-

Separat Salomon, hac *Parabola*, fructum laboris lingua, & laboris manuum; quasi ex altero proveniat egestas, ex altero abundantia. Etenim fit fere perpetuo, ut qui multa effutiant, jactent multa, promittant, egei sint; nec emolumentum capiant, ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, industrii minime sunt, aut impigri ad opera; sed tantummodo, sermonibus se, tanquam vento, pascunt & satiant. Sane, ut Poeta loquitur; *Qui silet est firmus*. Is qui conscius est, se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui vero econtra conscius est, auras se inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

PARABOLA.

29. *Melior est correptio manifesta, quam amor occultus.*

EXPLICATIO.

Reprehendit *Parabola*, mollitiem amicorum, qui amicitiae privilegio non utuntur, in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis suis. *Quid enim faciam* (solet hujusmodi mollis amicus dicere) *aut quo me veritam? Amo illum, quantum quis, maxime; meque, si quid illi adversi contigerit,*

tigerit, ipsius loco libenter substituerim; Sed novi ingenium ejus; si libere cum eo egero, animum illius offendam, saltem contristabo; neque tamen proficiam; atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, qua in animo fixa habet, abdicam. Hujusmodi *amicum*, tanquam enemem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis, ab inimico manifesto, quam ab ejus generis amico, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortasse audire ei contigerit ab inimico per contumeliam, quæ amicus mussat præ nimia indulgentia.

PARABOLA.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

EXPLICATIO.

Dua sunt *Prudentia* species; Altera vera & sana; altera degener & falsa, quæ Salomon *Stultitia* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, viis & vestigiis propriis cavet; periculis prospiciens, meditans remedia; proborum opera utens, contra improbos seipsum muniens; cautus inceptu, receptu non imparatus; in occasiones attentus, contra impedimenta strenuus; cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius actiones

& gressus regendos spectant. At altera species, tota est confuta, ex fallacis & astutis, spemque ponit omnino, in aliis circumveniendis, iisdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *Parabola*, non tantum ut improbam, sed etiam, ut *sultam*. Primo enim, minime est ex iis rebus, quæ in nostra sunt potestate; nec etiam aliqua constanti Regula nititur, sed nova quotidie comminiscenda sunt stragemata, prioribus fatiscantibus, & obsoletis. Secundo, qui vafri & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrerit, præcipuo se, ad res gerendas instrumento, prorsus privavit; hoc est, fide: Itaque omnia, parum votis suis consentientia, experietur. Postremo, artes ista, utcumque pulchra videantur, & complacent; at tamen sæpius frustrantur; quod bene notavit Tacitus; *Consilia callida & audacia, expectatione lata, tractatu dura, eventu tristia.*

PARABOLA.

31. Noli esse justus nimium, nec sapientior quam oportet; cur abripiare subito?

EXPLICATIO.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) in quibus magnis virtutibus, certissimum est exitium. Atque hoc, viris virtute & iusticia

stitia egregiis, aliquando subito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum subito obveniat, ex occultis omnino & obscuris consiliis; quibus & evitetur invidia, & perniciis ipsos impetratos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimum*, quod in *Parabola* ponitur (quandoquidem non Periantri alicujus, sed Salomonis verba sunt ista; qui mala in hominum vita sæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum est, non de virtute ipsa, (in qua *Nimum* non est,) sed de vana ejus atque invidiosa affectatione, & ostentatione. Simile quiddam inquit Tacitus de Lepido; miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset; *Subito* (inquit) cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam sit in nostra potestate, cursum quendam tenere, inter deforme obsequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo simul, & indignitate vacuum?

PARABOLA.

32. Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.

P

EX-

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola*, inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturerit; & illam, quæ natatantum in cerebro & conceptu, aut sermone jactatur, sed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occasione, in quæ exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur; adeo ut seipsa major videatur: posterior vero, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, fit attonita & confusa; ut etiam ipsi, qui ea se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur; annon Præceptiones de ea fuerint infomnia mera, & speculationes inanes?

PARABOLA.

33. *Qui laudat amicum voce alta, surgendo mane; erit illi loco maledictionis.*

EXPLICATIO.

Laudes moderatæ, & tempestivæ, & per occasionem prolata, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & streperæ, & importune effusæ, nihil profunt; imo potius, ex sententia Parabola, impense nocent. Primo enim, manifesto se produnt, aut ex nimia benevolentia
oriun-

oriundas; aut ex composito affectatas; quo collaudatum potius fallis præconiis demereantur, quam veris Attributis orrent. Secundo, Laudes parca & modesta, invitant fere præsentis, ut ipsis etiam aliquid adjiciant; profusæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei est) conflatur illi invidia, qui nimium laudatur; cum laudes omnes nimia, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

PARABOLA.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies; sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.*

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola* inter mentes prudentium, & cæterorum hominum; Illas aquis, aut speculis comparans, quæ species & imagines rerum recipiunt; cum alteræ similes sint terræ, aut lapidi imposito, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur animus hominis prudentis ad speculum; quia in speculo, imago propria spectari possit, una cum imaginibus aliorum; id quod oculis ipsis, sine speculo non conceditur. Quod si animus prudentis, adeo capax sit, ut in-

P 2 numera

362 FABER FORTUNÆ.
numera ingenia, & mores observare &
internoscere possit; superest, ut detur
opera, quo reddatur non minus *varius*
applicatione, quam *representatione*;
Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

LX.

FABER FORTUNÆ SIVE DOC- TRINA DE AMBITU VITÆ.

AC primo quidem intuitu, novum
quoddam, & insolitum Argumen-
tum tractare videbor; docendo homi-
nes, quomodo *Fortuna sua fabri* fieri
possint: Doctrinam certe, cui quisvis li-
benter se discipulum addixerit, donec
difficultatem ejusdem habuerit perspe-
ctam. Non enim leviora sunt, aut pau-
ciora, aut minus ardua, quæ ad *Fortu-
nam* comparandam requiruntur, quam
quæ ad *Virtutem*: Resque est, æque dif-
ficilis ac severa, fieri vere *Politicum*, ac
vere *Moralem*. At hujus *doctrina* pertra-
ctatio, plurimum ad literarum, tum *de-
cus*, tum *pondus*, pertinet. Interest enim
in primis *honoris* literarum, ut homines
isti Pragmatici sciant, eruditionē haud-
quaquam aviculæ, qualis est alauda, si-
milem esse, quæ in sublime ferri, & can-
tillando

FABER FORTUNÆ. 363
tillando se oblectare soleat; at nihil ali-
ud: Quinimo ex accipitris potius ge-
nere esse, qui & in alto volare, ac subin-
de, cum visum fuerit, descendere, &
prædam rapere novit. Deinde, & ad
perfectionem literarum hoc ipsum spe-
ctat, quia legitima inquisitionis vera
norma est, ut *nihil inveniat in globo*
materie, quod non habeat parallelum, in
globo crystallino, sive intellectu. Hoc est,
ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non
sit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Ne-
que tamen literæ, hanc ipsam *fortuna*
architecturam, aliter admirantur, aut æ-
stimant, quam ut opus quoddam infe-
rioris generis. Nemini enim, *fortuna*
propria, pro dono *Esse sui*, à Deo concess-
so, ullo modo digna retributio esse pos-
sit. Quin & non raro fit, ut viri virtuti-
bus egregii, fortunæ suæ sponte renun-
cient, ut rebus sublimioribus vacent.
Digna tamen est *fortuna*, quatenus vir-
tutis ac bene mereandi organum est, sua
quoque *speculatione*, & *doctrina*.

Ad hanc *Doctrinam* pertinent præcep-
ta, nonnulla *summaria*; nonnulla *spar-
sa* & *varia*. Præcepta *summaria* verlan-
tur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, &
sui. Primum igitur præceptum (in quo
P 3 cardo

cardo *notitia aliorum*, veritur,) illud constituatur, ut procuremus nobis (quãtum fieri possit,) *fenestram* illam, quam olim requisivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica, tot angulos & recessus conspicatus esset, id reprehendit, quod defuisset *fenestra*, per quam in obscuros illos & tortuosos anfractus inspicere quis possit. Hanc autem *fenestram* obtinebimus, si omni sedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscum inceredunt negotia, particularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis quibus præcipue suffulciuntur & valent; Et rursus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant & obnoxii sint; amicis, factionibus, patronis, clientelis; rursusque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus:

(*Sola viri molles aditus, & tempora noris;*)

Denique institutis, & normis quas sibi præscripserunt; & similibus. Quintiam, non solum informatio capienda est, de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus

pus in motu sunt, & tanquam sub incude; Quomodo regantur & succedant, quorum studiis foveantur, à quibus oppugnentur, eujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentis nosse, & in se plurimum prodest; & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personarum notitia valde futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum actionibus: & alii sunt, dum actionibus ipsis implicentur & obfidantur; alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam Propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim Observationum, aut Axiomatum (unde conficiuntur Majores propositiones Politicæ,) veritas, aut excellentia, ad Conclusionis firmamentum sufficere possit, si in Minore propositione fuerit erratum. Quod vero hujusmodi *notitia* comparari possit, fidejussor nobis est Salomon, qui ait: *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda; sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitia* non cadat sub præceptum, quoniam indivi-

duorum est; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari possunt.

Notitia hominum sex modis elici, & hauriri potest: per vultus & ora ipsorum; per verba; per facta; per ingenia sua; per fines suos; denique per relationes aliorum. Quantum ad *Vultus* attinet, minime nos moveat verus Adagiū, *Fronti nulla fides*; Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *Vultus*, & *Gestus* compositione externa & generali; attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus, & gestus*; ex quibus referatur, & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quadam animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior; At Tacitus; notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius, in laudando, apud Senatum, res à Germanico, & à Druso, gestas; De laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam ut penitus sentire videretur*. De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intentionior, & fida oratione*. Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut non nihil pellucidum, notans; *In aliis (inquit) erat veluti eluctantium verborum; solutius vero loquebatur, quando subveniret.*

ret. Sane difficile reperitur simulationis artifex aliquis, tam peritus & egregius; aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *jussus*; qui à sermone artificioso & simulatorio possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito *solutior*; aut *comptior*; aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quasi *eluctans*.

Ad *Verba hominum* quod attinet; sunt quidem illa (ut de urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed isti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis; cum scilicet *proferuntur verba*, aut *ex improvise*; aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ verbis acculeatis, subito commotus esset, & non nihil abreptus, extra innatæ simulationis terminos pedem protulit; *Audita hæc (inquit Tacitus) raram occulti peccatoris vocem elicuere; correptamque, Græco versis, admonuit; Ideo ladi quia non regnaret.* Quare Poeta perturbationes hujusmodi, non in scite appellat *Torturas*, quod ab iis secreta sua prodere homines compellantur.

— *Vino tortus & Irâ.*

Ipsa sane testatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana sua

tam fidi sint, animumque gerant adeo obfirmatum; quin interdum ex iracundia; interdum ex jaſtancia; interdum ex intima erga amicum benevolentia; interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari amplius nõ fuſtineat; interdum denique ex alio quopiam affectu; intimas animi cogitationes, revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hispanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *Factis* iſſis, licet humani animi pignora ſint certiffima, non proſus tamen fidendum; niſi diligenter ac attente penſitatis prius, illorum & *magnitudine, & proprietate.* Illud enim veriffimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtuit, ut majore emolumento fallat.* Italus vero ſeipſum, in ipſo *ſtare lapide* putat, ubi *Præco prædicat*, ſi melius ſolito tractetur, abſque cauſſa manifeſta. Etenim, officia iſta minora, homines reddunt oſcitanter, & quaſi conſolitos, tam ad cautionem, quam ad induſtriam: atque recte à Demofthene appellantur, *alimenta ſocordia.* Porro *Proprietatem* & naturam, nonnullorum *factorum*, etiam quæ

quæ *beneficiorum* loco habentur, ſubdolum & ambiguum, luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: *Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſima, plurimos ex Antonii amicis, ad dignitates evexit; Simul amicis ejus Præfecturas & Tribunatus largitur.* Hoc autem actu, Antonium non munivit, ſed exarmavit penitus & deſolavit, amicitias ejus ad ſe tranſferendo.

Certiffima autem Clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoscendis, vel *ingeniis & naturis* ipſorum; vel *ſinibus & intentionibus.* Atque imbecilliores certe & ſimpliciores, ex *ingeniis*; prudentiores autem, & teſtiores, ex *ſinibus* ſuis optime judicantur. Certe prudenter & facete, (licet meo judicio minus vere,) dictum fuit à Nuntio quopiam Pontificis, ſub reditu ejus à Legatione apud nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat. Interrogatus, de delecto Succelſoris ſui, conſilium dedit, *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens eſſet, ſed potius mediocriter tantum; quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid veriſimile foret illius gentis*

gentis homines facturos. Sane, non raro intervenit ille error, & maxime familiaris est viris prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii, alios metiantur, ac proinde ultra scopum sapius juculentur, supponendo quod homines majora quædam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquã subierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, Prudentia, Fidei, semper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capienda est conjectura, potius ex propensionibus *ingeniorum*, quam ex destinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (sed longe aliam ob causam,) ab *ingeniis* optime judicantur; *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim fastigium adepti humanorum desideriorum, nullos fere sibi propositos *fines* habent, ad quos, præsertim vehementer & constanter, aspirant: ex quorum *finium* situ & distantia, reliquarum suarum *actionum*, possit excipi & confici, directio & scala: Id quod inter alia, causa est vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat,) *sint inscrutabilia.* At

Priva-

Privatorum nullus est, qui non sit plane veluti viator, & proficiscatur intente ad aliquam itineris metam, ubi consistat; unde non male *divinare* quis poterit, quid facturus sit, aut non facturus. Si enim in ordine sit quidpiam ad finem suum, probabile est facturum: sin sit in contrarium *finis*, minime. Neque de *finium*, aut *ingeniorum*, in hominibus diversitate, informatio capienda est simpliciter tantum, sed & comparate: quid scilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum se Petronio Turpiliano inferiorem sentiret, in voluptatibus Neroni ministrandis & prægustandis *metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus est*; & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *Notitiam* quod attinet, de hominũ animis, secundariam; nimirum, quæ ab aliorum *relatione* desumitur; breviter dicere sufficet. Defectus & vitia didicere optime ab inimicis; virtutes & facultates ab amicis; mores & tempora à famulis; opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miscent. Fama popularis levis est; & superiorum judicia minus certa. Etenim coram illis tectiores incedunt

dunt homines. *Verior fama è domesticis emanat.*

Verum ad *Inquisitionem* istam universam, via maxime compendiaria, in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *personarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut saltem singulos habeamus præsto, qui pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque re certiores facere, & solide informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum*, & *mediocritatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* usurpantes; at, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* siquidem in *sermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur; & sic multa deducit ad *notitiam* nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in sinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus est *Habitus*, ut vigilante & præsentis animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul, & rem, *que instat*, geramus; & alia, *que incidunt*, observemus. Nam sicut *Erpictetus*

pictetus præcipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, *ita secum loquatur*; *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis, *ita secum statuat*; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt ingenio, ut *nimum Hoc agant*, & toti sint in præsentis negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, *nec cogitant* quidem (id quod in se agnoscit *Montaneus*,) illi certe ministri Regum, aut *Perumpub.* sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudicant. Interim, *Cautio* ante omnia adhibenda, ut *impetum animi*, & *alacritatem* nimiam cohibeamus; ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum, feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista, quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & personarum* varietas, huc tandem redit; ut & *rerum*, quas suscipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum *judicio* delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda

da

da est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quam de aliis vere & accurate informemus. Quippe cum Oraculum illud, *Nosce teipsum*, non tantum sit Canon Prudentiæ universalis, sed & in *Politico* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Iacobus; *Eum, qui vultum in speculo consideravit, oblivisci tamen illico, qualis fuerit*; ut omnino frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiam in *Politico*: Sed *specula* scilicet sunt diversa: Nam *Speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, est Verbum Dei; *Speculum autem Politicum*, non aliud est quam status rerum, & temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse solet, sui nimium amantis, institutum est homini, de propriis facultatibus, virtutibus & adminiculis; necnon de defectibus, inhabilitatibus, & obstaculis; ita rationem subducendo, ut hæc perpetuo in majus; illa autem, minoris potius, quam revera sunt, æstimentur. Ex hujusmodi autem examine, in *Considerationem* veniant, quæ sequuntur.

• Prima *Consideratio* sit, quomodo alicui homini, moribusque & naturæ suæ, cum temporibus conveniat; quæ si inventa

ta fuerint congrua, omnibus in rebus, magis libere & solute agere, & suo ingenio uti liceat; sin sit aliqua Antipathia, tum demum in universo vitæ cursu, magis caute & teste est incedendum; minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morum suorum sibi conscius, cum seculo suo, non optime convenientium, Ludos publicos nunquam spectavit; Quinetiam per duodecim continuos annos postremos, nunquam in Senatuum venit; ubi contra, Augustus perpetuo in oculis hominum vixit; quod & Tacitus observat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & periculis ratio fuit.

Secunda sit *Consideratio*, quomodo alicui conveniat, cum professionibus & generibus vitæ, quæ in usu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus; ut si jam decretum non sit de genere vitæ, maxime aptum, & ingenio suo congruum sumat; sin jam pridem id genus vitæ, ad quod minus à natura factus est, fuerit ingressus, sub prima occasione se subducatur, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innutrito, quam tamen postea ejuravit,

juravit, suo obsecutus ingenio, & vitæ militari se applicuit: Quamquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo pestilens dehonestaverit.

Tertia sit *Consideratio*, quomodo se habeat quis, *comparatus ad aequales & amulos suos*; quos verisimile sit eum habiturum in fortuna sua Competitores; eumque vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum solitudo; atque in quo probabile sit, se ipsum, inter ceteros, maxime posse enitere. Id quod à C. Cæsare factum est; qui ab initio Orator fuit, & causas egit; & in Toga potissimum versabatur; Cum vero vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloria excellere; rebus vero bellicis clarum admodum neminem, præter Pompeium; destitit ab incœpto, & potentiæ illi Civili, multum valedicere jubens, transiit se ad artes militares, & Imperatorias; ex quibus summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *Consideratio*, ut naturæ suæ, & ingenii rationem, habeat quis; *in deligendis amicis, ac necessariis*: Siquidem diversis, diversum genus amicorum con-

convenit; aliis solenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum est, quales fuerint *amici* Iulii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Panfa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui: Illi scilicet jurare solebant; Ita vivente Cæsare moriar; infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes, erga omnes alios arrogantes & contemptores: fueruntque homines, in negotiis gerendis, impigri; fama, & exultatione, mediocres.

Quinta sit *Consideratio*, ut caveat quis sibi *ab Exemplis*; neque ad *imitationem aliorum* se inepte componat; quasi quod aliis fuerit pervium, etiam sibi patere necesse sit; neutiquam secum reputans, quantum fortasse interfuerit, inter suum, & illorum, quos ad Exemplum sibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifesto incidit Pompeius, qui, ut Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere; *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re, vehementer sibi imposuit, cum ingenium, & rationes agendi Syllæ, à suis, *toto cælo* (ut ajunt) *distarent*: Cum alter ferox esset, violentus, quique factum in omnibus urgeret; al-

ter gravis, legum memor, omniaque ad majestatem & famam componens; unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*; verum hæ ad Exemplum reliquarum sufficient.

Neque vero, *Nosse seipsum*, homini sufficit; sed ineunda etiam est ratio secum, quomodo se *ostentare, declarare, denique flectere se & effingere*, commode & prudenter, possit. Ad *ostentandum se* quod attinet, nihil videmus usu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu sit inferior, specie virtutis externa sit potior. Non parva igitur est prudentiæ prerogativa, si quis arte quadam, & decore, specimen sui apud alios exhibere possit; *virtutes suas, merita, atque fortunam* etiam, (quod sine arrogantia, aut fastidio fieri possit,) commode *ostentando*; Contra, *vitia, defectus, infortunia & dedecora*, artificiose occultando, illis immorans, easque veluti ad lumen obvertens; *his subterfugia quærens*, aut apte ea interpretando eluens; & similia. Itaque, de Mutiano, viro sui temporis prudentissimo, & ad res gerendas impigerimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam ostentator.*

tor. Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium, & contemptum pariat: ita tamen, ut *ostentatio* quæpiam, licet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium sit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici solet de calumnia; *Audacter calumniare, semper aliquid hæret*: Sic dici possit de jactantia, (nisi plane deformis fuerit & ridicula;) *Audacter te vendita, semper aliquid hæret.* Hærebit certe apud populum, licet prudentiores subrideant. Itaque existimatio parva apud plurimos, paucorum fastidium abunde compensabit. Quod si ista, de qua loquimur, *sui ostentatio*, decenter, & cum judicio, regatur; exempli gratia; Si nativum quandam pectoris candorem, & ingenuitatem præ se ferat; aut si illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circumstent (ut apud viros militares in bellis;) vel cum alii invidia flagrent; aut si verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti, excidisse videantur, minimeque vel serio, vel prolixè nimis, iis insistatur; aut si ita quis se laudibus honestet, ut simul etiam censuris & jocos erga se non abstineat; aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquam lacessitus, & aliorum

rum insolentis & contumeliosus provocatus: non parvum certe hæc res existimationi hominis cumulum adjicit. Neque sane exiguus est eorum numerus, qui, cum natura sint magis solidi, & minime ventosi; atque propterea hac arte, honori suo velificandi, careant; moderationis suæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujusmodi *Ostentationem virtutis*, utcumque aliquis infirmiore iudicio, & nimium fortasse *Ethicus*, improbaverit; illud nemo negarit, dandam saltem esse operam, ut virtus per incuriam, justo suo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera est, æstimeretur. Hæc vero, in virtute æstimanda, pretii diminutio, tribus modis solet contingere: Primo, quando quis, in rebus gendis; se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Hujusmodi enim officis, remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gendæ, viribus suis nimium abutitur; & quod sensim erat præstandum, uno impetu effundit; id quod rebus bene administratis, præproperam conciliat gratiam, in fine autem satietatem inducit.

Tertio,

Tertio, quando quis virtutis suæ fructum, in laudibus, plausu, honore, gratia, sibi præbitis, nimis cito, & leviter sentit, atque in iis sibi complacet; de quo prudens habetur *Monitum*; *Cave ne insuetus rebus majoribus videaris, si hac res parva, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enim vero sedula *occultatio*, minoris haudquaquam momenti est, quam *virtutum* prudens, & artificiosa *ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam industria, & quasi tribus latebris; *cautione*; *prætextu*; & *confidentia*. *Cautio* dicimus, quando iis rebus prudenter abstinemus, quibus pares non sumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, se facile ingerunt, sine iudicio, rebus, quibus non insueverunt; & proinde defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus & munimus, quam benigna & comoda, de *vitiis*, & *defectibus* nostris, fiat interpretatio; quasi aliunde provenientes, aut alio tendentibus, quam vulgo existimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poeta;

Sape

Sape latet vitium proximitate bon.
 Quare, si quem defectum, in nobis ipsis
 perceperimus, opera danda, ut perso-
 nam & prætextum virtutis finitima mu-
 tuemur, sub cujus umbra lateat. Verbi
 gratia, tardo gravitas prætexenda, igna-
 vo lenitas, & sic de cæteris. Illud etiam
 utile, probabilem aliquam causam ob-
 tendere, & in vulgus spargere, qua ad-
 ducti, ultimas vires nostras, promere re-
 fugiamus; ut quod non possimus, nolle
 videamur. Quod ad *Confidentiam* atti-
 net, impudens certe est remedium, sed
 tamen certissimum atque efficacissimū;
 nempe, ut quis ea omnino contemne-
 re, & vilipendere se profiteatur, quæ re-
 vera assequi non possit: Mercatorum
 prudentium more, quibus solenne est,
 & proprium, ut pretium mercium sua-
 rum attollant, aliorum deprimant. Est
 tamen & aliud *Confidentia* genus, hoc
 ipso impudentius; nimirum, perfricta
 fronte, defectus suos etiam opinioni ob-
 trudere, & venditare, quasi in iis, qui-
 bus maxime destituitur, se eminere crea-
 dat; atq; ut hoc facilius cæteris imponat,
 se in iis rebus, quibus revera plurimum
 pollet, fingat diffidentem; quemadmo-
 dum fieri videmus in Poctis; Poeta e-
 nim

nim Carmina sua recitante, si unum ali-
 quem Versiculum, non admodum dix-
 ris probandum, audias illico; *Atque hic*
Versus, pluris mihi consistit, quam reli-
quorum plurimi. Tum vero alium quem-
 piam Versum adducet, quasi sibi sus-
 pectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur,
 quem satis norit, inter plurimos esse
 optimum, & censura minime obnoxiiū.
 Ante omnia vero, ad hoc, quod nunc
 agitur; ut scilicet, specimen sui quis
 edat coram aliis illustre, & jus suum in
 omnibus retineat, nil magis interesse
 judico, quam ne quis per nimiam suam
 naturæ bonitatem, & suavitatem, se ex-
 armet, & injuriis & contumeliis expo-
 nat: Quin potius in omnibus, aliquos
 animi liberi & generosi, & non aculei
 minus, quam mellis, intra se gestantis,
 igniculos, subinde emittat. Quæ quidem
 munita vitæ ratio, una cum prompto &
 parato, ad se à contumeliis vindican-
 dum, animo, aliquibus ex accidente im-
 ponitur, & necessitate quadam inevita-
 bili, propter aliquid infixum, in perso-
 na, aut fortuna sua: veluti fit, in *defor-*
mibus & spuris, & ignominia aliqua mul-
etatis; unde hujusmodi homines, si vir-
 tus non desit, felices plerunque evadunt.

Q

Quod

Quod vero, ad se *declarandum* attinet; Id alia res omnino est, ab *Ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes*, aut *defectus* hominum, refertur; sed ad *actiones vite particulares*. Qua in parte, nihil invenitur magis Politicum, quam ut mediocritas quædam servetur, prudens & sana, in sensa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim, profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cæcis, & (ut moderna linguæ potius loquuntur) surdis artibus, & mediis, operatur, res sit & utilis, & mirabilis; tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *dissimulatio errores pariat, qui dissimulatorem ipsum illaqueant*. Nam videmus viros Politicos, maxime omnium insignes, libere & indissimulanter, fines quos peterent, palam proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifesto præ se tulit, *se, omnes mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout sibi essent, vel amici, vel inimici*. Sic Cæsar, cum primum profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri; *Se malle primum esse in villa obscura, quam secundum Roma*. Idem Cæsar, cæpto jam bello, dissimulato-

latorem minime egit, si audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæsarem innuens) *non recusat, sed quodammodo postulat, ut (ut est,) sic appelletur Tyrannus*. Similiter videmus, in Epistola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Augustus Cæsar dissimulatores; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cum adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat, in Concionibus apud populum, jurare, illa formula; *Ita Parentis honores consequi liceat*. Illud autem, non minus quiddam erat, quam ipsa Tyrannis. Verum est, ad invidiam paululum leniendam, solitum eum simul, ad statuam Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudabant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur; *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candide & ingenue, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt; Pompejus contra, qui ad eisdem tendebat fines, sed viis magis umbrosis & obscuris (sicut Tacitus de eo loquitur; *Occultior, non melior*: atque Salustius similiter idem

386 FABER FORTUNÆ.
infulmat; Ore probo, animo inuerecundo:) id profus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates suas, & ambitionem alte recommendo, interim Rempublīcā in Anarchiam & Confusionem redigeret; quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret; atque hoc pacto, summa rerum ad eum deferretur, quasi inyitum & renitentem. Cum vero hoc se putaret consequutum, factus consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset,) nihilo plus ad fines suos proficiebat; eò quod, etiam illi, qui proculdubio eum fuissent adiuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam; ut scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea consilia, quæ profunda *dissimulatione* obteguntur! Quæ de re, idem sensisse videtur Tacitus, cum *simulationis* artificia, tanquam inferioris subfellii prudentiam, constituit, præ *artibus Politicis*: illam Tiberio, has vero Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa, cum *artibus mariti & simulatione filii, bene composita.*

Quod

FABER FORTUNÆ. 387
Quod ad animum *stetendum*, & *effringendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur, occasionibus & opportunitatibus obsequens, neque ullo modo, erga eas, durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum, ad res gerendas, aut fortunas hominum constituendas, quàm illud; *Idem manebat, neque idem decebat*; videlicet, cum homines iidem sint, & natura sua utantur, postquam occasiones se mutauerint. Bene itaque Livius, cum Catonem Majorem introducit, tanquàm fortunæ suæ architectum peritissimum, illud subjungit; quod ei fuerit *ingenium versatile*. Atque hinc fit, quod ingenia graua & solennia, & mutare nescia; plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium, in aliquibus à *natura* penitus insitum est, qui suo prope ingenio sunt, *viscosi & nodosi*, & ad versandum inepti. At in aliis *consuetudine* obtinuit (quæ est altera *natura*), atque opinione quadam (quæ in animos hominum facile obrepit;) ut minime mutandam sibi putent gerendarum rationem, quam prius bonam & prosperam sint experti. Prudenter enim observat Machiavellus in Fabio Maximo,

Q; quod

quod *pristinum suum & inveteratum, cunctandi, & belli trahendi, morem, retinere mordicus voluerit, cum natura belli esset alia, & acriora postularer consilia.* In aliis porro, idem vitium ex inopia iudicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum, non tempestive discernant; sed tum demum se vertant, postquam opportunitas jam elapsa sit: Tale quidpiam in Atheniensibus suis, redarguit Demosthenes, Eos, ajens esse, *rusticus similes, qui in ludo gladiatorio se probantes, semper post plagam acceptam, in eam partem muniendam scutum transferunt, qua percussi sunt; non prius.* In aliis rursus, hoc ipsum contingit, quia operam, in via ea, quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere sciunt; sed potius se occasionibus superiores fore, constantia sua, confidunt. Verum ista animi *viscositas, & renitentia, & quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, est damno-fissima: Nihilque magis Politicum, quàm animi rotas reddere, cum rotis Fortunæ; concentricas, & simul volubiles.* Atque de *Præceptis duobus summariis, circa Fortunæ architecturam, hæctenus. Præcepta*

cepta autem sparsa haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *Præceptum* est; *Faber fortuna,* amusse sua perite utatur, eamque rite applicet; hoc est, animum affuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æstimet, prout ad fortunam & fines suos, magis aut minus, conducant; hocque curet sedulo, non perfunctorie. Mira enim res, sed verissima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (si ita loqui licet,) est bona, *Mathematica,* pessima; videlicet, qui de rerum consequentiis satis firmiter judicant; de pretiis vero, imperitissime. Hinc fit, ut alii, privata & secreta cum Principibus colloquia; alii, auras populares, tanquam magna adepti, admirentur; cum sit utrunque sæpenumero res, & invidia & periculo plena: alii autem res metiuntur ex difficultate, atque opera sua in eis impensa: fieri oportere existimantes, ut quantum moverint, tantum etiã promoverint: Sicut Cæsar de Catone Uticensi, veluti per Ironiam, dixit; narrando quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit)

magno studio agebat: Hinc etiam illud accidit, ut homines sæpius seipfos fallant; qui, si magni alicujus, aut honorati viri opera utantur, sibi omnia prospera promittant; cum illud verum sit, non grandissima quæque instrumenta, sed aptissima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium est, illud in primis nosse, & descriptum habere; quid ad cujusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps. Primo loco, *emendationem animi* pono; *Animi* enim *impedimenta*, & *nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis, *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco, *opes* pono, & *pecuniam*; quam summo loco plurimi fortasse collocaverint, cum tanti sit ad omnia usus. Verum, eam opinionem, similem ob causam abjudico, atque Machiavellus fecit, in alia re, non multum ab ea discrepante. Cum enim vetus fuerit *Sententia*, *Pecuniam esse nervos belli*; ille contra, non alios esse *nervos belli* asseruit, quam *nervos virorum fortium & militarium*; Eodem prorsus modo,

modo, vere asseri possit; *Nervos fortunæ*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*; ingenium, fortitudinem, audaciam, constantiam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco, colloco *famam & existimationem*; eo magis, quod illa, ætus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportune utaris, difficile erit rem, in integrum restituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Postremo loco, pono *honores*, ad quos certe facilior aditus, per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta datur; quam si ab *honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum servando, haud parum est momenti; ita non multo minus, in servando ordine temporis; cujus perturbatione frequentissime peccatur; dum ad fines tum properatur, quando initia essent curanda; atque, dum ad maxima quæque subito advolamus, quæ in medio posita sunt, temere transilientes. At illud recte præcipitur, *Quod nunc instat, agamus*.

Secundum *Præceptum* est, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præfidentia, ad magis ardua, quam par est,

est, feramur; neve in adversum fluvium remigemus. Optimum enim consilium circa fortunas hominum,

— *Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes partes, & observemus qua res pateant, qua clausa & obstructa sint, qua proclives, qua ardua, neque viribus nostris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à repulsa nos immunes præstabimus; & in negotiis singulis nimis diu non hærebimus; & moderationis laudem reportabimus; & pauciores offendemus; & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ sponte fortasse eventura fuissent, nostræ industriæ accepta ferentur.

Tertium *Præceptum*, cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri possit; licet probe intellectum, minime. Illud hujusmodi est; Ut occasiones non semper expectemus, sed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demosthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum est; ut exercitum ducat Imperator; sic à cordatis viris, res ipsa ducenda, ut qua ipsis videntur, ea gerantur; & non ipsi persequi eventus*

eventus tantum cogantur. Etenim, si diligenter attendamus, duas observabimus, easque discrepantes species, eorum, qui rebus gerendis, & negotiis tractandis, pares habeantur. Alii siquidem occasionebus commode sciunt uti, sed nihil ex se moliantur, aut excogitant; alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta censenda est.

Quartum est *Præceptum*; Ut nihil suscipiamus, in quo necesse sit, temporis plurimum infumere: verum ut Versiculus ille aurem semper vellicet;

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus. Neque alia subest causa, cur ii, qui professionibus laboriosis, aut rebus similibus, se addixerunt, veluti Jureconsulti, Oratores, Theologi doctiores, librorum Scriptores, & hujusmodi; in fortuna sua constituenda, & promovenda, minus sint solertes; quam quod tempore, (alias scilicet infumpto,) indigent ad particularia pernoscenda; opportunitates captandas; & machinas, quæ ad fortunam suam spectent, comminiscendas & meditando. Quinetiam, in aulis Principum,

pum, & Rebuspub. eos reperias, & ad fortunam suam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur; sed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vita*, perpetuo occupantur.

Quintum est *Præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur, quæ nihil facit frustra. Id quod factu non erit admodum difficile, si negotia nostra omnium generum, perite commisceamus & contexamus. In singulis enim actionibus, ita animus est instituendus & præparandus, atque intentiones nostræ aliæ aliis substernendæ, & subordinandæ; ut si, in aliqua re, voti compotes, in *summo gradu*, fieri non possumus, in *secundo* tamen liceat consistere; imo vel in *tertio*: Quod si, nec in *aliqua omnino parte rei* hæere aut consistere possumus, tum vero ad alium quempiam (præter destinatum) finem, operam impensam flectamus: Sin nec in *presenti*, aliquem fructum demerere queamus, saltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* proficit: Si vero nihil *solidi*, nec in *presenti*, nec in *futuro* inde elicere detur, satagamus saltem, ut aliquid *existimationi* nostræ inde accrescat: & alia id generis: rationes

rationes semper à nobis ipsis exigendo, quibus constet, nos fructus aliquid, plus minus, ex singulis actionibus, & consiliis nostris percepisse, neque ullo modo permittendo, ut tanquam confusi ac consternati animum illico despondeamus, si forte scopum principale non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei, unice esse intentum. Qui enim hoc facit, occasionum innumerarum jactura multabitur, quæ rebus agendis ex obliquo intervenire solent: quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ postea usui futura sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam; *Hac oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *Præceptum*; Ut nos rei alieni nimis peremptorie non astringamus; quanquam casui videatur, primo intuitu, minus obnoxia; sed semper habeamus, vel fenestram apertam ad evolandum; vel posticum aliquod secretum, ad redeundum.

Septimum *Præceptum*, est antiquum illud Biantis; modo non ad perfidiam, sed ad cautionem, & moderationem, adhi-

adhibeatur: *Et ames tanquam inimicus futurus, & oderis tanquam amaturus.* Nam utilitates quasque mirum in modum, prodit & corrumpit, si quis nimium se immerferit, amicitiiis infelicibus; molestis & turbidis odiis; aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco, circa *Doctrinam de Ambitu vita* sufficient: Illud enim hominibus in memoriam subinde reducendum est, longe abesse, ut adumbrationes istæ, quibus utimur in desideratis, loco justorum Tractatum ponantur; sed sint solummodo tanquam schedæ aut fimbriæ, ex quibus, de tela integra, iudicium fieri possit. Neque rursus ita desipimus, ut fortunam, absque tanto, quantum diximus molimur, minime parari asseramus. Probe enim novimus, eam tanquam sponte in gremium aliquorum defluere: alii autem eam, diligentia sola & assiduitate (cautione nonnulla aspersa,) absque arte multa aut operosa, adipiscuntur: Verum sicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut Caufidici singulales esse debeant, aut possint: Ac rursus, sicut in Principe aut Aulico describendo (quod nonnulli tractandum suscepe-

ceperunt,) modulus effingitur, prorsus secundum artis perfectionem, non autem secundum Præcticam vulgaram: idem & nos in *Politico* instruendo præstitimus: *Politico* (inquam) quoad *fortunam propriam*.

Enimvero, illud utique monendum, *Præcepta*, quæ circa hanc rem, delegimus & proposuimus, omnia, ex genere eorum esse, quæ *Bona Artes* vocantur. Quod enim ad *Malas Artes* attinet; Si quis Machiavello se dederit in disciplinam, qui præcipit; *Virtutem ipsam non magnopere curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento;* quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus, illud tanquam fundamentum prudentia sua subsernat; quod præsupponat, homines non recte, nec ruto, ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquam solo metu, ideoque det operam, ut omnes, quantum in se est, obnoxii sint, atque in periculis, & angustiis constituti;* Ita ut Politicus suus, videatur esse, quod Itali dicunt, *Seminator spinarum*: Aut si quis Axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit; *Cadant amici, dummodo inimici intercidant;* Sicut Trium-

Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum, amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator, quo melius in aquis turbidis piscari, & fortunam suam expeditare possit; Ego (inquit) *si in fortunis meis incendium sit excitatum, id non aqua, sed ruina restinguam*: Aut si quis illud Lylandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos*; cum aliis ejusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major est numerus, quam rectorum & sanorum; Si quis (inquam) hujusmodi inquinatâ prudentiâ delectetur; non terim inficias, eum (quandoquidem legibus Charitatis & Virtutis omnibus seipsum solum, fortunæ solummodo mancipavit) posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promovere. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius, sit sædius & cœnosius; neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus est.

Tantum vero abest, ut homines ad hujusmodi *artes pravas* se applicare oporteat, ut potius sane, (si modo sint apud

apud se, seque sustinere valeant, neque ambitionis turbine & procella in adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum Mundi Chorographiam generalem illam, quod *omnia sint vanitas, & vexatio spiritus*; verum etiam & illam magis specialem; videlicet, *Quod ipsum esse, se junctum à bene esse, maledictionis loco sit, & quo grandius sit esse, eo major sit maledictio*: Quodque amplissimum virtutis præmium, sit ipsa virtus; quemadmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum, sicut egregie Poeta;

Quæ vobis, quæ digna viri, pro laudibus istis

Pramia posse rear solvi? Pulcherrima primum

Dii moresque dabunt vestri. —

Et e contra, non minus vere ille de Sceleratis, *Atque eum ulciscuntur mores sui*. Quinetiam, mortales, dum in omnes partes, cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis recte prospectum atque consultum sit, interim in mediis illis animi transcurfibus, ad divina judicia, & providentiam æternam, oculos attollere debent; quæ sæpissimè impiorum machinationes, & consilia prava,

prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ; *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem.* Imo, etsi injuriis, & malis artibus, abstineant; attamen hæc jugis, & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debitum minime solvit: qui, ut videre est, facultatum nostrarum decimas, temporis autem septimas exigit, & sibi seponit. Quorsum enim fuerit, os gerere in cæli sublimia erectum; mentem vero humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humi divina particulam
(*atra.*)

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod fortuna sua, utcumque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit; sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Sévero, solitum erat dici; *Debuisset illos aut nunquam nasci, aut nunquam mori*: Tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala; tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem, post factum probatis

bari; consilium autem hujusmodi merito damnari. Abs re postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dictione illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium; *Imitari fortunam mores mulierum, qua procos plus nimio ambientes, plerunque superbe aversantur.* Verum hoc ultimū remedium, pertinet ad eos, quibus gustus, ex morbo animi, corruptus est. Innitantur potius homines lapidi illi, qui *Theologia & Philosophia* est tanquam *angularis*; quæ idem fere afferunt de eo, quod *primum* queri debeat; Et enim *Theologia* edicit; *Primum quærite regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis*; *Philosophia* autem simile quiddam jubet; *Primum quærite bona animi, cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur super *arenas*; quemadmodum videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum, prorupit;

Te colui virtus ut rem, ast tu nomen

(*inane es.*)

At idem *fundamentum*, divinitus locatum,

402 DE CERTITUD. LEGUM.
tum, firmatur semper in *Petra*. Hic autem *Doctrinam* de *Ambitu* *vita*, concludimus.

LXI.

De Certitudine legum per Aphorismos.

PRO O E M I U M.

APHORISMUS I.

IN Societate Civili, aut Lex, aut Vis valet. Est autem & Vis quadam Legem simulans; & Lex nonnulla magis vim sapiens, quam æquitatem Juris. Triplex est igitur Injustitiæ fons; Vis mera; Illaqueatio malitiosa prætextu legis; & Acerbitas ipsius legis.

APHORISMUS 2.

Firmamentum Juris privati tale est. Qui injuriam facit, Re, utilitatem, aut voluptatem, capit, Exemplo, periculum. Cateri utilitatis aut voluptatis illius, participes non sunt, sed exemplum ad se pertinere putant. Itaque facile coeunt in consensum, ut caveatur sibi per leges; ne injuria per vices ad singulos redeat. Quod si ex ratione temporum, & communiione culpa, id eveniat, ut pluribus & potentioribus,

DE CERTITUD. LEGUM. 403
vibus, per legem aliquam, periculum creetur, quam caveatur, factio solvit legem; Quod & saepe fit.

APHORISMUS 3.

At Jus privatum, sub tutela Juris publici, latet. Lex enim caret civibus, Magistratus legibus. Magistratum autem auctoritas pendet ex majestate Imperii, & fabrica Politia, & Legibus fundamentalibus. Quare, si ex illa parte sanitas fuerit, & recta constitutio, Leges erunt in bono usu; sin minus, parum in iis præsidii erit.

APHORISMUS 4.

Neque tamen Jus publicum, ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos Juri privato, ne illud violetur; atque ut cessent injuria; sed extenditur etiam ad Religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia circa bene esse civitatis.

APHORISMUS 5.

Finis enim & scopus, quem leges inveniunt, atque ad quem, jussiones & sanctiones suas, dirigere debent, non alius est, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, si pietate & religione recte instituti; moribus honesti; armis adversus hostes externos tuti; Legum auxilio adversus seditiones,

tionones, & privatas injurias muniti; Imperio & Magistratibus obsequentes; copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum instrumenta & nervi sunt leges.

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem optima leges assequuntur, plurima vero ipsarum aberrant. Leges enim, mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt; ut alia excellent; alia mediocriter se habeant; alia prorsus vitiosa sint. Dictabimus igitur pro judicii nostri modulo, quasdam tanquam legum leges; Ex quibus informatio peti possit, quid in singulis legibus, bene aut perperam positum aut constitutum sit.

APHORISMUS 7.

Antequam vero ad corpus ipsum legum particularium deveniamus; perstringemus paucis, virtutes & dignitates legum in genere. Lex bona censeri possit, quae sit intimatione certa; praecipio justa; executione commoda; cum forma Politiae congrua; & generans virtutem in Subditis.

TITU-

TITULUS I.

De Prima dignitate Legum,
ut sint certæ.

APHORISMUS. 8.

Legis tantum interest ut certa sit, ut absque hoc nec justa esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? Similiter si incertam vocem det lex, quis se parabit ad parendum? Ut moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est; Optimam esse legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: Id quod certitudo ejus præstat.

APHORISMUS 9.

Duplex Legum incertitudo: Altera, ubi lex nulla præscribitur; altera, ubi ambigua & obscura. Itaque de Casibus omiſſis à lege, primo dicendum est; ut in his etiam inveniatur aliqua norma certitudinis.

De Casibus omiſſis à Lege.

APHORISMUS 10.

Angustia prudentiæ humanæ, Casus omnes, quos tempus reperit, non potest

test capere. Non raro itaque se ostendunt casus omisi & novi. In hujusmodi casibus, triplex adhibetur remedium, sive supplementum; vel per processum ad Similia; vel per usum Exemplorum, licet in legem non coaluerint; vel per iurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam; sive illa Curia fuerint Prætoria, sive Censoria.

De processu ad Similia & extensionibus Legum.

APHORISMUS II.

IN Casibus omisis, deducenda est norma legis à similibus; sed caute, & cum iudicio. Circa quod servanda sunt Regula sequentes. Ratio prolifica, consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaque quod contra rationem Juris receptum est, vel etiam ubi ratio ejus est obscura, non trahendum est ad Consequentiam.

APHORISMUS 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se Casus omisos. Quamobrem, quando Lex aliqua, Reipub. commoda notabiliter & major em in modum intuetur, & procurat,

rat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

APHORISMUS 13.

Durum est torquere leges, ad hoc ut torquantur homines. Non placet igitur extendi leges pœnales, multo minus capitales, ad delicta nova. Quod si Crimen vetus fuerit, & legibus notum; sed persecutio ejus incidat in casum novum, à legibus non provisum; omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.

APHORISMUS 14.

In statutis, quæ jus commune (præsertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per Similitudinem ad Casus omisos. Quando enim Respub. tota lege diu caruerit; idque in casibus expressis; parum periculi est, si casus omisi expectent remedium à statuto novo.

APHORISMUS 15.

Statuta, quæ manifesto temporis leges fuere, atque ex occasionibus Reipub. tunc invalescentibus nata, mutata ratione temporum, satis habent, si se in propriis casibus sustinere possint: præposterum autem esset, si ad casus omisos nullo modo traherentur.

APHORISMUS 16.

*Consequentia non est Consequentia: sed
fisti debet extensio intra casus proximos.
Alioqui labetur paulatim ad Dissimilia;
Et magis valebunt acumina ingeniorum,
quam auctoritates Legum.*

APHORISMUS 17.

*In legibus & statutis brevioris styli,
extensio facienda est liberius. At in illis,
quæ sunt enumerativa casuum particula-
rium, cautius. Nam ut Exceptio firmat
vim Legis, in casibus non exceptis; ita E-
numeratio infirmat eam, in casibus non
enumeratis.*

APHORISMUS 18.

*Statutum explanatorium claudit ri-
vos statuti prioris; nec recipitur postea
extensio in alterutro statuto. Neque
enim faciendum est superextensio à Iudi-
ce, ubi semel cepit fieri extensio à lege.*

APHORISMUS 19.

*Solennitas verborum, & actorum,
non recipit extensionem ad Similia. Per-
dit enim naturam solennis, quod transit à
more ad arbitrium: Et introductio novo-
rum, corrumpit majestatem veterum.*

APHORISMUS 20.

*Proclivis est extensio Legis ad Casus
post-natos; qui in rerum Natura non
fue-*

*fuerunt tempore Legis lata. Vbi enim ca-
sus exprimi non poterat, quia tunc nullus
erat, casus omissus habetur pro expresso,
si similis fuerit ratio.*

Atque de extensionibus legum, in
casibus omissis, hæc dicta sint: Nunc
de usu Exemplorum dicendum.

De Exemplis, & usu eorum.

APHORISMUS 21.

DE Exemplis jam dicendum est, ex
quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex
deficit. Atque de Consuetudine, qua le-
gis species est, deque Exemplis, qua per
frequentem usum, in consuetudinem transf-
ierunt, tanquam Legem tacitam; suo
loco dicemus. Nunc autem de Exemplis
loquimur, qua raro & sparsim interve-
niunt, nec in Legis vim coaluerunt, quan-
do, & qua cautione, norma Juris ab ipsis
petenda sit, cum Lex deficiat.

APHORISMUS 22.

*Exempla à temporibus bonis & mode-
ratis petenda sunt; non tyrannicis, aut fa-
ctiosis, aut dissolutis. Hujusmodi Exem-
pla temporis partus spurii sunt; & magis
nocent, quam docent.*

APHORISMUS 23.

*In Exemplis, recentiora habenda sunt
pro*

pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum est, unde nullum sit securum incommodum, quid ni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si forte res in melius restitui opus sit, recentia Exempla magis seculum suum sapiunt, quam rectam rationem.

APHORISMUS 24.

At vetustiora Exempla, caute, & cum delectu recipienda; decursus siquidem aetatis multa mutat; ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & inconformitate ad presentia, sit plane novum. Medii itaque temporis Exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore currente plurimum conveniat; quod aliquando praestat tempus remotius, magis quam in proximo.

APHORISMUS 25.

Intra fines Exempli, vel citra potius, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adest norma Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque ut in obscuris, minimum sequitor.

APHORISMUS 26.

Cavendum ab Exemplorum fragmentis & compendiis: atque integrum Exemplum, & universus ejus processus introficiendus. Si enim incivile sit, nisi tota

Lege

Lege perspecta, de parte ejus iudicare, multo magis hoc valere debet in Exemplis; qua ancipitis sunt usus, nisi valde quadrat.

APHORISMUS 27.

In Exemplis plurimum interest, per quas manus transferint, & transacta sint. Si enim apud Scribas tantum, & Ministros Justitiae, ex cursu Curiae, absque notitia manifesta Superiorum, obtinuerint; aut etiam apud errorum magistrum populi; conculcanda sunt, & parvi facienda. Si apud Senatores, aut Iudices, aut Curias Principales, ita sub oculis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione Iudicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

APHORISMUS 28.

Exemplis, quae publicata fuerint, utcunque mixta fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quae vero in scriniis & archivis manserunt, tanquam sepulta, & palam in oblivionem transferunt, minus. Exempla enim, sicut aqua, in profuente sanissima.

APHORISMUS 29.

Exempla, quae ad Leges spectant, non placet ab Historicis peti; sed ab actis publicis,

412 DE CERTITUD. LEGUM.
 blicis, & traditionibus diligentioribus.
*Versator enim infelicitas quaedam inter
 Historicos vel optimos, ut Legibus, &
 actis judicialibus, non satis immorentur;
 aut si forte diligentiam quandā adhibue-
 rint, tamen ab authenticis longe variant.*

APHORISMUS 30.

*Exemplum, quod ætas contempo-
 ranea, aut proxima respuit, cum casus
 subinde recurreret, non facile admitten-
 dum est. Neque enim tantum pro illo fa-
 cit, quod homines illud quandoque usur-
 parunt; quam contra, quod experti reli-
 querunt.*

APHORISMUS 31.

*Exempla in consilium adhibentur, non
 utique jubent, aut imperant. Igitur ita
 regantur, ut auctoritas præteriti tempo-
 ris flectatur ad usum præsentis.*

Atque de informatione ab exemplis,
 ubi Lex deficit, hæc dicta sint. Jam di-
 cendū de Curiis Prætoriiis, & Censoriis.

De Curiis Prætoriiis, & Censoriis.

APHORISMUS 32.

Curix sunt & Jurisdictiones, quæ
*statuantur ex arbitrio boni viri, & dis-
 cretione sana, ubi Legis norma deficit.
 Lex enim (ut antea dictum est) non sus-
 scit*

DE CERTITUD. LEGUM. 413
*scit casibus; sed ad ea, quæ plerumque
 accidunt, aptatur. Sapientissima autem res
 tempus, (ut ab antiquis dictum est) & no-
 vorum casuum quorundam auctor, & inventor.*

APHORISMUS 33.

*Interveniunt autem novi casus, & in
 criminalibus; qui pœna indigent; & in
 civilibus; qui auxilio. Curias, quæ ad prio-
 ra illa respiciunt, Censorias; quæ ad po-
 steriora, Prætorias appellamus.*

APHORISMUS 34.

*Habent Curix Censoriæ jurisdictionem
 & potestatem, non tantum nova delicta
 puniendi, sed etiam pœnas, à legibus con-
 stitutas pro delictis veteribus, augendi, si
 casus fuerint odiosi, & enormes, modo non
 sint capitales. Enorme enim, tanquam no-
 rum est.*

APHORISMUS 35.

*Habeant similiter Curix Prætorix po-
 statem, tam subveniendi contra rigorem
 Legis, quam supplendi defectum Legis.
 Si enim porrigi debet remedium ei, quem
 Lex præterit; multo magis ei, quem vul-
 neravit.*

APHORISMUS 36.

*Curix ista Censoriæ, & Prætorix o-
 mnino intra casus enormes & extraor-
 dinarios se continent; nec jurisdictiones
 ordina-*

ordinarias *in vadunto*: ne forte tendat res ad supplantationem Legis, magis quam ad supplementum.

APHORISMUS 37.

Jurisdictiones ista, in supremis tantum Curiis residento, nec ad inferiores communicantur. Parum enim abest, à potestate leges condendi, potestas eas supplendi, aut moderandi.

APHORISMUS 38.

At Curia illa uni viro ne committantur, sed ex pluribus consent. Nec decreta exeant cum silentio; sed Judices sententiae suae rationes adducant, idque palam, atque astante corona: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

APHORISMUS 39.

Rubrica sanguinis ne sumo; nec de Capitalibus, in quibuscunque Curiis, nisi ex lege nota & certa, pronunciato. Indixit enim mortem deus ipse prius; postea infixit. Nec vita eripienda nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius nosset.

APHORISMUS 40.

In Curiis Censoriis calculum tertium dato; ut Iudicibus non imponatur necessitas, aut absolvendi, aut condemnandi; sed etiam ut non liquere pronunciare possint.

sint. Etiam Censoria non tantum poena, sed & nota esto: scilicet, quae non infligat supplicium, sed aut in admonitionem desinat, aut reos ignominia levi, & tanquam rubore castiget.

APHORISMUS 41.

In Curiis Censoriis, omnium magnum criminum, & scelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur; licet non sequatur Effectus consummatus: Isque sit earum Curiarum usus vel maximus: cum & severitatis intersit, in initia scelerum puniri; & clementia, perpetrationem eorum (puniendo actus medios) intercipi.

APHORISMUS 42.

Cavendum imprimis, ne in Curiis Praetoriis, praebeatur auxilium in casibus, quos lex, non tam omisit, quam pro levis contempnit, aut pro odiosis remedio indignos judicavit.

APHORISMUS 43.

Maximè omnium interest certitudinis Legum (de qua nunc agimus,) ne Curiae Praetoriae intumescant & excurrent in tantum, ut praetextu rigoris legum mitigandi, etiam robur, & nervos us incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.

APHORISMUS 44.
Decernendi contra statutum expres-

sum, sub ullo aequitatis pretextu, Curiis Prætoris jus ne esto. Hoc enim si fieret, Judex prorsus transiret in Legislatorem, atque omnia ex arbitrio penderent.

APHORISMUS 45.

Apud nonnullos receptum est, ut Jurisdictio, qua decernit secundum æquum & bonum; atque illa altera, qua procedit secundum jus strictum, iisdem Curiis deputentur: apud alios autem, ut diversis. Ominino placet Curiarum separatio. Neque enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisdictionum: sed arbitrium legem tandem trahet.

APHORISMUS 46.

Non sine causa in usum venerat apud Romanos, album Prætoris, in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus dicturus esset. Quo exemplo Judices in Curiis Prætoris regulas sibi certas (quantum fieri potest) proponere, easque publice affigere debent. Etenim optima est Lex, qua minimum relinquit arbitrio Iudicis; optimus Iudex, qui minimum sibi.

Verum de Curiis istis fusius tractabimus, cum ad locum de Judiciis venimus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus, expediant, & supplicant omnia à Lege,

De Retrospectione Legum.

APHORISMUS 47.

Est & aliud genus supplementi Casuum omissorum, cum Lex legem supervenit, atque simul Casus omissos trahit. Id fit in Legibus, sive statutis, qua retrospectiunt, ut vulgo loquuntur. Cujus generis Leges, raro, & magna cum cautione, sunt adhibenda. Neque enim placet Janus in legibus.

APHORISMUS 48.

Qui verba, aut sententiam legis, captionem, & fraude eludit, & circumscribit, dignus est, qui etiam à lege sequente innodetur. Igitur in casibus fraudis, & eversionis dolosæ, justum est, ut leges retrospectiunt, atque altera alteris in subsidiis sint; ut qui dolos meditatur, & eversionem legum præsentium, saltem à futuris metuat.

APHORISMUS 49.

Leges, quæ actorum & instrumentorum veras intentiones, contra formularum aut solennitatum defectus, roborant & confirmant, rectissime præterita complectuntur. Legis enim, quæ retrospectit, vitium vel præcipuum est, quod perturbet. At hujusmodi Leges confirmatoria,

ad pacem & stabilimentum eorum, quae transacta sunt, spectant. Cavendum tamen est, ne convellantur res judicatae.

APHORISMUS 50.

Diligenter attendendum, ne ea Leges tantum ad praeterita respicere putentur, quae antea facta infirmant: sed & ea, quae futura prohibent & restringunt, cum praeteritis necessario connexa. Veluti, si quae Lex artificibus aliquibus interdicit, ne mercimonia sua in posterum vendant: Hec sonat in posterum, sed operatur in praeteritum: Neque enim illis illa ratione victum quarere jam integrum est.

APHORISMUS 51.

Lex declaratoria omnis, licet non habet verba de praeterito, tamen ad praeterita, ipsa vi declarationis, omnino trahitur. Non enim tum incipit interpretatio cum declaratur, sed efficitur tanquam contemporanea ipsi legi. Itaque leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi leges cum Iustitia retrospicere possint.

Hic vero eam partem absolvimus, quae tractat de incertitudine Legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De

De Obscuritate Legum.

APHORISMUS 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus, originem ducit: vel ab accumulatione legum nimia, praesertim admixtis obsoletis: vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua & dilucida: vel à modis enucleandi juris neglectis, aut non bene institutis: vel denique, à contradictione & vacillatione judiciorum.

De Accumulatione Legum nimia.

APHORISMUS 53.

Dicit Propheta; Pluet super eos laqueos. Non sunt autem peiores laquei quam legum, praesertim poenaliuum: si numero immensa, & temporis decursu inutilis, non lucernam pedibus praebeant, sed retia potius objiciant.

APHORISMUS 54.

Duplex in usum venit Statuti novi condendi ratio: Altera statuta priora circa idem Subjectum confirmat & roborat; dein nonnulla addit aut mutat: Altera abrogat & delet cuncta, quae ante ordinata sunt, & de integro Legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio.

ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicata & perplexa; & quod instat, agitur sane, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem, major certe est adhibenda diligentia, dum de lege ipsa deliberatur; & antea facta scilicet evolventa, & pensanda, antequam lex feratur: Sed optime procedit per hoc legum concordia in futurum.

APHORISMUS 55.

Erant in more apud Athenienses, ut contraria legum capita, (qua Antinomias vocant) quotannis à sex viris examinarentur, & qua reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum, ii, qui potestatem in singulis Polis legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, Antinomias retrahant. Ea autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & preparantur, & demum Comitibus exhibeantur; ut, quod placuerit, per suffragia stabiliantur, & figatur.

APHORISMUS 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasi-tas, nimis sedula aut anxiosa cura esto. Ingenit

genii enim hac tela est: Atque utcumque modestiam quandam & reverentiam praeseferat, inter noxia tamen censenda est; utpote qua reddat corpus universum legum varium, & male consutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora sient sola.

APHORISMUS 57.

Obsoletæ leges, & quæ abierunt in desuetudinem, non minus quam Antinomias, proponantur à delegatis ex officio tollenda. Cum enim statutum expressum regulariter desuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obsoletarum, fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: & sequitur tormenti illud genus Mezentii, ut leges vivæ in complexu inortuarum perimantur. Atque omnino cavendum est à gangræna in legibus.

APHORISMUS 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis, Curiis Prætoribus interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit, Neminem oportere legibus esse sapientiorum, tamen intelligatur hoc de legibus, cum evigilant, non cum dormitant. Contra recentiora vero statuta (qua juri publico nocere deprehenduntur) non utique Præ-

Prætoribus, sed Regibus, & sanctioribus Consiliis, & supremis Potestatibus auxilium præbendi jus esto: earum executionem per Edicta aut Acta suspendendo, donec redeant Comitia, aut hujusmodi cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; ne salus Populi interim periclitetur.

De novis Digestis Legum.

APHORISMUS 59.

Quod si leges alia super alias accumulatae, in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in Corpus sanum & habile redigere, ex usu sit; id ante omnia agito; atque opus ejusmodi, opus Heroicum esto: atque auctores talis operis, inter Legislatores, & Instauratores, rite & merito numerantur.

APHORISMUS 60.

Hujusmodi Legum expurgatio, & Digestum novum, quinque rebus absolvitur. Primo, omittantur obsoleta, quæ Iustinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex Antinomis recipiantur probatissima, aboleantur contraria. Tertio Homonomiæ, sive Leges quæ idem sonant, atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur; atque una

quæpiam ex iis, quæ maxime est perfecta, retineatur vice omnium. Quarto, si quæ legum nihil determinent, sed quæstiones tantum proponant, easque relinquunt indecisas, similiter faceant. Postremo, quæ verbosæ inveniuntur, & nimis prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMUS 61.

Omnino verò ex usu fuerit, in novo Digesto legum, leges pro Iure communi receptas, quæ tanquam immemorales sunt in origine sua; atque ex altera parte, statuta de tempore in tempus superaddita; seorsum digerere & componere: cum in plurimis rebus, non eadem sit, in jure dicendo, Juris communis, & Statutorum, interpretatio, & administratio. Id quod fecit Trebonianus in Digesto, & Codice.

APHORISMUS 62.

Verum, in hujusmodi Legum regeneratione, atque structura nova, veterum legum atque librorum legis verba prorsus & textum retineto: licet per centones, & portiones exiguas, eas excerptere necesse fuerit: Ea deinde ordine contextito. Et si enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respicias, melius hoc transigi posset per Textum novum quam per hujusmodi consarcinationem; ta-

men in legibus, non tam stylus, & descriptio, quam auctoritas, & hujus patronus antiquitas spectanda est. Alias videri possit hujusmodi opus, Scholasticum potius quiddam, & Methodus, quam Corpus legum imperantium.

APHORISMUS 63.

Consultum fuerit in novo Digesto legum, vetera volumina non prorsus deleri, & in oblivionem cedere, sed in Bibliothecis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in Causis gravioribus, non abs re fuerit, legum præteritarum mutationes, & series, consulere, & inspicere, at certe solenne est, antiquitatem præsentibus aspergere. Novum autem hujusmodi Corpus legum, ab iis, qui in Polibus singulis habent potestatem Legislativam, prorsus confirmandum est; ne forte prætextu veteres leges digerendi, leges novæ imponantur occulto.

APHORISMUS 64.

Optandum esset, ut hujusmodi legum instaurationi, illis temporibus suscipiatur, quæ antiquioribus, quorum acta & opera retractant, literis & rerum cognitione præstiterint. Quod secus in opere Justiniani evenit. Infelix res namque est, cum ex

judicio

judicio & delectu ætatis minus prudentis & erudita, antiquorum opera mutilentur, & recomponantur. Verumptamen sæpe necessarium est, quod non optimum.

Atque de Legum obscuritate, quæ à nimia & confusa earum accumulatione fit, hæc dicta sint. Jam de Descriptione earum, ambigua & obscura, dicendum.

De Exemplis, & usu eorum.

APHORISMUS 65.

Descriptio Legum obscura oritur; aut ex loquacitate & verbositate earum; aut rursus ex brevitate nimia; aut ex Prologo legis, cum ipso corpore legis, pugnante.

APHORISMUS 66.

De Obscuritate vero legum, quæ ex earum descriptione prava oritur, jam dicendum est. Loquacitas, quæ in perscribendo Leges in usum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & capat, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulares, verbis appositis & propriis, persequi & exprimere contendat, majorem inde sperans certitudinem; econtra quæstiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio secundum sententiam

tiam

tiam legis, (*qua sanior est & verior*) propter strepitum verborum.

APHORISMUS 67.

Neque propterea nimis concisa & affectata brevitatis, Majestatis gratia, & tanquam magis Imperatoria, probanda est; praesertim his seculis, ne forte sit Lex instar regulæ Lesbicae. Mediocritas ergo affectanda est; & verborum exquirenda generalitas, bene terminata; qua licet Calus comprehensos non sedulo persequatur, attamen non comprehensos satis perspicue excludat.

APHORISMUS 68.

In legibus tamen, atque edictis ordinariis & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo Iurisconsultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia fusius explicari debent, & ad captum vulgi, tanquam digito monstrari.

APHORISMUS 69.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges introducunt disputantes, non jubentes, utique placeant, si prisca mores ferre possimus. Sed prologi isti legum plerumque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad perferendam legem in

Comitiis.

Comitiis; & rursus ad satisfaciendum Populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex incipiat à justificatione.

APHORISMUS 70.

Intentio & sententia legis, licet ex praefationibus, & praëmbulis (ut loquuntur) non male quandoque eliciatur; Attamen latitudo aut extensio ejus, ex illis minime peti debet. Sæpe enim praëmbulum arripit nonnulla ex maxime plausibilibus & speciosis ad exemplum, cum lex tamen multo plura complectatur: aut contra, lex restringit, & limitat complura, cujus limitationis rationem, in praëmbulo inseri, non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis petenda. Nam praëmbulum, sæpe aut ultra aut citra cadit.

APHORISMUS 71.

Est vero genus perscribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat, fuse exprimitur in praëmbulo: Deinde ex vi verbi (Talis) aut hujusmodi, Relativi, corpus Legis retro vertitur in praëmbulum, unde praëmbulum inseritur, & incorporatur ipsi legi: Quod & obscurum est, & minus tutum, quia non eadem adhiberi consuevit diligentia, in ponderandis & examinandis

verbis

428. DE CERTITUD. LEGUM.
*verbis præambuli, qua adhibetur in cor-
pore ipsius legis.*

Hanc partem de incertitudine legum,
quæ ex mala descriptione ipsarum or-
tum habet, fusius tractabimus, quando
de interpretatione Legum postea age-
mus. Atque de descriptione Legum ob-
scura hæc dicta sint; Jam de modis e-
nucleandi Juris dicendum.

De Modis enucleandi Juris, & tollendi ambigua.

APHORISMUS 72.

Modi enucleandi Juris, & tollendi
dubia, quinque sunt. *Hoc enim fit,
aut per perscriptiones judiciorum; aut
per scriptores authenticos; aut per libros
auxiliares; aut per prælectiones; aut per
responsa, sive consulta prudentum. Hæc
omnia, si bene instituantur, præsto erunt
magna Legum obscuritati subsidia.*

De perscriptione Judiciorum.

APHORISMUS 73.

Ante omnia, Judicia reddita in Cu-
riis supremis & principalibus, atque
causis gravioribus, præsertim dubiis, qua-
que

DE CERTITUD. LEGUM. 429
*que aliquid habent difficultatis, aut no-
vitatatis, diligenter & cum fide excipiunt.*
Judicia enim anchoræ Legum sunt, ut
leges Reipub.

APHORISMUS 74.

Modus hujusmodi Judicia excipiendi,
& in scripta referendi, talis esto. Casus
præcise, Judicia ipsa exacte perscribitis; ra-
tiones Judiciorum, quas adduxerunt Ju-
dices, adjicite; casuum, ad Exemplum
adductorum, auctoritatem, cum casibus
principalibus, ne commisceto; de Advo-
catorum perorationibus, nisi quidpiam
in iis fuerit admodum eximium, sileto.

APHORISMUS 75.

Personæ, qua hujusmodi Judicia exci-
pian, ex Advocatis maxime doctis sun-
to, & honorarium liberale ex publico
excipiunt. Judices ipsi ab hujusmodi per-
scriptionibus abstineto; ne forte opinio-
nibus propriis addicti, & auctoritate pro-
pria freti, limites Referendarii transcen-
dant.

APHORISMUS 76.

Judicia illa, in ordine, & serie tem-
poris, digerito; non per methodum &
titulos. Sunt enim scripta ejusmodi, tan-
quam historia, aut narrationes legum.
Neque

430 DE CERTITUD. LEGUM.
Neque solum acta ipsa, sed & tempora
ipsorum, Judici prudenti, lucem præbent.

De Scriptoribus Authenticis.

APHORISMUS 77.

EX legibus ipsis, qua Jus commune
constituunt; Deinde, ex Constitutio-
nibus sive Statutis; Tertio loco, ex Ju-
diciis perscriptis, Corpus Juris tantum-
modo constituitur. Præter illa, alia au-
thentica, aut nulla sunt, aut parce reci-
piuntur.

APHORISMUS 78.

Nihil tam interest certitudinis Legum,
(de qua nunc tractamus) quam ut scripta
authentica, intra fines moderatos, coer-
ceantur, & faceat multitudo enormis,
auctororum, & doctorum in Jure; unde
laceratur sententia legum, Iudex sit atto-
nitus, processus immortales, atque Advoca-
tatus ipse, cum tot libros perlegere, & vin-
cere non possit, compendia sectatur. Glossa
fortasse aliqua bona; & ex Scriptoribus
classicis pauci, vel potius Scriptorum pau-
cula portiones, recipi possint pro Authen-
ticis. Reliquorum nihilominus maneat
usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum
tractatus inspiciant Judices, aut Advoca-
cati,

DE CERTITUD. LEGUM. 431
cati, cum opus fuerit: Sed in Causis agen-
dis, in foro citare eos non permittitur, nec
in auctoritatem transeunt.

De libris Auxiliaribus.

APHORISMUS 79.

AT scientiam Juris, & practicam,
auxiliaribus libris ne nudant, sed
potius instruunt. Hi sex in genere sunt.
Institutiones. De Verborum significa-
tione. De Regulis Juris. Antiquitates
Legum. Summæ. Agendi Formulæ.

APHORISMUS 80.

Preparandi sunt Juvenes, & Novitii,
ad scientiam, & ardua Juris, alius &
commodius haurienda, & imbibenda, per
Institutiones. Institutiones illas, ordine
claro, & perspicuo composito. In illis ipsis,
universum Jus privatum percurrito; non
aliam mittendo, in aliis plus satis immo-
rando; sed ex singulis quadam breviter de-
libando; ut ad Corpus legum perlegendum
accessuro, nil se ostendat prorsus novum,
sed levi aliqua notione præceptum. Jus
publicum in Institutionibus ne attin-
gito, verum illud ex fontibus ipsis hau-
riatur.

S

APHO-

APHORISMUS 81.

Commentarium de vocabulis Juris conficito. In Explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nimis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut definitiones verborum querantur exacte, sed explicationes tantum, quae legendis Juris libris viam aperiant faciliorem. Tractatum autem istum, per literas Alphabeti ne digerito: Id Indici alicui relinquitur: sed collocentur simul verba, quae circa eandem rem versantur; ut alterum alteri sit iuramento ad intelligendum.

APHORISMUS 82.

Ad certitudinem legum facit, (si quid aliud) tractatus bonus & diligens, de diversis regulis Juris. Is dignus est, qui maximis ingeniis, & prudentissimis Iureconsultis, committatur. Neque enim placent, quae in hoc genere extant. Colligenda autem sunt regulae, non tantum nota, & vulgata, sed & aliae magis subtiles & recondita, quae ex legum, & rerum judicatarum Harmonia extrahi possint; quales in Rubricis optimis quandoque inveniuntur: suntque Dictamina generalia rationis, quae per materias Legis diversas percurrunt, & sunt tanquam saburra Juris.

APHO-

APHORISMUS 83.

At singula Juris Scita, aut Placita, non intelligantur pro regulis, ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, quot leges, tot regulae. Lex enim nil aliud, quam regula imperans. Verum eas pro regulis habeto quae in Forma ipsa Iustitia haerent: unde, ut plurimum, per Jura Civilia diversarum Rerumpub. eadem regulae fere reperiuntur; nisi forte propter Relationem ad formas Politiarum variant.

APHORISMUS 84.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiata, adiciantur exempla, & decisiones casuum, maxime luculenta ad explicationem; distinctiones, & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliationem ejusdem regulae.

APHORISMUS 85.

Recte jubetur; ut non ex regulis Jus sumatur; sed ex Jure quod est, Regula fiat. Neque enim ex verbis regulae petenda est probatio, ac si esset Textus legis. Regula enim legem (ut acus nautica polos) indicat, non statuit.

APHORISMUS 86.

Prater corpus ipsum Juris, iuvabit etiam antiquitates legum invisere, quibus

licet evanuerit auctoritas, manet tamen reverentia: Pro antiquitatibus autem legum habeantur scripta circa leges & judicia, sive illa fuerint edita, sive non, qua ipsum corpus legum tempore praeserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex iis, utilissima quaeque excerpto, (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito: ne antiquae fabulae, ut loquitur Trebonianus, cum legibus ipsis miscantur.

APHORISMUS 87.

Practicae vero plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine, in Locos & Titulos; ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad praesentes usus. Huiusmodi libri summarum, & ordinant sparsa, & abbreviant fusa & proluxa in lege. Cavendum autem est, ne summae istae, reddant homines promptos ad Practicam, cessatores in scientia ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis recolatur jus, non perdiscatur. Summae autem omnino, magna diligentia, fide, & iudicio, sunt conficienda, ne furtum faciant legibus.

APHO-

APHORISMUS 88.

Formulas agendi diversas, in uno quoque genere colligito. Nam & Practicae hoc interest; & certe pandunt illa oracula & occulta legum. Sunt enim non pauca, quae latent in legibus: At in formulis agendi, melius & fusius perspiciuntur; instar pugni, & palmae.

De Responsis & Consultis.

APHORISMUS 89.

Dubitaciones particulares, quae de tempore in tempus emergunt, dirimendi & solvendi, aliqua ratio iniri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiunt, ducem via non invenient, verum ut actus ipsi periclitentur, neque sit aliquis ante rem peractam Iuris praeoscendi modus.

APHORISMUS 90.

Responsa prudentum, quae petentibus dantur de Jure, sive ab Advocatis, sive à Doctoribus, tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia, Judici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis Judicibus sumunto.

APHORISMUS 91.

Tentari Judicia, per Causas & Perso-

436 DE CERTITUD. LEGUM.
nas fictas, ut eo modo experiantur homi-
nes, qualis futura sit Legis norma, non
placet. Dedecorat enim majestatem le-
gum, & pro pravaricatione quapiam cen-
senda est. Judicia autem aliquid habere ex
Scena deforme est.

APHORISMUS 92.

Judicium igitur solummodo, tam Judi-
cia, quam Responsa, & Consulta, sunt.
Illa de litibus pendentibus; hæc de arduis
Juris quæstionibus in Thesi. Ea Consulta,
sive in privatiis rebus, sive in publicis,
à Judicibus ipsis ne poscitur; (Id enim si fiat,
Judex transeat in Advocatum;) sed à
Principe, aut Statu. Ab illis, ad Judices
demandantur. Judices verò, tali auctori-
tate freti, disceptationes Advocatorum, vel
ab his, quorum interest, adhibitorum, vel
à Judicibus ipsis, si opus sit, assignatorum,
& argumenta ex utraque parte audiunt;
& re deliberata ius expediunt, & decla-
ranto. Consulta hujusmodi inter Judicia
referunt & edunt, & paræ auctoritatis
sunt.

De Prælectionibus.

APHORISMUS 93.

Prælectiones de Iure, atque Exerci-
tationes eorum, qui Iuris studium in-
cam-

DE CERTITUD. LEGUM. 437
cumbunt, & operam dant, ita instituun-
tor, & ordinantor, ut omnia tendant ad
Quæstiones, & Controversias de Iure,
sedandas potius, quam excitandas. Ludus
enim (ut nunc fit) fere apud omnes insti-
tuitur, & aperitur, ad altercationes, &
quæstiones de Iure multiplicandas, tan-
quam ostentandi ingenii causa. Atque hoc
vetus est malum. Etenim, etiam apud an-
tiquos gloria fuit, tanquam per sectas &
factiones, quæstiones complares de Iure,
magis fovere, quam extinguere. Id ne fiat,
providero.

De Vacillatione Judi-
ciorum.

APHORISMUS 94.

Vacillant Judicia, vel propter imma-
turam & præfestinam sententiam;
vel propter æmulationem Curiarum; vel
propter malam & imperitam perscriptio-
nem Iudiciorum; vel propter viam præ-
bitam ad rescissionem eorum nimis fa-
cilem & expeditam. Itaque providendum
est, ut Judicia emanent, matura delibe-
ratione prius habita; atque ut Curie se
invicem reverentur; atque ut Judicia per-

perſcribantur fideliter & prudenter; ut-
que via ad reſcindenda Iudicia, ſit
arcta, confragofa, & tanquam murici-
bus ſtrata.

APHORISMUS 95.

Si Iudicium redditum fuerit, de Caſu
aliquo, in aliqua Curia Principali; & ſi-
milis Caſus intervenerit, in alia Curia;
ne procedito ad Iudicium, antequam fiat
conſultatio, in Collegio aliquo Iudicium
majore. Iudicia enim reddita, ſi forte
reſcindi neceſſe ſit, ſaltem ſepeliuntor
cum honore.

APHORISMUS 96.

Vt Curia de Jurisdictione digladien-
tur, & conſiſtentur, humanum quiddam
eſt; eoque magis, quod per ineptam quan-
dam ſententiam (quod boni & ſtrenui
ſit Iudicis ampliare jurisdictionem Cu-
riae) alatur plane iſta intemperies, & cal-
car addatur, ubi frano opus eſt. Vt vero,
ex hac animorum contentione, Curia, Ju-
dicia utrobique reddita (qua nil ad Jurif-
dictionem pertinent) libenter reſcindant,
intolerabile malum; & à Regibus, aut Se-
nato, aut Politia plane vindicandum. Peſ-
ſimi enim exempli res eſt, ut Curia, qua
pacem ſubditis praſtant, inter ſe duella
exerceant.

APHO-

APHORISMUS 97.

Non facilis eſto, aut proclivis, ad Judi-
cia reſcindenda, aditus, per appellatio-
nes, aut impetitiones de errore, aut re-
viſus, & ſimilia. Receptum apud nonnul-
los eſt, ut lis trahatur ad forum ſupe-
rius, tanquam res integra; Iudicio inde
dato ſepoſito, & plane ſuſpenſo. Apud al-
ios vero, ut Iudicium ipſum maneat in
ſuo vigore, ſed executio ejus tantum ceſ-
ſet: Neutrum placet; niſi Curia, in qui-
bus Iudicium redditum ſit, fuerint humi-
les, & inferioris ordinis: ſed potius, ut
& Iudicium ſtet, & procedat ejus execu-
tio; modo cautio detur à defendente,
de damnis & expenſis, ſi Iudicium fue-
rit reſciſſum. Atque hic Titulus, de Cer-
titudine Legum, ad Exemplum Digesti
reliqui (quod meditatur) ſufficiet.

IN-



INDEX SERMONVM.

| | | |
|--------|--------------------------------------|--------|
| I. | D E Veritate. | pag. 1 |
| II. | De Morte. | 9 |
| III. | De Vnitate Ecclesia. | 13 |
| IV. | De Vindicta. | 21 |
| V. | De Rebus aduersis. | 24 |
| VI. | De Dissimulatione & Simulacione. | 26 |
| VII. | De Parentibus & Liberis. | 32 |
| VIII. | De Nuptiis & Cœlibatu. | 35 |
| IX. | De Invidia. | 38 |
| X. | De Amore. | 47 |
| XI. | De Magistratibus & Dignitatibus. | 50 |
| XII. | De Audacia. | 59 |
| XIII. | De Bonitate, & Bonitate nativa. | 63 |
| XIV. | De Nobilitate. | 68 |
| XV. | De Seditionibus & Turbis. | 71 |
| XVI. | De Atheismo. | 84 |
| XVII. | De Superstitione. | 89 |
| XVIII. | De Peregrinatione in partes exteras. | 92 |
| XIX. | De Imperio. | 96 |
| XX. | De Consilio. | 105 |
| | | XXI. |

| | | |
|----------|---|------|
| | INDEX | |
| XXI. | De Mora. | 114 |
| XXII. | De Astutia. | 116 |
| XXIII. | De Prudentia qua sibi sapit. | 123 |
| XXIV. | De Innovationibus. | 126 |
| XXV. | De expediendis negotiis. | 128 |
| XXVI. | De Prudentia apparente. | 131 |
| XXVII. | De Amicitia. | 134 |
| XXVIII. | De Sumptibus. | 147 |
| XXIX. | De proferendis finibus Imperii. | 150 |
| XXX. | De regimine valetudinis. | 189 |
| XXXI. | De Suspicionē. | 192 |
| XXXII. | De Discursu Sermonum. | 194 |
| XXXIII. | De Plantationibus Populorum, & Colonis. | 198 |
| XXXIV. | De Diuitiis. | 204 |
| XXXV. | De Ambitione. | 210 |
| XXXVI. | De Natura, & Indole naturalis in hominibus. | 215 |
| XXXVII. | De Consuetudine & Educatione. | 218 |
| XXXVIII. | De Fortuna. | 221 |
| XXXIX. | De Usura siue Fœnore. | 225 |
| XL. | De Iuuetute & Senectute. | 232 |
| XLI. | De Pulchritudine. | 235 |
| XLII. | De Deformitate. | 238 |
| XLIII. | De Edificiis. | 240 |
| XLIV. | De Hortis. | 249 |
| | | XLV. |

| SERMONUM. | | |
|-----------|---|-----|
| XLV. | De Negotiatione. | 262 |
| XLVI. | De Clientibus, Famulis, & Amicis. | 265 |
| XLVII. | De Supplicantiis. | 268 |
| XLVIII. | De Studiis, & Lectione Librorum. | 272 |
| XLIX. | De Factionibus. | 276 |
| L. | De Caremoniis civilibus, & Decoro. | 279 |
| LI. | De Laude. | 282 |
| LII. | De vana Gloria. | 286 |
| LIII. | De Honore & Existimatio- ne. | 289 |
| LIV. | De officio Iudicis. | 293 |
| LV. | De Ira. | 300 |
| LVI. | De vicissitudine rerum. | 304 |
| LVII. | Quomodo profectus in vir- tute faciendus sit. | 315 |
| LVIII. | De civili Conversatione. | 324 |
| LIX. | Consilia quadã de Negotiis, ex Parabolis aliquibus Salomonis. | 328 |
| LX. | Faber Fortuna sive Doctri- na de ambitu vita. | 362 |
| LXI. | De Certitudine Legum per Aphorismos. | 402 |

H-663 ELN I S.

72
2266
720

НБ ОНУ імені І. Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова